

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Národní knihovna ČR
Historické fondy

25 K 190

Národní knihovna

1003301593

XXV

K 190

VIRO
ILLUSTRISSIMO
ET
EXCELLENTISSIMO
DOMINO
FRANCISCO

A

MEINDERS.

Serenissimi & Potentissimi

ELECTORIS

Brandenburgici

Primo Status Ministro

Ut &

Confiliario à rebus bellicis

Intimo

MOECENATI SUO

MAXIMO.

ILLUSTRISSE
ET
EXCELLENTISSE
DOMINE,
MOECENAS MAXIME.

Audaciam sane præbet
liber, qui sub nomi-
ne meo TE, VIR ILLU-
STRISSE, aggredi-
tur, à nulla quippe ductus
firma ratione, quæ ad fa-
ctum istud excusandum ar-
cessenda sit. Respexi ta-
men

men ad morem hominum
ex antiquo quodam popu-
lo, quorum juventus, post-
quam certum annum atti-
gisset, in publicum prodi-
bat, ut ibidem solemniter
primitias, quas fabricari
debebat antea, cuidam
Mœcenati consecraret, qui,
addito suo de opere judi-
cio, juvenem vel dignum
vel indignum Civitate de-
clararet. Hic mos, ut vi-
detur, propterea intro-
ductus erat, ut sibi prospice-
ret Civitas de Civibus,
quorum æque Diligentia
æq; Prudentia reddita es-

*set conspicua. Ego, VIR
EXCELLENTISSIME,
ad TE cum levi specimi-
ne accedo, non ut de eo pe-
tam sententiam, hoc enim
splendor tum TUI NO-
MINIS, tum FUN-
CTIONIS TUÆ mihi
non permittit, sed ut per il-
lud tanquam primitias me-
as me Tibi consecrem. Ex-
pectavi jam dudum occa-
sionem, quâ viâ in PRO-
TECTIONEM TUAM,
me committere possem, ve-
rum defuit ea id conse-
quendi, de quo ita anxie
fui sollicitus. Jam mihi
per*

per leve medium ad TE
patet accessio, non ut abs
TE arbitrium meæ legi-
timationis publicè petam,
nam ego ipse & imbecilli-
tatem, cujus plenus sum, li-
benter profiteor, & illud
apud me, quo TUO PA-
TROCINIO prorsus in-
dignus sum, reperio, sed ut
inveniam duntaxat Asy-
lum, ad quod mihi securus
sit accessus. Accipe itaq,
VIR EXCELLENTIS-
SIME, hoc leve opusculum,
quod TIBI offero, & cum
eo me obscurum in TUTE-
LAM TUAM: certè de

novò quasi animus efflorescet, si intellexero, hoc arrogans factum à TE benigne fuisse admissum. Ita DEUS O. M. TE per multos adhuc annos florentem atque vigentem fervet! Quod constanter exoptat

TUÆ EXCELLENTIÆ

Dabam Lipsiæ Sept. Calend.
Decembr. 1688.

devotissimus

Johann. Jacob. von Knyffel.

LECTORI BENEVOLO

Salutem.

Multæ sunt rationes, cur Auto-
res circa initium librorum suo-
rum aliquid præfari soleant, quas nos
non quidem tibi recensebimus, quia hoc
extra nostrum institutum esset, sed suf-
ficiat, si harum duas duntaxat, quæ
ad discursum aliquem procemialem nos
moverunt, hîc adponamus, quarum
prima est, ut intentio nostra circa
hunc librum tibi declaretur, altera verò,
ut moneamus nonnulla circa librum
iplum.

Anni sunt præterlapsi circiter de-
cem, cum ego à meis, relictis studiis,
quibus tum me delectavi, ad Mathe-
sin & præcipue Geometriam, atque
Architecturam Militarem ductus sum,
quia voluerunt, ut suo tempore per
istæc studia patriæ servirem. Hæc oc-
cupatio, quia per aliquod conspicuum
tempus eidem inhæsi, mihi non per-
misit, ut ea, quibus antea me manci-
paveram, simul continuare potuissem.

Post.

Postquam verò fata omnia aliter dis-
posuerunt, mutavi iterum ante quin-
que vel sex annos meam professionem,
& de novo quasi applicavi animum ad
ea studia, quæ decent hominem in
vitâ civili degentem. Ita coactus fui,
ut quasi de novo inciperem literas,
quibus, tanquam mediis ad capeffen-
da studia altiora, suo modo absolutis,
quasi per Scalas adscendi ad vestibulum
legitimæ scientiæ, Jurisprudentiæ
enim studium mihi placebat præ re-
liquis. Percepi verò à multis, quanta
circa istoc studium sit difficultas quan-
tusque labor: Inde secutus sum moni-
tum aliorum, qui consulebant, ut opti-
mos Doctores Jurisprudentiæ, eosque
paucos vel saltem unum audirem, qui
me docendo præiret. Nunquam ta-
men ita felix fui, ut mihi contigisset
istud, quod ex animo optavi. Inde tan-
tum contentus esse debui illis discursi-
bus, quibus inesse mihi licebat. Adfuit
tamen medium, quo ducebar, ad me-
tam mihi propositam suo tempore obti-
nendam. Scilicet egi & tum docentem
inter medias auscultationes, cum finitis
lectio-

lectionibus ad me convenissent aliqui, quibus quasi ex me ipso proposui id, quo ante unam horam instruebar. Postquam autem circiter ante Annum Doctoribus valedixerim, & studia mea ipse direxerim, seposui omnem in sententiis auctoritatem, reservata tamen debita reverentia, & proprio Marte, methodo, ut dicunt, polemica de novo cum aliis incepti studium, sic seorsim cum nonnullis per tempus hyemale præterlapsum percurrere librum Viri alicujus Eruditi, in quo fundamenta Jurisprudentiæ tam Naturalis quam Divinæ positivæ optime explicuit. Eo absoluto, cum aliis Dominis progressus sum ad Jurisprudentiam humanam, quam prout in Germaniâ nostrâ recepta est, adhuc percurramus. Verum medio hoc tempore expertus sum multa, quæ me ad unam vel alteram opinionem ducebant, imò expertus sum, quod opiniones illæ, quæ quæ erant in formandis conclusionibus & casibus, omnia non tantum facillima, sed & quandoque firma redderent. Inde ductus fui ad laborem aliquem, cujus initium jam tibi exhibeo.

Scili-

Scilicet constitui ego, ad confendas meas sententias cum aliis cordatis, aliquid in chartam conjicere, ubi me deterrebat quidem antea scribendi molestia, ita ut duntaxat constituerem, per theses nonnullas ex universo Jure desumptas aliquid componere, verum aderat iterum scrupulus: Nam sic intentio mea haut perfecte aliis fuisset cognita, quo pacto totam Jurisprudentiam de novo etiam scribendo conclusi percurrere. Accedebant enim præter rationem jam dictam adhuc duæ, una, quia adhuc apud me residet, propter amplitudinem hujus universæ disciplinæ, informe chaos, quod sic in justum ordinem redigere volo, altera, ut & ab illis, quorum conversatione adhuc non fruor, amicam expectare possim informationem.

Itaque constitui ego totius legitimæ scientiæ fundamenta ex genuinis & domesticis suis principiis repetere, ut omnem operam complecterer quatuor partibus: quarum, prout jam vides, Prima est, quæ in se comprehendit Jus Naturæ & Gentium. Secunda tractabit

Etabit Jus Divinum Positivum, quod tibi jam promisi in Disquisitione de Habitudine Jure Consueti Christiani ad legem naturalem. Tertiam faciet Jus Publicum nostræ Germaniæ. Quartam vero Jus Privatum, quod apud nos introductum est.

Hæc de Intentione mea sufficiant, nolo enim, ut persuadeas tibi, quasi ex invocato contradicendi studio nova nonnulla moliri, vel viris eruditis, qui certè sibi ipsis sufficiunt, aliquid præscribere velim, hæc enim si prætenderem, nescio quid mihi ab illis ciere possem.

Sic accedo ad Jus Naturæ præsens, de quo antea nonnulla prolixè prænotanda essent, vel, quomodo aliquis ad notitiam hujus disciplinæ feliciter pervenire possit, vel, quomodo res inquirenda, si historia variæ fortunæ, quam disciplina juris Naturæ usque ad hunc diem experta est, tradenda sit, vel, quomodo Notitia Autorū in isto studio comparanda sit, & quæ sunt alia, quæ verò suo tempore, si occasio forte postulabit, non præteribo. . Hic duntaxat in contentis

tentis ipsius libri subsisto, & primò quidem, quòd methodum concernit, vides tu ipse, quòd jus hoc diviserim in libros duos. In libro primo egi partim brevissimis verbis de Hypothesibus, partim de officiis hominum, quatenus abstrahendo tam à jure divino, quam humano, illi obligantur, tam in Societate quâcunqve, quam in tribus Societatibus naturalibus. In libro verò secundo de Republicâ & Societate Gentium prolixè fui sollicitus, ibique tales proposui quæstiones, quæ omnem decisionem recipiunt ex legibus in libro primo inculcatis: atqve sic eas quæstiones simul juris naturalis esse arbitror. Huic secundo libro adjunxi corollarii quasi loco duo capita unum de officio erga mortuos, alterum de applicatione legum naturalium. Prioris connexionio petenda est ex generali officio, quòd debemus socio nostro, quia, ut istud caput docet, obligatio ea ad mortuos ipsos non respicit. Posterioris connexionionem tu ipse colliges ex illis, quæ de demonstratione & Applicatione legum naturalium differimus.

Deindè

Deinde, quod ipsas meas opinio-
nes, quas fovi, concernit, nequeo eas
vendere, tanquam res ab omni macula
liberas, quis enim fuit unquam inter
homines, qui omni errore se exemptum
esse prætere posse: ita & me lu-
bentissimè huic ordini adnumero, præ-
cipuè quod sciam, duo restare, quæ
mihi subvenire possint, partim defe-
ctus annorum, qui adhuc non permittit,
ut eo iudicio, prout hominem profectio-
ris ætatis decet, utar, partim brevitatis
temporis, per quod disciplinæ Juris
Naturæ incubui, vix enim triennium
pro me allegabo. Non tamen perci-
pio, cur unus vel alter non tantum de
Scripto meo, sed etiam de me ipso ma-
le susurraverit, cum tamen ego illum
nunquam læserim, cui modestis saltem
verbis, nolo enim ex Prudentiâ ca-
lumniandi, quam & rusticus callet, ar-
gumenta depromere, dicta reponam.
Si enim vicenarius in Jure Naturæ
essem, neque meliora divulgarem, in-
dignum me ipsum eodem studio ele-
gantissimo haberem; Imo cur non
pro me repetam dictum,

Si

Si desint vires; tamen est laudanda voluntas.

Hoc quidem non promittere possum, quasi non aliquoties à sententiis Virorum Summorum recesserim, cogitavi enim, mihi currenti in via veritatis inveniendæ dubia illa remittenda esse, quos ego nunc pro ductoribus meis summa cum devotione agnoscere volo, ut me, si erraverim, in rectam viam ducere possint. Neque credo, fore unum ex illis, qui propterea mihi irascetur, quia aliquoties expertus sum, quod & in disputationibus, ubi par ratio subest, multi suos dissentientes benignè admiserint. Ita & ego omnem mihi favorem à viris eruditis quibuscunque, quos summâ cum reverentiâ prosequor, promitto: quosque omnes, si meliora suggerent, libenter audiam & secundum quorum informationem omnia emendare sum paratus.

Interim, hoc ut moneam, non debeo præterire, quod Jus meum Naturæ non ex proprio meo cerebro surrexerit, sed quod in elaboratione unius vel alterum juris hujus Doctorem ad-
junxe-

junxerim; Nolui tamen singularis locis nomina eorum adponere, sed substi-
tem in talibus loquendi formulis, ex
quibus facile percipiendum erit, quod
vel cum aliquo locutus fuerim, vel a
nonnullo dissenferim, vel cum aliquo
in decidendo convenerim. Et si tu
in jure naturæ non peregrinus es, sine
magno labore per diligentem collatio-
nem non duntaxat Autores, sed & loca
ipsa invenire poteris. Hæc itaque ad me
purgandum de plagio aliquo dicta suffi-
cient. Quod si verò illos, qui mei ma-
nufactores fuerunt, adjicere licebit,
ex omnibus præter GROTIIUM &
HOBBIUM, quos certis de rationi-
bus aliquoties produxi, *Viri Per-Illustres*,
Domini à PUFENDORF libros de Jure
Naturæ & Gentium, Magni ZIEGLE-
RI animadversiones in Grotium, *Excel-
lentissimi* KULPISII Collegium Gro-
tianum, & *Consultissimi* THOMASII In-
stitutionem Jurisprudentiæ Divinæ jam
allegabo, non ut reliquorum laudibus,
quos taceo, aliquid detrahere vel-
lem, sed quia illi ab ipsis viris summe
honorandis in medium fuerunt produ-
cti. Neque etiam præterire debeo

)o()o(

li-

librum gallici idiomatis, quem in capite de jure gentium circa legatos præ oculis habui, de Ambassadoribus eorumque officiis, scilicet: Les Memoires de Monsieur Vicquefort, touchans les Ambassadeurs & les fonctions. Ita verò in eodem capite progressus sum, ut fermè de omnibus eis, quæ Dominus Vicquefortius in dicto libro latius proposuit, judicare possis.

Quod verò styli brevitatem, qua usus fui, attinet, tu ipse me excusabis, quod eam usurpaverim, nam modus scribendi per positiones prolixum sermonem plane respuit; nam alias hoc Compendium Juris naturæ crevisset in immensum ferme opus. Verum quod capita priora, quibus Hypotheses inclusi, concernit, perbrevis fui, ita ut unus vel alter locus latius exponi potuisset: credo tamen, attentum lectorem & brevissimorum verborum sensum amplissimum percipere posse. Hic duntaxat unum vel alterum locum ex primo capite, qui hæc scribendo in oculos incidebat, illustrabimus. Sic statim in primis verbis posui quæstionem: An
ad

ad Jurisprudentiam spectet jus Naturæ? ad eam verò respondi per genuinam Jurisprudentiæ definitionem & divisionem, sic enim deduxi, quod Disciplina Juris Naturæ pars sit Jurisprudentiæ latè sic dictæ, quo pacto ea nihil commune habet cum Philosophia Practica, sed quæ fermè in totum cum jure Naturæ est unita, imò quæ in nostra Disciplina paulo evidentius & ad vitam Civilem rite instituendam commodius inculcari poterit. His positis, progressus sum ad materiam *Actionum moralium*, quibus in genere per regulam §. 10. positam, attribui prædicatum, quod omnis debeat esse *justa*, huic adjunxi actionem *honestam*, & deinde in Cap. 3. actionem *justam* iterum distinxì in actionem *necessariam* & *licitam*. Quando verò fundamentum differentiæ actionis justæ & honestæ repetere volumus, tunc certè unicum hoc sufficiat, quod jus Naturæ congruere debeat cum toto suo, Jurisprudentiæ enim latè dictæ objectum est actio justa. Deinde actio honesta relinquatur Ethicæ, quoniam ea, postquam antea ex hac sibi vindicavit Jus Naturæ actiones suas justas, pro objecto retinet

tinet solas actiones cum bonis moribus & Civilitate Gentium congruentes, quæ certè honestæ dicuntur, qua in re elegans est locus Æmilii Probi, qui statim sub initium de vitis excellentium Imperatorum eleganter nonnulla hanc in rem facientia loquitur. Ablegabo etiam eum, qui forte circa dicta Controversiam movere vult, ad B. Scherzerum, qui in Nucleo Philosophiæ Ethicam aliter appellare nequit quam Ethicam. Illud autem vocabulum omnes Lexicographi interpretantur die Sitten-Lehre. Quod si verbò plura adhuc addere licebit, existimo insuper, quod Domini Ethici ad demonstrandas suas Conclusiones fundamentum petere debeant ex jure Naturæ & ita abs Jctis, quod satis luculenter probavi in Regula: *Omnis actio honesta debet esse justa, seu non pugnare cum lege*, quam regulam, prout arbitror, Ethicæ superstruere debent.

Examinaui etiam locum Grotii ubi vis obviu[m], qui Jus distinxit in jus pro lege vel pro attributo personæ, quod

quod jus pro attributo personæ ipsi non quidem negavi, dixi, tamen, quod ille & alii hoc in rectum locum non posuerint. Ubi enim de Jurisprudencia in genere loquimur, supponenda antea est lex, quo pacto & ego legem & jus accepi tanquam Synonyma: legem itaque constitutam sequitur jus perfectum & imperfectum, vel si eleganter loqui mavis, obligatio perfecta & imperfecta.

Deindè & paulo aliter definivi legem, quam communis fert ejus expositio, quia eidem adjunxi adhuc pœnam quamque acceptionem tu mihi quoad leges humanas non negabis, negabis tamen, quod leges naturales pœnam aliquam dicitent. Sed de qua objectione cogitavi etiam in Cap. 9. §. 24. ubi brevissimis verbis posui, qualem pœnam leges illæ homini relinquunt, quæ certè mala Conscientia est, nam alias pœnarum determinatio expressa in jure Naturæ non ostenditur.

Postea & obscuram prædicavi doctrinam Peripateticorum de Justitia,

eamque per aliam justitiæ expositionem paulo evidentiore rejeci. Præsupposita enim jam lege dico, quod justitia, sit implementum ejus, ita quidem, ut lex impleatur partim à Legislatore, partim verò à subjecto legis. Et de subjecto quidem nulla restat controversia, remanet tamen scrupulus aliquis intuitu legislatoris, qui, si homo est, tunc iterum res salva manet, quando verò DEUM, tanquam legum divinarum auctorem producimus, tunc certè de justitia DEI nihil aliud possumus dicere, quam quod posuimus in Cap. 8. §. 7.

In Capite sexto egi de Societate & ejus effectu, ubi quidem pauca verba vides, sed quorum tamen sensus erit amplissimus, neque jam mecum convenio, quod ita brevitati studuerim. Ut verò intentionem meam circa istud percipias, hoc saltem moneo, quod illa capita, in quibus de Societatibus istis in specie agitur, evolvenda sint, ibi enim non duntaxat de cujuslibet fine, sed & de earum differentia plura reperies. Interim venire poterit, ut certo tempore meam
cir-

circa istud caput opinionem paulo latius
in peculiari Dissertatione videre possis.

Tandem & hoc non omittere de-
beo, quod mihi in elaboratione aliquid
contigerit, quod in partibus tribus re-
liquis me ad tutiorem viam obligabit,
imò quod me obligabit, ut in impressi-
one altera hujus libri omnia debito
modo disponam. Scilicet, dum conscri-
psi librum, initium in Typographia
imprimendo factum fuit, ita, ut Typo-
graphus, qui brevi me ferme supera-
bat, ad opus absolvendum cœgerit,
quò secutum est, ut nonnulla, quæ ad-
huc monere vellem, plane omittenda
sint, præcipue verò in relegendo ex-
pertus sum, quod aliquoties præter in-
tentionem meam aliquid, nescio quo-
modo, imperit, quod parum cum
mente mea conveniebat: Quo pacto
coactus fui, ut unum vel alterum lo-
cum de novo imprimi curarem, ex
quibus & ille restat ex Cap. XVI. §. 17.
ubi dixi, quod pacta illa, quæ ore tenus
panguntur, intuitu Interpretationis
subsisterent in Interpretatione ser-
monis, quod tamen vix procedere po-
terit,

terit, quia Interpretatio nullam constituit
differentiam inter pacta scripta & ore
prolata, qua ratione mallet, ut plane hęc
differentiam istam tollereres. Eodem
modo festinans in corrigendo pecca-
tum commisi, multa enim errata non
duntaxat circa verba, sed & circa signa
distinctionum librum meum intra-
runt, ex quibus quoad verba indicem
extantiorum tibi post finem exhibebo,
reliqua cum signis tuę dexteritati
emendanda committens.

Bene Vale.

LIBRI

LIBRI PRIMI
DE
JURE NATURÆ
ET
GENTIUM.

CAP. I.

*De Jurisprudencia
in Genere.*

A^{1.} *D Jurisprudenciam spectat disciplina juris nature.* Hoc ut debito modo ostendamus, res ex principiis ipsis repetenda est.

2. Non verò pugnabimus multis, quid de verà habitum divisione statuendum sit, quia alii litem hanc sibi sumserunt. Sufficiat, quod nobis omnes concedant: *Prudentiam*, excellenter sic dictam, esse habitum practicum, qui pro objecto habet actiones hominum morales.

3. *Quid actio moralis sit?* deducitur ex differentia hominis cum bestiis. Nam ex communi doctorum opinione actio moralis competit homini, quatenus à brutis animantibus distinguitur.

4. *Homo vulgariter definitur, quod sit animal rationale*, ubi & nos subsistimus. Indè in voce *rationale* hæc differentia latet, certè latere debet.

5. *Quid sit ratio nostra?* demonstrare nequeo, sed à posteriori erit incipiendum. Ratiocinari non

possimus nisi cogitando; ergo, *ratiocinatio est cogitatio.*

6. *Ejus duas potentias recenseo, Intellectum nimirum & Voluntatem: prior consistit in contemplatione rei, vel simplici vel compositâ, quod est affirmare vel negare, posterior verò in appetendo vel versando occupatur.*

7. Atque sic non opus est, ut cum aliis de tribus aut quatuor mentis operationibus disputemus, quia dicta controversiam facile tollere poterunt.

8. Sic Actio hominum *Moralis* in genere est, quæ provenit ex Intellectu & Voluntate, quam distingvo in *justam vel injustam & honestam vel inhonestam.*

9. Actio *justa* est, quæ convenit cum lege, *injusta* quæ fit contra legem. Actio *honestata* est, quæ convenit cum bonis moribus vel Civilitate gentium, *inhonestata*, ubi contra hos peccatur.

10. Ex his sequentem formo regulam: *Omnis actio justa est honestata, & omnis actio honestata debet esse justa* seu non pugnare cum lege.

11. Vocabulum *Juris* variè accipitur, præcipuè verò à Grotio sumitur vel pro lege vel pro attributo personæ. *Jus pro attributo personæ* appellat qualitatem moralem, personæ competentem ad aliquid justè habendum vel agendum, idque distingvit in *perfectum & imperfectum*, prius vocat *Facultatem*, quâ possum exigere id, quod mihi debetur, posterius verò *Apriudiciam*, si non possum aliquid perfectè postulare, dignus tamen invenior, cui id confertur, quorum referunt Doctores *jus exigendi Eleemosynas.*

12. Sed

12. Sed si verum dicere licet, exiguum hæc Grotii meditatio jam, ubi generalia tractamus, habet usum, quia legibus jus perfectum inest, & exinde aliis conceditur, imperfectum verò infra, & præcipuè in promiscuis officiis humanitatis inculcabitur. Ergo legem jam constitutam ista Grotii divisio demum sequitur.

13. Restat ultimus significatus tanquam proprius. *Juris enim Synonymum est Lex.*

14. Jurisprudencia itaque in latissimo significato est *Prudentia legum*, & quætriplices, intuitu *causa efficientis*, sunt leges, totumplex est Jurisprudencia.

15. *Lex est voluntas imperantis, obligans subje-ctos, ut secundum istam voluntatem actiones suas instituant, & si quid contra faciunt, penas luant.*

16. Malo uti *voluntate* quam *jussa*, quia jussus præsupponit verba, lex autem potest etiam ex nullis verbis constare, ut omnes *Leges Juris Naturæ*.

17. *Pœna* à plerisque in definitione legis omittitur, cui tamen est necessaria per infra dicenda Cap. 25. §. 24. Monendum est tamen, nos pœnam sumere tam latè, ut secundum varia objecta legis variè etiam consideretur, præcipuè verò vel pro *Reparatione* vel pro *affecuatione*, vel pro *malò passionis*, quod *infligitur ob malum actionis*. Sicut Grotius dixit.

18. Pœna autem est vel *expressa*, quæ legi ipsi est inserta, vel *arbitraria*, quam legislator sibi reservavit.

19. Deinde *obligatio* est *vinculum ab Imperante subjecto per legem injunctum, ad dandum aliquid vel faciendum*, & illa obligatio, quæ deducitur ex Jure pro attributo personæ, oritur ex hæc erga legis-

latorem, utpote qui, virtute ejus, nos ad hanc obligare voluit.

20. Inde nullum pactum obligat per se, sed mediante lege, item: Obligatio esse nequit, si nullus est Imperans.

21. Dare est alicujus rei Dominium transferre, facere verò reliqua facienda vel omittenda completur.

22. Ipsum verò vinculum, quod fundamentum est obligationis, nititur illò præsuppositò seu primò principiò Jurisprudentiæ. Imperanti est parendum. Quodque fluit ex infra dicendis Cap. 26.

23. Legi subjectus solus est Homo, cujus libertatem in actionibus suis lex restringit, propterea dicitur etiam norma Actionum humanarum.

24. Per actionem hîc intelligitur moralis justa, quia Actiones honesta sunt alterius disciplina.

25. Atque sic bestias ab omni lege excludimus, quia carent Intellectu & Voluntate, ut fontibus Actionum moralium.

26. Actio verò hominis legi attemperata, unâ voce dicitur Officium.

27. Ex lege oritur Justitia, quæ à Peripateticis usque adhuc non exalta, sed magis obfuscata est. Initio eam distingunt in Universalem, tanquam observantiam omnium Virtutum erga alios, & Particularem, quæ mediocritatem servet in bonorum externorum distributione aut commutatione, inde sit Justitia Commutativa, quæ arithmeticè, & distributiva, quæ geometricè progrediatur.

28. Mihi vero ita videtur: *Justitia est implemen-
tum legis.* Lex autem impletur partim à *Legisla-
to*, partim verò à *subiecto*, seu cui data est.

29. Ex parte *Legislatoris*, quando legem judi-
cando & exequendo exequitur. Ex parte *subiecti*,
si secundum legem præscriptam vivit, quorsum
etiam spectat definitio *Justitiæ juri Romano* inserta.

30. Lex vim accipit ab ejus Auctore, qui vel *DE-
us* est, vel *Homo*, inde est *Lex Divina & Humana*,
& consequenter *Jurisprudentia Divina & Humana*.

CAP. II.

De Jurisprudentia Divina.

*Jurisprudentia Divina est prudentia in Leges
DEI, salutem hominum temporalem & æternam,
inquirendi, easq; ad actiones hominum applicandi.*

2. Atque sic non confunditur cum *Theologia*,
utpote quæ etiam explicat leges *DEI*, sed concer-
nentes salutem hominum æternam.

3. Variè quandoque vox *Theologiæ* supponitur,
nam dicitur & *Theologia Moralis & Naturalis*, de
quibus profertur alibi.

4. *Jurisprudentia Divina* dicitur aliàs *Universa-
lis*, quia leges *DEI* obligant omnes homines in *Uni-
versum*, & ita contradistinguitur *Particulari judi-
ciaria*, de qua sub loco.

5. Spectat hæc principium *Jurisprudentiæ* hujus
primum, quod est: *DEO pare.* Quodque suum
fundamentum habet ex *Religione naturali*.

6. Leges Divinae sunt vel *Naturales* vel *Positivae*, inde Jus Naturæ & Positivum.

7. Equidem, alias distinguuntur in *Morales*, *Ceremoniales* & *Forenses*, quæ divisi tamen, pro ut suo tempore videbimus, jam aliis displicuit.

8. Quanquam enim dicitur ultimæ sint jus positivum, restat tamen obscuritas circa legem moralem. Non enim sic planum est, utrum lex Naturalis & Moralis sint Synonyma.

CAP. III.

De Jure Naturæ in genere.

L

Jus Natura est certus ordo Legum, quæ à DEO recte omnium hominum rationi sunt inscriptæ, necesse est legibus aliquibus fundamentatis obligent ad eas actiones, quæ ipsorum nature rationali conveniunt justæ, succidenda, quæ injustæ, amittendæ.

1. Autor hujus Jatis DEUS est, qui eò ipso, quò homini dedit rationem, per quam bonum à malo discernere satagit, simul voluit, ut horum recordatio tanquam lex illum obligaret.

2. Erravit sic Grotius, qui posuit, hoc jus etiam obligare, licet fingamus DEUM non esse. Erravit & Hobbes, qui jus naturale ex pacto deduxit.

3. Sicuti enim priori objicimus, legem absque Auctore esse non posse, ita posteriori opponimus eam, quæ diximus Cap. I. §. 19. Hic vero Autor hominibus debet esse superior. Quis autem ille, quàm DEUS?

4. Leges naturales dicuntur aliàs 1. *Divinae*, quia DEUS autor est. 2. *Universales*, quia obligant omnes

homi-

homines, 3. *Immutabiles*, quia à nullo principe citra injusitiam mutari possunt, adde tamen §. 21.

6. Quemadmodum verò omnes omninò homines, unà eademque pollent ratione, ita universalitas harum legum ad singulos etiam, absque ullà exceptione extenditur, quia aliò modò non essent universales.

7. Sed *bruta* excludimus, quia ratione destituuntur; quod si verò hác parte dispositionem juris Romani objicias, respondeo, verba illa non esse articulos fidei, ideoque tollenda, præcipuè, si adhibita cultura judicii hoc veritas svadeat. Inde non opus habemus, ut ad ejus defensionem sudemus in vulgari expositione, ab aliis huic loco adjectâ.

8. Hoc notabile dictu est *hominum sine jure hoc vivere non posse*. Sed dicis, sic bestie longè majori fruuntur libertate præ hominibus? Imò verò obijcio: Libertatem minimè brutis esse tribuendam.

9. Est enim *libertas facultas intrinseca agendi aut omittendi, quod quis ipse judicaverit, quæ supponit Voluntatem, Voluntas intellectum*, quibus bestie non gaudent.

10. Hanc homo libertatem, prout humana potentia permittit, plenissime possidet, ita ut tam quæ bona, quam quæ mala sunt, in arbitrio habeat.

11. Cum verò Voluntas magis proclinet ad vitium, convenit, ne incertus humani sexus sequeretur, ut normam habeat, secundum quam justitiam vel injusitiam actionum suarum metiri possit.

12. Possidet enim *Intellectum & Voluntatem*, quæ duæ animæ rationalis functiones planè ad hoc judicium sunt sufficientes.

13. Quod *Intellectum*, homini, *maturâ aetate* & sanâ mente tantum est relictum, ut adhibitâ meditatione, de Actionibus suis per se ratiocinari, simulque, an justæ an injustæ prædicentur, judicare possit, quod *judicium Intellectus* unô verbô dicitur *Conscientia*. Dixi *maturâ aetate*, ut excludamus *infantes*, qui in intellectus operationibus sunt inexerciti, & extra *judicium intellectus* agunt, quando aliquid boni & juri naturæ conveniens faciunt.

14. Ipsa tamen *Conscientia* Actiones hominum *vel præcedit vel sequitur*.

15. Si *præcedit*, aliquando est *perfectè certa*, cum dat *judicii rationes ex certis fundamentis*, aliquando *probabiliter certa*, si ex *fundamentis probabilibus* futura meditatatur, aliquando *dubia*, cum hæret anceps, & ad certum quid *concludendum est incapax*, aliquando *erronea & ignorans*, si ex *errore vel ignorantia* justum pro injusto, vel contra eligit.

16. Error verò & ignorantia sunt *vel vincibiles vel invincibiles*.

17. Si *sequitur*, est *vel bona*, quando propter Actiones secundum leges commissas *quieta est*, vel *mala* seu *inquieta*, si contra legem aliquid effectum est.

18. Quod *Voluntatem*, homo ex libertate suâ aptus est ad ea, quæ in *Intellectu* evolvit, in effectum ducenda, tam mala sint, quàm bona. Atque sic pro vero *Autore actionum suarum* habetur, cui & *imputandæ* sunt.

19. Jam ad *Actiones*, quæ legi naturali subsunt, quæ *vel justæ* prædicantur, quatenus cum *normâ* conveniunt, vel *injustæ*, quæ contra se habent. Imò si actionem *injustam* accuratius in *jure naturæ*

defi-

definire cupis, tunc illa erit, quæ oppositam habet actionem justam necessariam, quia actio licita ibidem est actio indifferens.

20. Itaque Actio justa vel est *necessaria*, quæ legem, ex lege fundamentali, *stricto jure* fluentem, presupponit & necessario vel faciendâ vel intermittenda est, vel *licita*, quæ *aquo jure* ex lege fundamentali finit, atque aut effici aut intermitti potest, & sic pro actione *indifferenti* habetur, quæ eandem eum actione licitâ patitur definitionem. Quamquam etiam vocabulum *actionis indifferentiæ* ita latè pateat, ut non solum actio honesta appellanda sit actio indifferens, sed & reliquæ actiones, quæ ab actione morali distinguuntur.

21. Sed leges naturales distingvo in *præceptivas*, (latè dictas, ita, ut sub se comprehendant & prohibitivas) quæ semper sunt *immutabiles*, & *permissivas*, quæ mutari possunt, & mutatae etiam sunt à DEO & Principe.

22. Hæc nostra legum naturalium divisio duplicem nobis videtur allatura utilitatem. Partim in distinctione *juris naturæ & positivi*: Sic enim leges *præceptivæ* sunt, quæ tam juri naturæ, quam positivo conveniunt, & *permissivæ*, quarum nonnullæ per jus positivum sublatae sunt. Partim in distinctione *actionis necessariæ & licitæ*. Sic omnis lex *præceptivæ* facit actionem necessariam, & omnis lex *permissivæ* actionem licitam.

23. *Obligatio*, quæ hominis libertatem coërcet, fundatur in Conscientiâ bonâ vel malâ. Presupposito enim, DEUM esse, quilibet, nisi sit Atheus, si actio

nem injustam commisit, credit, illum sibi irasci, ejus rei testimonium ipsa conscientia mala est.

24. Sic mala Conscientia *pena* propria est legum naturalium, quam in statu civili, constitutis Rebuspublicis, sequuntur *pena determinata legum humanarum*.

25. De divisione Juris Naturæ agemus in Cap. 7. Jam ex præcedentibus sequentes formamus regulas, & quidem quoad Intellectum. 1. *Jus Natura obligat in Conscientia.* 2. *Quicquid convenit conscientia perfecte certa, illud est faciendum, quicquid disconvenit est omittendum.* 3. *Quoties concurrunt conscientia perfecte & probabiliter certa, toties in contradictione prior est sequenda.* 4. *Conscientia probabiliter certa illa sequitur argumenta, que accuratius cum legibus naturalibus conveniunt.* 5. *Conscientia erronea & ignorans expeditur occasione, donec ex certis quid concludere possint.*

26. 6. *Quoties aliquid factum contra Jus Natura, quod excusare volumus per ignorantiam & errorem, toties malam habemus conscientiam, quæ regula convenit cum §. 13 ut verò Actio evadere possit justa, ex regula quinta ad tempus est differenda.*

27. Aliud tamen est in legibus humanis, ubi error & ignorantia aliquoties excusare solent.

28. Quoad Voluntatem. 1. *Voluntas nihil sine judicio Intellectus efficiat.* 2. *Et id faciendum obligat quod conscientia Regalis convenit, contra verò illud absteineat, quod illis adversatur.* 3. *Voluntas non potest cogi, ergo, quod nos coacti aut metu justo inducti facimus, non imputatur.*

29. Quo-

29. Quoad Actiones, 1. *Actus procreatici in legibus Natura tantum imputantur*, excludimus ergo actus, qui forte fortuna perpetrantur, quosque agunt infantes, furiosi, succum ebrii, somniantes, aliique. 2. *Alienas proprietatem imputantur*, non aliena, nisi easdem auxiliis nostris adjuvemus.

30. Quoad Obligationem. *Ad impossibile nemo obligatur*, ergo ad quos actus à natura non sumus capaces, ad illos DEUS nos per leges naturales obligare non voluit.

CAP. IV.

De Fundamentali Lege

Juris Naturæ.

PER legem fundamentalem intelligo propositionem aliquam generalem, ex quâ reliquæ leges Naturales tanquam conclusiones demonstrantur.

2. Ad hanc autem requiritur, ut sit: 1. *Domestica*. 2. *Adequata*. 3. *Vera*. 4. *Universalis*, & licet fortè unum alterum continere videatur, placuit tamen ita procedere.

3. *Domestica*, ut illam ratio sola, absque omni additamento, rationi incognitò, possit percipere. Nam si ulterius progredieremur, tunc Jus nostrum naturale involveret contradictionem, nos verò committeremus *μη ἀβασιν εις ἀλλο γένος*.

4. *Adequata*, ut cum omnibus hominum Actionibus, de quarum justitiâ vel injustitiâ ratio nostra occupatur, sit convertibilis, ita, ut neque sit angustior, neque ad alia præcepta, quàm ad hæc possit extendi.

5. *Vera*,

5. *Vera*, eaque talis, 1. ut statim Intellectui constet, hanc ipsam esse legem fundamentalem, qualem 2. & ipse DEUS voluisset, si illam per verba hominibus præcepisset 3. ne pugnet cum legibus divinis positivis, quatenus ejus aliquæ Conclusiones juris permissivi ab illis non sunt mutatae.

6. *Universalis*, ut ad captum omnium hominum sit accommodata, quia, ut diximus, leges Naturales obligant omnes homines.

7. Sed dicis, sic te ipsum omnibus auxiliis privabis, nescies enim, quando ita procedere instituis, ubi erit incipiendum. Sed respondeo, in promptu habeo fontem, qui mihi ad incipiendum media supeditabit.

8. Scilicet incipere debemus ratiocinando à nobis ipsis, & deinde progredi ad alia extra nos. Hanc viam sequar. Quæro legem fundamentalem, eamque quæram primò in ipso homine, si ibi non reperietur, extra illum progrediar. Sed ulterior progressus fortè non opus erit.

9. Porro regeris, hæc modò tibi ipsi contradiceres? Antea nominasti legem normam hominis, hæc contra hominem facis normam legis.

10. Sed per instantiam. Medicus, præscribens ægrotò medicamenta, respicit ad morbum ipsum, deinde secundum qualitatem morbi medicamenta ordinat. Ita homo per se, quemcumque etiam representet statum, non quidem est objectum Juris Naturæ, sed actiones hominum, juxta quas leges sunt componenda.

11. Ergo actiones hominum sunt simul norma & normatum.

12. Ulterius, quemadmodum Medicus neque morbo neque qualitati morbi succurrere posset, nisi subjectum morbi seu ægrotantem ejusque naturam cognoverit, ita & actiones hominum sine homine ipsò tanquam unicò subjectò considerari nequeunt.

13. Homo verò, quomodo est considerandus? duplex quippe ejus status est, unus, quatenus vixit in *statu integritatis*, alter, quatenus jam vivit in *statu corruptio*.

14. Dicis, *status integritatis est status hominum perfectissimus, qui, si eum tibi proponis, facile suggereret, ut videas, quomodò actiones hominum præsentis secundum istum statum temperanda sint.*

15. Benè, inquam, tu mihi dux & autor esses, modò statum istum, ratio nostra assequi possit. Deinde jus naturæ ad illud non progreditur, ad quod ea pertingere nequit, quia pro principiò cognoscendi habet rationem, sed è contrariò status integritatis Revelationem supponit.

16. Nullius enim momenti est argumentum eorum, qui ex scriptorum gentilium testimoniis probare voluerunt, statum eum Gentilibus fuisse cognitum? Quicquid enim Ovidius & alii de eò somniarant vel fabulati sunt, illud ex confusâ relatione Judæorum, non ex solâ ratione perceperunt, ut probarunt accuratiores Historici.

17. Benè, dicis, sic video, te ex solâ ratione tua velle fabricari conclusiones, & parum curare Revelationem: præcipuè si per eam scriptura sacra Christianos docuerit contrarium.

18. Verùm respondeo, agnosco & veneror sacras literas tanquam voluntatem DEI revelatam, & tu agno.

agnosces, precor, me nunquam statuere velle, quasi jus naturæ verbo revelato opponatur.

19. Nam qualis est diversitas inter *vivere secundum voluntatem DEI*, & inter *docere eandem*. Jam autem jus naturæ est voluntas DEI tacita, revelatio verò expressa, imò tu nobis concedes, tacitam prius demonstrandam esse, ut deinde tam sequatur expressa.

20. Dum verò docemus jus naturæ ex principio suò domesticò, *abstrahendò* duntaxat ab illà cognitione, conditionem aliquam hominis nobis concipimus, quando aliàs volumus ut leges cum *communis naturæ hominum rationali* conveniant.

21. Neque etiam, si à revelatione ad statum integritatis argumentari cupis, valebit adfertio, quia, ut ego arbitror, hujus status notitia nobis in sacris literis brevissimò sensu est relicta, tantùm, ut sciamus quomodò protoplasti felicitatem primævam, excedentes mandata DEI, amiserint, non verò, ut ille norma actionum nostrarum sit, aliàs enim paulò uberior ejus historia ad nos ibi pervenisset.

22. Sed ut videas, nos propter solam veritatem pugnasse, ipse homo juxta duplicem hunc statum proponendus est. *Homo integer est homo perfectus & ab omnibus vitiis alienus; Verùm hominis lapsi natura magis ad malum quàm bonum inclinat.*

23. Itaque si integrum produceremus hominem, tunc statim alius nobis objiceret, quomodò homini, qui tum optimà mente fruebatur, in mentem venire potuerit, aliquid sibi fingere, quod integritati suæ adversatur, quia nullæ prævæ cupidines illùm agitant.

24. Spectat huc responsio ad *perfectiorem* tuam, quam tu statui integro tribuis, quam quidem affirmamus, non tamen concludere possumus: ergo est proponendus. Nam illud saltem perfectissimum est proponere: dum, quod potest acquiri.

25. Quod si verò & hæc non sufficiant, agè consideremus: *Quomodo præcepta juris naturalis in statu presenti pugnent vel conveniant cum illis in statu integro?*

26. *Convenientia* quidem sese in eò exerit, quod *summa* juris naturalis tam in statu integro quàm corrupto fuerit eadem, ita, ut & tum obtinerit: *Dilige DEUM & proximum tuum sicut te ipsum*, qualis & obtinet jam apud nos, viventes in statu corrupto.

27. Verùm quoad leges, ex summâ pullulantes duplex conspicua deprehenditur *diversitas*. Primum enim obtinebant in *statu integritatis*. duntaxat præcepta *affirmativa*: videlicet, *pacta serva, suum cuiq; tribue*. Nam natura hominis, tum optima, alias conclusiones non postulabat.

28. Sed status hominum *lipsis* præter leges eas affirmativas indiget etiam *negativis*, quæ propter accedentem promittitudinem ad malefaciendum specialiter naturæ hominis rationali nunc sunt impressæ, de quibus homo integer ne quidem cogitabat, quales certè sunt: *Non occide, furtum ne facias, Neminem lade.* &c.

29. Illustrabimus hanc diversitatem exemplo aliquò. Fingamus patrem, duos habentem filios, unum modestum & probum, alterum dissolutum & petu-

petulantem, hîc sanè summa præceptorum erit eadem, sed variabunt tamen præcepta particularia.

30. Eòdem modò res jam redit in jure naturæ. Fingamus, nobis obviam venisse duo genera hominum, unum adhuc integrum, alterum verò lapsum & immoratum. Imò fingamus, his duobus normam vivendi abs te ipsò præscribendam esse, nonne separares integros à corruptis, & nonne cuilibet parti peculiarem præscriberes normam vivendi.

31. Secunda diversitas est intuitu *numeri* præceptorum istorum specialium, nam in statu integritatis homo tam multis legibus non indigebet, partim quia pleraque negotia hodierna ibidem cessabant, partim, quia insignis erat defectus multarum Societatum quales hodie in statu post lapsum reperiuntur.

32. Taceo enim, Societatem dominicam ex naturalibus planè exulasse, imò taceo exulasse multas arbitrarias, hoc duntaxat dico, quòd neque Respublica, neque Societas aliqua Gentium expectanda fuisset, quia finis ille, propter quem Respublicæ ortæ sunt, ibi cessabat.

33. Remanet itaque *solus status post lapsum*, qui & rationi nostræ ad hominis conditionem *evidenter* sibi proponendam apprimè congruit? quanquam enim dicatur corruptus, est tamen adhuc *suo modo* rectus, nam si *planè* corruptus esset, magis *belluinus* esset.

34. Et si tibi simile adhuc placet de medicò, ita illustrare possum adfertionem: Quemadmodum Medicus qualitatem præsentem ægroti præ oculis habere debet, ita nos hominè in præsentis statu, ut nunc est, considerare oportet.

35. Deinde, quia ægrotans statum suum *promiserimo* habet, ita & nos, homini quasi dietam contra illam præscribentes, ejus miserrimam conditionem à primis incunabulis repetemus. Hoc enim modo honestam arripiemus occasionem, actionibus suis accuratissimas leges præscribendi.

36. Ponamus ergo hominem statim à nativitate extra omnem auxilium inter sylvas vel desperata loca relictum, hîc sane infantia annos nunquam suppleret, nisi à Parentibus vel aliis sui sexus alimenta suppeditarentur.

37. Ad hæc usque adhuc adjutum, iterum ab hoc tempore omni hominum consortio privatum ponamus, cui in inviis locis ad stomachum sedandum, nihil nisi herbas radicesque colligere relictum, ægrotum simul, omnique informatione ad reliquam vitam sustinendam orbatum. Ubi & iterum absque concursu aliorum miserrimam ageret vitam.

38. Jam & hæc illi demus, demus simul omnes divitias, consideremus tanquam omni arte & scientia pollentem, ponamus vero extra consortium, ubi & absque illo miserabilem vitam duceret.

39. Ergo homini, quocunque modo illum tibi fingas, *Societas à natura est necessaria*, non citra naturam, ut Hobbes docet, quia nos ab hac ad illam ducimur.

40. Ratio enim, *secundum J. J. Cap. 1.* consistit in cogitando, cogitare non possumus, nisi per verba, verba vero in mente volvuntur, ore demum profe-

B

runtur

natus, jam autem nobis non loquimur, sed aliis, qui autem sunt illi? quam socit.

41. Concipiamus itaque nobis hominem prout in Societate vivit, sed concipiemus etiam antea ejus naturam, ad quid illa inclinēt.

42. Initio quidem homo est animal *Sui conservacionis* studiosissimum, ita, ut impedimenta, quocunque modo opponantur, non tantum evadere, sed & si se aliter conservare nequit, adhibita vi repellere laboret.

43. Præter hanc sui conservationem pronus est etiam *ad alios malefaciendum*, nocendique facultate pollet, quæ facultas non certo tempore in illo deprehenditur, sed hæc proclivitas à teneris quasi usque ad mortem illum reddit paratissimum.

44. Contra vero in illo *aliquid boni* residet, quo aliis benefacit, aliorumque commoda auxiliis suis promotum it.

45. Nemo vero sibi soli sufficit, sed *aliorum ope* indiget, per quam defectus suos corrigere vel sibi exinde prospicere possit.

46. Horum vero in universum *ingenia ita sunt diversa*, ut aliquis sine prævia meditatione, insinuatione vel præcautione iisdem nunquam gaudere possit, si quandam utilitatem inde percipere vult. Unde vulgare proverbium: *Quod caput est tot sensus.*

47. Quapropter necessarium est, ut *genium suum accommodet*, suasque actiones ex voto aliorum temperet, si quosdam fructus ab iis expectabit.

48. Quo pacto tandem apparet, hanc esse legem juris Naturæ fundamentalem: *Quilibet ho-*

mo id fudeat, ut quicquid Societati ejusq; conservationi & augmento est adversum, intermittat, vel ut intermittatur in eo sit, quicquid vero eandem promoveret & tranquillitatem ejus conservat, faciat, vel ut efficiatur, curet.

49. Atque sic nostra lex evadit *Domestica*, est enim solius rationis inventum; *Adequata*, quia, prout docebimus in sequentibus, omnes Societates considerabit; *Vera*, convenit enim intellectui, quod usque adhuc deduximus; Quamque Deus voluit, alias enim homini dedisset rationem & naturam sibi soli sufficientem. Neque pugnat cum legibus positivis, quod videbimus in parte secunda; *Universalis*, cuncti enim homines indigent Societate, & de omnibus etiam prædicatur, prout diximus in præcedentibus.

50. Sed non hic erit subsistendum, ulterius progrediemur, & alios evolvemus, ut videamus, an & illi in monstranda lege hac primaria nobiscum conveniant.

51. Inter hos placet primum ponere *Hobbesium*, qui hominem quidem ponit in *Societatem*, cujus tamen initium facit à *mutuo metu*, cui hac parte satisfacimus in §. 40. & satisfaciemus infra præcipue Cap. 21.

52. Homines deinde facit natura aequales, & recte quidem, falsum vero est, quod concludit, hanc naturalem aequalitatem importare indolem belli, *quilibet enim habet quidem voluntatem a se defendendi, non vero jus.*

53. Hocce bellum autem non considerat ut *temporaneum*, sed *perpetuum omnium in omnes*, quapropter consulit, *ut quisque vitam & membra sua, quantum potest, tueatur.*

54. Ipse vero tale certamen perenne generi humano exitium minari agnoscens, hâcce infurgit falsâ propositione: *quarendam esse pacem, quatenus habenda ejus spes aliqua affulserit, ubi haberi non potest, quarenda esse belli auxilia.*

55. Annon vero Hobbes, tanquam vir acutissimus, à nobis re paulo prescius inspecta, aliquo modo, si non defendendus, tamen excusandus sit, præcipue, quia hæc hypothesis aliquam rationem status induere videtur, ego alius cogitandum relinquo.

56. Grotius respexit ad statum integritatis, sed ex doctrina Socinianorum, qui de eo *maximam simplicitatem* prædicant, quam, cum ab aliis fuerit eruditè improbata, nos mittimus.

57. Denique Scholastici sua adhuc conferre voluerunt, ita enim illi: *Ad imaginem Dei homo est conditus, ergo & in hoc presenti statu radii divinae Sanctitatis & Justitiae, quasi reliquiae apud illum remanserunt.* Quo pacto convenientiam cum ratione dicunt consistere in convenientia cum Sanctitate & justitia divina. Inde Regulam sic effecerunt:

runt: *Quicquid convenit cum Sanctitate & Justitia divina, illud in jure Naturæ est faciendum, quicquid discordant, est omittendum.*

58. Sed hîc non opus habemus; ut cum illis extra hominem progrediamur, quia id, quod quæ-
sivimus, in ipso acquisivimus: deinde horum attribu-
torum plena explicatio spectat ad Dominos Theo-
logos. Nam si ἀνθρώπου νόμος de Deo cogito,
non aliter quam *imperfecte* hanc divinam Sanctita-
tem & justitiam mihi possum concipere. Neque
ad minimum justitia, quatenus à nobis est acce-
pta, Deo competit, sed quæ aliam plane faciem
induit. Provocant equidem Scholastici ad com-
mune κριτήριον, quo DEUS sibi ipsi legem aliquam
præscripsisset, secundum quam jus Naturæ condi-
disset hominibus. Cui opinioni ut prætextum in-
ducerent, finxerunt *normam* ipsius legis hujus æter-
næ esse Sapientiam & sanctitatem Dei. Sed bene,
inquam, *contradictoria* tamen sunt, esse simul su-
periores & inferiores, illud enim ex hac assertio-
ne fluit. Quo pacto ego cum aliis malletem legem
æternam referre ad figmenta Scholasticorum.

59. Tandem Jus Romanum tria facit juris præ-
cepta, 1. *boneste vivere*, 2. *alterum non ledere*,
3. *suum cuique tribuere*; quæ tamen omnia, si secun-
dum nostra requisita metimur, potius sunt *conclu-
siones*, quam ipsa lex fundamentalis, ut probarunt
alii.

CAP. V.

De modo deducendi leges Naturales ex Lege fundamentali.

I.

Definitio Juris Naturalis nos docuit esse legem aliquam fundamentalem, ex qua reliquæ omnes pendeant. Illam monstravimus, restat ut nunc dispiciamus quoque, quomodo hæ inde sint deducendæ. Res vero ipsa paulo altius est repetenda.

2. Partem illam Jurisprudentiæ humanæ, ut appellant Judiciariam, Doctores consistere ajunt in *Interpretatione & Applicatione legum*. Hæ duæ partes autem non tantum juri humano sunt propriæ, sed ulterius etiam ad Jurisprudentiæ Divinam extenduntur.

3. Hoc enim pro certo statuendum est, nos quoad leges divinas æquo modo subesse voluntati Imperantis ac in legibus humanis.

4. Voluntas ista semper prius est scrutanda & cognoscenda, quod regulariter fit per *Interpretationem*, & denique ad casus applicanda, quia lex propter hos lata est, unde *applicatio* oritur.

5. Iste vero Imperans paulo dignioris est *conditionis & essentia*, ut reliqui, quapropter à nobis ejus voluntas etiam paulo reverentius & accuratius erit consideranda.

6. Et quod leges divinas positivas concernit, prædicantur simul de illis tam interpretatio quam appli-

applicatio, ut suo loco videbimus. An vero & Juri Naturali convenient, adhuc quæstio est.

7. *Interpretatio*, non in genere, sed *legum tantum*, definitur: *Declaratio legis* additur quandoque *dubia*. Sed quoad hanc definitionem duo sunt monenda.

8. Primo enim *Leges positivæ* nunquam sunt *dubia* seu obscuræ, sed *perspicuæ*. Et si quæ obscuritas accidit, causa est tantum Intellectus humanus, non ipsæ leges, ideo & nos illis Interpretationem tribuimus.

9. Deinde requiritur ut lex sit *Scripta*, quia omnis declaratio *legum* supponit aliquid ante oculos. Atque ita non est, ut Juri Naturæ Interpretationem adscribamus, quia 1. non sunt leges *Scriptæ*, sed rationi hominum inconditæ. 2. neque leges *obscuræ*, conveniunt enim Intellectui.

10. Ast dicis, sic ex Jure Naturali plane exulabit? Imo respondeo, non profus exulabit, infra enim intuitu sermonis & pactorum nonnulla circa Interpretationem aliam erunt excudenda. Exulabit tamen illa legum Naturalium, pro qua, ad deducendam *Voluntatem DEI* circa Jus Naturæ nos aliud substituemus.

11. Videamus itaque, quid sibi possit *Demonstratio*. Non vero inhærebimus illis difficultatibus, quas, ut Vir aliquis eruditus dicit, Commentatores maluerunt scrutari, quid sibi voluerit Aristoteles, quam quid eruditio inter homines practice adhibenda requirat &c.

24 *Cap. V. De modo leges Natural. deduc.*

12. Demonstratio itaque est operatio Intellectus, ubi ex primo principio per medium aliquod certum, evidens atq; verum perfecte deducitur, quod deducendum est.

13. Qua ratione ad hanc requiritur 1. *Primum principium* & hinc Jurisprudentiæ proprium, quod in *Cap. 4. §. 22.* paucis dedimus, quia circa illud nulla est controversia.

14. 2. *Medium*, quod apud nos est lex fundamentalis, idque 1. *certum*, quale & hæc est. 2. *evidens*, nullam enim circa hanc sensi obscuritatem. 3. *verum*, neque, ut diximus, pugnabit cum Voluntate DEL.

15. Quando vero isthæc requisita defunt, tunc nihil poterit demonstrari.

16. Lex itaque fundamentalis tanquam medium nobis inculcabat culturam socialitatis, inde prius nosse juvat, quid illa sit? & quotuplex? Hac enim prius cognita, ordinem nostrum demonstrandi secundum ejus dispositionem dirigemus, ad quam Intellectus noster, qui hac parte in Jure Naturæ suo modo rectus est, multum cooperabitur.

17. Leges vero ipsæ demonstrandæ, erunt vel *præceptiva* vel *prohibitiva*, unde vulgaris distinctio Legum in *affirmativas* & *negativas*, ubi quoad has notabis, quod una negativa semper sub se comprehendat plures affirmativas, ut suo loco observabis.

*De Societate & ejus
Effectu.*

I.

ANte omnia placet exponere Convenientiam & disconvenientiam *Socialitatis* cum *Societate*. Nam in eo distinctæ sunt, quod *Socialitas* sit *cupido & stimulus*, homini à natura cum aliis tranquille vivendi infusus, non tamen in sola contemplatione, sed & in ipso exercitio consistens, *Societas* vero, *Unio duorum vel plurium hominum ad certum finem & utilitatem*. Atque sic *Socialitas* suo modo est genus *Societatis*, & præter *naturales* etiam *arbitrarias* imo *conversacionem* ambitu suo complectens. Inde & est, quod in lege generali culturam *Socialitatis* requisiverimus.

2. Ergo *Societas Latronum*, ad nostram *Societatem* applicari nequit, quia ejus finis non convenit cum definitione generis, in qua *tranquillus* inculcatur. Quo pacto eandem *Societatem corruptam*, & quas recensebimus *rectas* appellabis.

3. Deinde *Socialitatem* etiam ejusmodi personæ colunt, quæ se invicem neque viderunt, neque de ulla utilitate participarunt, sed tantum *tranquillitatem* pro fine generali habent: ubi quidem duntaxat contemplatio obtinet, sed obtinebit tamen & actus, si dabitur occasio. In *Societatem* autem, propter utilitatem & certum eumque peculiarem finem per-

sonæ coivere. Licet quandoque illæ non præfenti simul conversatione fruantur.

4. Tertio Socialitas ob generalissimum conceptum præter species §. 1. recensitas nullam aliam patitur divisionem, sed talem Societati relinquit.

5. Convenientia sese in eo exerit, quod utraq. sub lege fundamentali contineantur. Et Socialitas quidem sine ulla ulteriori demonstratione, cum è contrario Societas ea adhuc opus habeat. Quod etiam ad discrepantiam numerare poteris.

6. Subsistamus itaque in Societate, ubi ex definitione nonnullum requisitum, ne in sequentibus more ad abatarum pugnemus, præmittendum esse existimo.

7. Pro certo enim statuendum est, ad omnem Societatem requiri personas unius essentia, i. e. tantum homines, non animal in genere, aut aliud quoddam. Et homo quidem non unus, quia necum nulla est Societas.

8. Secundo omnem divisionem quærendam esse non propter personas, sed propter utilitatem vel finem, quem personæ ex Societate percipiunt.

9. Hac quidem via, medio cum aliis consentiendi me ipsum privabo, sed recordante, pace aliorum libertatem philosophandi mihi esse relictam, non ex auctoritate Doctorum, quos quidem omnes summâ reverentiâ prosequor, sed ex iudicio proprio ad res intellectus judicandas, sic enim præceperunt mei.

10. Primo ex ipsa ratione fundamentum peto, ad quod tamen per multa tempora circumspicere non debeo, quia iterum ipsum hominem, & ejus quidem

dem conditionem presentem fundamenti loco ponere possum.

11. Is enim ille non fit, qui est, nisi à parentibus suis editus fuisset; inde prima Societas est *Conjugalis*, quæ pro fine habet *procreationem Sobolis*.

12. Hanc statim sequitur Societas *Parentum & Liberorum*, quorum priores pro fine habere dicuntur *alimentionem*, posteriores *reverentiam & gratitudinem* erga parentes. Nos vero solam ponimus *Educationum* per infra dicenda Cap. 19. §. 12.

13. Postea, cum plerique res permultas habuissent in dominio, easque raro soli administrare & conservare potuissent, nisi aliorum industria accessisset, ventum est, quod nonnulli, qui nihil vel parum habuissent in dominio, vel se ipsos conservare nequiverunt, ad ejusmodi Servitia aliis præstenda sese obtulissent. Inde est Societas *Dominorum & Servorum*, cujus finem alii faciunt partim *administrationem rerum*, cui accedit famulitium, partim *exhibitionem alimentorum* vel stipendii. Nos vero ex Cap. 20. §. 2. solam statimus *Curam rei domesticæ*.

14. Hæ Societates vel simul vel harum duæ vel etiam una, quæ tamen secundum §. 1. Cap. 20. dominica esse nequit, constituunt *Domum* seu *Familiam*, quam appello *exercitium Societatis*, utpote in qua fines omnis Societatis naturalis exercentur. Inde valet regula: *Nulla est Societas sine familia*.

15. Postquam vero urgente necessitate, una familia alteri ad sustinendam vitam & meliorem committita tem quasi manus porrigere debebat, conventum

est inter Socios, ut plures unâ familiæ cohabitarent. Unde *Communitas*, germanicè ein *Gemeinwesen* oritur.

16. Ipsa vero *Communitas* duobus modis consideranda est, vel ut *Vicus* vel ut *Civitas*. Licet enim à *Vico* distingvatur *Pagus* alias, hic tamen inter se conveniunt.

17. *Vicus* est unio quarundam familiarum, quæ præter propriam sustentationem curam agri habent, reliqua enim fiunt per accidens.

18. *Civitas* est unio quarundam familiarum, quæ præter propriam sustentationem per commercia defectum terre vel aliarum rerum commutando pro aliis apud ipsos superfluis, suppleant & simul cum *Vico* finem supponit unicum, rerum nimirum sufficientiam. Adde. Cap. 21.

19. Efferunt hæc aliter Peripatetici, finem vicij faciunt usum non quotidianum, Civitatis vero eudæmoniam seu veram beatitudinem & αὐτάρχειαν seu bonorum externorum sufficientiam, ut scilicet ibi paulo elegantius quam in pago vivamus.

20. Sed ad quorum tradita ab alio erudite fuit responsum, quem & sequor. Illud addo quod *Εὐδαιμονία* tantum Reipublicæ sit præsuppositum, ergo non signum civitatis, vel Vicij, ex dicto Cap. 21.

21. Ex vicis & Civitatibus orta est *Respublica*. Licet quandoque una *Civitas* eam formet, quapropter non raro termini confundantur.

22. *Respublica* vero est, quando familia, in una vel pluribus *Communitatibus* unita, sub unius vel plurium Imperio subiectæ regunt, qui illas non tan-

tum contra alios defendere, sed Et tranquillitatem Et salutem omnium pra oculis habere, imo urgente necessitate Et utilitate extraneos offendere debet.

23. Quemadmodum enim homines natura proni sunt ad nocendum, ita statim familiae hae unitae videntur, illis non bene fore, nisi *inaequalitas* aliqua constitueretur, qua mediante unus vel alter caeteris imperare & peccantes poena debitam afficere possit. Quae latius videbis in dicto Cap.

24. Postquam autem omnes familiae in toto terrarum orbe uni Imperanti subesse non potuerunt, humana necessitate plures ejusmodi Respublicae ortae sunt, quae non inter se per longa intervalla seorsim distant, sed quarum una terminat alteram.

25. Interesse vero & utilitas harum omnium non est eadem, porius tot ferme modis variat, quot earum sunt. Deinde una per se sine altera vix subsistere potest, inde necessum est, ut commerciis, amicitiiis vel aliis modis socientur, ne & hic tranquillitas & salus communis turbetur.

26. Inde ortum trahit omnibus non incognita *Societas Gentium*, de qua plena manu agemus infra Cap. 27.

27. Jam multis disputandum esset de vulgari Peripateticorum divisione inter Societates *Simplices* & *Compositas*, quas ita eorum optimi doctores describunt, quod *Simplices* sint, quarum constitutionem aliae Societates non ingrediuntur, & *compositae*, quarum constitutionem aliae ingrediuntur, duabusque personis absolvi nequeunt.

28. Verum haec explicatio nobis arridere nequit, quia sic omittenda sit Societas Gentium, quae neque

Societas composita esset, quoniam & duo principes vel duæ Republicæ duas præbentes personas, hanc Societatem etiam constituunt: neque esset Simplex Societas, quia ad ejus constitutionem Societas alia concurrat. Ita ego mallet hanc divisionem vel prorsus omittere, vel saltem dicere, quod Societas *Simplex* sit, ubi duo vel pauci, *composita*, ubi plures in certum finem coeunt.

29. Longè evidentior, ut arbitror, evadet hic procedendi modus, quando dicimus, quod *Vicus* & *Civitas*, seu uno verbo *Communitas* sit effectus familiarum, quod *Respublica* seu Societas inter Imperantem & Parentes sit effectus Communitatis & denique, quod *Societas Gentium* sit effectus Rerumpublicarum, quæ omnia latius deducemus infra partim in Cap. 12. partim in Cap. 27.

30. Quod enim speciatim *Communitatem* concernit, constituerunt eandem familiæ aliquot vel multæ ad obtinendam rerum sufficientiam. Quod *Republicam*, constituerunt eandem familiæ in Communitate degentes, ad obtinendam beatitudinem civilem.

31. Quod *Societatem Gentium*, constituerunt eam Imperantes, & qui Republicam repræsentant, ad obtinendos duos fines, tam rerum sufficientiam, quam beatitudinem communem. Atque ita conspicuo modo fines Communitatis & Republicæ particulares simul concurrunt, ut suo loco videbimus latius.

32. Sequitur alia divisio, quam nos ita ponimus: quod Societas sit vel *naturalis* vel *civilis* vel *arbitraria*. *Naturalis* est, ad quam incundam homo aliquis trahitur à natura, tales sunt Societas conjugalis, paterna & dominica. *Civilis* est, ad quam incundam familiæ aliquot trahuntur, partim ex commoditate, qualis est Communitas, partim ex necessitate, qualis est Republica. Item huc spectat Societas

cietas Gentium, quæ mixta est, quia principes ad eam in-
eundam partim trahuntur ex commoditate, partim ex ne-
cessitate. *Arbitraria* est, quam *homines quicumq;* sint, ex
utilitate particulari ineunt; quæ utilitas, quia infinitis
modis variat, infinitas reddit species Societatum inde
fluentes.

33. Jam objicis, ita omittitur non contemnenda alia
divisio, in Societates *aquales, inaequales, & mixtas.* Sed
quam ego agnoscam, si debito modo explicabis.

34. Dicis, *Inaequalis* est, quæ intercedit inter personas
diversæ essentiae, puta inter DEum & homines, *aqualis*,
quæ est inter homines æquales tam ratione essentiae quam
dignitatis, *mixta*, quæ est inter personas ejusdem essen-
tiae, & quarum una imperat alteri.

35. Verum non opus est, ut cum ista divisione multis
glorieremur, nam fundamentum ejus quæritur in perso-
nis, quod nos improbavimus.

36. Imo confunditur Societas cum *Conversazione.* So-
cii habent unum finem. Conversantes verò singuli pecu-
liares habere poterunt fines, nam Conversatio, ut alii di-
cunt, est saltem *actus communicandi cum aliis.*

37. Interim tua *inaequalis* Societas dedit nobis occasio-
nem, ut proponamus tandem quæstionem: *An detur So-
cietas hominis cum DEO?*

38. Certe tu affirmabis ex divisione, quam fabricatus
es, fortè, ut haberes connexionem ad demonstrandum
officium hominis erga DEum, sed quod, misso tuo in-
vento, ex alio fonte mox deducemus paulo evidentius.

39. Interim & adhuc alii quæstionem affirmant & qui-
dem ex testimoniis ipsorum Gentilium, sed illi dictamen
rectæ rationis confundunt cum autoritate Gentium, quod
accuratioribus tamen in jure Naturæ improbare solent.

40. Quo pacto nos negamus, rationi nostræ conveni-
re, dari aliquam Societatem inter DEum & homines,
nam alias ipsa nostra ratio præter alia ita concluderet,
quod non duntaxat homo DEO, sed & DEUS homini es-
set obligatus. Et si autoritatibus pugnandum, facile
pro mea sententia allegare possem testes, omni exceptio-
ne majores, sed ad quod testimonium ipsa adfertionis no-
stræ evidentia nos haud obligabit.

CAP. VII.

De modo deducendi obligationes seu officia hominum.

I.

Postquam in præcedente capite circa Societatem occupati fuimus, sequitur nunc, ut jam obligationes hominum inter se in vestibulo quasi ostendamus.

2. Scilicet obligatio erga alium est illa actio, qua legi fundamentali attemperata dicitur officium & partim in dando, partim in faciendo vel omittendo aliquid consistit; Officia autem hominum in Societatibus earumque effectibus viventium optimam præbebunt occasionem ad leges nostras demonstrandum.

3. Hæc vero obligatio prout in actum deducenda est, duplici modo consideratur, vel ut *perfecta* vel ut *imperfecta*. Quæ duo hujus obligationis genera non unicum patiuntur Interpretationem, sed triplici modo explicari debent.

4. Primo enim hæc obligatio *perfecta* est, quæ fundamentum suum habet in obligatione erga superiorem, qui jam solus DEUS est, & post illum princeps meus, & ad quam faciendam vel omittendam ipse me obligavit: *Imperfecta*, si citra peccatum in superiorem aliquid vel facere vel omittere possum, & unò verbò dicitur *Permissio*.

5. Secundo, obligatio *perfecta* est, cujus omisio vel commissio pugnat cum lege, vel quæ hic per legem

Legem fundamentalem insculetur; *Imperfecta*, quæ licet omitatur vel committatur, nunquam illam violabit. Quæ secunda adeo cum prima unum genus constituere potest.

6. Tertio, obligatio *perfecta* est, ad quam ego per legem alterum justè adstringo, vel alter me justè adstringit; *Imperfecta*, ubi nemo alterum cogere potest, & alias dicitur *Humanitas*.

7. Ille autem *coactus* instituitur inter illos, qui in *Republica* vivunt per *Actionem* seu *Implorationem superioris*, qui extra eam vivunt, v. g. in agro, deserto, vel alio loco, ubi nullus adest superior, quorsum spectat *Communitio* antè constitutam *Republicam*, ubi æquales adhuc erant homines, per *coactum violentum*.

8. Ut autem iste coactus evadat *justus*, requiritur, ut vix vel nunquam ex post facto occasio mihi sit relicta, judicem propterea ad reparationem implorandi. Nam si secus res se habet, tunc inter *injustos* numerandus.

9. Atque huc refero etiam obligationes *inter Principes*, qui tanquam nullum agnoscunt superiorem, & summè æquales, adhibita vi, se invicem ad implendam obligationem perfectam cogere justè possunt, inde *Bellum* oritur.

10. Spectat huc non exigua Doctorum meditatio inter status hominum *naturales & civiles*. *Status enim est qualitas hominum, secundum quam ipsorum jus variat*. Sic statum *naturalem* constituunt ejusmodi personæ, quæ vel extra *Republicam* sunt, vel nullum agnoscunt superiorem, seu quæ sunt

aquales. Civilem vero, quæ subsunt Reipublicæ.

11. Licet autem Societates *naturales* præcedant Rempublicam, nulla tamen *commode subsistere* potest in statu hoc naturali, quia vis coactiva manet tunc penes me ipsum, quando alter obligationi suæ satisfacere non vult, ad quam implendam verò cogitur à Principe in Republica, utpote nostrum superiore. Interim tamen manent regulæ veræ: *In omni Communione est jus. Ergo, & in omni Societate jus est. Imo in Conversatione jus est, Et extra Societatem Jus non est,* quia quis sibi ipsi obligatus esse nequit.

12. Solet alias *status naturalis* variè supponi, quod optimè cognoscitur, si videamus cui opponatur. Sic status naturalis, si opponitur *contranaturali*, significat pacificum, iste vero belluinum, qualis Hobbesii est. Si opponitur *Sociali*, indicat aliquem sibi soli relictum, contra hic, quendam cum aliis viventem. Si opponitur *adventitio*, est conditio naturalis, ubi quis est masculus, foemina, iste vero est vel Ecclesiasticus, vel Politicus vel Oeconomicus.

13. His præmissis Sciagraphiam nostri juris con-
ficere tempus est. Nihil enim adhuc, arbitror, quam hæc restabit.

14. Dicis, non longe propterea cogitandum erit, omnia fecisti, si tradis officia seu obligationes Con-
jugalem, Paternam & Dominicam? Sed dico, tradere etiam debeo officia viventium in Republica. Nulla enim Societas extra eam commode & tranquille exercetur. Respublica vero, ut videbimus,
non

non exiguis legibus opus habebit. Addere cogor, & officia Societatis *gentium*, quia & hæc est effectus Societatis & Reipublicæ.

15. Bene dicis; Hoc est quod expectaveram. Jam video, te adhuc statuere, *esse jus Gentium?* Sed tu scias, Jus Gentium meum, non significare jus humanum, vel medium aliquod inter hoc & divinum, neque etiam jus peculiare divinum, sed ipsam jus naturæ: illud enim Jus Naturæ ex una lege fundamentali non tantum privatos, sed & Principes inter se ad justa facienda obligabit, ut fufius videbimus infra.

16. Ne vero cogites, hoc modo vocabulum Juris Gentium esse inutile, significat enim idem quod Jus naturæ, quia omnes Gentes obligat, ergo est ejus Synonymum.

17. Jam pergis: Hæc ita quidem specialiter demonstrabis, verum ego cogitallem, te & generalia esse præmissurum? Imo recte quæris, cogitandum prius est, an? & quæ dentur regulæ generales, obligantes omnes homines in quacunque *Societate* vel *Conversazione* vivant.

18. Sed & hîc quidem non incipere debeo, scio enim, rationi nostræ constare, *dari aliquod officium erga DEum*, quod quidem non fundat sese in Societate, quam antea inter DEum & homines, si secundum nostrum concipiendi modum loqui volumus, negavi.

19. Porro dicis: Hoc pacto plane hoc officium est omittendum, quia, licet ponamus, de eo nobis nihil constare, nos juxta legem fundamentalem,

omni in Societate viventi, satisfacere possumus?
nam hæc non est Societas.

20. Certe, non vulgaria objicis, audias meam
sententiam, tradendæ sunt obligationes hominis er-
ga alios. Quid autem? si consideremus antea ho-
minem ipsum, & intuitu ejus, eandem obligatio-
nem, quam sibi ipsi debet.

21. Tu ita: *Obligatio extra Societatem non est;*
Homo sibi ipsi non est Socius; Inde homo sibi ipsi
obligatus esse nequit. Verum taceas cum tuis in-
stantiis. Tu nescis quid sit illa obligatio. Ego
per eam intelligo officium hominis, quod prius in se-
ipso, ad justè promovendam obligationem erga alios
in actum deducere debet. Hoc autem Officium in-
stituitur vel intuitu DEI, vel intuitu Sociorum.

22. Quod vero dixisti, prius esse omittendum,
non ita accipio, acciperem vero, si regula esset justa,
socium bonum esse posse virum malum. Hoc enim
certum est, quod è contrario *vir malus possit esse bo-
nus Socius.* Sed ultra posse jus Naturæ obligat ad
esse debere. Inde est hæc lex Juris Nostri Secunda:

Socius bonus etiam esto vir bonus.

Jam autem *Socius bonus* est, qui vivit secundum le-
ges Societatum, *vir bonus* est, qui præter leges erga
Socios obligationem erga DEum tanquam sui & le-
gum naturalium autorem non intermitit.

23. Hujus autem adversus DEum obligationis
exercitium alio verbo dicitur *Religio*, quæ hic non
est *revelata* sed *naturalis*, quæ rationi omnium ho-
minum convenit. Quapropter expectabis tantum

ultimam, nam rationem ad impossibile nunquam obligabis. Neque etiam Religio revelata spectat ad JCtos, sed cujus expositio Dominis Theologis relinquitur. Imo si dicere debemus quod res est, neque religio naturalis pertinet ad nos. Quod vero illam hic doceamus, causa est, partim ne disciplinam nostram mutilemus, partim, ne nobis objiciant alii, nos omisisse DEUM.

24. Circa obligationem itaque hominis erga seipsum intuitu DEI, occupatum est caput sequens, & intuitu Sociorum Cap. IX. Inde sequentia nonnulla ejus officia erga Socios in genere continebunt, quæ sequenter officia Conjugum, Parentum & Dominorum, seu uno verbo familiarum. Et post hæc obligationes viventium in Republica, denique officia gentium inter se, & in Capite ultimo applicatio legum, his obligationum generibus contentarum. Ita enim, ni fallor, nostra disciplina est componenda.

CAP. IIX.

De Officiis hominis erga seipsum intuitu DEI, seu de Religione Naturali.

I.

DEUM esse, & citra revelationem Scripturæ Saceræ, nemo negabit, ideo nos quasi præsupponere hoc possemus, nisi institutum urgeret ostendere, notitiam illam non fundatam esse in relatione hominum inter se, sed in ipsa ratione humana.

C 3

2. Ne-

2. *Nemo est à seipso*, sed suam existentiam naturaliter à Parentibus, horum vero, à majoribus ducit. Dum vero aliquis hæc meditatur, credit simul, & ipforum, quotquot fuerunt majorum, existentiam ab aliquo pendere primo.

3. Postea *extra se* progreditur, ubi tam varia genera objectorum; puta animantium, herbarum, frugum, metallorum, & quæ sunt alia, deprehendit, quæ omnia non ex nihilo, sed ab aliquo artifice, cui se parem numerare nequit, orta esse existimat.

4. Deinde *universam machinam* contemplatur, quam nec suæ ipsius auctorem, sed alterius potentissimi artificis opus esse credit.

5. Tandem & locomovementium, quo se numerat, & movementium *vitam* & motum, totius machinæ vicissitudines; horum in universum omnium attributa speculatur, quæ ipsum movent, ut hæc *aliqui summo* adscribere necessario ducat. Non vero opinatur, *multos esse* ejusmodi artifices, quia videt, quod omnia juxta unius nutum & voluntatem absque ulla contradictione dirigantur, quem uno vocabulo *DEum* appellat.

6. Ut vero hujus *essentiam* paulo accuratius sibi imprimat, ponit exempli loco seipsum, & inde ad hunc sequenti modo ratiocinatur: *Quas ego habeo imperfectiones, ille non sunt in hoc artifice, sed quæ potius omnia perfecte habet.* Ita imperfectio mea est, quod non sum à meipso, ergo ille est à seipso. Imperfectio mea est, quod moriar, ergo ille nunquam morietur. Imperfectio mea est, quod mihi multa defunt, ergo ille omnia plene possidet. Imper-

perfectio mea est, quod mihi pleraque sunt impossibilia, ergo illi omnia sunt possibilia.

7. Equidem, quaeritur quandoque ulterius circa *possibilia DEI*. Sed hinc iudicium meum paulò simplicius, & in divinam Majestatem reverentius ducam, *ut forte aliquis vir illustris loquitur*, quam subtilia commenta adornare, quibus omnipotentia Divina in ordinem redigatur, & iudicii mei angustiis circumscribatur. Spectat huc etiam quaestio, *quomodo DEUS dici possit justus?* Sed justitia DEI & justitia hominum tot modis differunt, quot nec excogitare possum. DEUS non vivit secundum legem, & quicquid facit, facit ex libera Voluntate, ulterius enim pergere absque Revelatione prohibemur.

8. His ita cognitis non subsistit, *sed in se stimulos nonnullos deprehendit, qui illum ad obligationem hujus omnipotentis artificis incitant*. Nam quemadmodum suam existentiam ab eo deduci pro certo credit, ita propterea illum regimen non tantum in se, sed & in omnia exercere non negabit. Cujus rei testis ejus ipsa Conscientia est.

9. Hujus autem obligationis exercitium diximus esse *Religionem*, quotuplici itaque modo institui solet obligatio, totuplex hac parte evadet Religio.

10. *Obligatio* autem ista vel in animo exercetur, vel per verba & gestus, inde Religio *interna* & *externa* oritur.

11. Hæ duæ quidem species obligationis erga DEUM, non pugnant quidem cum Religione *Naturali*, sed quarum tantum *interna* apud illam est ne-

cessaria, quia DEUS tanquam summè omnipotens & hoc modo, ut optimus *καρδιογνώστης* meditationes hominis quam optimè intelligit.

12. Sed exinde non sequitur, *quasi nos Religionem externam à religione naturali plane proscriberemus*, hoc absit; sed dicimus tantum, *rationem nostram non concipere posse, quod isthac aequè tam necessaria sit ac interna*. Itaque tantum, si volumus, in hac subsistimus, præcipuè, quia distinctio religionis internæ & externæ in ipso exercitio obligationis nullum ponet discrimen.

13. Istud vero exercitium vel est *generale vel particulare*, unde venit Religio *generalis & particularis*.

14. Religio generalis est, *circa quam omnes homines conveniunt*, specialis seu particularis, *per quam unus populus distinguitur ab alio*, quæ iterum vel *vera est vel falsa*.

15. Quod *Generalem*, non intelligendum est, ac si gentes, quotquot sunt, hac parte inter se specialiter convenissent, ut DEUS hoc vel isto modo sit colendus, nam ejusmodi hypothesis saperet *jus aliquod voluntarium*. Sed *ipsa ratio modum istum illis omnibus præscripsit*, ergo si habemus Religionem *generalem*, habebimus & religionem *naturalem*, quia hæ duæ in re ipsa conveniunt.

16. Quod *specialem*, vides inde, quod eadem sit, quæ est Religio *revelata*, quæ ergo cum Naturali non convenit, quia pro fundamento non habet dictamen rectæ rationis, sed revelationem, *revelatio autem est vel vera vel falsa*, inde non universalis, nam & Turcæ religionem *revelatam* prætendunt.

Imo

Imo & vera Revelatio ex falsa interpretatione periclitatur.

17. His ita præmissis, eò facilior via, deducendi leges, respicientes hanc obligationem, evadet, quo difficilior antea videbatur. Inspiciamus modo in Religionem Generalem, & postea juxta eam leges nostras condamus, in eo enim nunc totum artificium positum est.

18. Conveniunt itaque 1. gentes quod DEus tanquam potentissimus, sapientissimus & maximus sit honorandus & venerandus. Inde hæc lex nostra est: *DEum honora & venerare.*

19. Conveniunt 2. quod DEus tanquam illorum & omnium bonorum autor sit laudandus. Inde *DEum lauda.*

20. Consentiant 3. quod DEus, prout omnium datorem esse credunt, sit invocandus; Inde *DEum invoca.*

21. Conveniunt 4. DEO tanquam largissimo & benignissimo datori gratias esse habendas. Inde, *DEO gratias age.*

22. Consentiant 5. DEO tanquam supremo Principi esse obsequendum. Inde *Deo obsequere.* Quam quidem legem solam sufficere dicunt, tanquam omnes reliquas sub se comprehendentem, quod & concedere possum, non tamen peccamus, quando distinctè & perspicuè procedimus. Alias

& sola lex fundamentalis sufficeret, quia & hæc omnes reliquas, in se complectitur.

23. Conveniunt 6. DEum tanquam justum judicem atque vindicem, qui illos, si mala faciunt punire potest, esse timendum. Unde *DEum time.*

24. Consentiant 7. De DEO submisse & cum summa Reverentia esse loquendum. Inde *Nomine DEI non temere utere.*

Atque his legibus omnibus tu rationes ex illis addere poteris, in quibus Gentes conveniunt.

25. Jam adparet, *quid de Societate hominis cum DEO sentiendum sit*, sane definitioni Societatis cum nostris requisitis applicari nequit, qua ratione hæc de Religione Naturali disquisitio nullam ponit originem ex lege primaria, sed tantum quæ diximus *Cap. 7. §. 22.* hujus necessitatem urgebant.

26. Adhuc præterea monendum esse arbitror, quod lex quinta & sexta sint illud præsuppositum seu *principium primum* Jurisprudentiæ Divinæ, de quo antea, hic enim in obligatione erga DEum suum fundamentum habet.

27. Quando itaque illa, quæ de Religione Naturali dicta sunt, ab aliquo non solum exercentur, sed & firmiter creduntur, tunc secundum Jus Naturæ appellandus est *Vix bonus*, qui vero hæc omnia non exercet, & saltem quoad Religionem internam, neque credit, ille dicitur *Atheos*.

28. Sed *Atheismus* à *Gentilismo* differt. *Atheismus* est, qui ex §. *præced.* describitur; *Gentilismus* vero, ubi revelatio DEI negatur, inde non nemo eravit, qui hoc Atheismo adscripsit.

29. *Athei*

29. Athei autem vel sunt *theoretici* seu *speculativi*, vel *practici*.

30. *Theoretici* sunt iterum vel *crassi*, qui DEum non esse dicunt, & vivunt etiam quasi DEus non sit; vel *subtiles*, qui dicunt DEum non esse, vivunt tamen ac DEus sit, quod duos dari Scriptores negant.

31. *Practici* sunt, qui quidem non dicunt DEum non esse, vivunt tamen quasi DEus non sit, hos Hobbes, male nominat *hostes DEI*, alii vero *Rebels subditos*, & rectè quidem.

CAP. IX.

De Officiis hominis erga seipsum intuitu Sociorum.

I.

Circa hocce Officium homo statim videt, quod per illud nihil aliud intendatur, quam ut ad *condendam Socialitatem* sese *aptum* reddat & *idoneum*, reliqua enim non in ipso homine, sed in officiis erga alios sunt quaerenda, quo pacto illi lex nascitur:

Ita te geras, ut ad Socialitatem aptus sis.

2. Diximus autem supra, hominem esse animal *conservationis studiosissimum*, quae quidem sui *conservatio* illum non tantum intuitu aliorum *intelligit*, sed & ulterius ad *culturam sui* extenditur.

3. Quomodo vero & haec efficitur, *si notitia sui* non praecesserit? Recte enim dictum est, *neminem ad*

ad colendam Societatem *commodum* dici posse, qui seipsum cognoscere prius non didicerit. Inde hæc lex est: *Nosce te ipsum.*

4. Cujus quidem legis sensus ab initio non statim constat, qui tamen sequenti modo non ita erit difficilis. Homo enim componitur ex *Corpore & animâ*, quæ duæ partes ejus essentielles ad sui notitiam utique sunt sufficientes. Ne vero in his dirigendis peccet, sibi ipsi ponit loco legis: *Ut animam & corpus suum ita conservet, ut ad promovendam Socialitatem aptus inveniat.* Si enim nullus hoc intenderet, tunc vel interitus humani sexus jam esset secutus, vel brevi sequeretur.

5. Ita necessarium est, ut primo seorsim noscat *animum*, deinde *corpus*, ille enim tanquam pars hominis nobilissimâ præcedere debet.

6. Quod itaque animum concernit, statim per ejus excellentiam profluit lex: *Culturam animi præfer cultura corporis.*

7. *Animus autem quomodo est colendus?* Hoc quidem non difficile est scire, modo distinctè procedamus. Possidet nimirum homo *bona* aliqua, per quæ animus eo magis excolitur, inde consequens est, ut his rectè utatur. Quare est lex: *Bonis animi non abutere.*

8. Bona animi sunt vel *moralia* vel *naturalia*. *Moralia* consistunt in exercitio virtutum, ergo, *Virtutes exerce*. Ne vero ab affectibus suis in hoc exercitio impediatur, necessarium est, ut illi ratione regantur. Inde: *Affectus tuos in potestate habeas*, præcipue vero compescas *Iram*, nam eleganter dicit aliquis, *homo tranquillus est homo longævus*. Reliqua vero, quæ hîc defunt, ex libellis Ethicis supplebis.

9. Ad bona *naturalia* referuntur, quæ homini naturaliter insunt, v. g. Intellectus, Voluntas, potentia videndi, & quæ sunt similia, circa hæc omnia peccatur semel in *excessu* semel in *defectu*. Quoad *excessum* oritur hæc lex, quæ etiam ad culturam corporis est applicanda: *Supra vires non nitendum*. ergo, quod non est in nostra potestate, illud plane præterire debemus, & sane ejusmodi homines, qui de impossibilibus cogitant, non risum sed misericordiam aliorum cieunt. Quoad *defectum*: *Bona tua naturalia non frustra colloca*. Sic qui vitam nihil agendo consumit, æquè peccat, quam qui malè consumit. Inde potius maturè honestum vitæ genus est eligendum.

10. Verum hæc non tantum sufficiunt, requiritur etiam, ut aliquis *capacitatem* suam *naturalem* conservet, inde tene hanc: *Usam rationis ti-*

bi non eripe. Quod vero ipse homo non raro hujus causa fit, quotidiana docet experientia.

11. Spectant etiam huc propter materię affinitatem *Bona corporis*, ut *sanitas*, fortitudo, pulchritudo, & *Bona fortuna*, Libertas, existimatio, dignitas, divitię, quarum una semper alteri est præferenda.

12. Jam ad *corpus*. Ad cujus *durationem* requiritur conjunctio cum *anima*, in qua vita consistit. *Anima* autem ita in corpore residet, ut, licet aliqua pars accidentalis absit, nihilominus adhuc integra maneat. Quapropter ad hanc conservandam membra illa, quę propter periculosam infectionem eandem tollere possunt, à reliquis partibus corporis secanda sunt. Neque enim juvat, si morbus est internus, eo laborare velle perpetuo, sed & hęc requiritur, ne sic functiones animę prorsus jacerent, ut ægroto per medicamenta, cujuscunque etiam sint naturę, succurramus, inde nascuntur hæ: *Vitam sanitati præfer.* *Vitam & sanitatem integritati membrarum præfer.*

13. Ex his oriuntur quatuor, distinctę, sed necessariae quæstiones, quarum. 1. *An homo sit obligatus etiam ad vitam suam servandam?* quę quæstio jam ex §. præced. aliquo modo assumatur, sed nos ulterius progrediemur.

14. Scilicet homo sibi non vivit, sed propter Societatem natus est; priori modo ipsius esset arbitrium, de se statuere, quod vellet, sed posteriori utique studere debet, ut vitam suam in commodum Societatis conservet. Ille enim non ipse sibi dedit vitam, sed DEUS. Jam ex hoc opere creationis suo auctori obligatur, ne seipsum eo privet, quod non suum opus est, alias enim committeret peccatum contra leges capituli præcedentis. Quæ ratione illi lex est; *Vitam tuam conservare stude.*

15. II. Quæstio est de *Ἀυτοχρησία*, seu, *An sibi ipsi aliquis possit vitam eripere?* Quod nego, hoc enim est contra obligationem ex antecedente quæstione DEO & deinde Societati debitam. Quandoquidem & hæc duas habeat exceptiones, partim quoad *virgines stuprandas*, quarum propricidium excusatur, secus tamen si stupratio jam peracta est; partim quoad illos, quibus in *Contumeliam DEI* mortem parant alii, his, si seipsos necarunt, crimen propricidii non competit, modo tamen de ea contumelia certò constet. Neque à propricidio excusatur ille, qui ope aliorum se interficit, fluit inde lex: *Vitam tibi ipsi non eripe.*

16. III. Quæritur: Utrum ille sit excusandus, qui vitam suam pro *Patriâ, pro Principe, Patre, benefactore, viro summo vel amico suo exponit?* Ubi quidem ante omnia selectus inter hæc personas faciendus est. Sic principi magis obligati sumus quam benefactori, Patri magis quam amico. Secernenda sunt etiam facta ipsa, an per nos certò ex periculo possint redimi vel non, his

enim cognitis, obligatio nostra nos eo ducit. *Vitam si necessitas postulat, pro patria, pro principe, pro patre, benefactore, viro summo & amico esse exponendam.* Et sane tribus prioribus modis non tantum *rectè*, sed & *bonestè* facimus, posteriori autem modo scimus, quòd vita nostra in usum societatis sit consumenda.

17. IV. Quæstio est: *An licitum sit nos contra alterum defendere?* Sed hic distinctè erit procedendum; vel enim ab altero lædimur *verbis* vel *factis*. Si *verbis*, quæritur an uti liceat *Retorsione*? Si *factis*, an *Defensione*.

18. Circa *Retorsionem* ab initio dicis quod non. Sed si esset peccatum contra jus naturæ, tunc ille, qui magis colit Conscientiam, ea quidem abstineret, verum alter malevolus inde haberet occasionem ulterius maledicendi. Deinde ad ostendendam naturalem illam *aequalitatem* inter homines est licita, nemo enim præsumitur læsus fuisse, qui retorquendo se alteri æqualem judicat. Postea *fama* & *existimatio* alterius læsa per hunc modum reparata intelligitur, quapropter dicitur apud nos, *Eine abgetrungene Ehren-Rettung*.

19. Ad justam autem *Retorsionem* requiritur
 1. *idem tempus*, ut scilicet statim, postquam aliquis læsus est, retorqueatur, non vero ut aliud tempus expectemus. 2. *eandem verba*, sic quando aliquis

quendam appellat cornigerum, tunc iste per adulterum retorquendo, valdè peccat. 3. *idem modus*, non ergo per instrumenta aut alia facta, inde illi, qui aliquem nominat Tartuffum, non alapa infringenda, sed simili modo retorquendum erit.

20. Sequitur *Defensio*, ubi iterum distinguendum est, vel enim alter me aggreditur cum *animo interficiendi, vel non*. Præsumtio pro his duobus modis sunt *instrumenta*, quibus utitur. Sic, si habet gladium, sclopetum, fustem, tunc præsumo, illum internecionem meam hisce intendere velle. Quando vero manu, vel alia levi re me lacessit, præsumo pro aliquo certamine inter nos.

21. Hoc ultimo casu defensio est justa, quando fit 1. *eòdem tempore*. 2. *eòdemq; modo*, vel per aliquid æquivalens; & si hoc haberi nequit, per manum. Inde falsum est, quod dicitur, *Alapam reparandam esse per mortem illius, qui eandem infringit*. Nec concedes, arbitror, virginem cum stupratoris internecione *pueritiam* defendere posse, quia inter eam amissam, & vitam amissam, magna intercedit differentia. Nam prior etiam per matrimonium vel aliud quoddam reparatur, sed vita semul amissa reparari nequit. Propterea tamen illis non omnino negamus defensionem, ad quam, cæteris paribus, suscipiendam, non tantum laudandæ sunt, sed etiam omnium adsensum recipiunt.

22. Aliena sunt ab his dicenda, si aggressor *membrorum mutilationem* querat, cui non raro periculum vitæ est conjunctum. Inde & hoc loco cum *Internecione* alterius me defendere possum.

23. Altero casu, si mors mea intenditur, quaestionem non indistinctè affirmo. Antea enim *persona, qua me aggreditur*, consideranda est. Si est *Princeps meus*, ex *capite imperii* ne quidem resistere debeo. Si alius princeps quam meus, tunc est vel in *suo territorio*, vel *extra* illud: Priori casu pari modo obligatus sum ad non resistendum, posteriori vero resistere possum, quia in imperium hujus, quid? quod etiam jam cessat, nunquam consensit; non tamen, si fieri potest, propter respectum aliquem, cum ejus internecone.

24. Si est *Minister Principis*, vel alius *Societatis necessarius vir*, tunc & hic resistere possum, licet cum alterius internecone. Modo ejusmodi homini non sit mandatum à Principe. Nam alias talis minister & dignus vir, est quidem necessarius Societati, & regulariter etiam ejus augmentum promovere debet, sed praeter illum dantur adhuc non pauci, sed *multi* ejusdem capacitatis homines, qui hujus defectum facile supplebunt. Et quod super est, eo ipso, quo me iste interficere cupit, non supplere, sed corrumpere & mutilare Societatem studet, quo pacto & indignum sese alicujus beneficii reddit.

25. Si aggressor est *pater*, excusatur filius, si se interfici patitur, neque ut *αυτοχρησ* considerandus est. Sed hoc simul quaero, *si se defendit, an peccet?* Sane si defensio cum offensione simul est conjuncta, tunc adversatur naturae, statuere velle, patrem à filio posse interfici; Si vero defensio tantum *ad resistendum* suscepta est, filius hoc casu non erit accusandus, ut appetens patris vitam.

versus me dirigit, vel in eo est, ut noceat, & deinde definit si ipse nocere definit.

32. Omnia hæc etiam adversus invasorem *errantem* locum habebunt, nam licet ille erret in personâ, non tamen errat, ut ita dicam, in factò, quia ejus voluntas est alterum occidere.

33. Quando verò ille, quem alter aggreditur per *injuriam*, aggressori *occasionem* ad offendendum dedit, tunc ipse prius videat, ut per aliquod æquivalens alteri fiat satisfactio. Si illa æquò modo oblata rectifatur, contra vero alter me lædere incipit, ego extra culpam constitutus, & cum inter-
necione etiam ejus resistere possum.

34. Ab hæc sui defensione non aliena est *defensio rerum mearum*. Si autem res mea jam est *ablata*, possum in statu *naturali* per violentiam alterum ad restituendum cogere. Sed in *Civitate* implorandum est auxilium magistratus. Si verò ibidem alter rem meam nondum *abstulit*, permissum est, adhibitis instrumentis illam *repolle*re, & si nullus auxiliari potest, licitè occidere, atque inter hos refero etiam *prædones & fures nocturnos*.

35. Ex his, quæ circa hanc quartam questionem dicta sunt, sequentes formo leges: *Imq; injurianti retorq; Contra malum aggressorem vitam tuam tuere.*

Et in his duabus legibus mera est æquitas, quia perfectò, si ejusmodi perversis hominibus ex ratione naturali non obstarent, illi ad turbandam Societatem omni die alios offenderent.

CAP.

*De Officiis Hominis erga
alios intuitu custodienda
equalitatis.*

I.

IN demonstrandis legibus quorumlibet erga quoslibet præcipuè respiciendum est ad fontem illum, ex quo tanquam communi rivulo omnes fluere debent. Ad hunc autem ea, quæ in præcedenti capite probata sunt, commodam præbebunt occasionem.

2. Scilicet dictum est, homini *amorem sui* non tantum necessarium, sed & præceptum simul esse, & omnes etiam hunc crepant, ac nemo est, qui hæc parte jure suo credere vellet.

3. Hic vero amor omnes stimulat ad jura naturalia *equaliter* participandum, quia quilibet æque se dignum, quam alterum iis judicat.

4. Non vero hæc sufficiunt, sed cuncti insuper se in hisce juribus *confervere* student.

5. Et præterea multum adhuc contribuit *equalitas* illa *naturalis*, quâ homines ratione potestatis & dignitatis à naturâ inter se erant æquales. Quam nec usque adhuc oblivisci volunt, postquam hic status naturalis è Republica exulavit. Spectat huc questio, *quod non dentur servi naturâ.*

6. Hæ & aliæ non pauca rationes clarè docent, *naturalem equalitatem* inesse omnibus hominibus

etiam, de juribus inter se in universum communi-
candis, quibus singuli se dignos esse existimant.
Quapropter, ut tranquillitas cum aliis, quicumque
sint, conservetur, hæc lex est primaria: *Alium
hominem, ut aq̄ dignum homi-
nem legibus tecum participandis,
agnosce.* Ideo præcipuè æqualitas ista in eo
versatur, ne ego operis meis alterum è communione
juris excluderem. Imò si quid ipsi detrahere volo,
non propterea constituo inter nos. *inequalitatem*,
quia ego hanc efficere non possum, sed si quid facio,
dicitur tantum, *me lesisse jus alterius.*

7. Hoc pacto æqualitas *Hobbessii* hûc non spectat,
ille enim eandem ad *paritatem virium* restringit,
tanquam causam, cur se invicem homines metuere
debeant. Neque pertinet huc, constitutus *Rebuspu-
blicis*, æqualitas *potestatis & dignitatis*, quia oppo-
sitam habent *inequalitatem*. Quæ tamen, prout
consideramus hominem in statu naturali, hûc com-
modum sibi locum vindicat.

8. Ut vero nostra hominum inter se æqualitas in
actum deduci possit, statim oritur lex: *Jus nul-
lius lade.* Ubi vocabulum *lesionis* significat
omnem denogationem juris alteri competentis, &
ita cunctas lesionis species complectitur, cum hac
vero lege convenit hæc affirmativa; *Jus summi
cuiq̄ tribue.*

9. Exerit autem sese harum Exercitium non tantum in statu *naturali* sed & in *Civili* seu Reipublicæ.

10. Modus tamen adhuc est incognitus, sed quem alii invenerunt, dispescentes leges in eas, quæ ex *communi obligatione legis fundamentalis citra omne pactum* proveniunt, vel post aliquam *conventionem demum oriuntur*. Alii appellant priores *absolutas*, posteriores vero *hypotheticas*, alii rursus absolutas nominare maluerunt *commatas*, hypotheticas vero *acquisitas*.

11. Ultrique sanè eleganter, qui tamen postea in has duas classes genera officiorum non ita *artificiose*, prout natura disciplinæ postulat, collocarunt, & quantum mihi constat, in ipsò ordine capitum in se non convenerunt.

12. Alius *secundum Decalogum* præcepta concinnavit, quod bellè factum esset, nisi methodus ejus juri nostro, in quo à generalibus ad specialia progrediendum est, planè adversaretur. Decalogus enim est voluntas DEI revelata, jus naturæ vero tacita, tacitam autem quomodo perfectè intelligeremus, nisi præmittenda præmitteremus. Alia, quæ circa hanc methodum monenda sunt, tacebo.

13. Nos vero, salva aliorum Authoritate, ex libertate nobis relicta, illum sequemur ordinem, qui rationi nostræ magis arridebit, præcipuè, quia credimus, eundem ad captum omnium esse accommodatum. Sic itaque habeto.

14. Officia quorumlibet erga quoslibet ex legibus aequalitatis deducenda sunt vel intuitu *mei* tantum, vel intuitu *alterius* tantum, vel intuitu *nostrum* simul.

15. Intuitu *mei*, quando leges æqualitatis me obligant ad ea, alteri homini facienda, ad quæ ille nihil confert vel reddit, quod fit, 1. *ut ego me in Ser-mone adversus alterum justè agam.* 2. *ne eundem damno afficiam.*

16. Intuitu *alterius*, quando leges æqualitatis me obligant ad ea alteri homini facienda, ad quæ ego è meis nihil confero, quod fit 1. *ut ego utilitatem alterius promoveam, per officia humanitatis.* 2. *ne illum in usu rerum suarum impediam*, quod officium complectemur in capite de appetitu dominii.

17. Intuitu *nostrum* simul, quando leges æqualitatis me obligant ad ea alteri homini facienda, ad quæ ego & alter è nostris aliquid conferimus, quod fit, 1. *ut justè in paciscendo me cum altero geram.* 2. *ne illum in permutatione circumveniam ratione pretii, justè constituendi.*

18. Hæc itaque nostra officiorum partitio cum §. 10. in eò convenit, quod *unilateralia*, quæ sunt duo genera priora, nullum quidem pactum supponant, sed *bilateralia* aliquod sequantur.

CAP. XI.

De Officiis Hominis erga alios intuitu Sermonis.

I.

Sermo differt à Signis. Sermo est vox articulata, quâ homines inter se ratiocinantur. *Signa* sunt testimonia, quibus voluntas nostra declaratur.

Reli-

Reliqua præsupponimus. Jam sumus solliciti de usu Sermonis in jure naturæ, ubi, si ad legem fundamentalem recurrimus, talem habemus legem:

Sermone & Signis utere in commodum & tranquillitatem aliorum.

2. Signa vero sunt vel *naturalia*, quibus aliquid naturâ sic ducente significatur, ut aurora est signum diei, vel *adventitia*, quæ ex conventionem aliquâ inter homines valent, eaque vel *generalia*, circa quæ omnes omnino consentiunt, vel *specialia*, quibus unus vel alter populus propriis utitur. Ad priora referre poteris nutus, quibus aliquid affirmatur; ad posteriora pileum, quo caput aperimus, in signum reverentiæ.

3. Ab his *signis voluntariis* nostræ diversa sunt *signa sermonis*, quæ *voces* vel *vocabula* appellamus, eaque sunt vel *vulgaria*, quæ omnes populi, qui unam loquuntur linguam, intelligunt, vel *artificialia*, quibus utuntur artifices.

4. *Via vocabulorum* ortum trahit ab *impositione*, ita sicuti semel sunt recepta, & tu retineas. Nam alio modo hac parte conversatio inter Socios profectò turbaretur, & exercitium ratiocinationis impediretur, si libera vocabulorum impositio cuilibet esset relicta.

5. Certè enim, si ego aliter verbis utor ac usus docet, tunc alios magis circumvenio, quàm quod illis meam voluntatem declarem, inde lex est:

Vocabulis in eâ significatione utere, circa quam inter Socios conventum est.

Quæ non tantum ad voces vulgares sed & artificiales extenditur. Eundem enim fructum expectabimus, si notiones secundas in alium sensum retorquemus, vel novas, easque inauditas, invenimus.

6. Sic nostra lex arguit vocabula *noviter conficta*, & his contraria *obsoleta, peregrina, ambigua, dubia* &c.

7. *Ex multis autem* vocabulis fit *Sermo integer*, qui juxta legem primam ita dirigendus est, ut alter fructum inde percipiat. Quâ ratione, præter vocabula interdicta, excludimus etiam *Sermonem ambiguum* vel aliud genus Sermonis, quod obscuritatem parere potest.

8. Sed hæc quidem sunt theoretica, ubi ad verba tantum respicitur. Seqvuntur *Realia* seu *res verbis declaranda*, propter quas præcipuè verba inventa sunt.

9. Hæc vero *Realia* in Intellectu quasi generantur, sicutpote cujus, quemadmodum ab initio diximus, hoc officium est. Indè alter, cum quo sic ratiocinari soleo, eo ipso, quo illum alloquor, pro certo credit, verba cum animo meo convenire, quo pacto hæc lex est: *Ita loquere, ut verba cum animo tuo conveniant.* Nam alio modo iterum eum potius circumvenirem.

10. Sed verba etiam conveniunt cum animo, *pravè dispositio*, si intentionem habeo alterum decipiendi. Ita adhuc specialiter requiritur, ut animus etiam *justè sit dispositus*, hæc autem justa dispositio animi cum vocabulis uno verbo appellatur *Veritas*. Inde lex est: *Veritatem loquere*. Hæc dicitur *veritas moralis* & est hujus loci, prior vero est *veritas logica*, quam per illam excludimus.

11. Huic opponitur *Mendacium* & *Falsiloquium*. *Mendacium* est, quando verba aliam præferunt sententiam animi nostri, quam quæ revera est & alter simul eorum qualitati & quantitati confidit, quod propterea est injustum: *Falsiloquium* est, quando verba quidem præferunt sententiam animi nostri, alter vero diversum à cogitatis sensum concipit, v.g. quando fabulam vel rem fictam credit pro re vera.

Circa hujus Justitiam lex est: *Falsiloquio non utere, quando per id jus alterius leditur*, inde judicandum est, *an infantibus & amantibus falsa loqui licitum sit?* imo, *an pro salute aliorum falsum dicere fas sit?* & quæ sunt aliæ.

12. Cum hoc affinitatem habent *Simulatio*, quæ quæstiones est, quando aliquid per taciturnitatem prætereò, quod, si voluissem, prætereire non debuissim, & *disimulatio*, ubi non tantum per Sermonem, sed & per signa externa ita me gero, ac animus meus hisdem conveniat, licet longè ab his alienus sim. De harum justitia quidem prolixè quærere nolo, modo adhibeamus distinctionem inter simulationem & dissi-

dissimulationem, quâ alterius jus leditur & non læditur. Priori casu est injusta, posteriori vero non justa tantum, sed & laudabilis. Exemplum cape de maritis, qui strenuas habent uxores, illi hoc modo pacem domesticam adhuc conservare possunt quæ aliter vix & ne vix quidem subsisteret.

13. Et sane si aliquis hæc cum iudicio uti potest, absque dubio nomen meretur *Prudens*, prudenter enim is facit, qui illa, quæ, ut urgeantur, non sunt de tempore, simulat vel dissimulat.

14. Ex illis quæ dicta sunt alii varias formarunt quæstiones, cujusmodi & hæc est: *Quod illis, qui Civitati præsent, pro justo relicto sit, arcana Republica falso sermone in aliud destinatum mutare, quia, si propalantur, damnum sentiret Respublica. Sed reliquas infra suo loco, & quæ ad materiam juramentorum spectant, in peculiari Capite commodius recensēbimus.*

15. Sed duæ tantum adhuc disquirendæ sunt, quarum prima est de *moralitate Sermonis*, seu quando tacere vel loqui debeamus, ne impingamus in obligationem Societatis, ubi hæc leges jam alii proposuerunt, quarum prior ita sese habet. *Tace, si per loquelam tuam offendantur alii, aut damnum præter meritum incurrant, aut humanitas vel pæctum vel in genere pax communis taciturnitatem exigant.* Altera vero:
Loque-

Loquere, quoties ex humanitate, vel pacto ad loquendum obstrictus es, vel taciturnitas damnum vel contemptum alteri infert, aut tranquillitatem ladic.

16. Posterior est, quomodo ego sermonem alterius rectè intelligere possim, qui modus æque ad Societatem conservandam est necessarius ac prior erat, & fit per *Interpretationem*, nam hæc est *expositio* verborum. Exponimus autem 1. *Sermonem alterius.* 2. *Verba scripta alterius.* 3. *Patia hominum.* 4. *Deniq; leges Principis.*

17. De Interpretatione *legum* tam divinarum quam humanarum, agemus suo loco, non verò hîc in Jure naturæ, licet regulæ ipsæ in præsentî jure sint fundatæ. Nullusenim jam harum usus est, quas propterea in aliis partibus expectabis.

18. De Interpretatione *pactorum* atqve *scriptorum* dicemus infra. Restat itaque Interpretatio Sermonis.

19. Ubi statim est notandum, quod Sermo *perspicuus* eâ non opus habeat, reliquus ergo est sermo *obscurus*. Obscuritas accidit in verbis §. 6. citatis, inde ad horum expositionem in genere obtinet regula vulgatissima: *Verba sunt intelligenda secundum substratam materiam*; sic, de quâ re quis loquitur, ad illam verba sunt vel extendenda vel restringenda vel saltem referenda. Plures verò regu-

las dare prohibeatur, quia sermo est fluidus, & verba praterita citius obliviscimur, quam quod juxta multas leges metiremur. Et posito, ex hac solâ aliquem non posse proficere, interroget alterum, quid per hæc vel illa verba intellexerit, nam *quilibet verborum suorum optimus est interpretes*. Quomodo vero Germanus Gallum sine lingua Gallica possit intelligere, hoc, nisi ex signis percipies, in æternum per regulas docere nequeo.

CAP. XII.

De Officiis hominis erga alios intuitu damni intermittendi.

1.

Damnum sumitur vel *generalissimè* & tunc cum læsione ex §. 7. Cap. 10. convenit, vel *generaliter* pro læsione saltem alterius *persona* vel *rei*.

2. Jam autem coërceat lex fundamentalis id ipsum, quod damnum dicitur, coërcent etiam leges æqualitatis, quâ ratione hæc absque longis ambagibus nascitur: *Neminem damno afficias.*

3. Variis autem modis aliquem damno afficiamus, quos omnes includimus damnis, quæ juxta §. 1. fiunt *persona* vel *rei* sine antecedente pacto vel aliâ conventionem. Inde sequentia quinque capita hanc

alios intuitu damni intermittendi. 63

hanc legem tanquam fontem semper præsupponunt. Ipsum autem damnum damus partim *ipsi* vel *soli* vel *cum aliis*, partim per *alios* tantum.

4. *Persona* fit 1. quando mihi plus tribuo, quam alteri, quod fit per *superbiam* vel *contumeliam*,
2. quando alium *injuriâ* afficio.

5. Sed inter *superbiam* & *contumeliam* hæc differentia oritur. *Superbia* est, quando me præfero aliis; *Contumelia* est, quando adhuc alterum simul contemno.

6. *Superbia* vero vel *absque* *contumeliâ* instituitur, vel *cum* *contumelia* est conjuncta.

7. Illa iterum in *statu civili* vel *justa* est, quando certas easque justas habeo rationes, ut me alteri præferam. v. g. Princeps se præfert subdito, doctus rustico. Sed hæc prærogativa nomen *superbiæ* plane amittit.

8. Dicis, hoc est contra æqualitatem, quam inculcasti antea. Verum tu meminisse debes, æqualitatem illam respicere ad æqualitatem jurium non potestatis vel dignitatis, nam hæc duo genera, non repugnante jure naturæ, in republicâ inæqualitatem constituunt.

9. Vel *injusta*, si hæc contra se habent, & ego nullum justum prætextum potestatis vel dignitatis præ altero prætereundum possum, quorsum spectat status *æqualitatis*: ad hanc exuendam lex est:

Superbiam vitâ.

10. Illa, quæ cum *contumeliâ* conjuncta est, non *injusta* tantum, sed & intolerabilis dicitur, atq; non solum æqualitati naturali sed & juris etiam, imò

Socie-

Societati est adversa, inde lex est: *superbiam cum contumeliâ conjunctam, vita.*

Quæ lex & solam etiam contumeliam coercet. Ea autem fit, *verbis, factis, signis, vultu, risu, dono, picturâ* vel alio denique modo.

11. Sequitur *Injuria*, quam si ex hypothesis juris Romani in *verbalem*, de qua in *Cap. præced. §. 15.* & *realem*, quæ hujus loci, imò & hanc in eam, quæ fit personæ vel rei, dividis, non refragabimur.

12. *Injuria præsens est damnum, quo leditur persona alterius.* Sed jam non de læsione defensionis & offensionis conjuncta, de qua in *Cap. 9.* Sed de læsione, quæ fit per solam offensionem tantum, sumus solliciti.

18. *Offendimus autem alterum vel physicè vel moraliter.*

14. *Physicè* 1. si illum *interficimus*. Jam cades, quia est contra legem fundamentalem & Societatem imminuit, talem gignit legem: *Neminem occide.* 2. Si *membra* ejus *mutilamus*, ubi propter periculum vitæ conjunctum, eadem est ratio, inde: *Neminem vulnera.*

15. *Moraliter* etiam offendit aliquem *raptor, adulter, stuprator, fraudator*, qui omnes damnum dant, & propterea ex lege de damno non dando coërcentur.

16. Jam ad *Rem*, quæ hoc loco est omne id, quod non est persona, quodque alter in potestate habet.

habet. Personæ autem intuitu *Rei* damnum fit, I. Quando illi eandem vel adhibitâ vi, vel fraude eripimus, & in nostros usus conferimus, qui modus damni dicitur *Furtum*. Quod si à jure naturæ esset permissum, homines ad aliena avidi, quotidie furarentur, quapropter prohibentur hâc lege.

Furtum ne facias. 2. quando rem alteri non quidem auferimus, corrumpimus tamen & deterimus, ut postea ad nihil prodesse possit, quod ex eadem ratione interdicit lex: *Rem alterius ne corrumpas.*

17. Ad damna tam personæ quam rei, pertinent quævis *Crimina*, quibus aliquem lædere possumus, quæ omnia legi de damno non dando sunt inclusa.

18. Quando vero damnum datum est, obligatio Societati debita, & leges æqualitatis requirunt, ut lædens læso satisfactionem offerat, nam crudeliter sanè gestum esset, si aliquis actione injustâ commissâ, non simul in eo esse velit, ut injustitia suæ actionis per aliquod medium deleretur. Nam *injustitia tollitur per justitiam*, quod axioma infra etiam circa pœnas locum suum habebit.

19. Itaque statim eo ipso, quo alter læsus est, damnum datum reparatur.

20. Sed modus reparationis, quomodo est instituendus? sanè leges humanæ ipsum determinant. Annon & leges naturales? quod videbimus.

21. Ipsum præceptum de damno resarciendo hanc legem inculcat: *Cui damnum est da-*

tum, illi satisfacias, cum hâc itaque lege ad specialia erit recurrendum.

22. Quando aliquis à nobis *Contumelia* est affectus, tunc ad illum deprecatum ire debemus, cum adjunctâ clausulâ, hanc impostero esse intermissuros.

23. Verùm *Occiso* vita reparari nequit, ergo satisfactio ad vitam recuperandam cessat, tenetur tamen homicida ad impensas illis restituendas; qui vitam læsi conservare adhibiti erant, imò & tenetur illos alere, qui ex hâc morte detrimentum sentiunt. Tenetur insuper in Civitate, sicut reliqui in sequentibus, ad pœnam perferendam, de quâ infra.

24. *Vulnerato* satisfactio fit primò, per vulneris curam ex propriis impensis & mediocrem æstimationem lucri, per tempus morbi non intercepti. Deindè si fortè corpus *mutilatum* est, secundum circumstantias vel per generalem mutilationis æstimationem, vel etiam per stipendium ad tempus vitæ.

25. Qui *moraliter* damno affecti sunt, habent justam rationem satisfactionem petendi, quam & lædens juxta æquam pariter, ac justam æstimationem læso offerre debet.

26. *Rem* autem qui alteri *abstulit*, tenetur ipsam reddere, & si amplius illam non possidet, tradere aliquod æquivalens. Qui corripit, eam restituere vel aliam ejusdem bonitatis offerre debet. Atque sic in omni damno lædens sese gerat, nisi contra legem de damno non faciendo peccare velit.

27. His ita breviter expositis, ad *contraria* damni progredimur. Damno autem communiter opponitur id, quod est *utile & commodum*, quorum tractatio, si talia per ea intelligimus, quæ sine nostris impensis fiunt, spectat ad caput sequens, cujus & cum præsentis hoc modo est connexio.

28. Sed nos sumus solliciti de *Utilitate*, quæ tantum intuitu mei, absque operâ alterius simul conferenda proficiscitur, & dicitur *Donatio*; quemadmodum enim per damnum aliquid aufero, ita per donationem contra aliquid alteri addo.

29. *Donatio* autem differt à *beneficio*. Nam *Beneficium* est, quando vel affirmativè vel negativè absque detrimento meo alterius utilitatem promoveo, quod adeo spectat ad caput sequens. *Donatio* est, quando aliquid gratis in alterum confero; Quandoque tamen, sed minus stylo philosophico, promiscuè usurpantur.

30. Cui vero *Donatio* sit conferenda, præcipitur hæc lege, *Egentibus dona danda sunt*, nam qui omnia superflue possident, iisdem non opus habent.

31. Et hæc quidem *Donatio*, jure Naturæ sic disponente, jus parit 1. *imperfectum*, quia alter me ad hanc regulariter cogere nequit, sed illam potius pudori meo relinquit implendam.

32. Sed nonnunquam & alter certis casibus ad eandem postulandam jure utitur 2. *perfecto*, ad quod tria requiruntur 1. ut ego possim eo, quod petitur, sine damno meo *commode* carere 2. ut alter

sine eo sit interiturus 3. ut à nullo, quàm à me, possit consequi. Exemplum cape de paupere, qui tempore annonæ, summâ laborans fame, ab eo, qui magnam frumenti copiam possidet, panem postulat.

33. Huc spectant etiam res *innocue utilitatis*, seu mihi superflua & inutiles, quas jus naturæ corrumpere interdicit, si aliis prodesse possunt, inde consequens est, ut eadem illis, si qui postulant à nobis, indulgeantur.

34. Beneficii & Donationis consequens est *Gratitudo*, de qua mox. Hæc itaque parte hæc duæ inter se conveniunt.

CAP. XIII.

De Officiis hominis erga alios, intuitu promiscuorum Officiorum humanitatis.

I.

PER hæc intelligo *Officia*, per qua quilibet erga quoslibet obligatus est, ad horum utilitatem & commoditatem gratis promovendam. Non tantum enim ea, quæ dicta sunt, sufficiunt, ut nos erga alium justè geramus, sed & insuper requiritur, ut etiam alterius commodis & necessitatibus succurramus, quâ ratione lex nostra erit: *Alterius utilitatem promove.* Adde statim, quantum sine tuo detrimento potes.

2. Quem-

2. Quemadmodum verò priores duæ obligationum species utique regulariter sunt perfectæ; ita è contrario hæc postrema *regulariter* est *imperfecta*: Et leges naturales propterea non ita exactè hujus imperfectæ exercitium urgent, quàm ratione & illi vocabulum *Humanitatis* est impositum. Quod si latè accipies & Donationem sub se complectetur, quod fit in capite Gratitude. Dixi porro *regulariter*, quia, ut jam videbimus, officia humanitatis non raro pariunt *jus perfectum*.

3. Per omnem humanitatem nihil aliud significatur quam *Beneficium*, quatenus in præced. Cap. §. 24. est definitum; ita quoties alicui id exhibemus, toties exhibebimus humanitatem. Inde fluit lex: *Beneficia illis præstanda sunt, qui iisdem opus habent.* Inde non semper expectandum est, priusquam ad ea vocemur, sed humanitas à nobis exigit, ut spontè aliis succurramus.

4. Alteri itaque fit humanitas. 1. ut illum *corrigam & informem*, tam quoad animum, quam quoad corpus. Inde lex est: *Alterum, si necessitas postulat, corrige & instrue.*

Sed correctio cum contumeliâ nunquam debet esse conjuncta, quia sic esset exprobratio vitii, non amica admonitio erroris. Per justam autem correctionem utique alterius utilitatem promotum imus, quia alteri *malum* istud, quo indignum se plane reddebat

Societati, cognitum fit, ut tanquam Socio displicans, emendet.

5. II. Ut *defendam*, non tantum contra injurias aliorum, sed & contra omnia reliqua pericula, in quæ aliquis incidere potest, quâ ratione lex erit:

Alterum defende. Ad hanc autem efficiendam exindè obligati sumus, quia natura nobis ejusmodi organa concessit, quibus aliis auxiliari possumus; & præcipuè obligatio erga alios tam est prægnans, ut, cæteris paribus, obligationi nobis debitæ, sit præferenda, non enim nobis ipsis vivimus, sed aliis.

6. Quo pacto hæc obligatio ad defendendum alterum, partim est *perfecta* seu quam lege sic postulante facere debemus, vel *imperfecta* ad quam lex nos non obligat.

7. *Imperfecta* est. 1. quando alter non opus habet mea defensione. 2. quando quidem eâ opus habet, sed ego pro certo prævideo, me vel illum non posse redimere vel prorsus cum eo esse interiturum; tunc enim melius est, me salvum manere, quam cum altero perire debere.

8. *Perfecta* est 1. quando alter defensione meâ indiget, & sine eâdem vitam plane amittit. 2. atq; ego illum sine meo periculo salvare possum.

9. III. Ut *omni aliorum utilitati, quantum sine nostro detrimento fieri potest, succurramus.* Quæ species beneficij tam ad personam, quam ad res personæ, respicit, & suo ambitu tot genera complectitur, quot fermè excogitari possunt.

10. Sequitur *gratitudo*, quam distinguo in eam, quæ fit *animo* vel *re* aliquâ, puta dono, beneficio, defensione, correctione &c.

11. Quæ *re* aliqua fit, non statim, ac beneficium vel donum est datum, perficienda est, nam alias hæc duo genera non essent *humanitas*. Inde gratitudo realis demum præstanda, quando ille, qui nos *re* aliquâ donavit, vel beneficio affecit, in pari est conditione, ac nos eramus, quò tempore accipiebamus. Imò & tunc non præstanda est, si nos exinde grave detrimentum sentire possumus.

12. Verum gratitudo *animi* non certo, sed omni tempore, quod eo ipso, quo alter noster fit benefactor, incipit, in actum deducenda est, & partim in *verbis* partim in *reverentia* consistit.

13. Qui hæc in universum omittit, *ingratus* dicitur, & omni dono atque beneficio aliquo profusus se indignum reddit. Imò non malè dictum est, nomen ingrati foedius esse, quam nomen injusti.

14. Equidem distinguitur communiter inter ingritudinem *pregnantem* & *simplicem* eamque *vulgarem* & *eminentem*, sed quæ distinctiones ad excusanda facinora ingratorum nihil operantur; ita in uno genere horum subsistamus.

15. Hoc quæritur, an ille sit ingratus dicendus, qui correctori suo ex superstitioso & deliro studio contradicendi non credere vult, præcipuè si talia argumenta proferuntur, quæ & ignorantem, cum gratiarum actione de horum veritate persvaderent? Respondeo, non ingratus tantum sed & pertinax dicendus est, & correctori non aliter consu-

tendum, quam ut desinat corrigere. Sed quid, si & hic non definit? tunc egreditur officia humanitatis, quæ hoc loco illi tantum concedunt jus imperfectum, scilicet ut alterum de errore saltem admoneat, non vero ut ad eundem exuendum cogat.

16. Sequitur Virium, quod tam Donatori quam Benefactori commune est, scilicet *Exprobratio*, quod æque grave est, quam prius, & quandoque illi, qui beneficium accepit, planè intolerabile. Hic potius dixissem, pudori ingrati omnia esse relinquenda, quam ad exprobrationem properare velle, quod & generosius est.

CAP. XIV.

De Officio hominis erga alios, intuitu appetitus Dominii.

I.

PRIUSquam obligationem, quæ ex dominio rerum venit, perlustramus, antea, quid nobis de eodem videatur? supponendum est, hoc enim prius cognito, illa erit facilior. Sed video, hanc materiam ab aliis ita accuratè esse demonstratam, ut ego legentem ad ista loca prorsus ablegare possem, nisi institutum, & eandem non omittere, urgeret. Quapropter expectabis tantum ea in indice, quæ paulo fufius alibi tractata sunt. Cum prioribus capitibus autem hoc in eo convenit, quod per appetitum domini etiam alter damno afficiatur,

tur,

tur, sed in specie hîc agitur de damno, quod adhuc supponit distinctam notitiam *historia domitii*. Quam duntaxat, in quantum ductu solius rationis consideranda est, videbis, nam in jure Romano ejus effectus aliam adhuc faciem induit, quod satis eruditè apud nos *vir* quidam *Illustris* demonstravit.

2. Scilicet ex Religione naturali adhuc constat, *Res creatas*, sub quibus omnia præter hominem intelligo, non opus esse hominis, sed DEI, DEUS vero eas creavit non propter seipsas, sed propter homines, ut necessitati suæ subvenirent.

3. Ista autem *necessitas* in homine variè se extendit, vel enim res *animo* necessariæ sunt, vel *corpore* vel *utriusq.*

4. Ex hæc Creaturarum necessitate oritur hominî argumentum, quod ad legem aliquam condendam optimam præbet occasionem. Sic enim ratiocinatur. *Si Deus creavit res, qua necessitati meæ subvenire possunt, pro certo sequitur, quod mihi eadem in usus meos ab illo sint concessa*, ego enim paulò *dignioris sum conditionis* quam istæ, quâ ratione melius est, ut illæ consumantur, quàm ut ego peream. Sed & hoc scio, istâ *Concessione* me non debere abuti, quia hoc grave esset peccatum 1. *in Deum*, qui propterea irascetur. 2. *in me ipsum*, nam me potius per talem abusum corrumpere quam perficerem. 3. *in alterum*, qui ex abusu meo dampnum sentire posset, quo pacto hæc lex est:

Rebus creatis non abutere. Iste autem abusus contingere potest in defectu partim,

partim in excessu consumptionis, partim denique, si conferantur res in usum, in quem non sunt destinatae.

5. Ista vero potestas utendi rebus creatis ex concessione Dei, in *Communione primava* omnium fuit in omnia; ita tamen, ut disponeretur circa easdem prout tranquillitas & conditio tunc temporis exegerit. A qua postmodum, successu temporis non uno ictu, sed successivè recessam est, ita, ut id, quod inoccupatum erat, fuerit adhuc in ista communiōe: Postea illa communiō rerum plane desuit, cum homines magis magisque auferentur, & creaturarum abundantia non amplius, propter tantam multitudinem hominum sic erat conspicua. Ita omnia divisa sunt & res ferè cunctae suos sortito sunt dominos.

6. Sed ne putes, Deum per hanc concessionem simul divisionem rerum creatarum specialiter hominibus præcepisse, hæc enim tantum præsupponit propriam inter homines *Conventionem* tam tacitam quam expressam. Verum concessio DEI est *generalis & indefinita*, citra respectum ad quendam in specie, ex qua in æternum evinci nequit, DEUM populis terras & portiones distribuisse. Quæ vero à nonnullis contra sunt projecta, ad ea alii satis eruditè responderunt. Circa quæ omnia ego ita breviter sentio: *Divisio rerum per pacta inter homines, non aduersatur concessioni Dei, potius cum illa convenit; sed concessionem Dei absque speciali conventionem hominum non comitatur immediatè rerum divisio.*

7. Inde quicquid est divisum, ex ejusmodi conventionem factum est, cujus vera causa fuit *utilitas humana*.

humani generis, ad rixas illas evitandas, quæ inter tantam multitudinem quotidie circa easdem exortæ essent. Nam ita res pedetentim in angustias redactæ erant, ut communio ista primæva necessario cessaret.

8. Ex hac itaque necessariâ & utili divisione rerum, ortum trahit *Dominium*, quod ideo dicitur *proprietas*, quæ res, quoad facultatem utendi pertinet ad nos, non ad alium, ubi quidem non addere possum, dominium saltem consistere in re corporali, sed sufficiat, dominium jam nihil aliud esse, quam *proprietas*, absque distinctione rei corporalis vel incorporalis, inde etiam interpretatur germanicè *ein Eigenthumb*. Hoc autem dominium vel *simplex* est, seu dominium excellenter dictum (alii etiam appellant *privatum*) cujus proprietas spectat ad unum, individuum tantum, vel *commune*, ubi & usus & proprietas pertinet ad certa individua, exclusis reliquis.

9. Sed à dominio communi distinguitur *Communio*, quæ iterum vel *negativa* est, ubi per se proprietas spectat ad nullos, usus vero omnibus patet, quorsum refero communionem primævam, vel *positiva*, ubi proprietas est aliquorum, usus vero conceditur omnibus, quæ propius ad dominium accedit.

10. Ex hisce distinctionibus domini & Communiois oriuntur res quæ sunt 1. in *Dominio*. 2. in *Communione*, 3. & quæ *nullius*.

11. Ut autem res aliqua *justè* possit esse in *Dominio*, quatuor præcipue requiruntur. 1. *Ut usum*
ali-

aliquem possessori vel mediatè vel immediatè praebe-
at. 2. ut apprehendi 3. & custodia coerceri possit.
Nam quoad primum ineptè factum esset, re aliquà
supervacuà se gravare velle, inoptius planè, si quid
inapprehensibile concupisceremus, imò ineptissi-
mum, quando id, quod omnem custodiam respuit,
eà coërceremus. 4. idque non mediocre, *ne ista res*
naturâ suâ praebeat usum, omnibus hominibus suf-
ficientem. Sic enim dominium requirit, quo omni-
bus diffidèis praeoccupatur. Quando itaque omni-
bus sufficit, tunc injustè facit is, qui talem rem do-
minio suo coërcet.

12. Ex his ad duas speciales quaestiones responde-
re possumus, quarum prima est, *an res inexhaustae*
utilitatis rectè sint in Dominio? quod negamus per
requisitum quartum, si enim res omnibus sufficit,
cur in proprios usus est conferenda. Altera est de
Dominio Maris, & ita à priori dependens. Quis
autem negat; mare per se non referendum esse inter
ejusmodi res inexhaustae utilitatis, quia tam longè
patet, ut ab usu ejus propter angustiam aliquam ne-
mo sit excludendus. Nos autem ad melius respon-
dendum usus maris dispescimus in *proprios*, seu qui
mari propriè conveniunt, v. g. navigare trans mare,
piscatio in mari, & *accessorias*, quales sunt, qui tan-
quam accessoria uni vel alteri accedunt, v. g. marga-
ritarum & corollarum collectio & regulariter ex-
hauriuntur.

13. Quoad *proprios* usus iterum distingvendum
erit, vel enim hi *inexhausti* sunt, ut navigatio; vel
ex parte *exhausti* possunt, nimirum per piscatum.

Jam

Jam itaque quaeritur 1. *an mare sit in dominio?* &
2. *quomodo sit in dominio?*

14. Circa ambas, ut puto, Grotius & Seldenus acriter, stipati ex amore patriæ, pugnarunt, quas tamen nos breviter solvemus.

15. Per se mare refertur, ut diximus, ad res inexhaustæ utilitatis, & consequenter, naturâ sic postulante, debet esse in communione, imo commodè custodiâ coerceri nequit. Cum vero crebris commerciâ atque itinera per mare instituerentur, necessarium erat, ut omnium Securitati prospiceretur. Ubi demum orta est distinctio inter *mare*, quod terris non ita longè inter se distitis includitur, & *Oceanum*, qui per totum terrarum orbem longè lateque patet. Utilitatem hujus in eo quero, quod *mare per se* cum usibus exhaustis sit in Communione positiva, ubi proprietas spectat ad illos, qui terras circa id secundum geometricam proportionem possident, usus vero inexhausti ad omnes. Sed Oceanus cum usibus suis tam exhaustis quam inexhaustis sit in communione negativa, ubi proprietas est nullius, usus vero omnium.

16. Cum vero crebra in mari orirentur bella, & piratæ insuper hostiliter ad navigantes accurrerent, mare ab illis defensum est, in quorum erat communione positivâ. Imò quælibet inter has potestates tantam partem sibi defendendam eligere poterat, quantam proportioni terræ suæ sufficientem esse existimabat. Postmodum vero, cum nonnullæ potestates vel ex defectu militiæ, vel ex negligentia, vel ex alijs rationibus, inter quas & pacta refero,

hoc

hoc jure non uterentur, una tantum, vel pauca potestates necessitate, ut damno suorum prævenirent, adducti, hanc defensionem sibi solis arrogarunt, pro quo incommodo & hocce commodum vel tacite saltem consentientibus reliquis habebant, ut earum vigiliæ in obvenientes inquirerent, an illi hostes sint vel piratæ, imò hanc non contra æqualitatem sibi arrogarunt prærogativam, ut reliqui omnes in mari suis navigiis reverentiam & gratiarum actionem procurâ defensionis haberent, imò addo, quod de jure reliqui ad vectigalia defensori solvenda, fuissent obstricti.

17. Oceanus verò cum neque ab uno, neque ab omnibus propter tantam superficiem defendi potuisset, quilibet de defensione suâ sibi ipsi consulere debebat. Quâ ratione & nullus ab altero ibidem ea postulare poterat, quibus se dignum reddere prohibebatur. Ubi autem istas partes Oceani iterum excipimus quæ terras alicujus potestateis alluerunt, quæ mari, quatenus ab iis defendi posse præsumuntur, æquiparantur.

18. Ea, quæ dicta sunt, respiciunt saltem ad usum maris inexhaustum, respectu cujus dominium simplex in mare *nihil aliud est, quam potestas legitime arrogata, ad mare defendendum*, quod eo ipso cessat, quo cessat defensio. Indè & ille, qui desinit defendere, amittit commoda illa, quæ antea ad illum spectabant, vel spectare potuissent, quæque alter acquirit, qui defensionem suscipit. Consultò autem dixi: *potestas legitime arrogata* quia ille, qui aliis viis sese ingessit, pro illegitimò defensore habet-

habetur, quem tamen præscriptio inter gentes usitata iterum defendere potest.

19. Quæ vero de fructibus seu usibus *accessoris & propriis, qui exhaustiri possunt*, passim profertur, per se in communione positivâ sunt, & ille fit dominus, ad quem iura geometricam maris proportionem spectant. Quando vero ex præscriptione vel pacto alio, populus extraneus jus quoddam circa tales usus & fructus sibi quaerit, tunc istud quidem Communioni positivâ repugnat, non tamen constituit statim Dominium in mare, sed si quid datur, est jus ad piscandum & capiendas margaritas, quod vel ex pacto, vel præscriptione ortum est, & ex hoc saltem fundamento contra alios, non ex quaestione: *an fit dominium in mare?* defendi debet.

20. Jam ad *subjectum Domini*, cujus omnes sunt capaces, præter illos, qui prohibentur, quales sunt *infantes*, imò omnes, *quibus usus rationis deest*. Causa hujus prohibitionis profertur, quod ad dominium acquirendum requiratur intentio & *oppositio* acquirentis, rem in posterum habere pro sua, jureque super eâ uti velle, quæ his denegatur, & rectè.

21. Ut res aliqua in meo Dominio sit, requiritur *possessio*, quæ adeò est, *datentio cum affectu & animo rem sibi habendi*. Ita excludimus custodes, usufructuarios, vel alios, qui rem tantum administrant. Propterea dixi, *sibi non uti habendi*, quia sic præter hos excludere volui etiam mandatarios & procuratores, qui quidem omnes detentores sunt, sed non sibi, verum alii habendi. Inde ad no-

stram possessionem non sicutè requisitur, ut corpore rei insideamus, sed & animò duntaxat conincipere est.

22. De modis vero, possessionem acquirendi, prælixior instituerendus est discursus, ubi alios, qui eruditè de his scripserunt, sequar. Isti autem modi sunt vel *principales*, ubi rem aliquam, tanquam principalem alimodè adquirimus, vel *accessorii*, ubi res aliqua accedit rei nostræ principali, tanquam accessorium.

23. Modos *principales* iterum dupliciter recensent, vel enim sunt *originarii*, quando in re aliqua, quæ antea fuit nullius, primò constituimus Dominium, cuius species, quæ nullam aliam antè prius habemus, sola est *Occupatio*, inde & regula nascitur: *Quicquid nullius est, occupanti cedit*. Vel *derivatiui*, quando res ex dominio unius transfertur in dominium alterius.

24. *Occupatio* itaque est *apprehensio rei antea nullius, cum animò eam sibi habendi*. Quemadmodum vero res vel est *mobilis* vel *immobilis*, ita & apprehensio eris vel rerum *mobiliam* vel *immobilium*.

25. Circa res *immobiles* iterum distinguendum erit, vel enim *solus*, vel *cum Sociis* illam primò ingredior; si *solus*, absque controversia, eo ipso, quò ingressus sum, tantum meum est & vel quantum mihi sufficit, & ego defendere possum. Ubi in dominiū signum limites ponere possum, reliquum ultra adhuc est nullius, & in Communione negativæ, vel æquum quantum ex dispositione hominum ad integritatem rei spectat, sic si ingressus sum unam partem aditum, cetera reliqua ad me pertinent.

26. Si

26. Si cum Sociis, tunc iterum obtinet, illud esse in dominio eorum communi, quod à nobis defendi potest, quodque usibus nostris sufficit. Ubi verò rixæ oriuntur, æquius est, ut in partes æquales vel secundum *capita* vel *familias* res dividatur, sic enim oritur dominium simplex. Ejusmodi autem occupatio accidit præcipuè in *migrationibus gentium* & terris detectis.

27. Quoad res *mobiles* non inutiliter præsupponitur, dependere ejusmodi occupationem ab arbitrio principis, quod, quia variat, & ideo universaliter determinari nequit, præteritus, contenti tantum, illud esse modum, per quem dispositio æquitatis naturalis limitatur.

28. Cæterum secundum eandem *æquitatem rem mobilem* tunc regulariter occupamus, quando corpore nostro cum hâc intentione adprehendimus, vel demum auferimus. Non tamen præcisè requiritur, ut jam domum translata sit.

29. Si verò duo in apprehendendo concurrunt, tunc ille, qui prius corpore adprehendit præfertur illi, qui prius vidit.

30. Res autem *mobiles* vel sunt *seipsa moventes*, vel moventur *ab aliis*. Ad illas refero *Venationem, Aucupium & Piscatum*, ad has vero *thesaurum & res pro derelictis habitas*.

31. Si bestiam, quæcunque modò sit, capio, mea fit, & in usus illos consumere possum, propter quos eam venatus sum. Ita si eam prius vulneravi, alter verò me adprehendendo prævenit, tunc nihilominus mea est; partim, quia eandem jam usibus meis

destinavi, partim quia hęc modò regulariter bestię capiuntur, partim denique, quia alter non tam facile apprehendere potuisset nisi ego illam prius vulneraverim. Idem dicendum est de volatilibus & aquaticibus animantibus, quę aliis instrumentis capiuntur. Eò ipsò enim, quò inclusa vel hamò ducta, mea sunt.

32. Si vero aliqua bestia, jam capta; manus meę egreditur, pristinam recuperat conditionem; & novã occupatione indiget.

33. *Tresaurum* si quem invenio in fundo meo, tunc totus meus est, si in alterius, justè dividendus est, utrique enim tam inventor quam dominus hęc concurrunt. Si invenitur à me & sociis in loco nullius, ex justo, secundum operas & consilia dividendus est. Sed quid, si fabricatores mei in fundo meo? Imò & mihi adquirent, quia sunt instrumenta mea, per quę in loco meo fabricor.

34. Res *pro derelicta habita*, si in presentia aliorum abjicitur, statim occupantibus cedit, & revocari nequit. Si nullus adest, ipse, qui abjecit, ponere potest, & rem abjectam quasi de novo occupare debet.

35. Sequuntur modi *derivativi*, ubi res à priori possessore devolvitur in alterum, quod fit unã voce per *Alienationem*. Nam duplex est virtus domini, una in usu rei, altera in ejus alienatione consistit. Cujus ductu nonnulla præmittenda essent, sed quorum tractatio commodius differtur ad pacta, ut potè per quę dominia rerum in alios transferantur. Satis enim exiòdè præsupponimus *consensum*, tam transfærentis quàm illius, in quem quid transfertur.

36. *Transfertur autem aliquid in alterum I. Expresse*, per expressam voluntatem possessoris, quod accidit per *Traditionem*, tanquam unicum modum alienationis, quæ fieri potest 1. vel per sola verba cum traditione sequente. 2. vel per sola signa cum traditione sequente, 3. vel per verba & traditionem simultaneam, tanquam speciem traditionis nobilissimam. 4. vel per traditionem tantum. 5. vel denique per verba & signa præcedente traditione. Inde & in jure privato traditio vera, ficta & Symbolica ortum trahunt.

37. *II. Tacite*, per præsumptam voluntatem, vel defectu voluntatis, per *usurpationem*.

38. Ad *expressam* refero *Donationem*, de quâ antea, *Testamenta & Contractus*, de quibus mox, referuntur & hinc *servitutes*, quarum disquisitionem reservabimus ad contractus. *Tacita* præter *usurpationem* annuero etiam *successionem ab intestato*.

39. *Quod testamentum* semper cuilibet licuit de bonis suis per aliquam ultimam dispositionem constituere, quid post mortem suam cum illis fieri velit, inde testamentum est *declaratio voluntatis nostræ circa successionem in bona nostræ, post mortem nostram*. Et quia voluntas hominum est libera, ita unum ejusmodi instrumentum non obligat aliquem ad ejus immutabilitatem, sed ex libertate circa bona, cæteris paribus, disponendi; toties est revocabile, quoties commodum videtur.

40. Ejusmodi autem dispositio in tantum valet, in quantum non officit officiis specialibus, sic v. g. liberi testatoris, qui se ipsos adhuc alere nequeunt.

possunt, vel locò eorum, alii, testamentum subvertere, si in illo planè sunt prætermisisti adde Cap. 19. 5. 16. 17. Sed tòt possunt exinde prius capere, quot ad fròrum sustentationem necessarium videtur, quod ex dignitate vel honore patris mortui judicandum est. Hæc verò parte jura humana liberis æquisimè consuluerunt per portionem *Legitimam*.

41. Deficiente verò testamento, sequitur *successio ab intestato*. Nam ponamus aliquem esse mortuum absque testamento aliquo prius confecto, res relictæ non debent manere derelictæ, sed aliis adjudicandæ sunt. *Qui verò sunt illi?* Hoc præsumendum est ex voluntate ipsius mortui. Nam si testatus decedere potuisset, absque dubio illis bona sua adscripsisset, qui ipsi *firmisimâ amicitia* erant juncti. Quò pactò ex æquitate jus naturæ illis, qui amicissimi præsumuntur, bona confert.

42. Aliquis autem amicus meus est vel *naturâ*, seu qui mecum in naturale vinculum amicitie collocatus est, ejusmodi sunt consanguinei, vel ex *congressu*, quorum spectant affines, vel ex *pactò*, qui sunt Socii mei, vel ex *Adfectu*, quos singulari affectu prosequor. His omnibus per ipsam rationem præferuntur consanguinei, quia major amor & amicitia inter amicos naturales præsumitur, deficientibus his, præferuntur affines alii, & illis deficientibus succedunt Socii, hos verò sequuntur amici ex affectu.

43. Inter Consanguineos verò duplex ordo adhuc reperitur, vel enim proficiscuntur à patre meo & appellantur *agnati*, vel à Matre, quos alias *cognatos* nominamus. Ex his alteri præferendus est ille, qui

qui mihi præ reliquis est proximior, ne tamen peccetur contra ordinem sequentem §. 45. Sed quid, si duo sunt in uno gradu? tunc agnatus cum cognato, succedunt æqualiter, quia patri & matri æqualiter obligati sumus, quod videbimus infra.

44. Porro inter consanguineos adhuc triplex ordo instituitur, *ascendentium* i. e. illorum, à quibus ego sum progeneratus, seu meorum parentum; *descendentium*, i. e. illorum quos ego procreavi seu meorum liberorum, vel denique *collateralium* quos neque ego procreavi, neque à quibus ego sum progenitus.

45. Omnibus his præferuntur descendentes, propter *proximitatem*, ut appellant Moralitæ, parentum, ascendentes præferuntur collateralibus, quia illis magis quam his obligati sumus.

46. *Usucapionem* seu præscriptionem quod attinet, non opus est ut ad perfectam possessionem eam requiramus, quia alias possessio exigua circa proprietatem alicujus rei constitueret fructum, sed sufficiat nobis usucapionem jam esse *modum adquirendi dominium alicujus rei, cujus possessor latitat, vel contra usucaptorem se non movet.*

47. Dixi *latitat*, quia non tantum socialitati, sed & postmodum Reipublicæ interest, ut dominia rerum sint certa, certosque habeant dominos. Dixi etiam *se non movet*, nam sic coercetur negligentia hominum, ut potius sibi de rebus suis prospiciant, & siquid intermittant, ut alii res sibi vindicare, iisque uti possint.

48. Modus se movendi instituitur per *admonitionem*, rem deferendam esse, per *contradictionem*, imò etiam quandoque per *violentam ejectionem*.

49. Ipsa verò præscriptio non tantùm inter *privatos*, sed & *gentes* locum habet.

50. Ut verò iusta sit, requiritur 1. *iustus titulus*, seu ut possessor *idoneum*, non dolosam vel iniquam rationem possit allegare, quomodo ad rem pervenerit. 2. *Possessio continuata*, inde qui eandem vel pro derelicta ad tempus habuit, vel cui per contradictionem prioris interrupta est, à præscriptione excluditur. 3. *Certum tempus*, sed quamdiu id currit? Sanè inter *privatos* brevissimum requiritur, & vel pro æstimatione rerum, vel secundum circumstantias, an scilicet prior Dominus absens an præsens tempore usucapionis fuerit, annus, triennium, decennium &c. sufficit. Sed inter *gentes* vel *derelictio* sive tacita sive expressa prioris possessionis, germanicè, *wenn etwas ist verlassen worden* vel tempus longissimum, intra quod præsumitur alterum contradicere potuisse, quale est *centum annorum*.

51. Modi dominium acquirendi accessorii, qui sint? Diximus antea, quot sint? ita determinare nequeo, sed respicitur semper ad modos principales tam originarios quàm derivativos. Quàcunque enim ratione dominium alicujus rei adipiscor, adeptum est simul rei accessorium.

52. Accessoria autem principali suo accedunt vel *intrinsicè*, quando res per se, licet quandoque antegressò aliquò factò humano, accessoria gignit, quod fit in *fructu, factu, alluvione* &c. vel *extrinsicè*, si
rei

rei accedit, quoddam, mediante facto & industriâ humanâ, ita ut res ipsa nihil cooperetur, & accedit, in *edificio, charta, tabula, specificatione &c.* Sed quæ distinctio non ita magnum momentum adfert.

53. Verùm hæc longe majorem ad decidendas controversias præbebit usum: *vel enim rei aliena sit accessio per nostram industriam, vel rei nostra.* De quâ ultimâ quin nostra sit, nullum est dubium, major tamen restat difficultas quoad modum priorem.

54. Sed quam ita commode tollimus. Vel enim *malâ fide* hoc fecimus, tunc omne accessorium accedit Domino rei, coërcemur enim hoc modo ex lege de damno intermittendo, vel *bonâ fide*, tunc *accessorium iterum separari nequit.* Si itaque illud magis æstimandum, est quam principale, tunc res mihi cedit cum accessorio ab industriâ meâ formato, ita tamen, ut alteri pro principali justum pretium constituatur. Si verò principale majorem meretur taxationem præ accessorio, tunc Dominus rei acquirat simul id quod ei accessit, solutâ prius mercede laboris. Sic charta cum scripturâ, tabula cum picturâ, specificatio cum specie cedunt quandoque Domino rei, quandoque Domino accessorii, prout unum dignius est altero.

55. 2. *Quando verò accessoria à re separari possunt, tunc quilibet, si aliter partes convenire nequeunt, suum capiat, præstito simul damno & interesse.*

56. Jam quid sentiendum est de *confusa & adificiis*? hic sanè æquius esse videtur, ne ædificium in fundo alterius ex structum, cum detrimento meo ite-

rum destruat, ut solo fixum maneat, Domino vero fundi justum offeratur pretium vel alia satisfactio. Accedit & negligentia Domini, qui ab initio opus impedire debuisset. Sed semel *confita* graviter recolligi possunt, inde Dominus agri vel expectet mercedem pro ejus usu, vel si tempore annonæ magis æstimat frumentum, dimidiam accipiat partem ex fructibus percipiendis.

57. Sed quid si accessio fit *intrinsecè*? tunc regula est: *Accessorium sequitur Dominium rei principalis*. Sic fructus & foetus spectant ad Dominum rei vel foemellæ, id per alluvionem adjectura ad Dominum agri.

58. Nunc quæritur de *Insula in mari*, (non oceano) *nata*, cui competat? breviter illi ex cujus terris orta insula, nam per se nulla in mari crescit.

59. Hactenus de rebus quæ sunt in Dominio, jam sequerentur res, quæ sunt in *Communione* & quidem *positiva* ubi proprietas est aliquorum, usus vero conceditur omnibus, vel *negativa* seu unò verbò res *nullius*. Quæ illæ in universum sint, ex his, quæ de dominio diximus, facile cognosci possunt.

60. Jam discursum nostrum abrumpimus, & accedimus tandem ad obligationem illam, quæ hanc distinctam noticiam de dominio supposebat, & ad formandas leges, quæ exinde proveniunt. Sed ab ultimis incipiamus, ubi æqualitas, & officium Sociis debitum, intuitu rerum, quæ sunt in *Communione negativa*, hanc legem gignunt. *Quamdiu res aliqua adhuc est nullius, non*

coërce alterum ab ejus apprehensione, si eâ opus habet. Ita, si alter rem prius adprehendit, licet ego eandem prius vidissem, non tamen aliquid extorquere debeo. Quid autem, si prius vidi & alteri ad capiendam monstravi? vel etiam, quid si aliô modô equale jus habeo ad rem cum altero simul capiendam? Tunc ex æquo res inter nos dividenda, vel si alter nequit, satisfactio offerenda est, & si hæc dari nequit, necessitas tamen exigit, ut periculo imminenti vel dissidiis præcurramus, tunc lis forte dirimenda est.

61. Intuitu rei, quæ est in Communionem positiva, lex est: *Neminem ab usurei communis coërce*, nam regulariter ejusmodi res usum præbet omnibus sufficientem, inde peccat ille, qui contra facit.

62. Intuitu domini communis lex est: *Alterum, qui tecum rem possidet in proprietate, ab ejus usu non coërce.* Intuitu domini simplicis: *A re alterius abstine*, nam quod non meum est, in id mihi nullum jus conceditur, ut dominio meo de facto subijciam. Inde & hoc etiam modô lex efferri poterit. *Patere, ut alter rebus suis fruatur.*

63. Sed accidit quandoque, quod res alterius apud me sit, ubi consideror vel tanquam *mala fidei possessor*, seu qui rem sciens injusto titulo possidet, vel tanquam *bona fidei possessor*, seu qui rem ex æquo possidet, licet dominium ab aliquo, qui m. f. possessor erat, adquisiverit, modo illud non sciverit.

64. Si sum *m. f. possessor*, tunc ex lege supra dicta, non tantum rem reddere, sed etiam omne emolumentum, interesse, & si deterior res facta est, cum omni damno resarciendo, restituere debeo. Non verò alter obstrictus est, ut pretium mihi restituat, quia mihi imputatur, quando rem sciens ab ejusmodi homine emi. Inde, ut communiter huc etiam officium meum observem, lex vult, me ejusmodi in casu in eo esse debere, ut res iterum ad legitimum dominum perveniat.

65. Si sum *b. f. possessor*, tunc vel ab altero qui *verus dominus* est, rem accepi, quæ secundum placita inter nos non tantum suo tempore restituenda est, sed & quam diu apud me manet, omnem curam impendere debeo, ne res pereat, auferatur, consumatur, vel aliis modis lædatur. Spectat huc justitia *commodati, locati, depositi*, de quibus suo loco in jure privato.

66. Vel ab aliquo, qui non fuit *verus dominus*, *bona tamen fide*, quiddam adquisivi, tunc rem, si id mihi offertur, quod ad eam possidendam impendi, restituere vel m. f. possessorem cogere debeo, ut mihi pretium solutum, legitimo verò domino rem ipsam reddat.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pactorum.

1.

USque adhuc breviter perlustravimus officia, ad quæ ego vel intuitu mei vel intuitu alterius tantum obligatus eram; jam sequitur illa obligatio, quæ à me proficisci debet intuitu nostrum simul. Nam ego & alter ad condendam eam rebus nostris concurrimus.

2. Quemadmodum verò in tali obligatione ad minimum duo convenire debent, ideo & aliò vocabulò non male appellatur *Conventio*, quam ita commodè definio. *Conventio est consensus duorum vel plurium ad dandum aliquid vel faciendum.* Vel, si mavis, ad *alienandum aliquid vel faciendum*, in pactis enim res & jura alienantur. Inde in toto capite de justâ alienatione quaeritur.

3. Dixi *consensus*, nam ille est *testimonium*, quò voluntatem nostram cum voluntate alterius convenire significamus, qui in *expressum* vel *tacitum* dispescitur. *Expressus* est, ubi voluntatem meam verbis præcipue, & in majoribus negotiis vel in præsentia testium vel per Scripturam, vel per testes & Scripturam simul, declaro; *Tacitus* verò, quando non per verba, sed facta consentio, sed quem non male alii separarunt à consensu *presumpto*.

4. Utrique quidem, tam tacitus quam præsumptus, in se conveniunt, quòd declarantur factis, sed discre-

discrepantia magis est conspicua. *Tacitus* iste est, ex quò omnes omninò absque aliquo dubio colligunt, alterum consentire velle, & non tantum declaratur signis generalibus, sed etiam factis reliquis, ex quibus consensus pro certo observatur, imò duntaxat *silentio*, unde regula, *qui tacet consentire videtur*. *Præsumtus* verò dicitur, ubi neque signa, nec facta aliqua negotium præcedunt, præsumitur tamen per naturam negotii aliquem consensisse. Sic ille, qui negotia mea gerit, præsumitur consentire, damna in isto negotio mihi danda, reparaturus.

5. Sed quandoque concurrunt consensus expressus cum tacito, vel præsumtus cum expresso. Ubi ita alii eleganter rem declarant. *Si expressus cum tacito*, tunc huic in contradictione præfertur prior, nam regula est, *quoties constat de consensu expresso, toties frustra quarimus de tacito*. *Si expressus cum præsumto*, tunc æquius est, ut dispositio legis tollat dispositionem alicujus hominis, nam si v. g. alicui durum videtur, damna ex alterius negotio esse reparanda, tunc eò abstineat, spectat huc regula: *Protestatio, facto contraria, nihil operatur*.

6. Quemadmodum verò consensui, tanquam voluntatis testimonio in genere officit *defectus rationis*, ita & conventioni idem obstat. Nam qui non habet voluntatem, illi vel intellectus deficit, ut *furiis & mente captis*, vel ad tempus tantum cessat, ut *summè obriis*. Referuntur huc & *infantes*, qui quidem habent intellectum, sed qui est instar *tabula rase*, quia in ejus exercitio minime sunt exerciti. Quousque autem hic defectus duret, Jus naturæ non præci-

præcisè determinat, sed potius hoc legibus humanis relinquit.

7. Seorsim Intellectui opponitur *Error & dolus*, ambo præsupponunt *ignorantiam*, quæ in errore ita se habet, quando ab altero nullam suspicor fallaciam, rem tamen & præcipuè ejus qualitatem ignoro. Sed in *dolo* simul fallacia alterius errori meo accedit.

8. Si itaque circa efficaciam *erroris*, quoad conventiones solliciti sumus, ante omnia distinguendum erit; vel enim *utriq; contrahentes* errant, tunc regula est. *Error mutuis omnibus nocere potest*. Inde omnes si volunt poenitere possunt; vel denique *unus tantum* ex illis erravit, ubi iterum regulam vulgarem pono fundamenti locò: *Error nocet erranti*. Accidit autem iste aut 1. circa *rem* v. g. si tanti non æstimatur quanti emi; 2. circa *personam*, v. g. si à Titio emo, emere tamen volui à Mœvio; 3. circa *occasionem* pacti, v. g. si falsus nuncius affertur, equum meum esse mortuum, cujus locò alium emo. Hic, quomodò recissio conventionis locum habeat, alii graviter occupati fuerunt, sed nos controversias breviter solvemus. Subsistamus modò in regulà traditâ, illi tamen addamus exceptionem *conditionis*, hòc modò enim omnia clara evadunt. Sic quâcunque ratione erraverim, contractus subsistit, non tamen, si conditio aliqua fuit adjecta. Alias enim facilis daretur occasio, pacta revocandi, quod tamen adversatur commodis venditorum.

9. Juxta *Dolum* rectè distinguitur inter eum, quem adhibet *alter*, cum quo contraho, vel *tertius*.

Si

Si *tertius*, non possum istam conventionem dicere nullam ratione venditoris, utpote qui manet extra culpam, recurrendum tamen est ad tertium, ut iste satisfaciat. Si verò venditor dolum adhibuit, resistere possum.

10. Voluntati opponitur *metus & violentia*, utrique supponunt *Coactum* sed cum hac distinctione, *Violentia* est coactus *præsens*, *metus* vero saltem ejus *præsumtio*. Indè non male *metum* Moraliste juxta præsumtionem rectam & pravam, distinguunt in *justum & injustum*. *Injustus* est, ubi tantùm suspicamur alterum nos esse coacturum, qui nunquam negotium aliquod reddit nullum.

11. *Metus* verò *justus* est, quando alter minatur, nos ad rem emendam cogere velle, ubi obligatio non valet, lex enim prohibet metum incutere. Sed tres exceptiones probè sunt notandæ, quarum prima est intuitu *mei*, si cessante metu negotium ratihabeo, per quam omnes conventiones invalidæ convalescunt; & intuitu *inferentis*, quando in me exercet Dominium, tandem intuitu *periculi*, quod ad nullitatem pacti debet esse *præsens*.

12. Ex his, quæ ratione *metus* diximus, judicandum est, quomodò obligatio, ejusmodi in casu *Per duelli & Latroni* facta, valida sit, item, quomodo *cupreus* promissa metu extorta servare possit, & quæ sunt similes quæstiones.

13. Circa *Violentiam* idem dicendum est, non tantùm enim obstat voluntatem non posse cogi, sed & leges obstant, quas antea inculcavimus.

14. Porro diximus in definitione conventionis *duorum vel plurium*, quæ verba ad duas distinctas quæstiones prebent occasionem, quarum prima est *de numero* contrahentium. Ubi quidem nunquam affirmarunt Doctores, aliquem cum seipso pacisci posse, sed quæsierunt, *an duo vel plures ad pactum aliquod requirantur?* Ego missis aliorum opinionibus, & duos & plures requiri posse existimo, non tamen número personas sed *partes*, nam pars aliqua potest sub se complecti plures personas. Jam non impossibile est, ut tres vel quatuor partes inter se pacificentur.

15. Altera quæstio est: *An etiam per alios contrahere possimus?* Quam nemo usque adhuc, quantum scio, negavit, sed quærimus inde *per quos?* Nimirum per illos, qui instrumenta voluntatis nostræ dicuntur, quales sunt *mandatarii, procuratores*, mandato nostro instructi, quod tamen *ad barelas* eorum per se, nisi adjectum fuerit, nunquam extenditur, sed procuratorum Officiis & *ministri nostri* fungi possunt. Omnes verò simul tenentur ad summam diligentiam adhibendam, rem, quæ est in mandato, exequendi, sub Penâ interesse & damni restituendi.

16. Jam porro quæritur: *An id, quod in mandato est, possimus revocare?* Quod hoc modo negamus, quando cum illo, cujus causa datum est, negotium est peractum. Sed præter communem licentiam, & tunc ad hoc revocabitur, quando tantum alter de voluntate meâ certior factus est, & ipsi ante initium negotii de mutatione meâ constat.

17. Jam

17. Jam ad *materiam* Conventionis, de qua, & in definitione supra solliciti fuimus in verbis, *ad dandum aliquid vel faciendum*. Quæ quidem ab initio Cap. 1. §. 23. explicationem receperunt, sed hîc paulò specialius ire debemus, occupati nimirum in loco aliquo, ubi non de obligatione adversus alterum in genere, hanc enim sub se complectitur ferme totum jus naturæ, verùm de ista saltem obligationum specie, ubi non tantùm mea sed & alterius res in justam estimationem capacitatis vocanda est, quaerimus.

18. Regula, itaque est generalis: *Circa rem omnem, præter nobis impossibilem, convenire possumus*. Ista autem impossibilitas vel physicè contingit vel moraliter. Et *Physicè* quidem, cum res non est in nostro arbitrio, circa quam tamen iterum dispiciendum inter *impossibilia omnium*, ubi ejusmodi conventio delirorum est, & *impossibilia quorundam hominum*, ubi, si tempore conventionis *possibilia* erant, postmodum verò fiunt *impossibilia*, probè cognoscenda sunt *fata*, sic si *culpa* factum est, tunc obligatio non expirat, si *casu*, expirabit non tantùm, verùm & alter ad beneficium aliquod faciendum ex supra dictis obligabitur. Quando autem in ipso negotio conventionis, ea, de quibus quærebatur, *impossibilia* erant, tunc iterum distinguimus, vel enim *alter ea à me ex justis iudiciis non præsumsit*, ubi ad satisfaciendum obligatus ero, vel jam scivit, *me promissa non posse servare*, ubi quidem apud me obligatio non cessat, sed stolidè fecit ille, quod mecum contraxerit.

19. Quae verò Hobbes hac parte profert, nos in Conventionibus obligatos esse tantum usq; ad summum duntaxat consensum, ultra quem nobis omnia essent impossibilia, illud quidem non statim, ut aliquid vulgare, recusandum esset, modò non sit nimis generaliter traditum, quod & observarunt alii.

20. *Moraliter* impossibilitas accedit, quando de eo, quod legibus interdictum est, convenimus, ita regula est: *Ad rem legibus interdictam nunquam es obligatus.* Iamò negotium jam peractum, pro illegitimo habetur, & obligatio inde veniens nihil operatur. Inde & id, quod pro illo loco in turpi operâ promissum est, non debet dari. Si verò jam datum est, tunc repetitur, quando ille, qui accepit, *solus* arguitur turpitudinis, nunquam tamen *si ego simul ad illam concurreo.*

21. Porro, *quae mea non sunt*, promitti nequeunt, quia mihi nunquam dispositio in res alienas concessa est, & aliorum in preteritum, si mecum hõmõdò paciscitur. Aliud tamen est, si ejusmodi conventioni *condicio* adjecta fuerit. Sic si promitto, *me velle curare*, ut res tertii perveniat ad alterum, obligatus sum ad omnem diligentiam adhibendam; ut pactum adimpleatur, si veto nihil efficere possunt, tunc & obligatio mea evanescit. Quando verò promitto *me effecturum esse*, ut Titius acquirat rem Sempronii, ubi, quod si id non efficio, obligatus sum ad interesse & damnum præstandum, quod Titius inde sentire potuit.

22. Idem dicendum est in promissis *de re, circa quam alteri jam est questum.*

23. Sequuntur *Conditiones* Conventionum, quarum materia æque necessaria est, quam reliquæ erant, non enim semper, quando negotium habetur, simul res expedienda est, sed præcipuè etiam ad tempus aliquod futurum respicitur, ubi si hoc existit, conditio est implenda. Inde venit inter modos promittendi duplex distinctio. Vel enim *simultaneè* convenimus, nimirum quando rem in ipsa conventionem vel post finem ejus expedimus, & statim ad implendam obligationem alteri jus perfectum tribuimus: vel *Successive*, seu in diem, quando post certum aliquod tempus obligatio inter contrahentes orta, exequenda est, ubi demum si dies existit, *jus perfectum* currere incipit.

24. Utraque vel fit *purè* vel *sub conditione*, licet conventioni *simultaneæ* raro *conditionata* accedat. *Conventio pura* est, ubi absque conditione actus peragitur, *conditionata* est, ubi conditio aliqua adijcitur. Hujus in conventionibus usus iste deprehenditur, partim quod per eam adimplementum usque ad existentiam conditionis differatur, partim quod vis obligationis suspendatur in eventum rei, an nimirum res *bona* vel *mala* sit, quod etiam in *simultaneæ* videtur.

25. Ut verò differentia conventionis *successivæ* & *conditionatæ* eò claris pateat, opera pretium est, ut de hoc modo nihil prætereamus. Breviter, *successiva* habet diem certum, *conditionata* diem incertum, quem *naturaliter* nemo scire potest. Inde tacitè est conventio *conditionata*, post octo dies dabo tibi decem, si mundus stabit, quia dies est *certus*,

tus,

us, & naturaliter certum, mundum post octo dies adhuc stare posse.

26. Sed dicis, *qualis dies incertus conditionata requiritur?* Respondeo, tempus futurum respicitur. Annon & ad præsens & præteritum? Imò & tunc, si v. g. incertum est an Mævius fuerit Consul, an Titius adhuc vivat. *Qualis autem est conventio, si tempus adjicitur certum?* Brevibus, si tempus est futurum, erit conventio in diem, si vero præsens vel præteritum, conventio pura. Sic enim regula valet: *Conditio pro non adjecta habetur.* Hæc regula tollit conditiones, si harum materiam spectas, *impossibiles*, de quibus antea.

27. Conditionibus adnumeratur *adjectio loci*, inde unus alterum perfecte ad implendum debitum cogere nequit, priusquam ad istum locum pervenerit. Si verò alter justè impeditur, tunc, si excusationes sunt prægnantes, tenetur adhuc ad implementum non tamen de damno & interesse, modò ipse non fuerit in culpâ. Deinde pactum si adjectio loci cessat, non fit nullum, sed alius locus eligendus est. Quando verò in conventionione non facta est loci mentio, tenetur alter quòcunque modò sit, prout natura conventionis postulat, ad implendum debitum ex jure alterius in se perfectio.

28. Ab eis, quæ dicta sunt, ad leges Conventionum ascendimus, ubi quidem de necessitate pactorum multa adhuc restare deprehendimus. Nam ea, quæ usque adhuc in capitibus antecedentibus dicta sunt, ad implendas obligationes versus alterum non sufficere possunt, neque enim expetit, ut gratis

semper aliquid à nobis postulantibus exhibeamus, hoc enim modò bona nostra quam facile exhauri-
rentur, imò non datur etiam Jus Hobbesianum
omnium in omnia, inde convenit, ut pro re nostra
ab altero paria iterum justè accipiamus.

29. Non tantùm autem officia humanitatis, sed
& obligatio generalis erga Socios exigit, ut alteri,
qui ejusmodi permutationem à nobis desiderat, gra-
tificemur, quod latius probabimus in Capite se-
quente. Hic tantùm supponimus legem: *Cum
altero, qui tecum aliquid permuta-
re vult, convenias.* Sed ubi statim ad-
dimus exceptionem, tunc demum enim hoc negare
possumus, quando ea re ipsi opus habemus. Quà
ratione lex in tantum est intelligenda, in quantum
res, quam alter desiderat, præsumitur nobis esse su-
perflua.

30. Hanc legem excipit alia. Non enim suffi-
cit, ut cum altero permutemus, verùm requiritur
insuper, ut permutationem istam vel jam peractam,
vel peragendam, vel promissam non revocemus vel
plane negemus, quia hoc offenderet legi non tantùm
generali, sed & legibus æqualitatis. Quà ratione
hæc lex porro nascitur; *Fidem in conven-
tione, datam serva.*

31. Jam ad divisionem Conventionum, quam
volentes usque reservavimus, quia hæc ad sequentia
dat occasionem, & fortè ea, quæ diximus, omni
spe-

speciei conventionis conveniunt. Conventio vero variis modis dispescitur. Primò enim est vel *simpliciter*, ubi id, circa quod agitur, statim exequitur, vel *conditionata*, quando negotium adjectâ conditione, & sine certo tempore contrahitur, vel *successiva*, ubi adimplementum ad tempus certum trahitur, quæ duæ ultimæ Species dicuntur *Promissio*.

32. Deinde Conventio iterum duplex est, vel *gratuita*, quæ absque re alterius conferenda instituitur, & nihil aliud est quàm *donatio*, de qua antea, quæque, si accuratè loqui volumus planè vocabulum conventionis amittit, & ejusmodi quidem promissio obligat promittentem, non verò concedit alteri jus ad perfectè postulandum, & ita regulariter jus imperfectum parit, vel *onus* seu onerosa, ubi alter simul, qui mecum contrahit, aliquid reddit, quam adeo obligatio & jus perfectum sequitur. Spectat huc distinctio juris privati inter contractus *μόνοπλευρῆς* & *διπλευρῆς*.

33. Conventio secundò vel *tacita* est vel *expressa*. *Tacitam* facit consensus tacitus, *expressam* verò consensus expressus. Utræque obligant perfectè, utrasque sequitur etiam *jus perfectum*. Nam si tacitè consentire non voluisset, tunc per verba dissensum meum declarare debuisset. Ex ejusmodi autem pacto tacito defenduntur *jura Servitutium*, quæ per præscriptionem mihi adrogavi, imò non pauca quæstiones, quæ intuitu Reipublicæ & Societatis gentium proponuntur.

34. Alias etiam in jure Romano *Conventio* dividitur in *pactum & contractum*, sed quam discrepantiam jus Naturæ ignorat, qua ratione jam termini inter se promiscuè & Synonymicè usurpantur.

35. Tertiò *Conventio* est vel *publica* vel *privata*. *Privata* est, quæ fit propter utilitatem privatam, saltem ubi non concurrat simul interesse publicum vel reipublicæ, sic quandoque pacta inter Principes sunt privata, imò nonnunquam contractus Principis cum subditis. *Conventio publica* est, quæ pangitur in commodum publicum vel Reipublicæ, sine concursu interesse privati. Sic inter privatos etiam pacta publica inita sunt. Falsum ita est, quod dicitur, personam publicam facere pactum publicum, ad pactum verò privatum requiri personam privatam. Hanc regulam tamen adjicio, præcipuè nè verba mea cavilleris, *omnes persona publica*, i. e. Principes, *possunt condere pacta publica*, non verò *semper omnes persona privata*, i. e. reliquæ quæ non sunt Principes. Cæterum conventiones publicæ aliò nomine appellantur *Fœdera*.

36. Quarto *Conventiones* non malè dividuntur in pacta quæ *presia* rerum præsupponunt, & *que non*. Priora spectant ad caput sequens, ubi de *presia* agemus, & pro capite præsentis restant ultima. Quarum quidem peculiarem numerum jus Naturæ ignorat, conveniens tamen est, ut his annumerentur, *Mandatam, Commodatum, Depositum*, de quibus vid. in *Cap. præced. §. 65. & in præsentis §. 15.*

37. Ejusmodi *Conventiones* etiam sunt, quæ super *Servitutibus* constituuntur, quæ licet ex pacto

taci-

tacito §. 23. vel expresse constituta fiat, mihi in
iisdem quietam concedunt possessionem, ita ut alter
injuria faciat, qui aliquid contra suscipere vellet.

CAP. XVI.

*De Officiis hominis erga
alios intuitu pretii, Et de Inter-
pretatione Pactorum.*

1.

Causa pretii est rerum dominium. Postquam
enim in res inveniuntur proprietates, & communio re-
rum delit, necessitati hominum aliò modo succur-
rendum erat. Quemadmodum enim disparis na-
turae res sunt, ita usus sufficiens ab una, vel illis solis,
quae alicujus dominio postea includebantur, expecta-
ri nequibat, propterea necessarium erat, ut alter al-
teri prospiceret, quod quàm optimè, ut jam Cap.
preced. §. 28. dictum est, per conventiones factum
fuit. Quale autem genus pacti hinc intelligamus,
tam ex titulo, quam supra dictis constat, solliciti enim
sumus *de pactis, quae pretia rerum praesupponunt.*
Inde de justitiâ ipsius pretii paulò praesertim erit
agendum.

2. Scilicet naturae rei diversa occasionem dedit
hominibus, ut unanimi consensu distinctas rebus im-
ponerent affectiones, prout dignas & aestimatio-
comparisonem vel disparitatem quandam postula-
ret. Qualis affectio rectè *Rectius* dicitur, quod

vel *vulgare* est, si res pro re, operâ pro operâ permutatur, vel *eminens*, si pro re vel operâ aliud datur, quod *virtualiter* omnibus generibus rerum & operarum æquiparatur, quodque nihil aliud est quàm *pecunia*.

3. Si verò de *necessitate* unius speciei quaerimus præ alterâ, tunc pretio eminenti primum concedimus locum, quia nunquam omnibus sunt chari, atque iisdem omnia etiam nobis comparamus, quod cum pretio vulgari non ita commodè facere possumus. Item, circa pecuniæ valorem & æstimationem omnes convenimus, disconvenimus tamen intuitu rerum, imò ratione solius pretii vulgaris quotidiana orientur controversia. Neque etiam semper talem rem pro re damus, quâ alter opus habet, sed quam ipse nonnunquam abundanter possidet, & quæ sunt reliquæ rationes. Sed hoc tamen non diffitemur, pretium vulgare *antiquius* esse pretio eminenti, nam tum demum eminentis exortum est, cum res termè omnes hominum dominiis subiectæ fuissent.

4. Ab hac pretii divisione dependet alia in *Commune* & *pretium affectionis*, addo *pretium determinatum* seu legitimum.

5. Pretium *Commune* est, quando quis rem suam æstimat ita, qualis æstimatur ab aliis, sic præcipuè in eo respicitur ad exempla aliorum, vel usum fori. Quomodo verò hocce pretium rectè institueretur, quæsiere nonnulli, qui tamen in ipso fundamento non convenerunt, alii *nobilitatem* & *utilitatem*, alii *rarityatem* reiposuerunt. Utrique, arbitror, non
erra-

errare; omnes enim in pretio communi supponuntur. Nam quod *operas* concernit, quilibet utitur pretio communi, & pro operâ suâ tantum postulat, quantum cum mercede aliorum convenit. Si verò naturam operæ speculamur, tunc ei tale pretium impositam est, quod non tantum intuitu nobilitatis & utilitatis, sed & raritatis variat. Si ad *Res* accedimus, idem de iis dicendum est, quia nobilitas & præstantia cum raritate, si pretium sit justum, concurrere debent.

6. *Nobilitas* rei vel operæ est, quâ præstat aliis, & aliò vocabulò dicitur *dignitas*. *Utilitas* est, quæ necessitatibus hominum subvenit, aliò modò appellatur *necessitas*. *Raritas* est, ubi rei vel operæ tanta non est copia, quanta omnibus, quæ postulant, sufficit.

7. Quando itaque in pretio rei constituendo hæc tria fundamenta concurrunt, æquius est, ut res vel operæ magis æstimentur, quam illæ, quibus unum deficit. Sic nonnulla medicamenta, quæ hæc tria requisita recipiunt, maximi æstimantur. Si *deficit dignitas* rei, manet tamen *necessitas* & *raritas*, tunc iterum aliquid in æstimatione præfertur reliquis æstimationibus, quod accidere potest ratione frumenti tempore famis. Quando verò rem afficit *dignitas* & *raritas* absque necessitate, tunc porro & hæc præponitur reliquis, quales sunt gemmæ & uniones. Has sequitur pretium, quod imponitur rei, cujus tantum *abest raritas*, remanente *dignitate* & *necessitate*.

8. Pretium *affectionis* est, quando quis rem vel operas suas magis aestimat quam alii, neque in eo ad exempla aliorum respicit. Fundamentum hujus est *affectus*, non *alterius*, nam talis aestimatio magis tendit ad fraudem, quam ad justam conventionem, sed *veri*, vel enim rem meam valde amo, vel ea mihi necessaria est, vel ea me delecto. Sic enim magis eam aestimare possum, quam aliam, & ita non animum habere soleo istam rem alienandi.

9. Pretio communi & affectionis opponitur in Republica pretium *determinatum*. Nam malitia hominum quandoque ibi tanta est, ut princeps vel magistratus, malo, quod Civitati hoc modo mittatur, per pretium determinatum praecundum esse necesse ducat. Quod si impositum est, frustra queritur de pretio communi & affectionis.

10. Ex his, quae dicta sunt, oritur lex ratione pretii, quodcumque sit, justè imponendi. *Ita rem tuam vel operas tuas aestima, ne alterum circumvenias, vel alio modo ladas.* Sic v. g. in pretio affectionis ita me gerere debeo, ut etiam cum re mihi chara, vel superflua alterius necessitati, pro levi pretio succurram. Idem dicendum in pretio communi.

11. Jam ductu hujus legis distinctae formandae sunt quaestiones, quarum prima est *de lesione vel ex dimidium*. Ad solvendam vero hanc quaestionem Doctores tres pretii excogitaverunt gradus. Nimirum *infimum* seu piium, *mediocrem* seu moderatum,

rum, & summum seu rigorosum, ultra quem ultimum, si quis progreditur, injustum pronunciant pretium. Sed quibus nos in hac quaestione, si volumus, planè carere possumus, nihil enim ad eam decidendam contribuant. Inde nos ita respondebimus.

12. Ponam, me emisse rem 100. Solidis, quam alteri 200. & 300. Solidis iterum justè vendere possum, 1. *modo ille tantum iterum pro eâ recipere possit, vel 2. modo omnes etiam rem pretiò dignam esse credant, imò, 3. modo juxta tale pretium rem in usum suum conferre queat.* Si res hisce requisitis caret, consequens est, illum esse circumventum, quâ ratione ejusmodi contractus declaratur injustus, & ego rem iterum accipere, pretium verò restituere teneor. Atque sic fortè mercatores negotiantur.

13. Alia quaestio est, quæ usum habet in promissionibus, quæritur nimirum, quia valor pecuniæ mutationi obnoxius est, *an in termino Solutionis pecunia in eo valore sit solvenda, quò nunc est, an quò tempore promissionis erat?* Ubi quidem clausulæ pactis adjici solitæ, & mandata principum specialia tales controversias tollunt, sed jam quid his deficientibus justum sit? quærimus. Neque tamen distinguendum est, an valor pecuniæ in termino solutionis creverit, an lapsus fuerit, sed simpliciter dicendum, quod is, qui post tempus aliquod solvere promittit, simul tacitè in valorem, qui tunc erit, consentiat, præcipuè quia rem comparatam, nisi jam sit consumpta, pro eodem valore vendere commodè potest, neque enim alter, qui pecuniam accepit, con-

que-

queretur, nam eòdem modò ad alios usus adhibebit.

14. *Sed quid, si tempore famis frumentum emittur, & solutio differtur ad tempus, ubi demum frumenti magna copia est?* hìc sanè ad tempus solutionis non respicitur, sed contractus, *omne enim rarum carum*, & in promissionibus tantum beneficium, solvendi post tempus, est emptorum non verò venditorum, cur autem adhuc in horum damnum, illis aliquid concedendum esset, ad quod tempore contractus statim fuissent obligati.

15. Quartò quæritur de alià læsione, quæ intuitu pretii tam vulgaris, quàm eminentis contingere potest, nimirum quando *rei vendenda vitia non indicamus*; hòc enim modò pretium rem superat. Ubi nihil aliud dicendum, quàm ut venditor id, quod deest, vel defectum futurum indicet, suaque postulata secundum ea temperet, ità enim utrique salvi sunt.

16. Jam sequerentur species conventionum, quæ ex pretiis rerum fluunt, ubi ratione pretii vulgaris oritur *Permutatio*, ratione eminentis verò *Pactum* vel *Contractus* strictè sic dictus. De horum naturà in universum prolixior quidem instittendus esset discursus, sed quem reservabimus usque ad jus privatum, ubi & commodius pertinent, quia species illas jus naturæ plane ignorat. Nitemur autem sub locò, ut omnem dispositionem juris humani cum hâc æquitate naturali comparemus.

17. Restat Interpretatio Pactorum, circa quam ea repetenda sunt, quæ antea intuitu Sermonis protulimus, quæque pacta supponunt. Ut verò jam rectè

rectè procedamus, distingvimus statim pacta in ea quæ *oretenus* fiunt vel *in scriptis*. Ubi priora in Interpretatione Sermonis subsistunt, reliqua verò ulteriori inspectione indigent. Sed hîc iterum *non confundenda est Interpretatio pactorum, cum Interpretatione legis*. Legis enim unus autor est; Pacti verò ad minimum duo, qui omnem scrupulositatem circa verba facile tollere possunt. Lex lata est multis, pactum verò componitur inter paucos. Lex fertur præcipuè sine explicatione, circa quam tamen paciscentes, quantum possunt, sibi prospiciunt.

18. Si verò aliqua adest obscuritas, tunc illud genus Interpretationis pacta recipiunt, quod convenit scriptis in genere, circa quam Interpretationem ità breviter sentio.

19. Quodcunque scriptum vel denique pactum per se *clarum* est, id nullâ interpretatione indiget, quando verò *dubium* est, vel obscuritatem parit, tunc distingvo inter pacta *publica & privata*, & inter scriptum quod legem præsupponit, puta, testamentum, quodque ideò dicitur *legale*, vel quod non præsupponit, quodque appellatur *vulgare*. Si itaque obscuritas accidit in pacto *privato* vel scripto *legali*, tunc tollitur per solam Interpretationem *declarativam*, quæ in expositione verborum tantum acquiescit. Nam reliquas duas species, nimirum Interpretationem *extensivam & restrictivam* ejusmodi pactum & scriptum relinqvunt legibus tam naturalibus quam humanis. *Si enim quoddam accidit in tali pacto vel Scripto, quod illud vel extendit*
vel

vel restringit, tunc pactum & scriptum per se hinc non efficiunt sed sola lex. Quando itaque cum lege convenit, quod tu fortè nunquam negabis, ut casus, quicumque modo sit, ad pactum vel scriptum sit referendus, vel ab illo excludendus, tunc frustra jam quærimus de Interpretatione extensiva vel restrictiva pactorum privatorum & scriptorum legalium. Inde formamus regulam: *Illæ Interpretatio pacti privati vel scripti legalis est sequenda, quæ legi convenit, contra rejicienda, quæ à lege discrepat.*

20. Sed hoc peculiare est *pactis publicis*, (utpotè quæ non considerant leges Principis) & *Scriptis vulgaribus*, quod illis, præter Interpretationem declarativam simul Interpretatio extensiva & restrictiva statim sine lege aliquâ humanâ conveniat, quia accidit aliquando, ut verba Scripta ex parte saltem referant mentem nostram, & ita minùs loquamur quam sentiamus, vel ut aliquando verba latiora sint mente nostrâ, ita, ut plus loquamur quam sentiamus. Quibus duabus speciebus unica jam saltem regula sufficit, *prout substrata materia & præcipuè æquitas naturalis postulant, verba vel sunt extendenda vel restringenda*, quam prolixius declararunt atque exemplis illustrarunt alii, interim de hac Interpretatione in specie vide infra in Capite de fœderibus.

21. Jam iterum ad interpretationem declarativam, ubi quidem nihil novi expectabis, sed regula, quæ in Capite de Sermone proposita erat, jam potè obinet. *Verba enim sunt intelligenda secundum*

sub-

substratam materiam, cum hac tamen distinctione, quod in Sermone obscuro alterum querere possumus, quid intellexerit? Quod in Sermone scripto non ita accidere solet. Inde non commodius nos geremus, quam si regulæ traditæ addamus alias, quæ huic defectui aliquò modò succurrere possunt, I. est *In quocunq; scripto vel pacto obscuritas verborum obvenit intollerabilis, illud explicari nequit;* accidit hoc præcipuè 1. quando verba profus sunt illegibilia, vel 2. quando ornis conjectura deficit, ex quâ tamen alterius voluntas est scrutanda, vel 3. quando scriptura verè est perplexa & ex confuso ordine nihil fani percipi potest. 4. quando denique sensus sibi ipsi contradicit, & quod semel affirmatur, iterum negatur.

22. II. *In substratâ materiâ accuratè ad antecedentia vel consequentia est attendendum*, Sic enim materia substrata luculentior efficitur, & facilem simul reddunt ea explicationem, quæ locum, de quo queritur, præcedunt vel sequuntur.

23. III. *Verba obscura nonnunquam explicantur ex loco aliquo alio perspicua.* Quæ regula aliquò modò cum antecedente convenit. Sed inter hæc talem differentiam fecerunt alii, quod prior intelligenda sit de conjunctis *locò*, hæc de conjunctis *origine*, non enim hæc, ut loca hæc cohæreant, sicut in præcedente, requiritur.

24. IV. *Obscura verba quandoq; explicantur prout conditio vel dignitas illius, qui loquitur, vel de quo sermo fit, postulat.* V. *Verba cum effectu aliquo exponenda sunt*, nam si aliquis in expositione

ter.

terminorum sine respectu ad rem aliquam subsistere vellet, tunc ea nihil minus esset, quam explicatio, explicatio autem verborum non propter verba sola, sed præcipuè propter res instituitur.

C A P. XVII.

De Officiis hominis erga alios intuitu Juramentorum.

1.

Materiam juramentorum non sine causa usque ad hunc locum reservavimus, quia illa sunt accessoria eorum, quæ usque adhuc de officiis quorumlibet erga quoslibet distinctè disseruimus. Juramenta enim non tantum Sermone, sed & præcipuè capiti pactorum accedunt, & ita nullam novam obligationem constituunt, sed potius jam constitutam arctius firmant, & ex hæc ratione non malè *vincula accessoria* appellantur. Quapropter inter ordinem præcedentem locum aliquem specialem habere non potuerunt.

2. Ea ipso verò, quò accessoria sunt, non mutare vel corrumpere debent obligationem, eidemque contraria. Quis enim frustra is jurat, alteri debitum non velle solvere, vel quando aliquis supponit, quod non ita est, vel esse nequit. Et si ejusmodi juramento simul *dolus* accedit, tunc non frustraneum solum, verum & injustum est. Sed dicis, Juramenta Civium nullum pactum præsupponunt. Imò

Imò verò ego, præsupponunt istud, de quò tamen vide infra Cap. 26. §. 4. ad 7.

3. Est autem *Juramentum confirmatio nostri sermonis vel pacti sub assertione religiosa, quâ divina misericordia renunciamus, vel pœnam divinam in nos deposcimus, nisi verum dicamus.* Quæ explicatio latet in formulis: *Ita me Deus adjuvet. Deus sit vindex. &c.*

4. Postquam enim fallacia & perfidia inter socios crevisset, & dubitatio atque vana fiducia inter eos orta esset, de aliquo cogitandum erat, per quod, tanquam communi remediò, isti malo in Societate succurreretur, illud autem nihil aliud esse poterat, quam ejusmodi confirmatio religiosa, ubi *aliquis* in subsidium atque testimonium factorum, sub clausulâ pœnæ perferendæ, si res sese aliter haberet, invocaretur. Hinc *finis* juramenti est *confirmatio veritatis.*

5. Neque quis ille sit? per quem hoc fieri possit, longè cogitandum erat: Omnes sciverunt, illum esse, qui non tantum cogitationes hominum optimè nescit, sed qui pravas punire potest, imò qui turbatores istos Societatis tanquam indignos & malos socios per leges naturales declaravit. *Ille autem solus DEUS est.* Sic unò ore Gentes circa hanc necessariam Societatis conservandæ materiam ex ipsâ æquitate naturali adducti, consenserunt, jurandum esse per eum, inde lex oritur: *Non jura, nisi per solum DEUM.*

6. Hinc quæstio oritur, *an etiam licitum sit, jurare per Creaturam?* Quam quidem, quia ejus-

modi iuramentum *illusorium* est, & ad alterum de veritate iuste persuadendum parum operatur, negamus. Sed si quis jurat per creaturam, de quibus sibi pro certo persuasit esse numen? tunc sanè ejusmodi iuramentum subsistit, quia nihil aliud, quàm hanc creaturam Deum esse credit. Idem dicendum est, si jurat per creaturas, quæ DEO consecratae sunt, puta templa, altaria, additâ tamen vel tacitâ vel expressâ clausulâ, divinam poenam in se describere vel se, si falsè iuraverit. Qualia iuramenta in historiis præcipuè Romanorum, occurrere scimas, imò, quibus illud agnoscere, apud nos consuetum, *ita enim Deum adives per sanctum Evangelium servare.* Quò pacto iuramenta ea, quæ per *Creaturas nullius asserunt*, quale Zenonis est, qui per capparim iuravit, excludimus, magis enim inter res jocosas, quàm iuramenta referuntur.

7. Ex his dependet porro, an per *Principem*, per *Patrem*, per *Benefactorem* jurare possimus, ubi in solenni actu tale iuramentum, quantum scio, sanè vel nunquam inter gentes postulatum fuit, sed si à me exigere, vel ego spontè in causâ seriâ eo uterer, tunc nihilominus me obligaret, quia illi vel clausulâ tacita iræ divinæ inest, vel saltem alter constanter credit, me nomine Principis, Patris vel benefactoris, quibus tam obligatus sum, non abuti, meque hac ratione eorum patrocinio non indignum reddere velle.

8. Huc refero & iuramenta illorum, qui per *deum suam* iurarunt, nam turpe erat, falso loquenti cadere in virum fortem, neque etiam tacita clausulâ *berat vindictæ divinæ,*

9. Adhuc restat, ut dispiciamus, per quem DEUS
omnium jurandum sit, ubi legi supra posita talis lex in esse
debet: *Non jura, nisi per DEUM*

verum. Non tantum enim sufficit, ut per
DEUM juremus, sed requirebitur lex, ut ille DEUS sit,
quem DEUM esse credimus, nam ab illo, quam ve-
ro DEO, nihil mali metuendum esse, quilibet existi-
mat. Sic semper jurandum est secundum religio-
nem illius, qui jurat, non cui juratur. Inde Turci
vel Gentilis juxta suam religionem recte jurat Chri-
stiano vel vice versa.

10. Diximus autem supra Cap. 8. §. 24. *nomine*
DEI non temere utendum esse, quæ lex erat religio-
nis naturalis, & licet omni religioni revelatæ com-
petens, ex qua jam sit materia juramentorum doce-
mur, non semper & ubique juramenta adhibenda es-
se, sed tantum demum, quando fortuna *veritas* po-
stulat, ut alteri fidem faciamus, nam semper jurare
velle, male jurare est, sed expectandum potius, pri-
usquam, si fieri potest, ab altero ad idus vocemur,
quæ ratione lex oritur: *Non jura temere.*

11. Jam ad modum jurandi, quem duplicem fa-
ciunt, vel *essentialem*, in quo essentialia juramenti
adhibentur, puta 1. assertio veritatis. 2. & DEI in-
vocatio, vel *accidentalem*, ubi saltem solennia non-
nulla ex impositione hominum, quæ pro moribus
variant, requiruntur. Quando itaque de horum
modorum pertinentiâ atque impertinentiâ quæri-
mus, ab ipsa ratione ducimur, ut statuamus, ad ju-
ramentum priorem saltem esse necessarium, poste-
riorem

rigorem vero succumbere legibus humanis, & licet hic etiam aliquid contra sit commissum, juramenti religionem per se subsistere, nec novò opus esse, modò principalibus requisitis satisfactum fuerit.

12. Hinc dependet facilis responsio ad duas distinctas quæstiones, quarum prima est: *An permittendum illi sit juramentum, de quo pejeraturum esse constat.* Quæ quidem fundata est in requisito primo modi essentialis, de veritatis assertionem, sed quam hòc modò cum debita distinctione tollere possum. Si juramentum, ut vocant, est *purgatorium*, quod imponitur ei, contra quem præsumptiones militantes, tunc, si istæ præsumptiones magis certa indicia perpetrati facinoris sunt, ejusmodi juramentum male imponitur, nam iste, qui facinus peractum negat, simul in juramento veritatem negare poterit, præcipue, quando sic ab omni culpà se liberandum videt. Alia longè dicenda sunt in reliquis juramentis, quæ, licet alter expressè professus sit, se esse pejeraturum, ubique rectè exiguntur, quia tantum minæ esse possunt, adde tamen §. 21.

13. Altera quæstio est intuitu requisiti secundi: *An Athei ad juramenta sint adstringendi*, ubi de practicis quidem quæstio non est, quia illi, licet vivant, quasi non DEUS sit, tamen credunt, DEUM esse, & adeo spectarent potius ad quæstionem antecedentem, sed sermo nobis est de Atheis *theoreticis*. Si tales non sunt, quorsum etiam inclinant plerique Theologi, disputatio nostra est frustranea, si verò horum quidam dantur, tunc utique parvum fructum ex ejusmodi juramento sperare possumus, quia nihil minus, quam vindictam divinam metuerent.

14. Ab eo verò, qui jurat, *animus deliberatus* requiritur, seu ut sciat etiam, qualis sit sanctimoniam juramentorum, nam hòc deficiente, juramentum nullum est, quia nulla ejus obligatiò adest, sed si quid ab ejusmodi homine fit, *nuda* dicitur *recitatio*. Ubi statim nota, quod ille, qui juramentum aliquod recitat sine animo jurandi, non juret. Animum autem deliberatum non possident illi omnes, quos ad pacta ineunda exclusimus.

15. Sed neque is, *cui juratur*, prætereundus est, cui juxta §. 9. ea, quæ ex religione naturali repetimus, adhuc pro regulâ inservire debent: ut neminem sine justâ causâ ad juramentum adigat, sed tùm demum, quando necessitas negotii istud efflagitat, inde lex esto: *Non temerè ab altero juramentum postula.*

16. Sic quod juramentum *dolò* elicatum est, non obligat, quia hoc contrariatur legi præcedenti, idem dicendum, si *metu*, (à quo tamen metum injustum statim excludo) & *violentiâ* extortum. Sed, dicis, hòc modò peccas contra conscientiam, non enim nomine DEI temerè utendum est. Imò respondeo, hoc pro me est, non mihi juro, sed alteri, qui, si injustè à me extorquet tale juramentum, tunc juro in ejus animam, ego verò in conscientiâ, si profmissa illa servare nolo, quietus maneo. Verùm porrò regeris, *Æquius tamen est, ut nè jures?* Imò melius est, si istud evadere possum, *sed motus supernæ voluntatem*, quod autem quis coactè facit, non imputatur. Spectans tunc juramenta, quæ sunt *la-*
reantibus.

17. Præterea non valent juramenta, quæ exorsent aliquam *impossibilem* rem moralem quam physicam seu legibus interdictam fiunt; & quia sic nomine DEI temerè usus fui, reum me facio vindictæ divini.

18. Restant juramenta, quæ fiunt *in alterius auctoritate*, seu ubi aliquis pro nobis jurat, quæ tum valida sunt, quando in casu juratur, qui procuratorem aliquem admittit, qui verò neque valide jurat, si ad hoc cum speciali vel expresso mandato non intrinsecus est.

19. Quemadmodum itaque juramenta quandoque nulla sunt, ita è contrario ab initio valida tolli possunt per *dispensationem*, de qua prolixius in jure divino & privato, saltem hic præsuppono, quod is, qui dispensat, *princeps meus* esse debeat, non alius, quia alteri in me nullum competit imperium. Ut verò tibi de justitiâ ejusmodi dispensationis confiter, addo potestati illi, quæ hæc parte principibus competit, talem limitationem, *ut ne pugnet relaxatio juramenti partim cum legibus Societatis, partim, & quidem inter Christianos, cum legibus divinis*. Inde judicandum, quid sentiendum sit de dispensatione Pontificis circa juramenta, de quibus historie exempla produunt.

20. Vero juramento opponitur *Perjurium*, quod adeo est *falsa confirmatio nostris sermonis vel pacti ad alterum decipiendum*. Sicuti verò turpe malum est, aliquem in sermone & pacto lædere velle, ita turpius adhuc atque peius sonat, quando aliquis perjurium committit, quâ ratione & leges humanæ istis homi-

hominibus acerbissimas pœnas diciturunt. Sic lex est, *non committe perjurium*.

Perjurium tamen à juramento *nullo* distingvendum est, prius erat falsa contestatio, posterius autem veram quidem confirmationem supponit, non tamen per legem obligat, qualia in precedentibus recensuimus.

21. Nunc quæritur: *An ille sit perjurus habendus, qui contra istud, quod in juramento promissit, efficit aliquid?* Quod citra dubium affirmamus de quâcunque modò re juramentum præstitum sit. Spectant huc etiam ea, quæ exiguntur ab illis, qui functionibus præstant, imò juramenta Civitum. Hinc dependet non tam curiosa, quam necessaria quæstio, *An rectè faciant Magistratus, qui tam rigorosas formulas præscribunt istis, de quibus quotidie experiuntur, quod contra aliquid commiserunt?*

Ubi antè omnia finis Magistratus *internus* distingvendus est ab *externo*. *Externus* vult, ut illud, quod ità severè interdictum est; hòc modò intermittatur, *internus* continet tacitam dispensationem tantum circa casum istum intuitu ejus peccatum est, reservatâ tamen pœnâ, non propter juramentum falsò præstitum, sed propter casum in juramento interdictum, confer tamen §. 15. ex quo et ipse *Jules*.

22. Porro non inutiliter quæritur, an *in obli-gatio juramentorum transeat ad heredes*, quod partim affirmamus, partim negamus. *Affirmamus*, quando hæredes ex sermone vel pacto defuncti ad aliquid obligati sunt, tunc, si juramentum cecidit, magis obligantur. *Negamus*, quando defunctus

absque præcedente obligatione, quæ hæredes obligare potest, juravit, ubi si nondum vis juramenti cessaverit, cum ipso moritur.

23. His præmissis accedimus ad *Interpretationem* Juramentorum, ubi quidem non novum genus expectabis, sed ea potius repetenda sunt, quæ diximus occasione ipsius interpretationis, quæ sermone & pactis vel scriptis convenit, horum enim in universum juramenta accessoria sunt. Quando verò ista omnia in unam regulam includere volumus, tunc hæc ipsa erit: *Juramentum est intelligendum, prout ille intellexit, qui istud detulit.* Sic pro ratione circumstantiarum omnes interpretationis species patiuntur juramenta, præcipue, *quæ non tantum in pactis privatis sed & publicis adhibentur.*

24. Regulæ duæ obstant. 1. *Cavillationes*, & 2. *reservationes mentales.* *Cavillationes* accidunt, quando contra intentionem alterius ex interpretatione restrictivâ vel declarativâ facimus extensivam vel vice versâ. In *reservatione mentali*, apertus verborum sensus torquetur in contrarium, ex quibus efficitur, ut aliquis credat, jurantem aliquid affirmare, quod revera tamen intrinsecus negat. Illud autem contingit præcipue, quando in juramento circumstantia aliqua facti præter opinionem omissa vel mutata est, tunc enim persuadentur à suis ejusmodi homines, salvâ conscientia jurandum esse. Sed isti sciant, juramenta esse inventa propter merita causæ, non propter facti circumstantias. Sic apud nos aliquis ex instinctu aliorum juravit, non infregisse alapam alteri extra fores Titii, sibi tamen reser-

vavit,

vavit, se fecisse hoc in ejus ædibus, sic per hanc formulæ circumstantiam persuasus, juravit.

25. Duæ adhuc restant, quæ cum juramentis aliquam affinitatem habent, nimirum. 1. *Obtestatio*, quando aliquem v. g. per DEam rogamus, ut dicat veritatem, quæ a deo competit ei, qui juramenta defert, ubi, si necessitas postulat, gratificari debemus. 2. *Contestatio*, quâ quis per aliquod sibi charissimum confirmat, veritatem tanti æstimare, quanti hoc charum æstimet, & ejusmodi contestationi ex naturali dispositione æque fides habenda est ac juramento ipsi. Huc refer promissiones Principum, quæ fiunt sub contestatione, bey ihren Fürstlichen Worten / nam illa magis æstimare solent, quam aliud quoddam; Item huc spectat, quando promittunt nonnulli inter privatos sub clausulâ, so wahr ich ein ehrllicher Mann bin / ubi ejusmodi verba quasi pro juramento habentur.

26. Sequeretur tandem divisio juramentorum, sed quam jus naturæ profus ignorat, quia nullumibi ponit discrimen ad quæstiones decidendas, plane enim circa definitionem ejus dicta sufficiunt. Alii quidem unice in *Promissoriis & Assertoriis* acquiescunt, & priora quidem ad pacta, posteriora verò ad sermonem referunt, sed non sine contradictione, quia & promissorium sermonem comitatur, & in pactis etiam juratò aliquid afferere quandoque debemus.

CAP. XIII.

De Officiis inter Conjuges.

Atque ita ad officia specialia commode delapsi sumus, ubi quidem quoad *Societates domesticas* & quoad obligationem in *Conversations* hominum, nullum peculiare caput expectabit, illa enim leges, quae has duas Socialitatis species diriguunt, ad officia quorumlibet erga quoslibet, sicut exponebam. Quemadmodum enim jus naturae, ut supra diximus, specialiter aliquid de Societate arbitrari non potest, conversatione inculcare aequit, ita de omni legibus humanis determinanda relinquit. Sed si quid circa eas disposuit, nihil erit aliud, quam, ut dicitur, leges illae, quae in officiis quorumlibet erga quoslibet demonstravimus.

2. Accedamus itaque ad *familias*, cui jus naturae, propter ejus naturalitatem, pariter medium proposuit, illi enim non pocas leges speciales praescripsit, quas ut distincte tradamus, jam occupaverimus. Ubi ante omnia ex Capite Societatis operanda sunt tres illae Societates, quae familiam constituent, *conjugalis* nimirum, *Paterfamilias* & *domestica*, utique simul probavimus, familiam veluti subsistere posse, licet una harum, imò duas defuerint. Dixerimus etiam unam ex hisce Societatibus praesentem semper peculiariter sine contrariis esse.

3. Quo pacto tandem clarè patet, quod circumstantiam non unam speciem continentis sit obligationum,

aura, sed distincte potius. Non longè tamen cogitandum est, quæ ex his alteram præcedat, nam si naturalis nimirum methodò, citra dubium primum locum sibi vindicat *Societas conjugalis*, alterum *paterfamilias*, tertium verò *domus*. In his verò tribus Societatibus præter præsentas has peculiæres obligationes, dicta in officiis generalibus commodè sibi vindicant locum.

¶ Sed antequam circa obligationem conjugalem solliciti simus, præmittenda prius est resolutio terminorum, puta quid sibi velit *matrimonium conjugium, nuptiæ*, &c. quæ tamen cuncta vocabula iam antequam Synonyma assignantur, non enim peculiariter pro ditione videntur obligationem. Sunt enim in universum nihil aliud, quam *Societas inter masculos & feminas ad liberos procreandos*.

¶ Non verò est, ut de Societatis hujus *necessitate* æque ac *utilitate* plura differamus, partim quia ipsa natura pro eâ loquitur, partim quia tam necessitatem quam utilitatem duobus quasi verbis supra indicavimus, quæ propter iam eò breviores esse possumus.

¶ *Habes Summum Numus, ut genus hominum propagetur.* Cujus assertionis testimonium sunt membra ista, quæ DEUS hominibus ad procreandam Sobolem adgeneravit. Sed præterea adhuc duo sunt, quæ necessitatem Conjugii urgere solent, quæ simul fiunt ex lege fundamentali, propagationem & augmentum Societatis simul inculcantes, idque primum, quod obligavit *Præceptorum*, atque *Majores* nostris de certo respectu nos cum illis, nimirum *invisis cæcis habentibus*. Ad illam enim augendam Soci-

Societas matrimonialis valde erat necessaria. Alterum obligat nos cum posteris nostris, videlicet *mors*. Postquam enim illa intravit in homines, prospectum est generi humano, ut malo illi, per quod exitium Socialitatis expectandum erat, per conjugium præcurratur. Per implementum horum duorum obligationis generum, numerus hominum in medio quasi sustinetur, quot enim per mortem Socialitati eripiuntur, tot è contrario à superstitibus iterum generari possunt. Ex quo simul constat, quod si morti non obnoxii fuissent homines, tunc postquam conspicuum numerum attigisset Socialitas, conjugia non inutilia tantum, sed & illicita essent, quia copia hominum brevi ita crescere posset, ut per famem supervenientem & alia mala succedentia, oriretur bellum omnium contra omnes & planè interitus socialitatis. Morte tamen semel obtentâ, non aliud erat medium, quam Societas nuptialis quæ numerum hominum, ut nunc est, in suo statu conservare satagit.

7. Hæc argumenta sequitur novum aliquod; nam hæc necessitas conjugii naturæ etiam humanæ à DEO connata est; *cupido* enim & *stimulus* hominem ad hanc Societatem præ reliquis omnibus vehementius ducunt, præcipue, postquam insuper *libido* aliquâ illam ingressa est, quam iterum penè omnes à naturâ ducti, adfectant.

8. Hæ itaque & aliæ rationes gignunt legem aliquam, quæ ita se habet: *Inevitandum est matrimonium.* Ductu hujus quæritur. *Nulli*
 peccent

peccent contra hanc legem, qui intermittunt contrahere matrimonium. Quam quidem nego, non tamen universaliter. Illi enim, qui à naturâ feruntur ad *coelibatum*, adhuc, cum nullus defectus est inter homines, non peccant contra voluntatem DEI, si hanc societatem intermittunt. Multa etiam accidere possunt, quæ matrimonium non ità commodè admittunt, præcipuè, si in coelibatu magis utilia generi humano servitia præstare possunt illi, quam uxorati. Qui ipsi tamen peccarent, si sexus hominum imminueretur. Indè legem alij ità intelligunt, *quod quidem obliget totam communitatem hominum, non autem perindè singulos.* Quæ explicatio, si cum nostrâ congruit, rectè sese habet.

9. Abutuntur hòc argumento illi, qui coelibatum Monachorum defendere voluerunt, quia hìc par ratio sublit, quam si admittimus, cæteris paribus, res salva est, quod si verò coelibatum monachatus ex vero suo principio derivare volumus, non possumus non existimare, quod illis Dominis matrimonia propterea sint interdicta, ut missis curis domesticis, tantum Interesse sèdis Papalis & communem utilitatem Clericorum observent.

10. Deinde lex tacitam habet limitationem intuitu *occasionis*; Quemadmodum enim miserabile evaderet matrimonium, quando aliquis, qui scemiam cum familiâ adhuc alere nequit, uxorem habere vellet, ità expectandum est, priusquam copia adsit *decentis conditionis*, vel tantùm, ut videmus, quia *quandoque* juvenes illam expectare nolunt, *facultas*

alendi unquam ad minimum ab alijs suppeditanda.
Sed Respublica omnes ejusmodi mendicos alere ne-
quit.

11. Sufficiant ista de necessitate conjugii, jam ad
alia accedamus, ubi quidem hæremus primo, quid
præ altero ex iusto ordine præmittendum sit, nam
ita disputare volumus, ut altera quæstio dependeat
semper a priori. Sed commodissime insipientis a
fine, finis enim constituerebat distinctam naturam
hujus Societatis, inde forte & omne in eo funda-
mentum ponent quæstiones reliquæ. Maximus
verò inter doctores circa finem conjugii reperto dis-
sensum, maxime etiam inter se propterea discepta-
runt, nobis verò, missis autoritatibus, tantum rem
ipsam intueri propositum est.

12. Scilicet quis dubitavit, *procreationem libera-
rum* non esse finem matrimonii, patet etiam ex dif-
ferentia definitionis in §. 4. traditæ: non tamen iste
finis unicus est, referunt huc etiam 2. *libidinis ex-
pletionem* 3. *Mutuum adiutorium*, quibus addo 4.
*Lucrum, quod intuitu alterius conjugia accrescere
quandoq; solet.* Nescio enim ob quam etiam ratio-
nem juvenes nonnulli se sociaverint cum vetulis.
Ut verò justè dispiciamus, quis inter hos al-
teri sit præferendus, plaguit communem di-
stinctionem inter fines matrimonii *principales* &
secundarios adponere. *Principales* enim sunt,
propter quos lex de matrimonio inveniendò est præce-

pta, *secundariis* verò, qui ex necessitate ista deduci nequeunt.

13. Itaque *procreationem liberorum* iterum resumamus, an nimirum *illa* & quidem *vel sola* vel *cum aliis* concurrentibus finem constituat principalem. Ante omnia verò repetito, quæ de necessitate nuptialis societatis in §. 6. & 7. disserui. Ex quibus ità concludo: *Quando procreatio liberorum ea omnia perficit, quæ ad necessitatem conjunctionis requiruntur, pro certo etiam sequitur, quod ea sit finis ejus principalis.* Jam, si examinabis eandem ductu dictorum §§. videbis abque omni dubio, quòd *isdem* satisfaciat, ergò verum est, *quòd procreatio liberorum sit finis matrimonii principalis.*

14. Sed pugnemus etiam pro *expleione libidinis*, ductu cujus multa quidem prolixius in medium proferenda essent, quæ verò brevibus absolvam. Hoc dico, *libido* concurrat ad appetitum conjugii *tantumquam Socia*, non verò constituit finem ejus principalem. Sic, quando in homine concurrunt appetitus liberorum procreandorum & explendæ libidinis, tunc finis prior est principalis, posterior verò saltem concomitans. Libido acriores tantùm ad procreandos liberos in homine excitat stimulos, & ità fini principali quasi ministra à naturâ adjuncta est. Indè pro *mutuo adjutorio* & *lucro captando* necessario solus restabit finis secundarius.

15. Subsistamus igitur in *procreatione*, ut sine principali, & quidem *unico*, atque talem formemus legem, quæ jam dicta in se complectitur.

Ille
Socie.

Societas esto conjugalis, quæ generanda sobolis causa, non propter alium finem contrahitur. Ubi tamen simul moneo, quòd & ille legi conjugali satisfacisse dicatur, qui quidem libidinem pro fine suo principali habuit, liberos tamen simul progenerare voluit. Atque indè fortè est, quod nonnulli ab istis cogitationibus seducti, statuerint, expletionem libidinis esse matrimonii finem primarium, neque enim isti perpenderunt, qualis differentia sit *inter id quòd fit & quòd fieri debet.*

16. Sed quemadmodum pleræque leges suas habent limitationes, ita huic & legi §. 8. citatæ, nonnullæ, & conspicuæ quidem, addendæ sunt, quas omnes includemus disquisitioni de *subjecto* seu *personis* matrimonii. Secundùm quas nos ita geremus, ut contemplemur quid justum sit? 1. *ratione sexus.* 2. *ratione capacitatis.* 3. *ratione consensut.* 4. *ratione numeri* & tandem 5. *ratione conjunctionis.* Hæc enim quinque distincta membra omnem de personis faciunt paginam.

17. Primum quòd attinet, inculcat istud, ut personæ sint diversi sexus ab unâ parte mas, ab alterâ fœmina. Nam finis conjugii principalis aliter obtineri nequit, nisi personæ membris inter se ad procreandum aptis concumbant. Sic excludimus illos congressus maris cum mare, qui infra pertinent ad congressus Sodomiticos.

18. II. Requisitum est de *capacitate*, ubi ex lege §. 15. statim hæc oritur. *Ille persona ad matrimonium contrahendum admittantur, quæ generare possunt, exclusis reliquis.* Ductu hujus jam properemus ad exempla, ubi primum est ratione *ætat*; sic lex excludit *infantes*, quia carent communione corporum. Quousque verò hæc parte prohibitio duret, jus naturæ non in annis determinat, sed habilitatem requirit physicam. Deinde excludit *senes*, de quibus nulla spes est, ut amplius generare possint, quales sunt, qui ad maximam ætatem pervererunt, aliter enim ex fundamentis etiam physicis iterum præsumitur, quòd apud illos aliquid residuum sit, quod stimulos libidinis resuscitare queat, inde venit, quòd iterum jus naturæ terminum certum non præscripserit, sed acquiesceret saltem in præsumptione. Ità rectè *senex* ducit *juvenculam*, neque enim hæc parte industria objicienda est dominorum cooperatorum, quia, ut alii dicunt, quilibet præsumitur bonus, nisi probetur contrarium, & denique *vetula* juvenem, nam licet de fine principali non ità certissimè in ejusmodi conjugii constet, constat tamen de finibus secundariis. Juvenis enim & juvencula respiciunt simul ad lucrum captandum, senex verò & vetula ad mutuum adjutorium, cui quandoquæ delira veneris cupido accedit.

19. Spectant hùc etiam conjugia, quæ contrahuntur in *ultimo vite articulo*, quia enim spes superest

vite.

vitz, ita & speratur adhuc implementum futurum finis principalis.

20. Lex 2. se exerit ratione *impotentia*, quam duplicem communiter faciunt, unam, de qua nulla spes superest, ut tolli possit, alteram, qua mediis nonnullis tollitur, vel cujus saltem exitus speratur. Ad priorem seu incurabilem ideo referuat e masculis *Eunuchos*, e foeminis vero *Arctas*. *Eunuchis* enim vel membra ad generandum a natura destinata, prorsus adempta sunt, vel quibus vasa tantum seminaria deficiunt, & alio nomine *castrati* appellantur, qui plerumque pessimi Scottatores sunt, de quorum duorum impotentia ad liberos procreandos, quin incurabilis sit, nulla est controversia. Priores reperiuntur apud populos Orientales, posteriores vero apud Europaeos. *Arctae* sunt, quae per nimiam angustiam ingressus, masculos admittere nequeunt, quarum impotentia quandoque curabilis est, nimirum per incisionem medicam. Impotentiae curabili vero, praeter arctam curabilem, adnumerant masculos *spadones*, qui propter morbum aliquem a generatione prohibentur, & foeminas *steriles*. Sterilitas quidem raro a medicis tollitur, nonnunquam tamen ipsa per se cessat, & ita inter curabiles impotentias adhuc refertur.

21. Ex hisce personis illae ad Societatem nuptialem incundam admittuntur, quae *curabilem* patiuntur *impotentiam*, nam praesumitur, illam postmodum desinere posse. Non vero illae, quae impotentia incurabili laborant; hic enim finis primarius prorsus exulat, neque spes est, ut obtineri possit.

22. III. Requisitum *consensus* est, nimirum quia brutale esset, fornicam ad congressum cogere vel-
 le, ita & ejus etiam consensus hac parte precedere
 debet; Inde de eo, qui violenter aliquam stupravit,
 dici nequit, quasi leges conjugii implevisset. Spe-
 ctat huc quaestio ubivis obvia: *An consensus, an verò
 concubitus faciat nuptias?* Controversia hac inter
 Jctos, ut ego arbitror, occasione legum Romana-
 rum orta est. Non malè enim fecerunt isti, qui
consensum requirebant, quia nuptiae tunc nihil aliud
 significabant, quàm inchoamentum futurae vitae ma-
 trimonialis. Sicuti nec malè illi posuerunt *concu-
 bitum*, qui de matrimonio ipso cogitarunt. At-
 que eodè modò ego ad quaestionem respondeo,
 scilicet, antequam matrimonium inchoandum est,
 prius constare debet de consensu contrahentium, si
 ille adest, nihil restat, quam ut per concubitus per-
 sonae matrimoniales fini principali, propter quem
 consenserunt, satisfaciant.

23. Quia verò isti, quibus intellectus & voluntas
 deficit, consentire nequeunt, ita & ad nuptias con-
 trahendas excluduntur *furiosi, mente capti & sum-
 me ebrii*. Sed cui assertioni iterum limitatio adjici-
 enda est, nam tum demum personae supradictae pro-
 hibentur, si edere debent consensum, non verò si
 jam editus est tempore integritatis, tunc enim expe-
 ctandum est, usque dum mens delira desierit; de
infantibus vid. §. 18. Seorsim autem Intellectui op-
 ponitur *Error & Dolus*, Voluntati verò *Metas &
 Violentia*.

24. Si de *Errore* specialiter quid dicendum est, distingvendum erit inter *Errorum*, qui accidit vel intuitu finis principalis matrimonii, vel intuitu alicujus finis secundarii. Breviter, nullus error ob finem aliquem secundarium impedit nuptias. Si quis enim erravit circa *pulchritudinem*, *divitias* vel *di-
gnitatem*, ille consensum suum detrahere nequit, quia propter hos fines consensus conjugalis non postulandus est. Imò nec consensus officit error *circa
virginitatem*, quia aliqua, licet deslorata, finem principalem implere potest. Omnia tamen alia dicenda sunt, quando quis sibi prospexit *per modum
conditionis*, id est, si consensui accessit limitatio, *repu-
diabo te*, si &c. tunc ex pacto superveniente clausula prius implenda est, vel nuptiæ sunt nullæ, quia alias amor sic cessaret conjugalis, ut incitamentum ad congressus.

25. Si vero erravit quis in *sine principali*, tunc deficiente eo, desinit simul efficacia consensus, quod accidit, si quis erravit circa *sexum* vel *impotentiam
incurabilem*. Sed quid, si errasti circa *personam*? nimirum quæsiisti *Mariam*, promisisti tamen nuptias *Titæ*. Hic sane, si *dolus Titæ arcebat*, pro-
missio est invalida, si vero *dolus abest*, matrimonium subsistit, nam *error nocet erranti*.

26. Ratione *doli* eadem obtinet distinctio, licet si dolo persuasus sum ad nuptias, defectum tamen re-
perio circa finem primarium, consensus meus me non obligat, sed resilire possum. Quando vero defectus est repertus intuitu finis alicujus secundarii, mihi imputare debeo, quod mihi non cautius pro-
spe-

Spexerim; Sed iterum aliud dicendum, si conditio adjecta est.

27. *Metum* quod attinet & *Violentiam*, si adhibentur ad consensum extorquendum, non efficiunt, ut iste subsistat, quia Voluntas mea est coacta. Quando verò nuptias, sicut & antea in reliquis exemplis, congressus simul jam secutus est, subsistunt illæ, quia consensus præsumitur postea accessisse.

28. Sequitur IV. Requisitum de numero contrahentium, an videlicet unus mas plures possit habere uxores? An verò una femina plures maritos? Priorem conjunctionem appellant *Polygamiam virilem*, posteriorem *Polygamiam muliebrem*. Equidem quàm plurimi Doctores juris naturæ *muliebrem* polygamiam, ut illicitam, pronunciarunt, contra tamen aliqui eandem multis rationibus defendere laborarunt. Sed nobis actus *physici* ab actibus *moralibus* discernendi sunt. Nam *physicè* quidem res salva est, unatq. foeminam plures admittere posse, sed impossibile est, testantibus Medicis, partum ex tot variis congressibus edi posse, quia, ut dicunt, talis confusio naturarum in utero materiam conceptam interficit. Si verò rem *moraliter* metimur, planè ejusmodi congressus non conjugia sunt appellandi, & non nisi de immoderatis populis duntaxat ad libidinem venereæ uxoris explendam proferuntur. Deinde à ratione moratiorum hominû ista communio magis abhorret, quæ omnem amorem conjugalem extirpat, & non nisi illicitos amplexus faciat. Eandem patitur decisionem quæstio: *de matrimonio cum jam nuptâ.*

29. Longè aliter tamen se res habet circa polygamiam *Virilem*, quæ, si ex solâ ratione loqui amamus, ipsi rationi congruit, quid enim quæso impedit, si aliquis plures simul habet uxores? nihil sanè, verùm locupletior potius hõc modò redditur copia hominõm, nam ista mulierum pluralitas ex unico saltem virò tanta incrementa edit, quanta à solâ unâ, computatis annis, intra longissimum spatium nequeunt. Imò provocho ad experientiam, viro enim id roboris est, ut pluribus fœminis sufficere possit. Et prout mihi constat, nulla est ratio, per quam hæcce licentia in dubium sit vocanda. Nisi quòd verum sit, patrimonium hõc modò maritorum dilabi facilè, sed cui malo prospicitur, si talis eligitur numerus, qualis pro opibus atque proventibus annuis sufficere potest. Sed à quibus conjugis nos abstinere debemus, quia in jure divino, ut suò tempore audiemus, nobis sunt interdicta.

30. Non desunt tamen, qui istam licentiam ex solâ ratione impugnatum ivère, hõc præcipuè stipatî argumentò, quod ita *non reciprocetur fides mutua inter conjuges*. Sed undè demonstrandum erit, præstationem fidei conjugalis semper esse debere æqualem intuitu *numeri*? nam ut infra §. 56. audiemus, tantùm ista æqualitas extendit se, ut ne mulier alteri ad sobolem generandam copiam sui faciat. Porrò rationes, quas proferunt dissentientes de *Zelotypia* fœminarum, exiguum habent robur, illa enim, ut dicunt, prolem non impedit, sed levia duntaxat incommoda & bella domestica illam quandoque commitantur, quæ verò viri, tanquam capita familiæ, certis remediis iterum componere solent.

31. Sed quia prohibitio polygamiae virilis ex jure Naturae non demonstratur, non sequitur tamen, quod polygamia ista ibidem *monogamia* praefenda sit, hoc enim ego ipse dico, perfectissimam esse speciem conjugii, *ubi una uni jungitur* quia & hoc pacto quotannis, si ita placet, domus conspicua augmenta recipit. Spectat huc etiam Polygamia *successiva*, seu, quando post mortem unius conjugis ad secunda vota transcendit persona relicta, quae, quin licita sit, nunquam in jure naturae in dubium vocatum est.

32. Restat V. Requisitum, quod erat de *conjunctione*, nam quaeritur occasione hujus, *an omnibus omnino licitum sit, contrahere matrimonium?* Ubi sane ex jure naturae nulla obtinet prohibitio circa personas, quae diversae sunt *religionis*, quia & hic fini principali plenissima fieri poterit satisfactio, verum eò major restat prohibitio ratione *consanguinitatis*, quam, si secundum tres lineas supra dictas dividimus, commodiorem fortiemur inspectionem, quarum *linea recta, seu ascendentium & descendentium in infinitum est prohibita*, causa tamen prohibitionis doctoribus maximum movit scrupulum.

33. Ex illis verò nullam ferme merentur respon- sionem illi, qui rationem quaesiverunt in *confusione nominum & jurium*, quando v. g. respectus mater- nus in maritalem confunditur, sed quae ratio neque universalis est, quia & leges Civiles, quae nihil contra naturam disponunt, permittunt nuptias inter fi- liam uxoris meae & meum patrem, licet ille tum sit filii loco: Neque etiam conceptui naturali conve- nit, quasi ex confusione ista oriretur incestus.

34. Alii fundamentum invenire voluerunt in *Communione Sanguinis*, sed quod aliqui rectè, ut obscurum, accusarunt. Quomodo nimirum communio sanguinis physica effectum potest producere moralem? Socrates saltem respexit ad *disparitatem ætatis*, cui tamen respondendum erit ex §. 18. Iterum alii *reverentiam* produxere, sed quæ ratio tam frigida est, ut necessariò sequatur, Patrem filiam suam majorem ducere posse, quia sic ex reverentiâ paternâ fieret maritalis, & licet objicias, *reverentiam erga parentes esse debere irremissibilem*, respondeo tamen, hoc esse pro me, quia sic patres nonnulli fortius allicerentur ad ejusmodi matrimonia, propter reverentiam jam duplicatam, quæ expectanda esset.

35. Contra paulò propius ad rem accesserunt illi, qui causam hujus prohibitionis dixerunt esse *pudorem omnium circa partes genitales, quem parentes & liberi inter se habeant*, cujus inter alia hanc rationem proferunt: hominem esse animal dignissimum æquè & splendidissimum, cui conveniat, ut membra ista non detegeret, ne quovis tempore libidinem excitarent. Ex quo argumentò concludunt demum, majorem longè pudorem esse observandum inter illas personas, quibus simul reverentia aliqua accedit, quales sunt parentes & liberi.

36. Sed hic ante omnia in ipsum argumentum inquirendum est, ubi sanè fateor, in genere, *pudoris* fundamentum rationi nostræ haud perfectè cognitum esse, nam multi pudicitiam crepant, habent tamen animum impudicissimum. Si verò aliquid di-

cen-

endum est, obtinet quidem ratio, quod in pudore præsumatur, semper per eum coercendam esse *pravam aliorum libidinem*; An verò exindè *prohibitio incestus* demonstrari possit, non arbitror. Quanquam enim præcipuè pudor inter Parentes & liberos sit adhibendus, verum ex quo non sequitur, ergò matrimonium inter illos est interdictum. Omnes enim homines, inter se propter splendorem & dignitatem, pudorem prætere debent, indè nunquam possent conjugia celebrare.

37. Sic ego potius causam prohibitionis quæro in *abhorrescentiâ naturali, accedente simul voluntate DEI*. Naturæ enim meæ rationali à DEO ingenitum est, ut averser carnem mei generis. Et ita *vir* aliquis *summus*, qui etiam hanc sententiam fovet, non quidem de causa hujus abhorrescentiæ, & an quæ detur, dubitare debuisse, quia sufficiat esse voluntatem DEI. Qui porro eruditè dicit, *quod illa averfio ab aliis magis, ab aliis minus colatur*, prout nimirum natura alicujus bona vel prava est, undè nonnunquam incestus.

38. In lineâ *obliquâ* non tanta est averfio, qualis erat in lineâ *rectâ*, quapropter & matrimonium tum licitum est, quando inter personas contrahentes nulla, nisi natura sit prava, reperitur perhorrescentia. Sed si illa adest, convenit, ut istæ personæ à nuptiis abstineant, nam quis aliquem ad illas coget? Ab hac tamen immunitate moratiores homines eximunt connubia inter *Fratres & Sorores*, quia fermè indistinctè apud illos circa ejusmodi conjugia deprehenditur magna averfio.

39. Idem dicendum est de *affinitate*, ubi personæ, quæ moraliter sibi parentum & liberorum loco sunt, eandem faciunt paginam cum consanguineis in lineâ rectâ, licet ista abhorrescentia se non extendat ad gradus infinitos, sed aliquandò desinat. Quæ verò personæ ex reliquis nullam naturaliter sentiunt aversionem, illæ & prohibitioni in jure naturæ non sunt subjectæ.

40. Cæterùm si de *propinquitate* in genere, nimirum tam de consanguineis, quam affinibus quæstio instituenda est, non diffido sanè, quod inter personas propinquas, exclusis illis, quæ prohibentur, si matrimonia contrahunt, major amor & fiducia ex æquitate naturali præsumatur, quàm inter eas, quæ citra aliquam præcedentem propinquitatem coivère. Quæ ultimæ quidem & hoc emolumentum Societati adferunt, quòd amicitia quandoque inter homines per conjunctionem duarum familiarum extendantur. Sed è contrario tamen matrimonia propinquorum amicitias constitutas fortius ligant.

41. Hæc itaque intuitu personarum sufficiant, sequitur *forma* matrimonii, ubi statim non inutiliter quæritur: *An Societas conjugalis duret etiam per dies vite?* Cui quæstioni ante omnia hæc disquisitio præmittenda est, *an nimirum lex §. 8. posita, de matrimonio ineundo, obliget conjuges, ut in infinitum, i. e. in quantum semper possunt, liberos procreent?* quam nemo sanus affirmabit. Ille enim legi satisfacisse præsumitur, si, cæteris paribus, in sui & mulieris supplementum duos liberos, imò tantùm unicam Sobolem relinquit, sed qui tamen non

pec-

peccat, quando & tribus liberis adhuc plures adjungit. Indè, quia jus naturæ nunquam certum numerum determinavit, sequitur etiam, quod frustra quæramus de obligatione, an tendat in infinitum? Quò pacto demum ille, qui numerum illum, quem sibi proposuit, completum habet, ex naturali ratione, fini conjugali satisfecisse dicitur, ita, ut non iniquum sit, quando personæ postea iterum volentes recedunt.

42. Hoc tamen adhuc obstat dispiciendum, *an & invitâ alterâ, postquam fini satisfactum est, una pars recedere possit?* Ubi quidem nonnulli negativè respondent, ducti præcipuè ex regulâ, *quòd in pacto aliquo nulli licitum sit pœnitere, nisi & alterius accesserit consensus*, quam quidem regulam ego salvam relinquo, arbitror verò, illam in quæstione præsentis nullam habere posse efficaciam, quia in tantum obligat, in quantum pacto adhuc non satisfactum est, nam si plena satisfactio præcessit, nulla amplius obtinet obligatio, quia, *acquisitò sine, cessat actio.*

43. Verùm planè omnia alia dicenda sunt, de *cobitatione momentanea*, nam tamdiu expectandum est, priusquam partus est editus, quia aliàs *ratione mariti* non impleretur finis primarius, si post congressum foeminæ statim valediceret, nam sibi ita non quæreret sobolem, sed intenderet saltem expletionem libidinis, & *ratione mulieris*, peccaret illa in polygamiam muliebrem, quam antea improbavimus.

44. Quando verò conjugēs consensum sibi dō-
dēre ad tempus vitæ, tunc una, invitā alterā, recē-
dere nequit.

45. Exindē fluit iterum alia quæstio: *annon &*
contra pactum expressum, de cohabitatione ad diē-
vita, Societas conjugalis solvi possit? Sed hīc distin-
ctē formandi sunt conceptus. Itaque an ambo con-
jugēs consentientes ab obligatione hujus pacti disce-
dere possint, nullum ex præcedentibus restat dubi-
um. Sed an hoc liceat, invitā parte alterā, nego,
ubi simul nihil aliud respondeo, quàm quòd in §.
42. dixi, nimirum à pacto nullus recedere debet, ni-
si consenserit alter, ita & pactum conjugale, invitā
unā personā, ab altera dissolvi nequit.

46. Sed quæ naturalis dispositio ab ipsā æquitate
limitationes nonnullas recipit, ut nuptiæ jam con-
stitutæ dissolvantur, qui modus dicitur *divortium*.
Si enim ad finem principalem recurrimus, statim se-
se exerit occasio divortii. 1. *quando finis iste ab unā*
personā obtineri nequit, confer tamen quæ differri
supra à §. 18. ad 21. refer huc etiam divortium ob *de-*
biti conjugalis denegationem. 2. deinde *Adulteri-*
um fini isti contrariatur, non quidem, si ex solā ra-
tione loquimur, ratione *mariti*, quia ille, salvā obli-
gatione conjugali, cum alterā sese miscere potest;
sed duntaxat ratione *mulieris*, partim enim hoc sva-
dent antea dicta de polygamiā muliebri, partim
obligatio foeminae erga maritum infra ponenda, de
prole non adulterinā, sed marito propriā tollenda.
3. Hūc spectat & *malitiosa desertio*, nam si una pars
alteram temerē relinquit, tunc finis iste nunquam
obti-

obtineri potest, sed ex dispositione æquitatis pars relicta statim absque ullâ morâ ad alia vota justè transcendit. Consulto tamen dixi *temerè* vel *malitiosè*, si enim personæ deserentis voluntas cogitur, nullum proœdit divortium, verum pars deserta felicem reditum eursus expectet, quod accidit in *captivitate & fuga*, quandoque ob causam civilem, quandoque verò ob sævitiam alterius intolerabilem. Inde videndum 4. an se offerat occasio divortii, *ab sævitiam unius conjugis*, quam quæstionem cum *moribus intolerabilibus*, non raro scriptores confundunt. Circa ambas ego ita sentio: si sævitia oritur ad coercendos mores alterius, probè disquirendum erit, *an hoc modo malitia possit tolli an non?* si tollitur, rectè facit ille, qui verbera adhibet, quando verò his aliquid efficere nequit, tunc, antequam ad Divortium properatur, personæ ad tempus sunt separandæ, quò spectat *separatio à thoro & mensa*. Quòd si verò iterum conjunctæ sunt, malitia tamen unius non desinit, justè per divortium sunt disjungendæ. Idem dicendum, quando uxor immerita se verè circumagitur; sed è contrario sævitia uxoris in maritos non tam innaturalis, quam ridicula habetur; cui non nisi per interpositionem potestatis maritalis succurrendum est, quæ si nihil operatur, indignum præbet virum. Ea tamen omnia ad illos conjuges non extenduntur, qui quotidianis ejusmodi exercitationibus noctes adjungunt *amœnissimas, welche leben wie das Capitel, Bolck* propter quem modum sævitia, sicut arbitror, *consuetudine nostra divortia non admittunt.*

47. Quando verò *divortium factum est*, tunc in jure naturæ non prohibentur personæ per §. 42. à secundis vôtis, illud quippe solvit tantum priorem obligationem, & semper libertatem ad novam aliquam condendam relinquit, cum hoc tamen addi-
 vamentò, ne personæ, de quarum impotentia incurabili divortium factum fuit, ad alias nuptias admittantur, quia jam de harum impotentia expressè constat. Quid verò de priori modò divortiorum apud nos liceat, videbimus suò locò in jure privato.

48. Cum eis, quæ dicta sunt, magnam affinitatem habent nuptiæ illæ *minus solennes*, seu unò vocabulò *Concubinatus*, qui à plerisque gentibus receptus est, nam abstrahendo à dispositione hominum, non adeò conspicua erit differentia inter nuptias & concubinatum. Si itaque ex instituto quorundam hominum judicare licebit, talis duntaxat cum matrimonio coincidit differentia, quòd concubina inter gentes minoris tantum sit conditionis, ac mulier est, quæ disparitas per pacta saltem constituitur. Quòd si finem principalem consideramus, impletur ille hic æquò modò ac antea, itaque si illum habemus, tunc de certitudine nostræ assertionis perquam securi sumus. Quanquam enim nonnulli contra clamitent, finem principalem concubinatus esse *expletionem libidinis*, quòd quidem, quasi etiam non accidere soleat inter gentes alias non nego, nego tamen, dari aliquem ex illis, qui expressè illum prætenderet, sed si quid facit, adjungit tamen implementum finis conjugalis. Alias enim & illa conjugia non essent concubitus, in quibus incestuosi homines magis quæ-
 tunt

runt expletionem libidinis, ac procreationem liberorum, quam ore profitentur.

49. Quando verò quarimus, quæ species congressus inter istos populos alteri sit præferenda, tunc nuptias quidem pro conjunctione *nobilissima* ipsi agnoscere debent, sed si de *utilitate* disputatio instituenda est, non possunt non concubinatum præferre conjugio, quia ille magis proficit maritis, illis enim non semper vacat, ut uxorem habeant; partim quia nummi ad splendide alendam eam non sufficere solent, partim quia conditio eorum secum quandoque portat, ut relinquunt uxorem, quòd si ipsa non consentit, per jam dicta non semper effici nequit, efficitur tamen in Concubinato, ubi & invita deseri potest, hæc enim parte gentes inter uxorem & concubinam adhuc differentiam constituunt.

50. Equidem nonnulli distingunt concubinatum in *temporarium* & *perpetuum*, ubi ex terminis constat, quid per illos intelligant, sed quæ distinctio sterile nobis momentum adfert; Hæc autem justò melior est, quando illum dispescimus in concubinatum *virilem* si vir sibi quærit concubinam, vel *muliebrem*, si foemina sibi capit socium, vel si ità loqui placet, concubinum, extra dignitatem mariti ad prolem procreandam, quorsum spectant *matrimonia Amazonum*.

51. Hoc porro scitu dignum est, quod monogamiae etiam inter gentes accedat *concubinatus*, non tamen muliebris, quia eadem hîc est ratio ac in polygamia muliebri erat, sed virilis saltem, ubi verò iterum ratione alimentatiois distinctus respectus inter populos obtinet, *uxor laetius sed concubina mediocriter*

eriter habetur. An verò, nisi per pactum constitutum sit, liberi ex concubinato procreati, cum reliquis, solâ ducente ratione, *in capita* simul succedere debeant parenti, non dubito, quia per se quoad liberos concubinatus à conjugio naturaliter non est diversus.

52. Jam dicta de justitia conjugalitatis sufficientiant, pergendum tandem est ad *obligationem*, quæ exindè resultat, quam commodè dividimus in *generalem* seu utrasque partes obligantem, & *duas speciales*, præcipuè ex obligatione generali provenientes, unam nimirum intuitu mariti, alteram intuitu uxoris.

53. In Officio autem generali primò incipiendum est à fine, cujus virtute lex oritur: *Fac ea, quæ finem Societatis conjugalitatis promouent, & intermitte, quæ eandem turbant*, quæ in officiis specialibus latius explicabitur. Porro quemadmodum intentio legis nunquam impleri posset, nisi alterius accederet concursus, lex est: *Conjuges mutuam ad corpus invicem præbendum habeant potentiam*, inde & consequens est, unam alteram ad copulam carnalem, si nollet, cogere posse. Denegatio verò ne accidat, iterum lex est: *Conjuges mutuò sese ament*. Nam si de amore constat, nulla ad congressum metuenda est

est denegatio. Amorem autem comitatur mutua dignitas, ne videlicet maritus jus aliquod in mulierem sibi arroget, quod ad ipsum nunquam spectabat, propterea lex dicitur: *Mutua inter conjuges sit aequalitas.* Et licet ante nuptias, conjuges fuissent disparis conditionis, non tamen aequalitas semel constituta turbatur, turbatur tamen in concubinato. Demum ex aequalitate oritur *communio fortunae & opum*, non tantum enim ad emolumenta communicanda conjuges obligantur, sed & ad omnia incommoda & infortunia, quae uni parti accidere solent, perferenda. Verum quoad communionem opum ita se temperet maritus, ne nimis impensis se ipsum consumat.

§4. Haec quidem breviter de obligatione generali, sequitur specialis, quae respicit ad *maritum*, ubi ex legibus tribus prioribus speciales proponemus quaestiones & quoad primam & secundam legem: *contra quam maritus peccet, quando mediante conjugio adulterina soboles illi nascitur?* Hic nos per §. 51. dicimus, illum tantum peccare contra alteram, nam licet cum aliqua opus peregisset, sufficiens tamen manet & ad mulieri satisfaciendum, & ita nullam aliam legem violavit, quam quae inculcat mutuum amorem, neque etiam propterea ex §. 46. mulieri datur causa Divortii. Deinde quoad ultimam legem quaeritur, *annon maritus habeat imperium in uxorem?* quod ista lex per mutuum aequalitatem, quae esse debet inter conjuges, statim negat. Nimirum imperium inaequalitatem supponit, verum

inæqualitas per æqualitatem jam præceptam est prohibita. Provocant equidem nonnulli dissentientes ad *naturalem prærogativam* sexus masculini præ femineo, sed ex quâ tamen non licebit argumentari usque ad imperium. Quando verò ponimus, marito quandoque competere in uxorem suam jus aliquod, tunc istud fit saltem *ex pacto*, non verò immediate ex dispositione juris Naturæ. Et ex his etiam concludere licet, quod nec ipse sibi vindicare possit aliquod *dominium in res uxoris*, nisi iterum pactum aliquod supervenerit. Quòd verò illi saltem competat *ususfructus* earum rerum? magis naturale est, quia enim maritus alere tenetur uxorem, justè usuras ex ejusmodi rebus accipit.

55. Præter has leges generales duæ adhuc speciales pro marito restant, quatum prior est: *Maritus defendat uxorem suam*, quandoque enim foemina injuriâ vel aliò damno afficitur, ejus defensionem, quia ipsa sibi prospicere nequit, maritus suscipiat. Convenit enim cum lege de mutuo amore & æqualitate mutuâ, ambæ enim exultant, si maritus defensionem intermittit. Posterior ita se habet: *Maritus præbeat alimenta uxori*, quia enim ipsa rebus domesticis præest, nequit sibi alimenta quærere, sed masculus, naturâ sic postulante, ad ea obligatur simul, ita tamen, ut *modicam habeat rationem*. Per alimenta enim *victum & amictum* intelligo. Utrosque secundum conditionem & dignitatem suppeditet, & si

si quæ mulier plura postulat, nunquam obligabitur. Hæc lex cum mutuo amore & æqualitate mutua iterum convenit.

56. Obligatio ista, quæ solam *mulierem* concernit, partium ex generalibus officiis deducitur, ubi statim huc spectat *adulterium*, quod quidem rectè dicitur *fidei conjugalis violatio*, sed quæ per dicta saltem in jure naturæ Fœminam obligat, pacto enim conjugali tacitè inest ejusmodi clausula, quòd mulieri prohibitum sit, prolem tollere adulterinam. Ratio eadem est, quæ fuit in polygamia muliebri. Quando verò insuper naturaliter definitio adulterii examinanda est, tunc violatio ista saltem sese extendit ad ejusmodi congressum, quem partus sequitur. Ita si duntaxat fœmina corpus alteri præbeat ad libidinem tantùm explendam; absque intentione sobolis generandæ, non quidem evadit adultera, violat verò legem de mutuo inter conjuges amore, si hoc facti, invito marito. Deinde eidem legi generali obstat, quando *mulier se sterilem facit*, sic enim mas prohibetur à fine implendo.

57. Partim verò hæc obligatio, mediantibus officiis maritalibus, ex legibus generalibus derivatur, qualis est primò *reverentia* erga maritum, non quatenus alicui, alterius hominis imperio subjecto convenit, illud enim jam marito negavimus, *sed quatenus ille saltem pro capite habetur familia*. Ista verò reverentia, si duobus verbis delineanda est, exerit sese in concursu voluntatis mariti cum voluntate fœminæ. Si *affirmativè* concurrunt, tunc unius voluntas confirmatur per voluntatem alterius,

si verò *negativè*, seu ubi una pars adfirmat, quod altera negat, tunc voluntas mulieris cedere debet voluntati mariti. Postea est & *administratio rei domestica*, quia enim maritus regulariter quærit alimenta, & sustentationem simul uxoris, consequens est, ne se horum reddat indignam, ut curam habeat earum rerum, quas ipsa domi commodius administrare potest, quam mas. Reliqua officia specialia, tam intuitu mariti, quam uxoris tu ipse ex antea dictis collige.

58. Sufficiant hæc de Societate conjugali, jam itaque ad Societatem parentum & liberorum propere possemus, nisi & adhuc reliquum sit, paulò specialius in *contraria* præsentis Societatis inquirere, quæ, ne longe abeamus, appellamus *tales congressus, ubi solummodo intenditur expletio libidinis, vel alius finis secundarius*. Ad hæc refero. 1. *Incestum* qui supra fuit conjunctio inter personas propinquas prohibitas, de quo nihil aliud dicendum restat. 2. *Adulterium*, quod etiam antea fuit violatio fidei conjugalis contra finem principalem à sola muliere facta, (quod in juribus positivis extendetur etiam ad maritum.) Restant pro nobis *Scortatio, stuprum, Fornicatio* atque *Sodomia*.

59. Antequam verò has species distinctè perlostramus, operæ pretium est, quæstionem aliquam præmittere, quæ omne dubium solvet. Quæritur itaque: *an ad Societatem conjugalem non sufficiat aliquis finis secundarius, nisi principali expressè vel intermisso vel postposito?* Sed responsionem ex præcedentibus colligemus. Voluit sumamur nutron
ut

ut homines propagentur, quapropter & homo à natura conjunctionem cum foemina appetit, iste verò appetitus non homini inest ad solam explendam libidinem, sed tantum ut auxilium aliquod ad congressum adpetendum. Qui itaque dispositionem naturæ expressè invertit, ille non tantum in naturam sed & in voluntatem DEI peccare videtur.

• Idem dicendum est de solo mutuo adiutorio & lucro percipiendo. Nam hi duo fines, si expressè proponuntur procreationi Sobolis, eandem operantur sententiam, quò pacto ad questionem respondemus per binas regulas, unam affirmativam: *Illæ est Societas conjugalis, quæ expressè pro fine primario habet procreationem sobolis.* Alteram negativam: *Illæ non est Societas Conjugalis, quæ expressè finem aliquem secundarium habet pro fine primario.*

Sic quando personæ duptaxat intendunt *mutuum adiutorium* vel *lucrum aliquod*, intermissò periculo, an procreare possint liberos, nullum est conjugium, & naturaliter saltem pro *conversacione* vel *Societate arbitraria* habetur. Quando verò principaliter queritur expletio libidinis, tunc, licet partus quandoque superveniat, congressus talis, cum honestà Societate conjugali, ne ad minimum quidem comparari potest, istæ enim personæ judicantur ex regulâ negativâ, fines enim in-

vertunt. Illud autem accidit regulariter in *incestu* & *adulterio*, semper tamen in speciebus reliquis §. 58. citatis. Atque ità, credo, commodè ad quaestionem generaliter respondendum esse.

60. Quod verò speciatim *Sturtationem*, *Stuprum*, *fornicationem* & *Sodomiam* concernit, jam probatum est, nequaquam illis competere definitionem Societatis conjugalis, sed hoc considerandum, restat, *annon possint defendi ut congressus alii, citra notam Societatis conjugalis? Cujus responsio planè dependet ab hac: An jus naturæ extra Societatem conjugalem libidinis expletionem permittat?*

CAP. XIX.

De Officiis Parentum & Liberiorum.

I.

SECUNDA Societas naturalis est, quæ accidit *inter Parentes & liberos*, & ità à Societate Conjugali immediatè dependens. Cujus si de fine quaeritur, antea in *Originem* ejus inquirendum est. Ubi variae circa eam ortæ sunt opiniones, ex quibus illam, quæ nobis magis aridet, præmittemus.

1. Et quaeso, qui alii appellantur *Parentes*? quam qui sobolem procrearunt, & qui *liberi*? quam qui à Parentibus sunt progeniti. Qui verò habere volunt liberos, ante omnia id quaerere debent, quod eos ad tale institutum reddit capaces, illud autem nihil aliud est, quam Societas conjugalis. Quò pa-
ctà

Est origo Societatis paternæ sunt *nuptiæ*, vel, si cum Grotio loqui mavis, *generatio*. Vapulat tamen Grotius ab illis, qui exiguum fundamentum in solâ generatione quasivere, quapropter isti bonam causam desiere, atque de aliâ origine solliciti fuerunt. Verùm ego ipse non diffiteor, generationem tantum ad deducenda officia hujus Societatis parum proficere posse, nisi *lex* accederet, ideoque generationi tanquam fundamento *immediato* addere possum simul *legem naturalem*, tanquam fundamentum, quod huic Societati, mediante generatione, implantatum est. Nam quid sola *lex naturalis*, si *obligationem aliquam particularem effundere debet*, efficere posset, nisi aliud quid accederet, ex quo occasionem ad obligandum caperet, quod sanè nihil aliud est, quàm generatio. Et è contra, quid prodesset illa sola, nisi norma adesset, quæ talibus sociis obligationem injungeret.

3. Inter dissentientes verò reperio, qui omnem originem ex sola *Voluntate DEI* immediatè deducere laborarunt. Sed unde hæc constat? Concederem omnia, si dixissent, spectare hæc istam voluntatem saltem mediante generatione, quia sic voluntas esset DEI tacita, seu *lex naturæ*. Quâ ratione nobiscum convenirent.

4. Alii porro provocant ad *legem naturalem* de qua vide §. 2. & *pactum seu consensum tacitum*. Equidem quoad parentes, res clara est, illi consentire possunt, nequeant tamen infantes, per supra dicta Cap. 15. §. 6. Benedicis, ab initio consentire nequibant, possant tamen si ad aures pervenerint, & ita

consensus iste superveniens retrotrahitur ad tempus initii. Bene, inquam, omnia plana essent, modò ab initio consentire potuissent, illud enim, ut arbitror, in tuâ regulâ supponitur. Ita recurris ad consensum saltem *presumptum*, si enim infans eò tempore quò editus est, usum rationis habuisset, simul in istam Societatem libenter consensisset. Verùm & hunc consensum addere nequeo, quia idem ille tempore pacti requirit maturum intellectum. Incorim de ipso consensu presumpito vide *dict: Cap. §. 4.* Ergò si ad Societatem paternam requiritur consensus, tunc debet esse *mutuus*, talis autem esse nequit, quia infantes nunquam consentire possunt, sed pro ipsis consentit *necessitas*.

5. Itaque ex solâ generatione derivemus *finem*, post illum ex lege naturali *obligationem*. Postquam enim partum parentes acceperunt, tunc non derelinquendus est, ut à fame premeretur, (quod ne bestia faciunt) sed quia seipsa alere nequit, nihil aliud, svadente ipsa naturâ, pro fine habere possunt, quam *educationem sobolis, ad augendam socialitatem & in futuros heredes*. Quæ quidem duo requisita necessaria omittuntur communiter, sed sine quibus finis foret frustraneus, inde ut *causam impulsivam* finis habeamus, placuit verba apponere. Ista verò causa & fini conjugali convenit. Ex his statim oritur lex: *Parentes liberos suos educent.* Educatio verò nihil aliud est, quam *liberorum institutio*, quæ incipit statim à tempore conceptionis, & durat, priusquam seipsum educare commodè possunt, quòd jam specialius videbimus.

6. Nimirum educatio sese exerit vel intuitu *corpore* vel intuitu *animi*. Et quidem quod corpus attinet, tenentur Parentes non tantum ad alimenta soboli præbenda, sed & ad curam adhibendam, ut ne malum aliquod illi accidat, v. g. ne periculosè prolabatur, ne in morbum incidat, vel ne aliis modis periculum vite patiatur. Et ad hæc non tantum, postquàm editi sunt liberi, obligantur, sed lex illos, & præcipuè matrem, obligat, ne & ante nativitatem illud intermittant, quod emolumento aliquid contribuere posset, puta ne v. g. mater occasionem det *ad abortum*.

7. Quoad *animum* maturè bonis moribus liberos suos mancipent, & præprimis curent, ut honesta studia, vel mercaturam, vel alias artes addiscant, ut suò tempore sibi ipsis honestè sustentationem procurant. Deinde quia simul crescentibus annis crescit *perulantia* liberorum, incumbit parentibus, ut modicà castigatione illos coërceant, ne ex liberali parentum amore postea evaderent homines prodigi & ad mala incitanda proclives. *Amor* verò Parentum oritur ex naturali portione carnis, quam liberi ab ipsis habent. Jam autem nemo unquam carnem suam odit, & est ille amor tam efficax, ut quoque bruta ojus sensu tangantur.

8. Quoniam de modicà castigatione diximus, cognoscendum simul est, *in quo consistat patria potestas?* Ubi duo facio tempora, *unum* videlicet, per quod adhuc liberi sunt *sub alimentatione* parentum, quod cum Grotio in tempus *imperfecti & perfecti* iudicii distingvo, *alterum*, post quod ipsi liberi *alimenta sibi procurare possunt* abque concursu paterno. Quando itaque adhuc degunt sub ali-

mentatione, æquum est, ut pro eâ voluntati parentum sese accommodent absque ullâ aliquâ contradictione. Et præcipuè si *imperfecti* adhuc sunt iudicii, etiam nolentes cum omnibus suis actionibus dominio & regimini parentum sunt subiecti. Tempus verò *perfecti* iudicii quando incipiat, non adeò jus naturæ determinat in annis, sed unicum ejus signum est *majoris*, per quod præter dicta cum majori animadversione parentes liberos regere possunt. Postquam verò propriam constituerunt economiam, supersunt duntaxat *consilia* parentum, quæ invocati etiam dare non prohibentur, & durant ad dies vitæ.

9. Sic faciliè respondendum est illis, qui probare voluerunt, *parentes jus habere in vitam liberorum*, quod, quia liberi non parentibus sed Societati nati sunt, constanter nego. Non enim ita satisfacerent parentes sibi isti principali in conjugio, quando liberos procreatos iterum interficerent. Aliud tamen dicendum est, *si liberi parentibus mortem parant*, ita enim omnium beneficiorum ab illis, quibus vitam debent, acceptorum reddunt se indignos, & merentur, ut eò ipsò, quò parentes occidere volunt, statim e vitâ tollantur. Quando verò liberi tempore *perfecti iudicii*, (nam antea nullum habebant adhuc exercitium intellectus) saltem sunt *immorigeri & inobedientes*, possunt illos parentes e domo eicere vel fame ad strenuam vitam cogere. Porro, ab his non absimilis est illa potestas parentibus relicta, *quod tempore famis vel mendicitatis liberos suos, in viros etiam, aliis ad tempus* (sed ad usus tantum honestos) *permittere possunt*, quibus pro servi-

eis præstandis alimenta porrigerent, nam melius est, ut ita honestè conserventur liberi, quàm si apud parentes planè perirent. Dependet indè quæstio, *quod parentes per alios officio, de aliendis liberis, satisfacere possint.* Morali enim æstimatione eadem est ratio, an ego ipse, an per alios efficienda efficiam. Indè non præcisè requiritur, ut liberi maternò lacte pascantur, vel domi educentur.

10. Sed hæc quidem dicta de potestate circa personam liberorum intelligenda sunt, restat ut mentem nostram aperiamus *de bonis liberorum.* Per se autem, cum aliis, negandum est, competere aliquod dominium parentibus in bona illa, quæ liberi adquirunt, quia educatio, philosophicè considerata, onus tantum est parentum, non titulus aliquid acquirendi. Quia verò quandoque accidit, à liberis, qui adhuc sub alimentatione parentum sunt, aliundè aliquid acquiri posse, non iniquum est, si istud, vel ad minimum *usumfructum* parentes, præprimis si adhuc imperfecti iudicii sunt liberi, in alimentationem eorum, qui adquisiverunt, impendant, non verò ut in usus proprios consumant, vel liberis denegent; Nisi liberos re aliquâ in eum finem alii dõpassent, ut parentes tanquam propriam acciperent.

11. Si itaque de qualitate morali potestatis parentum constat, corollarii quasi locò affigenda est quæstio: *Cui nimirum individuo ex Parentibus sola illa competat.* Quam Hobbes tribuit soli matri, & ralem profert rationem, quæ sanè ipsi rationi accedit, dicit enim: *dominium in infantes ejus esse, qui primus eos in potestate habuit,* jam autem solam esse matrem, quæ hoc prætendere posset; sed ista Hob-

besii illatio nititur. falsò aliquò præsupposito. Negavit enim antea, *generationem* fundamentum esse paternæ societatis, verùm sine dubio illam non negasset, quando scire voluisset *legem* etiam *maritalem*, ex nostra hypothesi, cum generatione conturrere. Quò pacto adhuc rationalius est, quando nos statuimus istam potestatem æquè patri æquè matri *æqualiter* competere. Potrò, si nihilominus & Hobbesis credis, compara dispositionem *physicam* cum dispositione morali; ita enim ille, cæteris paribus, & nos vera diximus. Facilius longè respondendum & eis est, qui *solum* posuere *patrem*, nam isti rationem quaerunt in potestate *maritali*, quam si ex supra dictis capitis præcedentis, negabis, simul negas, quod nunc in questione est.

12. Hæc quidem de Parentibus, sequuntur & *Liberi*. Ubi non adeò nova expectare debes, quia dicenda præcipuè fluunt ex antecedentibus. Et illis quidem semper ab aliis pro sine adscriptum est *obsequium*. Ego verò ita. *Filiis* hujus Societatis unicus est, nimirum *educatio*, quam debent parentes liberis, & quam liberi ab eis postulant, sed pro educatione parentibus concessa, est *parens patriæ*, & pro educatione liberi hisdem debent *obsequium*.

13. Sed seorsim intulit obsequii seu officii liberorum lex oritur, *Liberi parentibus suis obtemperent*. Quam secundum tempus, per quod sub alimentatione parentum adhuc degunt, ad *meram obsequium*, cum *reuerentiâ* conjunctum, post illud verò, ad *solum reuerentiâ*, que usque ad mor-

mortem observanda est, extendo. Jam verò obsequium est libertatis vinculum, vi cuius homo actiones suas ad voluntatem alterius instituire obligatus est. *Reverentia* est saltem gratitudinis testimonium, & signum honoris.

14. Hæ autem species obtemperamenti tam patri quam matri æqualiter exhibendæ sunt, ita ut iuri ipsius nihil detrudere debeant liberi. Quando verò inter mandata & consilia parentum accidit contrarietas, tunc non indistincto pater præferendus est matri, sic enim statim oriretur inæqualitas parentum intuitu liberorum, sed illud mandatum pro vero habendum est, quod 1. non pugnat cum legibus naturæ. 2. cum incremento familiæ, adde 3. apud nos, cum legibus positivis. Et parvi interest, an mater dederit, an pater.

15. Jam tres speciales oriuntur quæstiones, quæ nonnunquam proponuntur à J.Ctus, quarum prima est de *Adoptione*, an nimirum aliqua deficientibus liberis legitimis, locum eorum per naturales supplere possit? quam utique affirmo. Duplex enim effectus educationis est, partim enim tendit in augmentum Societatis & in heredes futuros, adde §. 5. Jam autem iniquum esset, quando isti, quibus Liberi mortui sunt, vel de quibus non spes est, ut amplius generare possint, prohiberentur ad implendum saltem effectum alterum, qui æquè tam naturalis est, quam prior. Imò, licet aliquis v. g. Coelebs non intendere vellet augmentum Societatis, ipsi tamen relicta est potestas adoptandi extraneum in locum filii, ut sit hæres futurus, qui quidem propterea secundum re-

spe-

respectum *physicum* non filius fit, sed jura tamen hic observantur, quæ conveniunt Societati paternæ. Quod naturæ beneficium tam ad *masculos* quam *feminas* extenditur, nam & foemina sobolem sibi quærere antea non prohibebatur.

16. Secunda quæstio est de *exheredatione*, an *nimirum* parentes per *ultimam voluntatem* bona *liberis* auferre possint? Ubi antè omnia ea repetenda sunt, quæ de successione supra Cap. 14. §. 40. disseruimus. Illa quippe in tantum valent, in quantum liberos parentes educare adhuc debent, quia ad educationem obligati sunt. Aliud tamen est, quando liberi se ipsos jam alere possunt, sic enim officium Parentum jam ante ænos expiravit. Quò pacto Parentes bona sua absque contradictione liberorum, in illum conferre possunt, quem præ liberis, jam sui juris, amant.

17. Illud saltem adhuc dubium est, an Parentes *liberos illos* adhuc in familia existentes propter *inobedientiam* quamcundq; *præterire* possint? Sane illud *fædum*, hoc *rigorosum* est. Sed quid hæc ad quæstionem solvendam? Distingvo itaque inter tempus *judicii perfecti* & *imperfecti*. Ad illos, qui habent *imperfectum*, refero adhuc *infantes*, *liberos furiosos* & *mentè captos*. Istos itaque in universum propter *inobedientiam* exheredare velle injustum est, quid enim illi imputandum, qui *exercitiò intellectus* & *voluntatis* destituitur. Si verò de *judicio perfecto* constat, probe iterum dispicere debent parentes, an liberi extra hoc *patrimonium parentale* sibi ipsis possint *alimenta* quærere, an non? Posteriori

ri casu sane interesse communis Societatis præferendum est interesse unius, ita ejusmodi liberis ad minimum tantum relinquendum est, quantum ad alimentationem, priusquam præsumitur, ut postea ipsi aliquid lucrari possint, sufficit. Priori verò modò non saltem in totum exhæredandi sunt tales liberi, sed nec usque ad mortem expectandum est, quia statim illi immorigeri è familia ejiciendi sunt.

18. Restat ultima quæstio, *An liberi necessario consensum parentum habere debeant ad nuptias?* quam ita commodè tollimus. Et ab initio quidem non honestè saltem, sed & justè factum est, quando liberi parentum voluntatem in talibus casibus sollicitant, qui, si accedit, res acta est, si non accedit, tunc vel parentes propter defectum judicii consentire nequeunt, ubi dissensus talis moraliter pro vero consensu habetur, vel causas saltem prætendunt, cur nuptias nollent rati habere. Si itaque istæ causæ efficiunt *commodo publico & legibus Socialitatis*, optimè faciunt, quando liberos obligant, ut tales nuptias intermitterent. Si verò tantum efficiunt *commodo privato & familia*, tunc iterum interesse publicum, quod hîc est *procreatio sobolis & implementum Socialitatis* superat interesse privatum, & liberi, invitis parentibus, reservatâ tamen debitâ reverentiâ, conjugia celebrare possunt. Ne verò & commodum privatum detrimentò afficiatur, jus habent parentes, post factas nuptias liberos eò privare, quod consensus denegati causa erat. Quando autem sola *invidia & odium* in liberos causa est, tunc & hoc justè facere nequeunt.

CAP. XX.

De Officiis Dominorum
& Servorum.

SEquitur tertia species Societatum naturalium, quæ ad conservandam Socialitatem non adeo est necessaria ac priores erant, quia neque augmentum & utilitas ejus hinc intenditur, sed sufficit saltem *commodum privatum*. Quò pacto Societas conjugalis & paterna *essentia* sunt familiæ, Societas dominica verò tantum ejus *accidens*, quæ ideo sola nunquam constituit familiam, bene tamen duæ reliquæ vel harum una. Nam si conjuges vel soli vel cum liberis suis rei domesticæ ipsi commodè præesse possunt, quid opus est servis? Sed posses inde dicere, sic Societas dominica est potius Societas *arbitraria*. Imò ego non, Societas dominica ad solam pertinet familiam, quam supponit Communitas, Communitatem verò jam constitutam sequuntur Societates *arbitrariæ*.

2. Fluit statim inde *finis* Societatis, qui non duplex est, prout statuerunt usque adhuc, sed *sola curæ rei domesticæ*, quæ quidem per se respicit ad solos dominos, sed quia isti raro omnia, quæ sunt in dominio, conservare & administrare possunt, aliorum auxiliis opus habent, qui deinde ex pacto curam alicujus rei soli obeunt. Apud dissentientes verò, qui duos fines posuerunt, reperio specialiter ex parte do-

mini

mini acquisitionem & conservationem divitiarum, ex parte servi sustentationem vitæ per alimenta. Sed nos tali modo invertemus assertionem. Diximus, finem esse curam rei domesticæ, dicimus nunc, ex fine oriri duplicem obligationem, unam nimirum ex parte domini, quæ est sustentatio servi, alteram ex parte Servorum, quæ est acquisitio & conservatio divitiarum dominicarum. Ad hæc verò officia ex pacto tam tacito quàm expresso hujus Societatis obligati sunt.

3. Sic itaque ratione domini lex oritur: *Dominus servos suos sustentet*, quod immediate per victum & amictum, vel mediante stipendio accidere solet. Extenditur verò lex saltem ad sustentationem modicam, non autem, ut quotidie lautissima fercula adponantur. Restringitur per ea, quæ in pacto placita sunt, sic quando se dominus non subscribit ad amictum, tunc & iste à Servo postulari nequit.

4. Propter hoc officium concessa est dominis potestas in servos, quæ in sola coercitione intuitu operarum consistit, inde, si in officio suo negligens est, tam verbis, quam modicis verberibus cogitur. Nam ob alia facta, quæ non offendunt pactum, domino in servos ne minimum jus competit, quâ ratione etiam excludimus jus vitæ & necis.

5. Ratione servi lex est: *Domino tuo presta operas promissas*. Quando itaque operæ determinatæ sunt, tunc facile scit servus,

vus, quod ad illam pertinet, quando verò famulitium præstat *officiis indeterminatis*, tunc & omnibus incommodis prævenire debet. Imò & hoc facere tenetur, ut detrimento imminenti avertat, licet ad hoc in pacto non vocatus sit.

6. Hæc breviter dicta sufficiant, sequuntur jam nonnullæ quæstiones, quæ è prioribus præcipuè fluent. Quarum prima est, *an dantur servi naturâ?* Dependet hæc ex Cap. 19. & præcipuè ejus §. 5. Ubi paucis probavimus inæqualitatem ratione *potestatis & dignitatis* in statu naturali non obtinuisse. Si itaque hoc mihi alii concedunt, concedere & debent, quod & talis servitus jam non expectanda sit, præcipuè ubi abstrahendo ab omni dispositione humana in sola æquitate naturali occupati sumus. Si ergò non dantur ejusmodi servi, sequitur quòd & illi, de quibus locuti fuimus, nequaquam habeant faciem servorum Romanorum. Hæc non recordantes nonnulli, in falsam prolapsi sunt opinionem, quasi ex jure naturæ immediatè demonstrari possit, quod natus à servo, sit etiam servilis conditionis, imò jam ex jure naturæ quæsiere, an servus vendi possit. Manet inde certum, servum naturaliter esse hominem liberum, & omni beneficio juris posse uti, quòd utitur dominus. Hoc tamen non diffiteor, venire nunc, cessante æquitate naturali, in hanc Societatem *inæqualitatem dignitatis*, & quandoque etiam potestatis, quæ tamen propterea non statim tollunt liberam servorum conditionem. Vide interim infra *de servis bello captis*, utpote qui peculiare & diversum plane genus servorum constituunt, Cap. 28. §. 52. 53.

8. II. Est:

7. II. Est: *Quid dominus acquirat per servos suos?* Breviter, omne id, ad quod à domino adhibiti sunt. Servus enim est quasi *instrumentum* domini, & quicquid ille virtute ejus capit, capit domino. Non tamen domini est, quod aliunde absque consideratione ejus acquirit, sed ipsi manet proprium, quia dominus nullum jus in rem, quacunque modo sit, servi sui prætereundum potest.

8. Quæstio III. est: *An servus etiam extra rem familiarem obligatus sit domino?* Accidit enim quandoque, servum unius peti ad tempus ab alio. Ubi, si isthoc recusat servus, cogi nequit, qualis enim ratio est, hominem liberum esse in commercio? Spectat huic *libertas*, quæ servis, post ritè compositam rem domesticam, in proprios usus impendi concessa est.

9. IV. *An servi nimiam dominorum severitatem tolerare obligati sint?* Quod nego, præcipuè si immeriti continuis verberibus atque injuriis afficiuntur, quibus in tali casu modica resistentia relinquatur. Quando verò penam merentur, tunc etiam inmodicè illa instituenda est.

10. V. *An dominus defendere debeat servos suos?* Quod cum hac distinctione adfirmo, quando nimirum in exercitio vel saltem virtute ejus injurià affecti sunt, quia enim sunt instrumenta domini, præsumitur, ipsum per servos esse factum. Si verò extra hoc rixas atque tumultus quis concitat, sibi imputet, quando ex propriis impensis postea sibi consulere debet. Et eodem modo decidenda est quæstio VI. *An servus egrotans à domino sustentendus sit?* Si

enim causæ morbi sunt operæ domino præstitæ, ad alimentationem & curam morbi tenetur, sed non tenetur, si aliunde aliquid acceperit, nisi quod ex propria generositate contribuere dominus solet.

II. VII. *An dominus mercedem promissam retinere possit pro damno dato?* Quod utique affirmo, si proæresis simul servi concurrerit, est si, non obstante adhibitâ diligentia, aliquid corrumpitur, tunc æquius est, quando hoc dominus servo remittit. II. IX. *quæritur: An mandata illicita dominorum servi exequi teneantur?* Quod indistinctè eis prohibitum est, quia obligatio ex lege tollit obligationem privato debitam, lex enim illicita prohibet.

12. Tandem IX. *quæritur, quamdiu servitus duret?* nimirum tamdiu inter partes conventum est, sic, qui *ad annos tres* contraxit, post idem tempus è Societate dominica egreditur, antea verò hoc ipsi interdictum & prior dominus talem servum à domino secundo iterum justè vindicare potest. Quando autem ad dies vitæ societas placuit, tunc morte unius solvitur obligatio. Interim tu nota Dominos & Servos non duntaxat esse personas masculini generis, quia dicta de *Dominabus & Servabus* etiam intelligenda sunt,

CAP. XXI.

De eo quod juris est in familia.

1.

Quando hic aliquid dicendum est, repeto antea dicta cap. 6. §. 14. Ubi familiam appellavi *exercitium Societatis*, ubi & adhuc subsisto, per se enim, abstrahendô à Societatibus naturalibus, familiæ nullam aliam possum scribere definitionem, quàm quæ jam scripta est.

2. Si itaque familiam constituit Societas conjugalis, subsistendum est in dictis Cap. 18. si Societas paterna, obtinent etiam adhuc ea, quæ Cap. 19. diseruimus. Quando autem Societas conjugalis & paterna, & denique dominica concurrunt, tunc ille, qui hos status, maritalem, paternum atque dominicum constituit, unô vocabulô appellatur *caput familiae*.

3. Si verò, *quid juris sit in familia*, seu ut clarius loquar, *qualis vis coactiva sit in familia*, quaeritur, non possumus commodius quaestionem tollere, quàm si distingvimus inter statum familiarum, qui obtinuit *ante communitatem*, *post eam*, & *tertiô post rempublicam* introductam.

4. Quoad primum membrum, oritur statim curiosa quaestio: *Quomodo scilicet res fuisset disposita, si una mansisset familia?* Sed tu ipse vides ex conditione, quæ quaestioni inest, qualis ejus usus sit,

fit, ad id, quod nobis propositum est, decidendum. Tacebo hic multis probare velle, quod contra *voluntatem DEI tacitam* fuerit, unam saltem existisse familiam, sola quippe lex fundamentalis nostrae assertionis certum fundamentum est, quae ex sola ratione fluxit. Minor restat difficultas intuitu *voluntatis DEI expressae*, dicebat enim summum Numen ad protoplastos: *crescite & multiplicamini*.

5. Mittamus inde hanc, & consideremus potius: *Qualis obtinuerit ibidem vis coactiva in familiâ segrege?* Ubi antea non multis rationibus probare debemus, illam fuisse penes eum, qui *caput familiae* erat. Istud autem caput jam illum diximus esse, qui statum maritalem, paternum vel dominicum repraesentat. An verò & ad *uxorem*, quae simul mater & domina est, hoc possit extendi, graviter quaeritur?

6. Nos affirmamus, nam ad implendam obligationem conjugalem aequè mulier poterat cogere maritum, quam vir mulierem. Verùm quoad Societatem Paternam & Dominicam, aequè maritus aequè mulier habebant potestatem aequalem ex supra dictis, obligandi liberos atque servos, ad id, quod cujusque officium erat.

7. Hoc adhuc gravius est: *Quis obligaverit Patrem & matrem, quis dominum & dominam, si & ipsi obligationi suae non satisfecerint?* Sed & hic sine peccato vim coactivam tam liberis quam servis adscribo. Collige enim ex supra dictis assertiones nostras, tunc sponte ea, sic obtinuisse, fateri necesse habebis.

8. Ortâ Communitate eadem adhuc obtinent, nam illa aequalitas, quæ adhuc non sublata erat, non permittebat, unam familiam alteram ad id, quod in familia juris erat, cogere potuisse, quia nulla adversus alteram jus & imperium aliquod intuitu harum controversiarum prætereundum poterat. Itaque omne jus ad cogendum, quod in familia ante & post communitatem obtinuit, includimus hisce verbis: *Quod caput familiae iudex fuerit cunctarum controversiarum inter suos domesticos.*

9. Cæterum si latius *jur. & officia* tam illius, qui *caput familiae* est, quam *domesticorum*, quales liberi & servi sunt, rimari cupis, confer dicenda ex Capp. de juribus & officiis imperantium & parentium, hîc enim argumenta, cæteris paribus, à simili valebunt.

10. Sed ortâ republicâ res aliam induit faciem: Nam *ius* istud, quod antea capiti familiae compete-
bat, valdè limitatum est, & non *cuncta* controversiæ amplius ab hoc ipso capite componendæ sunt, quia multas componere sibi reservavit summa potestas. Itaque omne *ius*, quod hodie adhuc penes istoc caput est, cognoscitur ex regulâ: *Caput familiae earum controversiarum inter suos domesticos iudex adhuc hodie est, quarum compositio ipsi non sublata est à Principe.* Nam illa vis eoactiva non amplius apprehenditur, qualis fuit antea ex §. 7. illam enim solus sibi reservavit ille, qui Republicæ præest.

DE

JURE NATURÆ

ET

GENTIUM

LIBER SECUNDUS.

CAP. XXII.

*De causa impulsiva consti-
tuenda Reipublica & inequa-
litate inde proventa.*

1.

POSTquam officia illa, quæ in familia observanda sunt, in quatuor capitibus satis perlustraverimus, consequens est, ut accedamus tandem ad *Effectum* illum, quem familia generavit. Diximus autem antea ex colluvie plurimarum ortam esse *communionem*, quæ iterum mater sit *Vici & Civitatis*, his verò duabus speciebus *Communitatis* adjunximus *Rempublicam*.

2. Equidem ortâ Republicâ de *Vico & Civitate* speciatim differere non possumus, quatenus ut partes *Reipublicæ* considerantur; imò verò, quando *Civitati* alicui competit definitio *Reipublicæ*, tunc & ea, quæ sequentur, ad illam applicantur; Repete enim quæ posuimus supra Cap. 6. §. 15. ad 23.

3. Ante

3. Ante omnia vero, si de Republica loqui volumus, origo ejus paulo altius reperenda est. Et quidem ab ipso *hominis* incipiemus, cujus *sui ipsius amor* naturam suam sic occupavit, ut nihil charius habeat seipso, quod & suo modo ex obligatione hominis erga seipsum constat. Postea fertur ad *conversacionem* cum simili & *appetitum Societatis*, ista vero Societas nulla alia est, quam aliqua ex tribus naturalibus, nam arbitrarie Societates demum communionem sequuntur. Imò & præ *conversacione* magis amat Societatem naturalem, quia illam à natura sibi infusam esse deprehendit, qualis est præcipue Societas conjugalis, & quæ eam pro certa sequitur societas paterna, nam dominica, ut accidens, plane etiam per dicta Cap. 20. §. 1. abesse posset. Ex his itaque crescit *familia*, quam solum exercitium Societatum naturalium appellavi.

4. Postquam autem multæ simul exorta fuissent ejusmodi familiae, placuit inter illas, ut unâ plures ad commutanda dominia & res necessarias convenirent, quæ quidem *conventio* non coacta erat, ita ut una familia alteram propterea coëgisset, sed merè *voluntaria*. Impellebantur tamen ex *necessitate vitam conservandi*. Causa erat finis atque exitus *communions primæ*, cum enim illa cessasset, & dominia rerum exorta essent, una familia alteri ad necessitatem vitæ porrigebat aliquid pro re aliâ necessariâ. Quod quidem & fieri potuisset, licet familiae seorsim habitassent, sed ne occasio data fuisset ad perpetua itinera, propter *commoditatem* placita est *libera cohabitatio*, quæ demum appellabatur

Communitas, atque postmodum duas agebat radices, *Vicum* nimirum, & *Civitatem*, de quarum differentia vid. Cap. 6. §. 17. 18. quæ, quin in æquitate suum fundamentum habeat, atque etiam ante Respublicas obtinere potuerit, nullum restat dubium. Nimirum utraq; species rerum querunt *sufficienciam*, cum hoc additamento, ut vicus coleret terras & pecora, ita, ut fructus tam ad victum quàm amictum sufficientes tali modò proferantur, & quicquid postea abundet, aliò transferendum sit, ad quem laborem Civitas est relicta, nimirum ut defectum terræ pro his commutando aliud quoddam corrigeret. Quanquam & huic discrepantiæ non ita strictè, quasi una pars cum altera non participet, inhaerendum est.

5. Sic itaque de Vici & Civitatis, seu uno verbo, *Communitatis* sine, abstrahendò à Republicâ, constat, erat illi *sola rerum sufficiencia*, quam in vico regulariter inveniebant per curam agri, in Civitate verò regulariter per curam commerciorum.

6. Constituta nunc semel *Communitate*, homines, qui in illa degebant, alios *injuriâ*, vel etiam *damno* affecerunt, ita, ut quandoque cum detrimento alterius maximum illis luctum accreverit. Accessere etiam *Circumventiones*, imò alia, *incommoda*, quæ pacem *communitatis* atque societatum arbitrariorum, nunc extortarum, facile impedire poterant. Ideò finis iste, quem ad cohabitandum familiæ ab initio sibi elegerunt, sufficere nequibat, sed in *communitate* jam constitutâ etiam de *beatitudine civili* cogitare necesse habebant. Istam verò beatitudi-

ordinem ſolius communitatſ finem ſimul fuiſſe evinci nequit, quia ille, prout jam videbimus, *inequalitatem* aliquam ſupponit, cum è contrario ante introductas Republicas mera æqualitas familias etiam in communitate conſtitutas affecerit, ita, ut nulla aliquod jus vel prærogativam quandam, quam quæ cum ipſa naturali æquitate conveniebat, ab altera prætendere debuerit.

7. Ut itaque malis in Communitate quotidie imminentiſ præoccupent familiæ, de medio aliquo cogitandum erat, per quod *beatitudo* ejus & conſequenter familiarum conſervaretur. Ubi non provocandum erat ad obligationem juris naturæ, quia ſtatim ſcrupulus aderat, *leges quidem naturales præcipere quid juſtum, quid injuſtum ſit, penam tamen peccantibus relinquere eorum propria conſcientia*; Inde æquius, atque ad obtinendam beatitudinem, melius erat, ut ad malitiam hominum reprimendam, remedium aliquod peteretur, per quod iſta efficacius coerceri poſſet. Ubi tamen non recurrendum erat ad *arbitros*, quibus tota res litigioſa committi potuiſſet, nam quàm facile quis peccare potuit in leges naturales, tam facile & ſententias arbitrorum ſpernere potuiſſet, quia iſti æquales erant. Neque jus aliquod habebant à tota communitate, ejusmodi hominem ſecundum merita punire. Imò ſi iſtum litigandi modum per arbitros paulò altius ſpeculari volumus, ſequeretur tandem, quod exinde in Communitate nihil aliud eſſet ſecutum, quàm bellum omnium contra omnes. Sed ne cogites, me ita accedere Hobbeſio, jam enim ab
ini-

initio ejus sententiam negavi per distinctionem inter jus & voluntatem alios lædendi.

8. Quò pactò nullum aliud restabat medium, quam ut *inaequalitas* aliqua primum introduceretur, quæ mater sit *potestatis* atque *dignitatis*, aliàs enim beatitudini Civili difficilis fuisset locus. Cogita enim, quanta est in hominibus diversitas *ingenii*, quanta varietas *inclinacionum* tam ad bona quàm mala, imò quàm varii *affectus* & diversitas *amoris*, quæ omnia, si in æqualitate primævâ mansissent homines, citius exitium, quàm augmentum Socialitatis generassent. Indè ad *communem tranquillitatem* conservandam æquissimum erat, ut omnes in Communitate *communi consensu voluntates unirent, suas actiones unius voluntati subjiciendas esse, ita, ut ille potestatem habeat, eos, qui contra leges naturæ aliquid perpetrarant, expressâ penâ afficiendi*. Atque sic orta est *Republica*, quæ duos ordines, jam enixa est, unum *Imperantium*, alterum verò *parentium*. Ubi Imperantes appellantur *Majestates*, vel *Potestates* vel *Principes*; Parentes verò *Cives* vel *Subditi*.

10. Interim, si paulò pressius in ejus *originem* inquirere volumus, evidens sanè est, nullâ Republicâ unquam opus fuisse, quando homines in universum omnes, legibus naturæ spontè obtemperare voluissent, hæc sic ne somniassent quidem familiæ statum tam inæqualem, prout talis est, sed substitissent saltem in Communitate, ubi tanquam summè æquales, summâ libertate, nisi quæ jam per legem naturæ restricta erat, uti potuissent.

10. Ita perquam facile iis respondendum est, qui asserere voluerunt, *hominem ferri, imò rari à natura à ad Republicam*, quid enim ad nos, si isti à falsis præsuppositis seducti, errarunt. Nos potius contrarium statuimus, *per se illam inæqualitatem, quæ per Republicam introducta est, pro sua natura humana adversari*; quid enim magis homo amat, quàm plenam libertatem. Equidem, clamant nonnulli acriter pro dicto Aristotelis, qui hominem τῆ φύσει ζῶον πολιτικόν appellat, quod, si ad Civitatem, quatenus, abstrahendo à Republica, à nobis accepta est, referre vis, cæteris paribus, concedimus, ibi enim ex §. 4. magis à natura ad illam trahitur, quàm ad Republicam. Sed vereor, ut ista mens fuerit Aristotelis, ille enim, & communiter usque adhuc Doctores, inter Civitatem & Republicam vel nullam vel exiguam faciunt differentiam, quæ tamen, si philosophicè loqui amemus, utique facienda est.

11. Sic origo Republicæ rursus est *necessitas*, non propter indigentiam, illi enim soli in Communitate succurritur, sed propter *metum fraudis, injuriæ, damni & lesionum similium*.

12. Jam ad *finem*, tam Communitatis quàm Republicæ, ubi de communitate jam res acta est, nullum enim alium deprehendo quàm *rerum sufficientiam*. Imò & de Republicæ fine non longè quærere opus esset, quia & ille ex præcedentibus constat, nimirum *beatitudo civilis*, quæ verò illa sit? adhuc pugnandum est. Peripathetici græcè illam appellant *εὐδαιμονίαν*, verùm unum obscurum per æque

æque obscurum. Nobis, sepositis aliorum opinio-
nibus, salvâ tamen semper virorum autoritate, di-
stinctè procedendum est. Quæramus ante omnia,
*an una in orbe terrarum sit respublica, an verò plu-
res?* Tu respondes, certe dantur plures. Ego
porro. *Nonne melius fecissent gentes, si unicam
solum placuissent Rempublicam?* Imò melius fe-
cissent, dicis. Sed quod hoc non facere potuerint,
ipse exponam, ne tibi quæstionibus sim molestus.

13. Tam longè lateque patet orbis terrarum, ita
ut difficile fuisset, omnes Communitates in unam co-
ire potuisse Rempublicam, nam tali modò secun-
dum unius voluntatem ægrè actiones familiarum
fuissent institutæ, utpote qui in tanto spatio petitis
omnium satisfacere nequiverat. Et licet locò sui in
terris longè peregrinis magistratus constituere po-
tisset, non tamen incommodis simul præcurrisset,
quæ ex hoc acervo delegatorum speranda fuissent,
quia isti cupidinem regnandi non rarò prætendis-
sent. Accedunt præcipuè *migrations gentium*,
quæ, postquam constituta erat una Republica, ex
illa migrabant in regiones incultas, quæ peculiari
constitutâ Republicâ, proprias sibi constituerunt
potestates. Imò contra talem universalem Monar-
chiam pugnant variæ *motinationes & affectus unius
gensis præ alterâ*, ubi necessario ista varietas apud
ipsam potestatem fuisset conspicua, quæ causam de-
didisset dissidiis atque bellis intestinis. Quâ ratione
non aliud auxilium à Communitatibus amplecten-
dum erat, quam ne harum tantum aliquæ circa Rem-
publicam propriam consentirent. Ex quo instituto
demum

demum origo multarum Reipublicarum secuta est.

14. Jam autem contra officium suum peccaret ejusmodi potestas, quando beatitudinem suae Reipublicae seponeret, & quæreretur aliam, quæ est aliena Reipublicae, quia hoc modo potestate suâ abuteretur, quæ in illam translata erat, quâ ratione è contrario salutem Reipublicam sibi commissæ, non alterius, promovere debet. Ergo nunc consequens est, ut statuamus, implementum finis illius solum in illum à familiis derivatum esse, qui Reipublicae præsit, ita, ut ad illum obtinendum familiae suae contribuere vellent.

15. Inde duobus modis beatitudo Civilis seu salus Reipublicae se exerit, partim intuitu Reipublicae tantum, abstrahendo à Reipublicis aliis, partim verò in earum collatione. Priori modo tantum consistit in administratione justitiae, nimirum ut ad legem implendam homines obligentur, propterea enim sollicitæ erant antea familiae. Posteriori modo consistit in defensione contra malum imminens Reipublicae alterius, & Offensione ad obligandum alteram potestatem ut satisfaceret, quæ vel ipsa vel per familias suas Reipublicae addictos injuriâ affecterat. Deinde non raro accidebat, interesse seu salutem Reipublicae unius potestatis pugnasse cum salute alterius, ad quam obtinendam, si per foedera res peragi non poterat, offensio ab una, defensio ab altera, collatis à familiis insuper mediis, suscipienda erat. Oritur inde nova differentia Civitatis & Vici, quæ saltem post introductionem Reipublicae obtinet, nimirum

rum Civitas est, quæ cincta est munimentis ad defensionem aptis, *Vicus* est, qui non munimentis ejusmodi clauditur, sed quandoque exiguo muro absque animo defensionis, vel planè nullò circumductus est. Ex quibus tu demum vides, quòd non opus fuisset, ut oppida munimentis cingerentur, si una mansissent, respublica.

16. Sed dicis, sola administratio justitiæ beatitudinem etiam internam non conservasset, *ubi enim necet cura privatum, nam in civitate quam exco a civitate? ubi alia officia potestati, quæ ex administratione justitiæ non fluunt?* Sed tu scias, hæc esse media, quibus conservabatur rerum sufficientia seu finis *Communitalis*, non, adhuc constitutà Republicà, nam qui vult finem, vult media. Inde cum originè Republicæ talia officia non exorta sunt, sed de quibus ipse familie adhuc æquales, sollicita esse debebant. Exortà verò Republicà, cum *Summum Imperium* collatum esset in Principem, officium ejus est, ut curam habeat etiam earum rerum, quas antea familie procurabant. Confer enim Cap. 25. §. 6. seqq.

17. Specta huc decisio questionis, *an literati privè, an venò mercatores ad Republicam requirantur?* Ubi, si de solà Civitate quæritur, non possum non pro mercatoribus pronuntiare, ita, ut artes liberales cura studiis prodes fuissent inutiles. Postquam verò Respublicæ exortæ fuerunt, aliam planè faciem res induerunt, sic enim Principes ipsi jura constituerunt, & ejusmodi subjecta in officia sua assumerunt, quæ per se prius dies ante, id studebant

bant, ut fisdem digna esse possint, à quibus studiis illi prohibebantur, qui mercaturæ operam dedere. Quando verò potestates in jure connato acquievis-
sent, non opus fuisset studiis, quia talia individua regimini simul præesse potuissent, quæ præ reliquis elegantiori pollete præsumebantur ingenio.

18. Jam ad institutum nostrum propius acceda-
mus, ubi ex §. 8. inquirendum est, *cui jus competat, potestatem aliquam Republicæ præficiendi.* Hic sanè vel ad *originem* alicujus Republicæ recurren-
dum est, nam si ex Communitate quâdam Respubli-
ca fit, illi duntaxat jus habent, *potestatem* sibi ipsis præficiendi, quam soli volunt, non quam volunt alii, in communitate aliâ. Indè porro est, quòd una potestas tot Communitatibus fuisset præposita, quot nimirum in eam consenserunt. Vel recur-
rendum est ad *Republicas jam exortas*, & pro nunc potestatis excessu interregnum patientes, ubi iterum dicta *regulariter* obtinent, nisi per pacta alia de suc-
cessione in Majestate, talis libertas sumendi, quem vellent, fuerit limitata. Quando verò pactis non stare vult populus, tunc, non nisi hòc modò, alia potestas justè talem præteritam personam, ad quam per pactum spectaret jus succedendi, etiam cum vi armatà instituere potest, si præteritus non sibi ipsi sufficiens est, ad jus suum obtinendum. Nam ali-
ter vis coactiva, quia hic vis legislatoris exultat, obtineri nequit.

19. Quando verò *suecessor est illegitimus*, seu qui nullum justum pactum ad regimen prætereendere sata-
git, tunc non solum ipse, sed & is, qui auxilia admi-

M

nistrat

nistrat injustè sese gerunt, & illi, quibus talis homo obtruditur, legitimam habent causam vim vi repellere. Aliud tamen est, si quis se ingerit Reipublicæ, quæ ab alia Republica dependet, ita, ut potestas prioris, posterioris sit Vasallus, tunc demum enim nolentes recipiunt illi talem, quem hæc adprobavit.

20. Sed rationem hujus assertionis investigare debemus. Ubi ab aliis mutuabimus processum illum, quem ad constituendam civitatem per *duo pacta & decretum unum* intermedium alii crudité instituerunt, applicatione tamen nobis solis relicta. Itaque *primum pactum* est, quod ineunt familiae ex §. 4. ad cohabitandum & communicanda bona necessaria, seu unò verbò, ad constituendam aliquam *Communitatem*, ad hoc requiritur, ut ex præcedentibus constet, sola *unio voluntatum*, nam nemo aliquem ibidem propter summam æqualitatem coëgit. Constitutâ itaque Communitate, sequitur demum *decretum*, quod consistit in declaratione inæqualitatis & origine Reipublicæ, adde §. 5. ad 10. hoc verò non libera hominum voluntas, sed *sola necessitas* ex §. 11. postulabat, ita enim præcurrendum erat bello omnium contra omnes, quod ex æqualitate & perversò ingenio hominum imminere potuisset. Decreto successit tandem *pactum alterum*, nimirum, ut conferatur inter familias, qualis primò forma regiminis esset constituenda, quale deinde etiam subjectum esset eligendum, nam circa hæc duo familiae plenam habebant dispositionem. Huic pacto sanè inerat *mens libertas & cum ea mens voluntas*, non verò semper *unio voluntatum*. Accidere quippe pote-

poterat, unam postulare, quod altera decrederet, quod pacto placebat regula: *Majore concludunt.* Inde quicquid à majori parte factum, id minori negativè, ex pacto insuper innitò, placere debebat.

21. Ex his responderi poterit ad quæstionem ab aliis in medium prolatam: *Unde nimirum primò fuerit Majestas*: Ubi, si statim nostram responsionem adjungimus, facilius erit refutatio dissentientium. Nos itaque causam Majestatis *immediatè* invenimus in pacto *alièro* §. *præced.* subjectorum vel *tacitò* vel *expressò*, & consequenter etiam in *consensu* populi, & licet aliquorum consensus non adfuerit, non tamen propterea reliqui retrahere debebant beneplacitum, sed iterum pactum præcedens *de potis majoribus* ad consensum illos obligabat.

22. *Causa mediata est DEUS.* Quomodo verò ille ad constituendas Respublicas concurrerit, adhuc dubiam restat. Alii dicunt, hoc saluberrimum conservandæ tranquillitatis medium à DEO fuisse *probatum.* Alii ad *DEI præceptionem antecedentem* provocant, quâ institutionem Respublicarum hominibus præcepisset. Sed qui hoc statunt, simul concedere debent, hominem à naturâ rapi ad Rempublicam, qualem assertionem tamen §. 10. improbavimus. Nam istam DEI voluntatem præcedentem sine dubio in legibus naturalibus, & quidem Rempublicam antecedentibus, (quod testatur vocabulum *antecedenter*) fundatam esse credunt. Quâ ratione hæc opinio nobis aridè nequit. Imò placere nequit phrasis eorum, qui istud institutum à DEO *probatum* esse dicunt, quia tale

vocabulum sine explicatione expressa sensum reliquit, quasi DEUS demum post constitutas Respublicas consensisset, quod, ut arbitror peccatum esset in divinum numen, quasi illud non scivisset, Respublicas inter homines suo tempore exorituras esse.

23. Inde ego causam potius quærerem *in voluntate & consensu DEI tacito intercedente*. Postquam enim homo à DEO, connatò simul jure naturæ, in mundum constitutus esset, plenam simul acquisiverat libertatem, quam secum portabat dignitas ejus & excellentia præ brutis animantibus. In quâ libertate mansisset homo, nisi malitia ejus ex abusu libertatis proveniens, accessisset. Ita necessum erat, ut homines convenirent, quomodo implementum obligationis, abs DEO injunctæ, obtineri posset, quod non aliter quàm per originem Rerumpublicarum effici poterat. Si itaque DEUS voluit, ut leges naturæ observarentur, consensit simul in institutum istud, quod ad istam DEI voluntatem observandam placebat. Consultò inde dixi, *consensu intercedente*, nam si homines seipso lædere non incepissent, Rebuspublicis & consensu isto DEI non opus fuisset. Quò pacto totam assertionem nostram includimus istâ phrasi: *Populus conturbat Majestatem mediante consensu Dei tacito intercedente*.

24. Dissidentes sunt duplicis generis, nonnulli *immediatam* causam dicunt esse DEUM, admittentes adhuc aliquam causam *mediatam*, nonnulli vero *solum atque unicam* causam DEUM faciunt, qui tamen ultimi ab ipsis prioribus deridentur. Utrique vel nullis vel exiguis nituntur prætextibus ratio-

nabi-

nabilibus, sed ad scripturam sacram recurrunt, ubi utramque etiam assertionem comprobata esse contendunt. Petunt nimirum argumentum ab Apostolo Rom. XIII. 1. quando dicit: *Non est potestas nisi à DEO, ubi verò est potestas, à DEO est.* Sed formaliter ad hoc dictum responderunt alii, monstrantes nimirum, parum cum eò istos lucrari posse, quia peccaverint in caput de æquipollentiâ & enunciationibus exclusivis, isti enim arbitrati sunt, quasi nimirum Apostolus in phrasi priori dixisset: *Potestas est non nisi à DEO, cui tunc sanè æquipolleret: Potestas est tantum vel immediatè à DEO, vel quasi quoad posteriorem dixisset, ubi verò est potestas, tantum à DEO est.*

25. Ego verò talem præterea responsionem addo, quod si DEus esset *immediata* causa majestatis, sequeretur 1. quod homo nihil sciret de statu naturali, qui erat ante Respublicas. 2. Quod & tempore Protoplastorum & ita statim cum initiò hominum Respublicæ fuissent exortæ. Neque enim Adam erat primus Monarcha, sed caput saltem primæ familiæ, aliàs Kaini fratricidiam ipse vindicasset.

26. Ab alterâ parte imminent *Monarchomachi*, illi enim quasi unicam *causam*, statuere videntur, *consensum duntaxat solius populi.* Ex quo deinde fundamentò concludunt isti, principem ubiq; ad rationes populo reddendas esse adstrictum, & si deprehendatur, ut illi displicens, quod justè ab eo satisfactio postulanda sit. Sed de quâ conclusione suò locò commodior erit occasio. Nos ex præcedentibus saltem istud fundamentum destruemus, si enim ex

solâ ratione pugnamus, objicio §. 21. 22. 23. si inter *Christianos*, tunc pro me capio dictum Apostoli, cujus hæc vera est periphrasis, partim, *quod non datur potestas, quæ non sit simul à D E O*, partim, *ubi esset potestas, quòd illa simul à D E O esset.*

27. Alia adhuc quæstio restat: *An nimirum illa sit Respublica appellanda, in quâ princeps non presens est?* Sed sanè quid impedit, quando ad tempus physicè saltem abest, adest tamen per Magistratus suos delegatos, qui in causa dubia illum consulere possunt, ut sententiâ suâ litem decidat. Indè non *necessarium* est, ut semper domi maneat, quòd verò *commodius* sit, non nego.

28. Jam ad alterum membrum, de *constitutâ inæqualitate*, quæ post Rempublicam introducta est, ubi ante omnia colligo assertiones meas antea ubique sparsas de *æqualitate, quæ fuit ante Rempublicam*, quàm verò distingvo in *æqualitatem* 1. *libertatis*. 2. *dignitatis*, 3. *potestatis*, 4. denique *jurium*. Ex his prima & ultima species manserunt, nisi quòd nonnunquam à principe, acquisitâ potestate legislatoriâ, fuerint limitatæ. Sed *æqualitas dignitatis & potestatis* planè sublata, & quidem *ambæ in principem collatæ sunt*. Qui cum nonnullis iterum ambas participavit, ita ut aliquibus *particulam* suæ potestatis & dignitatis *simul* concesserit, qui propriè demum Vasalli ejus appellati sunt, alii verò *particulam solius* dignitatis tantùm acceperint, quâ digniores essent alii. Indè vulgaris distinctio inter *civès nobiles & ignobiles*, ubi nobilium potro certus ordo est, nimirum *Comitum, Baronum & nobilium*

strictè sic dictorum &c. quales determinationes jus naturæ nostrum ignorat, quia immediatè dependent ab arbitrio alicujus principis, & consequenter secundùm varietatem Rerumpublicarum mirum in modum variant. Interim de dignitatibus nostræ imperii videbis suò locò in jure publico.

29. Ex dignitate oritur *existimatio* & huic opposita *infamia*. *Existimatio* est valor personæ secundum ejus dignitatem à Principe ipsi impositam, *infamia* verò est amissio dignitatis.

CAP. XXIII.

De qualitate & quantitate Reipublica.

I.

Proximum nunc est, ut ad *naturam* Reipublicæ paulò propius accedamus, ubi antea qualitas ejus paucissimis discutienda. *Qualitas* autem Reipublicæ consistit in ejus *formâ*. Ubi ante omnia in questione est, *ex quò fundamentò forma sit perenda?* Nani nisi circa tale præsuppositum pugnaremus, frustrâ de futurò ordine quæreremus, & quasi ὄστρον πρὸς ὄστρον committeremus. Ut verò questionem paucis satisfaciamus, brevibus saltem dicimus, *semper formas Rerumpublicarum sumendas esse à potestate à populò in majestatem collatâ*. Sicuti enim nota Reipublicæ est potestas, ita & ipsa potestas nota est formæ Rerumpublicarum. Quæ ratione

ego illas Rerumpublicarum divisiones, quas formales appellant alii, tanquam spurias divisiones, & ad solam materiam respicientes, statim excludo, quæcum nostrâ regulâ reciprocari nequeunt.

2. Jàm autem constat, vel in majestatem à populo circa liberè exercendos suos actus potestatem esse collatam, vel saltem eam aliquò certò modo esse restrictam, inde statim spontè sua fluit divisio in Rempublicam absolutam & limitatam.

3. *Respublica absoluta est, quando illa persona, qua habet Majestatem, ex proprio judicio, secundùm presentes rerum conjunctiones Rempublicam & cum eâ, voluntates & vires Civium dirigit, absq; lege vel statusò aliquâ prescriptò; Vel, ut adhuc clarius dicam, illa est Respublica absoluta, ubi principi regalia non sunt adempta, de quibus cap. 25. Inde non officiunt huic absolute potestati illæ leges, quæ respiciunt saltem ad amorem in subditos, vel alia per se clara, quia ad hæc omnia princeps naturaliter absque legibus fundamentalibus obligatus est. Et quoniam ita plena & incircumscripcta potestas apud ejusmodi principem residet, consequens est, ut nunquam potestate suâ abuti possit, ita ut finem illum, ad quem implendum Rempublicæ præpositus est, vel invertat vel planè intermittat. Quò pacto ex abusu potestatis absoluta evadit Tyrannia, quæ sefe vel occultè exerit, quando sub externò prætextu salutis publicæ, periculosa Rempublicæ intentio dissimulatur. Vel demum planè aperte cognoscitur, ubi publicè incommodum, detrimentum, avaritiam atque crudelitatem tyrannus proficitur. Cave ta-*

mea

men per nostram Tyrannidem eam intelligas, per quam olim Poëtae & Oratores illos principes delineare solebant, qui sordidè & omnibus vitiis pollutà vivebant, optimè tamen imperabant. Neque cum nostrà, seu *politica* tyrannide, confunde *Regna Despotica*, quibus bonus Tyrannus præest, nam apud Barbaros pterosque & legibus quandoque receptum est, principem suos subditos tanquam mancipia & servos habere posse. Qualis forma regiminis illis non *iniqua* sed *laudabilis* potius habetur, qui genis horum hominum penitus noscunt, illi enim non negabunt, quòd simul per tale regimen salus Reipublicæ obtineri possit.

4. *Reipublica limitata vel restricta est, quando persona, qua Majestatem habet, circa administrationem ad certas leges est restricta, vel cui Regalia vel pars Regalium adepta sunt.* Illæ verò leges planè aliam habent faciem, ac leges aliæ, quia hæc magis *pacta* sunt, & ab aliis distinctionis gratià appellantur *leges fundamentales*. Isti verò, qui illas simul interpretantur, dicuntur *status* vel *ordines* vel *Optimates* Reipublicæ, utpote in quos à populo ista potestas etiam est collata.

5. Atque hæc sunt duæ istæ species Reipublicæ *formaliter* consideratæ, ubi tamen quandoque accidit, non omnia ità accuratè in unà vel alterà Republicà instituta esse: ut statim primò intuitu vel *absolutè* vel *limitatè* appellari possit, quia nonnulla interveniunt, quæ talem dispositionem planè invertent videntur: quò pacto resultat alia distinctio Reipublicarum in *Regulares* & *Irregulares*. Et

quidem regularis est, in quâ in solum Principem à populò potestas vel absoluta vel limitata collata est. Sed è contrariò irregularis est, in quâ potestas Republica non ita regularitur deprehenditur. Et illa iterum vel mixta dicitur, vel *systema Civitatum seu fœderatorum*.

6. *Respublica mixta* est, quando aut publicâ lege aut consuetudine legitimâ potestas Republica partim residet apud principem, partim apud ordines vel status Republica, inde causa hujus irregularis regiminis non est morbus aut vitium aliquod administrationis, sed ipsa pacta fundamentalia. Divisio verò potestatis vel aequaliter vel inaequaliter instituta est. Et inaequaliter quidem, quandò vel princeps præferitur adhuc statibus, vel status præferuntur principi, contra verò aequaliter, si circa eam utriqve, tam Princeps quàm status æquali modò concurrunt.

7. Ipsa autem *Respublica mixta* adhuc vel absoluta est vel limitata. Fieri enim potest, à populò vel potestatem absolutam vel restrictam in principem & status simul esse collatam. Quò modò specialiter *Respublica mixta absoluta* dicitur, ubi princeps cum statibus absolutam habet potestatem, & deinde mixtè-limitata, ubi in principem & status restricta potestas collata est. Ubi etiam quandoque in ejusmodi formâ accidit, ut una pars observet leges, altera militiam, una pecuniam, altera aliud quoddam. Quandoque verò Rempublicam administrant simul.

8. *Systema fœderatorum* constat ex multis Rebus publicis, præcipuè in istum finem, ut ipsarum vi-

res pro unius viribus habeantur. Tale systema ab alijs etiam non malè *corpus gentium* adpellatur. Quoad istud verò breviter hoc simul notandum venit, quòd in ejusmodi fœdere vel tantùm respiciatur ad mutuam vel defensionem vel offensionem (nam alias parva ista corpora facili negotiò disjuncta devorarentur) reservatò regali, ut *justitia* interna ex propriò institutò observetur, vel quòd simul hoc regale in totò systemate ex urò institutò exerceatur. Quò pactò, si aliquid de tali systemate dicendum erit, ipsum fœdus fundamentale inspiciendum est. Interim postulat simul necessitas, ut in Republicâ systematicâ vel *communis Senatus* vel *unus aliquis* constituatur, qui à reliquis in mandatò habeat, quomodò res expediendæ sint. Statim simul fluit inde, quòd tale systema nunquam numerandum sit inter Respublicas *absolutas*, quia *Senatus* jussa duntaxat exequitur, & ità quasi pro instrumentò systematis habetur. Quòd simul causa est, illud systema nec inter Respublicas *regulares*, nec *mixtas* referri posse, quia dicta ægrè huc applicari possunt.

9. Spectant huc duæ distinctiones, quarum prima est inter Respublicas *simplices* & *compositas*, ubi simplex talis est forma Reipublicæ, ubi unum tantùm corpus adest, *composita* verò, si plura diversa corpora sunt unita. Quâ ratione Republica *composita* est Systematis fœderatorum Synonymum. Alterò modò Republicæ sunt vel *simplices* vel *mixte*, quarum priores sunt illæ ipsæ, quas appellavi regulares, posteriores verò, quas irregulares nominavi.

10. Quando nunc quaestio instituenda est, quod genus *Reipublica* alteri sit preferendum, tunc non commodius facio, quam si duplicem reddo respon- sionem. Prima ex sola ratione vel respicit ad utili- tatem *subjectorum* vel *Imperantium*. Si subje- ctorum non possum non *Reipublicas limitatas* preferre absolutis, quia ibi potestas abso- luta in commodum Civium per leges fundamen- tales sanò modò est restricta, ita ut princeps non pro- hibita illos circumagere possit. Si *imperantium*, tunc potestas absoluta superat limitatam, quia sic princeps liberrimam habet dispositionem, volun- tatem quamcunque exequendi. Imò si tam impe- rantium quam parentium utilitatem simul, quoad securitatem externam considerare volumus, iterum obtinet *Reipublica absoluta*, quia tunc, si occasio commodi alicujus adest, non expectandum est, priusquam status consenserint. Quando verò *in- clinationes* hominum producimus, tunc sanè ista forma praevalet, quae *genio* civium magis congruit, illud autem videmus ex eà formâ, sub quâ prae alterâ beatè & tranquillè vixerunt homines.

11. Sufficiant ista de qualitate *Reipublicae*, progre- diendum nunc est ad ejus *quantitatem*, quae duplici ratione instituenda est, illam enim vel multitudo seu *numerus imperantium* gignit vel *parentium*, & ho- rum quidem non juxta numerum individuorum, ita, ut determinetur, quot personae parentes ad ali- quam *Reipublicam* constituendam requirantur, quia per se personae, undique sparsae, talem statum nunquam generant, sed respicitur tantum ad nume- rum *communitatum*, quas individua ista inhabitant.

Iste numerus autem in eò consistit, quòd Respublica partim *ex multis communitatibus* constet, partim *ex unâ tantùm* sit composita. Nam ab initio Rerum-publicarum non aliqua semper, sed quandoque multæ ejusmodi communitates ad Rempublicam aliquam condendam consensere. Quod ultimum genus hoc peculiare habet, quòd in vicem summæ potestatis, alia digna subjecta, in illis locis, ubi Majestas præsens esse nequit, constituentur, quæ ex certò caractere analogiam potestatis præbeant, & in jure dicendò, ab ipsâ potestate concessam habeant autoritatem, qualia unò vocabulò appellantur *Magistratus* vel *Ministri* potestatis.

12. Quò pacto nunc non inutiliter quæritur: *que quantitas Reipublicæ præ alterâ, hominibus, in eâ viventibus, sit utilior atq; commodior?* Quam tali modò commodè decidimus, distingvendò nimirum inter duos modos, quî ex *salute Reipublicæ* cap, præced. §. 15. fluebant. Quando enim *administrationem justitiæ* contemplamur, tunc Respublica illa prævalet, quæ ex unâ saltem vel paucissimis Communitatibus composita est, quia hòc respectu partibus immediatè ab ipsâ potestate, & citius quoque judicatur, quod alias, si communitas una à sede principali latè patet, majori cum impedimentò peragitur. Accedit quandoque Magistratuum in decidendis controversiis favor, quò uni parti præ alterâ sunt addicti, quem & non rarò donis vel promissionibus aliis sibi procurare possuat homines. Sed si *defensionem* vel *offensionem* producimus, absque dubiò illa Respublica obtinet, quæ securitatem inter-

natam

nam cum fortissimò successu contra alios stabilire præstat, si enim illud efficit, non aliter quàm ex multijs iisque florentissimis Communitatibus erit composita.

13. Deinde hoc insuper notandum venit, quòd non semper specialiter Civitates ad Rempublicam constituendam confluere debeant, sed *Vicus etiam sufficiat*, quia & tanta multitudo hominum istum inhabitare potest, quàm Civitatem. Verùm dicis: sic non satisfacis §. 15. Cap. præced. ubi ad civitatem munimenta requisivisti, vico verò nulla auxilia defensionis adscripsisti, quâ ratione *defensio & offensio* in Republicâ, è tali vicò exorta, prorsus exulabit? Ego ità. *Offendere* possunt ibi alios incolæ, licèt ubique aditus sit obvius, imò & ibi *defensio* commodè suscipienda est, si in vicò dantur viri fortes, isti enim ad robustam defensionem præ munitis adhuc requiruntur.

14. Ex istâ quantitate scit *distinctio una materialis* Rerumpublicarum in *dividuas*, quæ ex multis Communitatibus, & consequenter etiam Regionibus, Provinciis, vel Regnis constant, quas tamen cum Systemate aliquò non confundere debes, & *individuas*, quæ unicam saltem civitatem vel unicum Vicum complectuntur.

15. Altera *quantitas* componitur ex *numero Imperantium*, quandò videlicet non unus semper, sed & plures quandoque munus principis obeunt. Ubi antè omnia præoccupare debeo, *nihil obesse dicendis*, an potestas sit *absoluta vel limitata*, utraq; enim *formarum species* patiuntur *vel unum vel duo*
vel

vel plura subiecta gubernantia. Nam duo etiam & tres tam æquè Reipublicæ alicui absolutæ præesse possunt, ac potest unus. Cujus assertionis tot in promptu habeo testimonia, quot mihi opus erunt ad-versus eos, qui illam negare aggrediuntur.

16. Ex his generantur duæ divisiones materiales, una, quæ locum habet in Republicâ *absolutâ*, altera, quæ in *limitatâ*. Priori modò distingvo Rempublicam in *Monarchicam* & *Polyarchicam*. *Monarchia* est Respublica absoluta, cui unus imperans præest, *Polyarchia*, cui plures præsumt. His opponitur *Anarchia*, quando quilibet secundum proprium iudicium vivit. An talis detur? certè dubito.

17. Non tamen confundere debes hanc Monarchiam politicam cum *Monarchia historica*, quam discute præsens institutum non est, sufficiat scire, quòd Monarchia præsens non sit. Sed quoad nostram iterum non prætereundum est, stylò etiam politicò eam simul exprimi posse, prout *impusatio* inter gentes postulat, vel per *suprematum* vel per *regnum* vel per *impenium*. Non tamen, ac si ista vocabula monarchicum statum semper designare deberent, quia & quandoque accidit, in regnò vel imperiò simul polyarchiam obtinere posse, sufficiat tamen, ista vocabula id determinare, quod plerumque fit.

18. In Republicâ *limitatâ* divisio materialis est, quòd ea sit vel *Monocratica*, cui unus vel *Polycratica*, cui plures præsumt. Ex istâ verò pluralitate oritur partim *Aristocrasia*, quando optimates vel nobiles,

biles, partim *Democratia*, quando populus universus imperat. In *Aristocratia* tantum optimates jus suffragii habent, sed in *Democratia* competit hoc omni ex populò. Deinde *Aristocratia* seorsim opponitur *Oligarchia*, quando nobiles vitiosè statui præsumunt, & *Democratia* contrariatur *Ochlocratia*, quando hinc res malè observantur.

19. Restaret *materiale* Reipublicæ mixtæ & Systematis foederatorum, quibus tamen nos, propter earum irregularitatem, certa nomina ex dictis dare nequimus, neque enim justè unum, neque justè plura individua imperantia fingere possumus, nisi specialiter talis forma nobis proponatur, sic enim remanebit quidem irregularitas, sed quandoque ab eà materià sortietur prædicatum, cum quâ præalterà convenit.

20. Si nunc de utilitate unius Reipublicæ præalterà quarimus, in genere ex s. to. dicta repeto, addo verò hinc, quod *Monarchia Polyarchia & Monocrasia Polycratia* indistinctè præferendæ sint, quia quandoque accidere potest, ut inter imperantes dissensus, & cum isto in Republicâ maximum malum oriri possit. Deinde *Democratia* anteponitur *Aristocratia*, quia populus, si regimen habet, quotidie tumultus, inscius, tales statui officere posse, concitat, quod in *Aristocratia*, ubi nobiliores & consequenter etiam prudentiores gubernant, non ita metuendum est.

21. Equidem disconveniunt mecum alii in locandis divisionibus Rerumpublicarum, semper enim incipiunt, ubi ego desino, istud verò quandoque planè

ne omittant, quod principium meum erat. Illi enim, qui in solis divisionibus materialibus acquieverunt, mirum in modum sese cruciarunt, quod prædicatio hic vel iste status, cui præ altero favebant, (qui revera tamen cum terminò disconveniebat) asficiendus sit, inde tot abstractiones, limitationes atque distinctiones exorta sunt, quas omnes recensere, ne calamò quidem dignum est. Breviter, non reputabant secum, qualis differentia sit inter duas quæstiones, qualis? vel quanta? sit Respublica, quarum primam semper nostræ ultimæ inesse existimant. Isti verò, qui alias adhuc divisiones adjunxere, obliti tamen hæc parte vera dubitandi principia, divisiones materiales adhuc inter formales collocarunt, quò factum est, ut deinde nesciverint, vel sese explicare noluerint, quomodo ex talibus divisionibus, malè collocatis, Respublica nominanda sit. Nos itaque securam ambulantes viam, *perunt circa divisiones materiales*, si formaliter procedimus, *soliciti sumus, præcipue quòd sciamus, neq; istas neq; illas fundamentum esse, quòd Respublica una alteram præcedat*, confert Cap. 27. §. 15. seqq. Sic præfuso evadunt apud nos inutiles, præter alias, hæc duæ quæstiones, circa quas tamen acriter inter se disputarunt Viri eruditi. Quarum prima est: *An deat Monarcha temporarius?* Quam utriq; affirmamus, licet ad annum saltem talis homo statui absoluto præsit. Sic tu ipse judica, an Monarcha fuerit Dictator Romanus. Altera est, *an ille sit princeps absolutus, qui habet potestatem restrictam.* Nos negamus, quia impossibile est idem simul esse

& non esse. Isti verò, qui quæstionem proposuerunt, seducti sunt ab istò præsuppositò, quasi Monarchia, exclusâ Polyarchiâ, sit sola Respublica absoluta.

22. Sed dicis: Sic video, à te tres notabiles species Rerumpublicarum esse omissas? nimirum 1. *Rempublicam universalem*. 2. *Politiam* & 3. *Rempublicam liberam*. Ego ita: *Respublica universalis* est Ens, quod non est, nec esse potest, ergo est *Ens*, ut alii appellant, *ridiculum*, vide enim, quæ dixi Cap. 22. §. 12. & 13. Scio equidem, nonnullos scriptores clamare de ejusmodi terriculamentò futuræ Reipublicæ universalis, sed isti nihil aliud effecerunt, quàm quod levibus hominibus metum incusserint, à Sanioribus verò usque adhuc vapulent & rideantur. Deinde *Politia* significat quidem Rempublicam, non tamen aliquam in specie, sed omnem statum, quem tibi proponis, sic est potius Reipublicæ, in genere sic dictæ, synonymum. Postea verò *Respublica libera*, quatenus per eam intelligis statum sine regimine, tum demum expectabitur, quando incipiet Respublica universalis, vel potius, quando principes omnes erunt mortui. Si autem per eam genus aliquod ex præcedentibus intelligis, mallem, te ita loqui, ut verba tua aliquid significant, nam & limitatæ, quas tu fortè per Rempublicam liberam intelligis, etiam sunt regimini subjectæ. An verò saltem propterea liberæ appellandæ sint, quòd ibi major obtineat libertas Civium, quàm in Rebuspublicis absolutis, iterum non video, quia tunc talis terminus neque aptus neque adequatus est.

est. Vera causa hujus erroris est, quòd Domini nostri Politici confuderint disciplinam suam cum disciplinà alià. Nam apud nos in Republicà Germanicà tales dantur liberæ Civitates, *Kaiserliche freye Reichsstädte* / à quibus, quia sunt vel Democratiæ vel Aristocratiæ, statim concluderunt ad alias extra forum Germaniæ, quæ ejusdem farinae sunt. Atque sic notionem Juris publici usurparunt ut notionem politicam.

CAP. XXIV.

*De Affectionibus
Reipublica.*

R

SEquuntur affectiones Reipublicæ, quæ vel à *qualitate* vel à *quantitate* ejus pullulant. Ubi commodè quæstiones instituendæ sunt secundùm ejus
 1. *Originem.* 2. *Mutationem.* 3. *Modum Regiminis,* & denique 4. *Interitum.* Sed nè cogites, nos hæc aliquas simul leges tradere velle, hoc enim institutum spectat ad duo capita sequentia. Neque repetimus etiam ea, quæ antea de *causâ* originis differuimus. Sed subsistemus saltem in talibus quæstionibus, quæ solam *qualitatem* & *quantitatem* respicient.

1. Quod itaque *Originem* attinet, quæstio jam est: *an in constituenda Republica primariò de qualitate, an de quantitate aliquâ convenire debeat populus.*

pulus. Nos qualitatem ponimus, nam si populus concludit ad constituendum quendam statum, *naturalius* æquè ac *methodicè* planè factum est, quando inter se conveniunt homines de formâ prius eligendâ. Et licet jam aliquem vel plures posuissent, qui futuri principes esse deberent, non tamen isti talem characterem sortiuntur, priusquam potestas in illos collata sit. Quomodò enim conferre poterunt potestatem, cum potestate Majestatem, & ita erigere Rempublicam, nisi antea inter se convenissent de qualitate hujus potestatis. Posses indè regere, *non semper apud populum esse, ut qualitatem majestatis conferat.* Ego verò ex naturali dispositione utique per superius dicta hanc libertatem populo adscribo, utpote ex quâ decisionem depromsi. Quòd si verò populus hanc libertatem in Majestatem contulisset, tunc sanè pacta legitima nunc derogant dispositioni naturali. Nihilominus tamen, cum oriretur Respublica, hæc libertas adhuc apud populum erat.

3. Sed nec Occasione *quantitatis* in specie hoc prætereundum est, populum in instituendò principe simul constituisse, ut vel post hunc alius eligendus sit, vel illi alter sine electione succedat. Indè venit distinctio inter Rempublicam *Electivam* & *Successivam*, ubi in *Electivâ* potestas eligendi *regulariter* est penes populum, *confer s. s.* vel apud illos, qui ad talem solennem actum sepositi sunt; in *Successivâ* verò sequitur ille ex pacto populi vel tacitò vel expressò, qui antecessori proximior erat gradu. Ità enim incommodis prævenire voluerunt, quæ speranda

randa fuissent, si arbitrium successionis fuisset vel penes *Principem* vel penes *Populum*. Quando autem ipsam hanc distinctionem paulò pressius adspicimus, *arbitrium populi* non facit regnum successivum, sed electivum potiùs. Si enim ex hoc fundamentò filius principis succedit, *Reipublica* non evadit successiva, sed tam diu durabit potestas eligendi, quamdiu ista populo non adempta est. Quanquam & aliò modò ista distinctio ab alijs explicetur, quæ tunc fundamentum habet in distinctione regni patrimonialis vel usufructuarii. Si autem arbitrium est *penes principem*, tunc illi ab intestato ex dictis Cap. 14. §. 45. succedunt *liberi*, his deficientibus, succedunt alii ex Propinquis ex d. l. §. 41. ad 44. Sed quando proximus successor *per testamentum* præteritus est, regulariter per jam dicta talis voluntas obtinere nequit, nisi populus simul consentiat, quia hoc contra naturam regni successivi esset. Limitamus tamen regulam in illò casu, ubi plena potestas *alienandi Reipublicam* in principem specialiter collata est. Sic enim populus tacitè consentire debet, quod accidit in *Reipublica Patrimoniali*.

4. Sed videamus nunc, qualem ista distinctio *Grotij* inter *Reipublicam patrimonialem* & *usufructuariam* usum habeat? *Patrimonialem* appellat, ubi potestas alienandi regnum, idque pro lubitu dividendi, in principem collata est. *Usufructuariam* verò, si hoc princeps facere nequit. Hiæ antè omnes defensores hujus distinctionis mihi concedere debent, quòd talem potestatem (regnum, quando luberet, alienandi, tanquam modum aliquem inor-

dinatum, & ex quò facilè detrimentum Reipublicæ sequeretur) dispositio naturalis immediate secum non portet, sed soli pacto speciali relinquat. Ex quò tandem sequitur, quòd illa non sit pars Regalium, utpote quæ naturaliter Majestati insunt, & per pacta in *formâ limitatâ* principi auferuntur, confer Cap. 25. §. 2. Quia itaque speciale beneficium est, non tollit *formam absolutam*, si deest. Indè, ut sensum meum brevibus explicem, valet regula: *Tandiu Respublica manet Usufructuaria, quamdiu per speciale pactum non probatur patrimonialis.* Atque extra hanc regulam nullum alium usum distinctionis reperio.

5. Restat adhuc aliqua limitatio inquit Reipublicæ *electiva*, nam vel populus eligere potest, quem modò vult, & tunc dicitur *Electio libera*, vel ex pacto aliquò præcedente se ipsum obligavit ad eligendum quendam ex certâ regione, familiâ, ex unico sexu, exclusis foeminis, & vel cum requisitâ determinatione annorum vel non, ubi *electio restricta* appellatur.

6. Spectat porrò huc materia *Interregni*, quòd duntaxat locum habet in Rebus publicis jam constitutis. Si enim in statu aliquò electivò princeps mortuus est, tunc, antequam ad novam electionem properatur, regnum non debet manere sine capite, & cives vivere ac in conditione aliquâ naturali, sed conveniens est, ut vel *Consilium* Reipublicam administret, vel *Inter - Rex seu Inter - Princeps* constitutur, qui statui tanquam caput præsit, quia mortui imperantis Respublica electiva non iterum dilabi-

tur.

tur, sed adhuc ita firmiter cohaeret, ac antea tempore Principis. Castigarunt inde nonnulli Hobbesium quod arbitretur: *Congregatos, si discesserint sine novo Principe, nec non constituto prius loco & tempore secuturi conventus, abire in dissolutam multitudinem.* Talem nimirum assertionem procedere tunc demum existimo, quando conveniunt populi de constituenda aliqua Republica, non si jam constituta novum caput proponendum est. Sed ego arbitror, hanc Satyricam opinionem ab Hobbesio in altum finem esse simul scriptam.

7. Quoad regnum *successivum* vero non ita specialiter res determinanda est, quia in Rebuspublicis vel ex pacto expresso vel tacito seu longa consuetudine receptum, quomodo successio propinquorum instituenda sit. Sed hoc jam dispiciendum venit, si oriretur forte circa talem *successionem lis aliqua, cui illam decidendi potestas competat.* Nam statim ad arma prorumpere, velle, fini Reipublicae est diametrum adversatur. Itaque si princeps adhuc vivens litem sententiam suam legitime atque iuste dirimit, res ferme acta, atque ille succedit, qui vocatus est. Quando vero post mortem Principis disceptatio oritur, aequissimum est, ut populus intercedat & aliquem eligat, qui successione dignus videtur. Qui casus tamen non propterea ex statu successivo gignit electivum.

8. Haec itaque occasione originis sufficient, sequitur *mutatio* Reipublicae, quae nihil aliud est, quam *mutatio formae vel materiae prioris, in formam vel materiam aliam.* Et de mutatione mate-

ria quidem non acriter disputare debemus, quia ista formæ non officit, sed tantum numerum Imperantium vel auget vel imminuit, quâ ratione talis mutatio Reipublicæ non adeo conspicuam variationem generat, si v. g. ex Monarchiâ fit Polyarchia, vel ex Monocraziâ Polycratia, vel vice versâ. Mutatio tamen evaderet aliquô modô magis conspicua, si ex Aristocraziâ Democratia surgeret, quia ibi insignis est differentia inter imperantes.

9. Longè notabilior est mutatio *formæ*, si ex statu *limitatô* fit *absolutus*, vel ex *absolutâ*, *limitatus*, tunc enim aliam cuncta sortiuntur faciem, & quod antea circa Respublicas æquum erat, vix adhuc obtinere potest, quia hæc duæ diversitates diversissimum relinquunt effectum.

10. Sic itaque quaestio instituitur: *An illud, quod priori tempore ab imperantibus promissum vel pactum est, per mutationem tollatur?* Ubi inquit mutationis *materialis* obligatio præcedens nullo modô evanescit, quia adhuc eadem qualitas Reipublicæ est, quæ erat antea. Confer tamen Cap. 29. §. 7. seqq. ubi juxta distinctionem Conventionum realium & personalium specialius rem expendemus, & respondebimus simul ad quaestionem: *An pactum expiret mortuô principe?* Sed gravior paulô est responsio, quando *forma mutata* est, respondent quidem alii, sed frivole & sine ullâ satisfactione. Nos *materiale obligationis* ipsius considerabimus. Si enim illa complectitur officium aliquod per se imperfectum seu *humanitatem*, tunc Civitas in novam formam collapsa, non obligata est, ad eam ser-

van-

vandam, quia etiam fieri potest, ut implementum obligationis pugnet cum interesse novi status. Quando verò obligatio officium continet per se *perfectum*, quale est debitum, tunc ad observandam obligationem in novâ istâ formâ populus adstrictus est.

11. Sed ita non omnino id, quod mutationi obnoxium adhuc est, expositum vides, restat enim alia *mutatio, que fit per Vim*. Istam verò alii rectè distinguunt in *Vim justam* vel *injustam*, quam nos ita applicabimus. *Vim justam* adhibet ille, qui in bellò justò populum alterum subegit, & unò vocabulò dicitur *occupatio*, addere potes, *bellica*. Sed ille, qui primò regionem aliquam cum vi armatâ intravit vel etiam planè subjugavit, est quidem *verus possessor intuitu tertii*, non tamen intuitu prioris domini, quia sic duntaxat pro detentore habetur. Quando autem pro ratione circumstantiarum & ratione qualitatis Reipublicæ, in regione subactâ, vel *consensu subjeutorum* vel *pacè subsequente* confirmatur, etiam ratione prioris domini pro verò possessore habetur.

12. *Vt verò injustâ* ingerit sese ille, qui formam limitatam fraudibus vel per aliam violentiam invertit in absolutam. Vel qui ad quamcunque formam Reipublicæ obtinendam invocatus illicitis mediis uritur.

13. Occasione hujus quaeritur: *An acta invasoria, depulsò eò, adhuc obligent?* Quod de *invasore injustò* statim nego, ita ut liberum sit, eò ejectò, omnia in pristinum statum convertere, & quod

gestum est, pro nullò declarare. Sed si *invasor justus* fuit, aliud statuendum erit, hinc enim, postquam iterum ejectus est, omne id adhuc obtinet & obligat, quod in *commodum* status constitutum vel actum erat. Quod verò ratione sui ipsius composuit, per se, si depulsus est, cessat.

14. Succedit *modus Regiminis*, ubi ex parte *formæ* status, Respublica aliqua vel *bonè* seu secundum leges fundamentales ab imperante administratur, vel *pravè*, seu quando tale officium seponitur, inde venit distinctio inter Rempublicam *rectam* & *corruptam*. Ista verò distinctio sàtem in *formâ limitatâ* obtinet, nam abusus formæ absolutæ antea dictus est Tyrannis, ex quâ si occultam Tyrannidem etiam ad Rempublicam corruptam applicabis, non refragabor. Intesim Tyrannis occulta, ut arbitror, corruptæ nomen adhuc non meretur.

15. Quomodò verò Reipublicæ corruptæ *succurrendum* sit, ut in pristinam conditionem reducantur, grave consultum est. Nam si supplicationes subditorum, admonitiones & alia media lenta nihil operantur, tunc, quomodò ad aliud properandum sit, potius videbimus *in Capite de jure Parentium*.

16. Deinde ex parte materiæ Respublica ab imperante suo vel *prudenter* vel *imprudenter* regitur. Priori modò hoc non aliter fit, quàm si finis Reipublicæ ex utrâque parte impletur, quod ex alterò modò non ita, verum potius contrarium expectandum est. Venit inde distinctio Rerumpublicarum in *sanas* & *morbidas*. Hoc deinde adhuc paulò morbosius est, si morbum procurat simul *formâ*, quod

quod vel accidit, si leges fundamentales contra genium subjectorum fabricatae sunt, vel si plane illae injustae sunt. Inde ratione morbi hujus non aliter consulendum, quam ut leges tollantur.

17. Sed graviores sunt hae duae quaestiones, quae occasione morbi prioris proponuntur. Videlicet una: *quomodo morbum praecurrendum sit?* seu, *quomodo prudenter regimen instituendum?* Altera vero: *quomodo morbus, qui jam intravit, iterum prudenter corrigendus?* Utraeque sane quaestiones magnae sunt ponderis, sed ad quas nos sterilem dare possumus responsionem, quia nullam aliam possunt inculcare regulam, quam, *ut utriusq; in Casibus prudentia adhibeatur.* In quo autem illa consistat, simul in quaestione orat. Extant equidem nonnulli optimi libelli, in quibus prudentia statistica aliquo modo docetur, sed quorum autores tamen ipsi fatentur, super exiguo fundamento regulas illas esse structas. Quando vero mihi circa duas has quaestiones pretiosissimas parvum meum iudicium adde-re licet, tunc ita sentiam.

18. Libelli isti inserviunt saltem ad comparandum habitum aliquem theoreticum, & nihil nisi confusam notitiam terminorum gignunt. Inde potius his adjuvenda, imò praeposenda est historia temporis veteris & praesentis, item distincta notitia Rerum publicarum hodiernarum, & praecipue illius, cui praesentia vel praesse volunt. Quae omnes deinde secundum justum iudicium inter se conferantur, ut videat Politicus, in qua materia unus status praeter altero quid laudabile habeat, ubi iterum Politicus periclitetur,

annon? & quomodo? morbus Reipublicæ suæ juxta alteram corrigendus sit, & quæ sunt aliæ innumerae viæ, quibus historias & notitiam istam lucratur. Deinde simul evolvendi sunt sanioris philosophiæ scriptores, è quibus cerebrum in ordinem & justam methodum redigatur, ut postea intellectus majori cum effectu vires suas effundere possit. Et quia *Μουσῶν Ἰερωνί* atque librorum heluones à communiōne cum elegantibus hominibus statim excluduntur, idè è contrà multum simul *ad acquirendam capacitatem politicam* contribuunt, cura Reipublicæ literariæ & conversatio cum viris eruditis, non verò cum Semi-Doctis, quia isti hominem juvenem ad pædantica principia facile seducere possunt, quæ tamen hęc politiori seculò merito castigantur. Et quanquam nunquam ab aliquò virò verum systema statisticum, ipsâ praxi corroboratum & demonstratum edi queat, non deterrendus tamen est novus Politicus à studio istò incompacto, quasi hoc ad Rempublicam in partibus suis gubernandam non sufficiat, & quasi sic Prudentia ad perfectè gubernandum parvò modo adhuc in ordinem sit redacta. *Sed sapius tamen in casibus ejusmodi dubiis longè felicitè agimus imprudentes, ut postea videntur, nos salutissimè Prudentiâ adjuutos esse, ità, ut alius facile sibi falso persuaderet, nos in tali casu prudentiam exhibuisse formè divinam.* Spectet enim huc commune proverbium: *DEI providentiæ & hominum exiguâ sapientiæ regitur mundus.*

19. Restat Reipublicæ interitus, qui cum mutatione ejus non confundendus est, qua ratione duas
 confi-

considerabiles vicissitudines status, nimirum ex unâ parte, si ex unâ Republicâ plures fiant, ex alterâ parte, si plures simul uniantur, huc non spectant, sed mutationi materiali & formali relinquuntur. Ideò interitus Reipublicæ typæ demum contingit, quando penitus esse d. finit Republica. Sed ne cogites, jam valere vulgi distinctionem, inter mortalitatem Regum & aternitatem Reipublica, quæ, prout alii jam docuerunt, locum hîc sibi vindicare nequit. Quippe illud saltem intelligunt per aternitatem, quod, lapsis & mortuis licet singulis ex Civibus, alii continuo illis succedant, quod vel propagatione vel surrogatione exterorum accidat. Verùm ex hîc ipsò fundamentò Reges & Principes, longè meliori modò immortales prædicare possem, quia defectum mortuorum alii semper vel per successionem vel electionem supplent, sicut de Civibus dictum est. Deindè si moraliter rem metimur, facta atque gesta Regum mortuorum in omnium memoriâ incontussa hærent, quod de Civibus & privatis dici nequit.

20. Itaque mallem interitum Reipublicæ ex supra ubique dictis dispescere in *formalem* & *materialem*. *Formale* enim interitum sentit, quando non quidem ex unâ formâ fit alia, hîc enim modò mutatio fit, sed si finis Reipublicæ cessat, neque amplius iustitia observatur, neque securitati externæ prospicitur, & populus seipsum circumagit. *Materiale* interit, si populus & omnes Cives Republicâ exeunt & ubique distracti sine intentione & animò subjectionis vivunt. Hoc tamen non extendendum est

est simul ad Imperantes, nam licet illi statum suum derelinquant, non tamen simul procurant interitum, quia, amissò eò, populus novum constituit.

CAP. XXV.

De Juribus & Officiis Summorum Imperantium.

I.

SEquitur, ut ad jura & Officia Summorum Imperantium tandem accedamus, ubi quidem non acriter antea disputandum erit, quæ pars alteram præcedat, quia ipsa materia pugnat pro jure, utpote ex quò demum officia statim extrahemus. Sed illud tamen dispiciendum est, quid per ista jura intelligatur? Nobis ea placet breviter nominare *signa Majestatis* vel *signa, quæ Majestati insunt*. Equidem, scribunt multa communiter Politici de *Regalibus*, ubi, si istum terminum cognoscimus, convenit ille cum signis nostris. Quò pacto Regalia Majestatis *signa* vel *jura Majestatis* appellare poteris. Ideò nostra disputatio præcipuè constabit ex eò; *Quid sibi possit Majestas?*

2. Cave tamen, putes, Regalia seu jura Majestatis esse solum ejus *accessoria*, quasi nimirum spectaliter illa in ipsam conferenda sint. Nam ex hoc præsuppositò parvas quaestiones decidere posses, quia sic semper ignorantiam tuam ita excusares, quod leges fundamentales alicujus Reipublicæ propterea sint

sint consulendæ. Quâ ratione ego illa appello potius *naturalia Majestatis*, utpotè quæ semper à majestate aliquâ præsumuntur, priusquam per leges fundamentales in statu limitatò probetur contrarium.

3. Indè in quæstionibus similibus, ubi de juribus & officiis Principum quæritur, prius dicendum est, quid ex dispositione juris naturæ in casu justum sit, & postea ad leges fundamentales, si Respublica est limitata, progrediendum, utpote ex quibus dispositio naturalis limitatur.

4. Jam ad *divisiones Regalium*, quarum diversæ communiter instituuntur, ex quibus tamen quælibet suos habet amassios. Nonnulli incertum constituunt numerum, & tot horum recensent, quot habent in memoriâ, reliqua lectoribus adscribenda relinquentes. Alii dividunt in *Regalia majora* vel *minora*, quæ verò majora vel minora sint, iterum inter se non conveniunt, plerumque tamen *majora* dicunt esse, *quæ non patiuntur, ut ab Imperante in alios transferantur*, *minora* verò, *quæ facilius aliis concedi possunt*. Sed ista divisio partim non ex justò fonte est quæsitâ, partim autem petita ab illis, qui quæstiones juris publici tractarunt, quæ confusio non rarò Jctos morales seduxit. Taceo enim, id nomen regalis planè amittere, quod communicatum est subditis, & nomen induere *Juris singularis*, non verò, ut alii arbitrantur *Privilegii*, illud enim est dispensatio ab obligatione legis.

5. Illi propiùs ad nos accedunt, qui Regalia in *immanentiâ*, quando Imperans rem habet cum subdi-

subdi-

subditis, & *transcuntia*, quando respicitur ad alios principes æquales, diviserunt, ubi & nos subsistere vellemus, si illa divisio ita comparata sit, ut ad erudendas quæstiones & officia sit sufficiens. Ejusdem farinae sunt Regalia *equiparantia* & *disquiparantia*, in applicatione enim cum prioribus conveniunt, sola discrepantia est quoad terminos.

6. Nos missis istis opinionibus in rem ipsam inquiremus antea, ubi, si ad priora recurrimus, invenimus statim, Summos Imperantes Reipublicæ ad obtinendam beatitudinem Civilem esse præpositos, quæ finis Reipublicæ erat, inde non nisi à fine divisio ista petenda est. Finis verò antea simul duas egerat radices, beatitudinem internam seu administrationem justitiæ, & externam seu defensionem atque offensionem. Ex quibus duabus speciebus jam duplicia constituo regalia, ex unâ parte *jus determinandi leges*, ex alterâ parte *jus belli & pacis*. Ad hæc verò jura obtinenda præcedere debet Regale *commune*, quod causam dat Regalibus specialibus & nihil est aliud, quàm *Dominium Eminens*, seu, si tibi vocabulum displicet, *Imperium*.

7. Ut verò hujus vocis natura paulò accuratius agnoscatur, tria facio ejus testimonia. Primum est, ut sit *sanctum*. Ista autem *Sanctimonia* consistit in eò, ut jussis personæ, imperium habentis, resistere populus non debeat. Secundum, ut sit *Summum*. *Summitas* verò excludit principem ab obligatione legum humanarum, ita, ut iis sit superior. Tertium, ut sit *ἀυτοκράτωρ*, seu à nullo dependens, ita ut princeps alteri adhuc non sit obstrictus.

8. Ex

8. Ex hoc Imperio oritur Majestati seu Principi potestas dirigendi & gubernandi Civitatem ad obtinendum finem, quocunque modo consilia & actiones suas suscipiat, & ita quidem, ut istud, quod suscipitur, semper populo placere possit. Unde proverbium est: *Quod vult Princeps, illud vult Civitas.* Sed quod ab aliis ita male usurpatum est, ut melius fecissent Politici, quod nunquam in ore gessissent. Inde in ejus sensum eo melius inquirendum erit.

9. Scilicet; ut me breviter explicem, *regula intelligenda est de actionibus Principum, que implementum finis Reipublica pro objecto habent.* Et licet alicui inordinato videantur injustæ actiones, si in salutem Civitatis tempore belli princeps ædificia destruit, terras subditorum corrumpit, vel aliò modo dominia eorum lædit; nam iterum regula est: *Interesse publicum præferendum est interesse privato.* Imò in talibus occasionibus non expectare Princeps debet, priusquam jam periculum præsens sit, sed & justè, tanquam bonus paterfamilias Reipublicæ suæ prospicit, quando membra & corpora levia tolluntur in tempore, ne cum eis vel ex iis reliqua pars salva & nobilissima offendi vel penitus tolli possit. Ex his officium Principis & lex prima illi oritur: *Imperans salutem Reipublicæ suæ procuret.* Item *Salus populi suprema lex esto.*

10. Sed istam voluntatem Principis, quæ neque mediatè neque immediatè finem Reipublicæ promo-
vet, sed quæ saltem ex judiciò propriò ad offendendos atque lædendos subditos suos in effectum dedu-
citur, excludo, puta si innocentem interficit, ali-
quem immeritum bonis suis privat, vel ad domesti-
cam delectationem bona & territoria subditorum
adhibet, quibus modis omnibus princeps contra
officium suum peccat: Inde hæc lex esse poterit:

*Extra salutem Reipublica Prin-
ceps Civibus suis & bonis Civium
ne abutitor.*

11. Sed ulterius juxta §. 4. Imperium considere-
mus, quod nunc ex eodem §. dispescimus in Impe-
rium, quod vel ad *personas Civium* respicit, vel ad
Res eorum. Et quidem quod *Personas* concernit,
potest ille easdem, si necessitas postulat, ob malum
aliquod imminens, cogere, ut simul cum ipsò hoc
propulsarent. Quoad *Res* potest ex bonis eorum
tot capere, quot ad sui, & finis Reipublicæ conser-
vationem sufficere videtur. Quod fit inter Gentes
duobus modis, partim per *Vestigalia*, partim verò
per *Tributa*, sed semper tamen modus colligendi
apud principem residet, ita ut tantum *vestigalia*, de
quacunque re ipsi placeat, exclusis *tributis*, vel *tri-
buta*, relictis *vestigalibus*, imponere possit. Mo-
dò tamen in istà impositione non peccet in legem di-
cto §. 9. dictatam, quæ cum lege seq. §. 10. quasi
norma & regula est omnium actionum à principe
suscipiendarum.

12. Quando verò pretium, quod communiter est pecunia, ex istis vel aliis etiam redditibus est collectum, tunc obligatus est etiam princeps ad istam pecuniam bene collocandam. Exinde enim, secundum æquam propositionem, partem aliquam impendere potest ad se cum familia & statu suo splendide sustinendum. Ante omnia verò exinde in refectionem Civitatum, viarum, munimentorum &c. considerabilem partem consumat, quia hæc species refectionis media sunt, quibus etiam salus communis conservatur.

13. Quia etiam impensa in usum Republicæ crescens, ita temperandi etiam sunt redditus isti, ut tempore necessitatis augeantur in tantum, in quantum ad id procurandum, quod necessarium videtur, sufficiunt. Et ne Cives ad talia onera fiant incapaces, principi relictum est, ejusmodi leges ferre, quibus præscribitur Civibus, quomodo bonis suis uti debeant, ne per nimiam luxuriam nimiasque impensas in vicium atque amictum, in mendicitatem prolabantur.

14. Oritur porro obligatio Principis ad promovendam salutem civium, quæ etiam vel ad personas, vel ad Res respicere poterit, & simul nititur legibus duabus antea expositis. Sic persona bonis moribus imbuenda sunt, quia è contrario ex malis moribus mala alia generantur, quæ bono publico repugnare possunt. Itaque Princeps ab instituendâ juventute incipiat, ad cujus genium legitime componendum Scholas publicas non solum erigere, sed & easdem commodè sustinere debet, in quibus tam pueri, quam

quàm perfectioris ingenii homines instruantur. Scholis verò talia subjecta præponat, quæ non commenta & nugæ inanes, sed solidas disciplinas atque opiniones, quarum usus sese ad vitam humanam & civilem accommodat, doceant. Tales autem homines quiqui necessarii sunt, publicis stipendiis alantur.

15. In genere verò subditos suos ità per regulas & ordinationes disponat, ut tam tempore pacis quàm belli, si opus erit, sibi & Reipublicæ commoda servitia præstare possint. Præcipuè autem curet, ne secordes vel negligentes in Civitate vivant, sed potius otiosos & deambulatores, qui sine professione, ad vitam alendam & ad Reipublicæ inserviendum, plateas, forum atque communia conventicula sternere amant, è civitate mittantur, quia talis multitudo facile annonam in oppidò procuraret.

16. Exindè enim præter alia odiosa Reipublicæ, quæ tacebo, hoc etiam malum generatur, quòd ex his conventiculis *factiones* oriuntur, nam si concurrunt isti, primum est, *quæ bona nova quæso?* Ubi, quia nihil aliud sciunt, dijudicant actiones Principis, & facta ministrorum suorum, quasi ab iis injurià afficerentur, ex quibus & aliis discursibus facile stimuli ad seditiosas cogitationes & machinationes oriuntur, à quibus non raro in bellum civile prolapsi sunt.

17. Deindè Princeps se etiam laudabiliter gerit, si id facit, per quod existimatio Civium promovetur, quando videlicet inter Doctores erudita collegia & curiosas societates erigit, vel benignè patitur, ut elegantissima ingenia tales propagent, ubi in ejusmodi subje-

subiecta, quæ quotidie splendorem Academiarum, Rei publicæ suæ altius tollunt, & quid apud eum viri docti possint, aliis significant, suo tempore munera præstantissima conferre debet. Idem est de illis dicendum, qui ad excolendam mercaturam & artes mechanicas sua contribuunt.

18. Sic facile ex his colligere licet, quid etiam impendendum sit à principe ad *facultates Civium promovendas*, nam non solum licet speciale commodum querere, sed præter hoc opus est, ut antea procuraret commodum Civium suorum, utpote à quibus demum sibi capit, quod necessarium est.

19. Sed hoc generale Principis Regate à duabus partibus male ulurpatur, quarum prima peccat in excessu, sub communi vocabulo *Machiavellistarum*. Postquam enim Machiavellus edidisset *Scriptum de Principe*, varia de eò, usque ad hunc diem inter Politicos judicia visa sunt, ubi nonnulli istud pro impiò declararunt, nonnulli verò crediderunt, mentem Machiaveli saltem fuisse, ut ostenderet, quomodo unus vel alter Princeps suo tempore per ejusmodi Maximas, licet impias, imperium acquisiverit, quo pacto isti hoc scriptum pro Sætyricò agnoverunt. Hic sane priores, nudam æquitatem respicientes, non errarunt, quando contenta libri pro impiis habuerunt, sed è contrariò illi, qui Machiavellum defenderunt, subsisterunt saltem in formali libelli, id recordantes, non iniquum esse, si quis stylo obvelatò illud detegeret, quod inhonestum vel injustum est, non tamen simul materiali sese addentes. Contra verò accedebat tertia classis iudicum,

O 3

qui

qui primò impetu statim istud simul, quod Machiavellus scripsit, pro verò & æquò habuerunt, ita, ut conveniens etiam sit, *Principem omnia ex propria utilitate, licet Cives simul laedantur, metiri posse.* Quod tandem pro generali assertione posuerunt, ex quâ demum tam impias tamque absurdas formaverunt conclusiones, ut citra institutum nostrum sit, si illas, recenseremus. Interim si tales tibi obvenerint, statim per leges duas supra dictas reprimeantur. Altera pars peccat in defectu, ad quam referuntur *Monarchomachi*, cujus farinae isti sunt, videbimus in *Cap. seq.*

20. Sequuntur jam Regalia specialia, & ex illis primò, quod Principi relictum est, ad *leges determinandas*, quodque est *Jus romano Germanicum*, cujus, ut brevissimè declarem, ea vis est, ut *lex justè feratur.* Quanquàm enim leges naturæ plantæ, sine ullo additamento sufficerent, obligatus tamen est Princeps, ut eas in scripturam, vel aliam formam legis redigat, ut subditi omnes absque excusatione aliqua scire possint, quid illis facere vel omittere incumbat. Deindè, quia Jus Naturæ in casibus, qui certam quantitatem & qualitatem postulant, nihil determinat, ideò hòc locò principis est officium, ut certum quid constituat. Accedit & peculiare *Interesse* Reipublicæ, & *crescens malitia* hominum, quæ duæ simul cogunt principem, ut juri naturali plura adhuc per leges suas addat observanda.

21. Circa ipsam vero ferendam legem lex statim est: *Princeps justas ferat leges.*
 Dicis,

Dicis, leges ferendæ sunt humanæ; Sed leges humanæ, quomodo possunt esse justæ? cum justitia sit implementum legis. Ego ita: Leges humanæ dependere debent à legibus juris naturæ, inde justitia legum humanarum demonstranda est ex legibus naturæ. Ita hæc lex porro oritur: *Princeps ferat leges, quæ non pugnant cum legibus juris naturæ.* Et, quia inter Christianos jam scribimus, adde, *Et cum jure divino positivo.*

22. Deinde, postquam etiam accedit, sicut in precedentibus diximus, Principem Salutem Reipublicæ suæ præ oculis semper habere debere, consequens est, ut in lege condendâ ita sese temperet, ne aliquod inde malum civibus suis & bono publico accrescere possit, & si etiam talis lex lata est, ut statim cives ab ejus obligatione solvantur, inde oritur hæc: *Princeps ferat legem, quæ saluti Reipublicæ suæ convenit, eâ verò abstineat, quæ eidem adversatur.*

23. Sed hæc sunt quidem *formalia* legis, sequuntur etiam ejus *materialia*, quæ tamen ex legibus supra dictis deducuntur. Ubi antè omnia actiones physicae distingvendæ sunt ab actionibus moralibus. Quod enim physicas concernit, consistunt illæ saltem in *Locomotivâ*, quæ non adeo per se (nisi quod in officio hominis erga seipsum lex prohibuit, *supra vires non nitendum*) legibus optis habet, quia hanc actio-

actionem participat homo cum bestis, & hoc actus communis est. Ergo in his adhuc homo libertate sua utitur, quia alias miserabilior esset ejus conditio ac bestiarum, si ipse Locomotivam suam secundum aliquam legem exercere deberet. Sed nihilominus Princeps quandoque, si *commodo civitatis in posterum*, legem ferre non prohibetur, per quam saltim aliqua species Locomotiva restringatur, non tamen ut per eam contingatur defectus aliquis subditorum suorum, sed ut prospiciatur alicui incommodo, quod exinde Respublica sua accidere potuisset.

24. Restant itaque actiones *mortales*, circa quas precipue lex occupata est, ubi tamen princeps selectionem facit: *an sit alicui conveniens fore leges earum, communes alicui mortalibus*. Juxta hanc verò materiam ita procedere placet. Distingvo nimirum inter *Voluntatem Principis*, quæ vel admonentur saltem subditi per *sententiam* aliquam, ut hoc vel illud intermittant sine poenâ, vel quæ *feruntur* leges, cui poena vel arbitraria vel expressa inest. Sic itaque *poena* differentiam facit inter *legem & sententiam*. Quomodo verò hæc differentia à principe justè sit observanda, videbimus in causis sequentibus. Quæ autem causa sit differentiae, simul videbimus.

25. Scilicet causarum duas facio. I. Dantur nimirum nonnulla vitia hominum, quæ ex pravâ eaque communi mortalium dispositione proveniunt, quæ etiam ita sunt frequentia, ut partim destruerentur Civitates, si poenis in ista animadverteretur, partim verò princeps nihil aliud, nisi punire deberet infinitos homines. Horum verò vitiorum alii hæc

recen-

recensent: *Avaritiam, ambitionem, inhumanitatem, ingrati animus, hypocrisim, invidiam, fraudem alio detrahendi, superbiam, incunctiam, disfidiam & similia.* Hic sane omnis cordatus homo videt, eiusmodi pravas corruptiones nunquam per poenam aliquam coerceri posse, inde princeps, quia per legem aliquid efficere nequit, eas prohibet satrem per sententiam, poenam autem relinquit aliquis propriae conscientiae. Quò pacto conveniunt apud nos tali sententia effigitur clausula: *Das übrige schliessen wir dem ein/was einen jeden sein eigen gut Schelffen zu thun oder zu lassen be-reden wird.* Dependet hinc decisio questionis: *An recte feratur lex circa casum aliquam, de quo Magistratus nunciat, quod impossibile sit, ut reverentiar.*

26. 11. Inutile est, ut lex feratur, ad coercendos actus internos, seu unò verba, ad *reprimendas cogitationes*, nam si aliquis cogitat de peccato aliquo vel desiderio illicito, non facit aliquid, quod beatitudini Civium & Sociorum adversatur. Ideo potius princeps admoneat per *sententiam* homines, ut pravas cogitationes fugiant, poenam iterum propriae conscientiae relicta. Quamquam & ratione circumstantiarum eiusmodi cogitationes quandoque puniri possunt.

27. Tertiam causam addunt nonnulli, nimirum *lappu ammirissimos*, sed quos tamen ad causam primam commode referre poteris.

28. Jam itaque ad *essentiale* legis accedamus, quod *Arens* dicitur. Nam propter hanc determi-

nandam & infligendam præprimis Reipublicæ ortæ sunt. Quod autem potestatem infligendi concernit, non longè disputandum est, cui potestati potestatem infligendi & exigendi competat? Nam quis negabit, illam non competere ei, qui potestatem legem ferre, quia pena sine lege non est.

29. Inde oritur questio: An non per à pari penam sumere possit? Ubi in statu Reipublicæ questionem statim nego, illud enim competit per dicta soli illi, qui legem sancire potest, seu Principi. Sed in statu naturali seu equalitate, habeo quidem in alterum jus perfectum ad cogendum eum, ut mihi satisfaciatur, non tamen competit mihi jus pœnæ, & quicquid mihi datur, dicitur potius. *V. cæcilia.* Inde est, quod in Cap. 3. §. 24. dixerim, legum naturalium pœnam propriam esse malam conscientiam, quia istæ pœnæ non determinantur, quam & æqualis sequi illis præscribere nequit.

30. Illæ vero explanationem ipsius termini prætermittamus, duplici modo pœnam agnoscimus, vel enim vulgariter sumitur, & tunc cum *Vindicta* etiam convenit, sic & incendia, rapinæ & alia damna pœnæ sunt. Sed è contrario *Castigatio* non pœna vulgaris est, sed consilium & admonitio alterius, quanquam eandem Grotius simul pro pœnâ acceperit; & proprie, quatenus est hujus loci, & tunc dicitur essentialis legis.

31. Sed in pœnâ propriâ à *sue* incipimus, quæ si ex præcedentibus colligimus, sese ille exent. *L. In iusta lege.* Lex vero fertur, ut tranquillitas communis observetur, inde jam facile est invenire spem, qui

quiritur *securitas omnium*, ut nimirum coercerentur Cives in univrsum omnes, ut se invicem nec laedant nec damno afficiant. II. Intuitu *illius*, qui contra legem peccavit, ut nimirum ille patiatur istud, quod pena expressit, & ab aliis appellatur *Emendatio*, qualis species poenarum iterum duplex est. Vel scilicet transgressor obligatus est, ad illi satisfaciendum, cui damnum dedit, qualis *satisfactio* fit partim propter tempus *preteritum*, & dicitur *Reparatio*, vel propter tempus *futurum*, & appellatur *Asseruetio*, vel denique obligatur *ad dolendum* propter delictum perferendum, quorsum spectat definitio Groti Cap. I. §. 17. citata. Dolor vero, vel *moraliter* indigitur, per infamiam, relegationem, vel poenam pecuniarum, vel *physice*, que fit in corpore. III. Intuitu *ejus*, cui *dominium vel dandum vel datum est*, si *datum*, ut ne tale quid in posterum ab eo patiatur, si *dandum*, ut securus sit de periculo & damno alterius imminente. Atque ita commodè poenam cum Hobbesio definitio, quod sit *malum transgressori legis, auctoritate publicâ infligendum, eò fine, ut terrere ejus voluntates Civium ad obedientiam legis conformetur.*

32. Sequitur altera potestas, que principi circa poenam competit, que iam est poenarum *determinatio*. Ubi circa tam infinita genera, atque infinitas circumstantias, speciales determinationes inculcari nequeant, sed hæc parte legislatori relictum est statuere, que & quanta poena irroganda sit. Ut vero se legitime habeat, sibi pro lege ponit:

Pa.

Pœna secundum proportionem delicti determinanda est. Indè probè

observandum, ne vel ex una parte sit gravior, vel ex altera levior, quam delictum postulat, nam utroque modo legislator excedere poterit.

33. Ad cognoscendam verò qualitatem & quantitatem delicti Doctores varia posuere indicia, quæ ordine recensebimus. I. Primum est, quod delictum estimandum sit ex objecto, & quò nobilius & pretiosius objectum actionis sit, eò gravior etiam esse debeat pœna, huc spectant Crimina, quæ sunt in contemptum DEI vel Principis. II. Quòd irroganda sit ex affectu, quò quis impulsus fuit, seu quòd casus expendi debeant, quæ delinquentem impulerunt, sic qui furem fecit, ut egestati suæ subveniret, aliquò modo excusandus est. III. Quòd delictum judicandum sit ex intentione, an nimirum pœna propter adfit, an verò saltem ex culpa vel forte fortunà aliquid commissum sit, quò ultimò casu, nonnunquam planè nulla pœna irroganda est. IV. Quòd sit simul consideranda habitudo personæ vel ratione ætatis, vel sexus, vel status, vel dignitatis. V. Adde, quòd pœna simul irroganda præcipue fit, propter utilitatē Republicæ postulat, ad utilitatem hominum instantem repræmendandam. Itaque quanquam interdum pœna in actu pœna delicto alicui nonnullis parum adæquata videatur, optimè tamen, si rem fecerimus principis pœna contemplamur, graviter restituta est, quando nimirum alicuius Civium conservati nequit. Spes

Est

Est huc dactilio quaestio: *an fur cum laqueo sit puniendus?*

34. Ex his venit tandem officium legislatoris, scilicet, ut istud exequatur, quod per poenam determinavit, nam si hoc negligeret, debito suo nunquam satisfacere posset, sic itaque duae leges oriuntur.

Puni delinquentes. Puni actus emendabiles.

35. Sed relicta tamen est principi quandoque libertas, *ignoscendi*, seu aliquem à poenâ merita absolvendi, cui verò libertati nulli termini positi sunt, verum toties id facere potest, quoties ipsi videtur. Interim si unicum saltem exceptionem addere licet, videat nimirum, *an vel directè vel indirectè ex tali remissione Respublica damno sit afficienda.*

36. Cæterum, quia in Rebus publicis dividuis Princeps ubivis praesens esse nequit, opus est, ut digna subjecta ipse eligat, quæ vice ejus fungi, & justitiam administrare possunt, quæque postea characterem sortiuntur Magistratus. Ista autem Magistratus constituendi potestas dependet admodum ex Regali speciali circa administrandam justitiam Republicæ. Illi deinde habent jus à principe delegatum, ad puniendos eos, qui legi non obtemperant.

37. Adhuc duæ restant quaestiones, quarum prima est: *An deus poena injusta?* quam ego dumtaxat in hoc actu invenio, quando *poena superat delictum* ex §. 33. Altera est: *an quis seipsum vindicare possit?* Quod in civitate nego, ibi enim cognitus est locus iudicii, à quo mihi reparatio procuratur,

ratur, sed *extra Civitatem* & inter æquales concedo, quia sic nullum mihi aliud medium relictum est, quàm vis mea propria coactiva, per quam me vindicare, vel alterum ad satisfaciendum cogere possum.

38. Interim non debeo præterire egregium institutum, quod ad decidendas alias quæstiones circa irrogationem poenarum proponitur, quando nimirum *aliqui argumentantur ab officio boni medici ad officium boni legislatoris*, quam argumentationem non saltem in poenis, sed & in omnibus legibus condendis obtinere posse arbitror.

39. Venimus ad Regale alterum, quod Principi in consideratione *defensionis & offensionis* competit, ejus communiter has species faciunt, *jus belli, pacis, fœderum* atque *legatorum*, quibus & nos inhærebimus. Interim, si jus evolvimus, quò princeps circa hoc regale utitur, continebitur istis duabus legibus: *Princeps adversus invasiones exterorum vires paret?* Sic enim, tanquam bonus paterfamilias semper, licet nulla adhuc offensio sit metuenda, paratus esse debet, ad vim imminentem adhibitâ vi repellendam. Imò quandoque offensio justè suscipienda est. Nam ponamus Principem esse læsum, tunc ipsi erit magis proficuum bellum, si sit inimicis, quò læsus est, *sefe vindicet*, quàm si de novè milites colligere, tormenta parare, vel pecunias procurare vellet, ita enim tempus iteri, ad adstruendam defensionem relictum esset.

40. Altera est: *Princeps, si commodum est Reipublica, justam suscipiat vel defensionem vel offensio-*

nem. Atque sic non amplius est dubium, quin justa sit actio, si bellum ad salutem Reipublicæ conservandam & obtinendam suscipitur. Sed hoc tamen addiscendum & Principi simul, ut tunc demum talia media violenta adhibeat, quando *commodum est.* Nam aliis potius omnibus modis nitendum, ut bellum vel amicabilibus colloquiis præveniat, vel ad minimum istud per inducias ad commodius tempus protrahat. Postea, si jam offensio vel defensio inchoanda est, secum volvat princeps, an *justa* simul sit vindicta? & an justus prætextus ejus allegari possit? ne bellum evadat injustum. Ipsam verò justitiam belli quàm optimè colligit, quando per id impletur finis & interesse Reipublicæ, tanquam lex suprema principis, de quò Cap. 28. §. 5.

41. Ut verò bellum possit cum fructuoso successu geri, cogitandum præcipuè est de ~~modis~~ illis, quibus geritur. Illa autem postulanda sunt à subditis, & quòd id justè princeps faciat, probatur hæc lege:

Princeps obliget cives suos ad bellum justum.

Media itaque comparantur ex milite, & ex rebus ad bellum gerendum sufficientibus. Sed tam miles quàm res illæ, per pecuniam facile comparantur. Sic itaque imponere potest majestas vestigalia & alia onera ad bellum sustinendum, sic potest cogere cives, ut in militiam eant.

42. Quia autem pax semper præferenda est bello, ita hæc lex esse poterit: *Princeps honestis mediis bellum præveniat*. Sic si alia potestas læsa, fruit offensionem, tunc satisfactio debita offerenda est, priusquam defensio monstratur. Ita v. g. si læsa est aliqua Civitas à Cive nostro, conveniens est, ut ille tradatur. Fluit inde quaestio: *An Princeps Civem dedere possit?* Hæc quidem est *deditio passiva*, & supponit antè omnia deditum nocentem vel innocentem. Si civis postulatur *innocens*, tunc injustè Civitas illum dedit, quando sufficiens est, vim propterèa imminentem forti manu repellere, nam tali homini, quando Civis factus est, promittitur protectio, & per consequentiam etiam defensio. Quando verò, si denegat Civem, ipsa simul cum reliquis omnibus peribit, melius est, si Civitate mittatur, ut, quantum potest, sibi fugâ consulat, non tamen necesse est, ut tradatur in manus Tyranni. Quando autem Civis est *nocens*, tunc obtinet id, quod dixit Grotius: *per eam intelligi actum, quò civitas, sub quâ agit is, qui culpa in extraneum reus est, permittit illum arbitrio hosti interpellantis, cujus tamen verba infra Cap. seq. §. 33. fusius expendemus.*

43. Sequuntur jura *Conventionum & Legatorum*, quæ, quin signa Majestatis sint, nunquam in dubium vocatum est. Quâ ratione potius hîc subsistimus. De moralibus verò circa Conventiones & Legatos, vide infra duo capita specialia.

44. Hæc itaque, quæ diximus, signa sunt Principis *naturalia* & præsumuntur in illò omnia conjunctim residere, nisi in formâ limitatâ ipsi aliquid detractum fuerit. Antequam verò ad specialia progredior, ad quæstionem erit respondendum: *Quomodo ejusmodi pacta fundamentalia interpretanda sint?* Ubi ea repeto quæ Cap. 16. §. 20. disserui. Tales leges certè sunt, pacta publica, & ideò ex lege aliquâ humanâ exponi nequeunt. Quando itaque obscuritas accidit circa verba, tunc ea, quæ de Interpretatione declarativâ ibi dicta sunt, adhuc sufficiant. Quando verò scrupulus adest circa genus *extensivum* vel *restrictivum*, tunc quidem regulæ nonnullæ valent, quæ tamen, nisi & fundamentum aliud accedat, exiguum habebunt robur ad obligandum. Ergò ad talia genera interpretationis demonstranda opus est jure naturæ seu legibus illis, quæ in officiis quorumlibet erga quoslibet propositæ sunt, secundum quas talis interpretatio instituenda erit. Itaque duas formo regulas: *In interpretandis legibus fundamentalibus casus obvieniens ita extendendus vel restringendus est, ne jura naturalia laedantur.* Altera est: *In Interpretandis legibus fundamentalibus casus obvieniens ita restringendus vel extendendus est, ne jura partium specialia laedantur.* Istæ partes vel Imperantes sunt vel parentes. Utraque verò specialia habent jura naturalia, quæ ex dictis hujus capituli & dicendis Cap. seq. constant, juxta quæ ita interpretatio facienda est, ne aliqua pars juxta regulam primam laedatur.

45. Ex his statim oritur lex: *Princeps se temperet secundum leges fundamentales.* Nam si illas spernere vellet, potestate suâ abuteretur.

46. Ut verò brevibus saltem sciamus, quomodo hoc temperamentum justè instituendum sit, reassumamus species reliquas *formarum* supra positas. In Republicâ autem *limitatâ regulari* princeps circa actum aliquem restrictum *consultat antea collegium vel ordines*, quibus à populò potestas interpretandi leges fundamentales commissa est, & si in concludendò ipsi cum illò dissentiunt, suum proprium decisum justè exequi nequit. Nam propter hunc finem regalia nonnulla ipsi sunt restricta, ne secundum proprium judicium actiones & effectus inde fluentes exequi possit. Ipsum verò Collegium etiam ita se temperet, partim ne ex unò latere Principi plura concedantur quàm justè postulare potest, partim ex alterò, ne ipsi id denegent, ad quod concedendum obligati sunt, quodque, ut efficiatur, necessitas atque utilitas Reipublicæ postulat.

47. Sed in *formâ mixtâ*, ubi penes principem & Collegium potestas absoluta residet, in contradictione, Princeps sententiâ suâ controversiam componat, quia ille præsumitur, non tantum naturam Reipublicæ quàm optimè scire, sed & in eò simul esse, ut utilitas ejus procurètur. Quando verò pacta expressa circa vota conferenda contrarium svadent, tunc ea derogant dispositioni æquitatis. Eadem ferme

mè obtinent in *formâ mixtâ limitatâ*, nisi quid per peculiare ordinationes restrictum sit, ubi in specie, si officia sunt divisa, obtinet, ne una pars alteri interloquatur. Sed in *systematibus federatorum* ante omnia commodus locus eligendus est, in quò proceres convenient, & ex æquò & bonò secundum pacta suas actiones temperent, quando verò in votis contrarietas appareat, obligata est pars minor ut cedat majori, juxta regulam: *Majora concludunt.*

48. Sed quid, *si in formâ absolutâ in statu polyarchicò ipsi imperantes dissentiant?* Tunc, si tres sunt, concludunt duo, si duo tantùm sunt, concludit ille, qui Reipublicæ prior præfuit quàm alter, & si æquales hæc parte sunt, concludat major, vel denique rem forte dirimant.

49. Restat adhuc unicum discutere, scilicet, ex Regali communi fluit jus principis circa sacra, quaeritur itaque: *Quomodo princeps se rectè habeat circa religionem?* Sed in resolutione hujus quaestionis repetimus ea, quæ diximus ab initio in Cap. de Religione naturali. Nimirum distingvimus adhuc inter Religionem *naturalem* & *revelatam*. Quod enim *naturalem* concernit, obligatur sanè ipse Princeps ex dictò capite, ut tam ipse, quàm subditi sui eam religionem profiteantur, quapropter etiam obstrictus est, ut præcipiat simul, Religionem istam in statu suo esse observandam. Necessarium quippe est, ut illa cum utilitate Reipublicæ, quæcunque modò sit, conveniat.

50. Sed quid dicendum erit circa Religionem *revelatam?* Turcæ enim prætendunt revelationem,

& imò diversas revelationes gentiles, indè necessariò sequitur, quòd revelatio vel *vera* vel *falsa* sit. Nunc verò examinemus regulam, *quacumq; Religio revelata congruit utilitati Reipublicæ, illa est introducenda*, quid in recessu habeat. Hic sanè nostra Christianorum religio, tanquam Unice-*vera* revelata, ita comparata est, ut cum utilitate omnis Reipublicæ conveniat. Sed & falsæ revelationes utilitati congruere possunt, indè & hâc regulâ nihil determinare possumus. Neque etiam sequitur: *illa est revelatio vera, qua utilitati congruit*, quia sic & falsæ revelationes evaderent veræ.

51. Quò pacto melius est, ut regulas mittamus, imò & melius est, ut intermittamus, ex solâ ratione probare velle, quæ revelatio vel vera vel falsa sit. Nostri Theologi meliora sciunt argumenta, quibus falsæ revelationi addictum convincere possunt. Imò nostra vera revelatio cum utilitate omnium Rerumpublicarum, quotquot illam profitentur, convenit, licèt illæ inter se variò modò juxta utilitatem varient. Malo itaque quæstiones huc spectantes reservare ad jus divinum positivum, ubi alios sortiemur fontes ad quæstiones istas decidendas.

*De Officiis & juribus
Parentium.*

I.

Sequitur jam ut etiam ex alterâ parte jura & officia viventium in Republicâ rimemur, illam verò constituunt *parentes*, de his, si quid tradere volumus, antea de methodò solliciti esse debemus, illa autem eâ ipsa erit, qualis fuit in cap. præced. sicuti enim contraria juxta se posita magis notificantur, ita institutum præsens quàm optimè tali modò erit inchoandum.

2. Sed ab evolutione terminorum incipiemus, quorum tres præcipuè nobis occurrunt, *Parentes*, *Subditi* atque *Cives*. Quando itaque hæc tria vocabula Synonymicè usurpantur, denotant *personam, quæ vivit in Republicâ sub imperiò*. Et ita distinguitur à personâ eâ vel eis, quæ habent imperium. Huc spectat alia divisio in personas *publicas & privatas*. Nam persona publica illa est, quæ habet imperium, privata est, quæ imperio est subjecta. Sed inter gentes referuntur & legati inter personas publicas, quod infra videbimus.

3. Quando verò vocabula seorsim consideramus, tunc *Parentes* omnes sunt, qui nunc vivunt sub imperio, licet illi simul peregrini, & regulariter alterius imperio subjecti sint. Sed *subditi* sunt omnes, qui in Republicâ regulariter degunt, numeratis simul *inquilinis* atque *incolis*, & inter quos re-

fero simul foeminas, pueros, servos, & id genus hominum. *Cives* verò sunt illi, quorum pactis *Respublica* ab initio coaluit, vel, qui in horum locum successerunt, & tales sunt præcipue patres familias.

4. Usus hujus distinctionis est, quòd *Parentes* & *Subditi*, strictè sic dicti, illud observare debeant, quod officium Civium propriè dictorum est, sed quòd non participant de juribus illis, quæ Civibus strictè sic dictis competunt.

5. *Civis* autem quis fit, dicunt alii, vel per pactum *expressum* vel per *tacitum*. Sed de *expresso* quidem nullum dubium restat, restat tamen circa pactum *tacitum*. Hoc verò, dicunt, tali modò accidit, quando sub initium quis consentit quidem *expressè* in imperium, ita tamen, ut sine novâ obligatione obedire vellet etiam successoribus, sed hoc ego appello simul pactum *expressum*, nam illi talis clausula poterit inseri, quæ si inserta est, postea non facit pactum *tacitum*. Hoc tamen non nego, ortis *Rebus publicis*, aliquem consensisse in imperium ejus, quia à majori parte eligendus erat, quâ ratione in præcedentibus tam pacti *taciti* quàm *expressi* mentionem feci. Sed & istud pactum regulariter aliud *expressum* supponebat de votis majoribus, confer Cap. 22. §. 20. Indè ego potius iterum applicarem distinctionem jam dictam, scilicet, *Civis* strictè sic dictus fit tantùm per pactum *expressum*, cui inesse solet *Homagium*. Sed *parens* & *subditus* fiunt per solum pactum *tacitum*, quòd nimirum legibus obtemperare, non verò de eò participare velint, quod jus Civium fit.

6. Sic

6. Sic oritur quæstio: *An quis possit fieri subditus vel parens, expressè sibi reservatâ libertate, se non obtemperare velle legibus atq; statutis Reipublicæ?* Quam nos negamus, nam iste intendit pactum expressum cum principe, quod tamen ipsi negatum est, & licet hoc sibi reservasset, non obstrictus est princeps, ut illum immunem reddat, si quid peccavit contra leges, nam potestatiô factiô contraria nihil operatur. Sed quid, *si Civis novus hoc præstenderet?* Tunc princeps istam immunitatem justè concedere nequit, quia sic peccaret in officium, quod ad justitiam observandam ipsi impositum est.

7. Quando itaque quis Civis fit, pactum expressum præcedere debet, cui ex impositione principis regulariter inest *Homagium*, seu *juramentum subjectionis*, de quò nos plura disserere prohibemur, quia tam qualitas quàm quantitas dependet ab arbitriô ejus, cui illud fit, & secundùm eandem qualitatem & quantitatem Reipublicæ variat.

8. Accedamus autem ad jura & Officia Civium, quæ illis competunt intuitu Regalis communis seu Imperii, ubi tamen, sicut in præcedenti capite, à juribus incipere non debemus, quia Cives, ut aliquoties diximus, multum contulerunt in principes, quod magnam inæqualitatem efficiebat, jam autem inferior erga superiorem jus saltem præstendit, quod fruit ex officio, & superior erga inferiorem officium suum exercet, quod provenit ex jure ipsi competente,

9. Ad officium verò Civium demonstrandum in genere lex est: *Imperanti est parendum*. Fluit hæc, ex illis, quæ passim, præcipuè de Origine Reipublicæ, discernimus. Nam cum placeret Respublica, placebat simul effectus ille, quem natura istius status secum portabat. Sensus itaque legis in genere est, ut Cives id, quod à principe vel præceptum vel prohibitum est, exequantur. Videlicet ut ex bonis suis tantum in illum conferat, quantum ab illis postulatur. Specialiter verò, si eorum officia exindè deducere volumus, præponenda est distinctio inter mandata principum *justa* atque *injusta*. Neque tamen longè querere debes, unde hæc differentia sit dignoscenda. Nam illa est *Voluntas Principia justa, per quam impleri intenditur finis Reipublicæ tam intuitu justitiæ, quam intuitu defensionis vel offensionis*. Possimus & latius dicere, *quæ non pugnant cum legibus Juris Naturæ* supra inculcatis. Nam neque finis Reipublicæ pugnare poterit cum illis, ita enim & aliam voluntatem justam regula complectitur.

10. Quando itaque Princeps *justa* imperat, tunc officium Civis est, id exequi, quod mandatur. Alii appellant hoc officium, *obligationem non resistendi*, ubi faciendum vel omittendum sit, quod injunctum. Si verò intermittitur aliquid, obligatus est Civis ad talem poenam perferendam, quæ vel voluntati incrat, vel qualem princeps dicitabit secundum proportionem damni, quod exindè Respublica vel ipse sentire potuerit.

II. Indè reprimendi sunt conquestus isti, quos Cives, quasi injuriâ affecti essent, concitant. Nam si factum aliquod principis ab ipsorum judiciò discrepat, statim tanquam malè factum condemnatur. Indè verum manet, quod dicitur: *Jupiter neq; serenus neq; pluvius omnibus placet.* Sed quicquid hujus fit, regula manet inconcussa: *Utilitas privata cedere debet utilitati publica.*

12. Sed videamus nunc, *quomodo injusta voluntas principis sese exerat?* breviter, ut diximus, *qua cum legibus natura pugnat.* Potuissemus etiam dicere, quæ non convenit cum fine status, sed latet tamen in his verbis cavillatoria explicatio, Princeps enim justum quid mandare potest, licet non deduci queat, quod conveniat fini. Qualia sunt *officia humanitatis* & jura reliqua imperfecta, quæ justè, imò, cæteris paribus, perfectè à subditis princeps postulat; adde §. 9.

13. *Quomodo verò talis injusta voluntas cognoscatur,* eleganter exposuerunt alii. Dicunt enim, hòcmodò eum violare vel officium *Principis* vel officium *hominis.* Quæ distinctio cum dictis nostris de mandatis justis & injustis §. 9. & 12. quàm optimè reciprocatur. (Et quoad primum officium porò dicunt, hoc vel *aliquos* vel *universos* simul respicere. Quæ tamen distinctio in ipsis conclusionibus exiguum vel nullum usum habet.) Indè is officium *Principis* intermittit, quando non facit, quod totius *Reipublicæ* salus est, & ex quâ negligentia totus populus damnatum sentit. Item, quando id, quod leges placitæ volunt, non efficit, tam ratione justitiæ

administrandæ, quàm ratione defensionis. Contra verò in Officium *hominis* peccat, quando Civem non dignum facit eis legibus, quas in officiis quorumlibet erga quoslibet inculcavimus. Nam æque princeps ad illas observandas obstrictus est, ac obstricti sunt Cives inter se.

14. Negat tamen hanc adsertionem Hobbesius, quasi Civi à Civitate injuriâ fieri non possit, illud verò probat exindè, quòd Principi cum cive nullum intercedat pactum, si verò nullum adsit pactum, nulla adesset injuria. Sed quoad prius Hobbesio jam in antecedentibus aliquoties satisfacimus, quoad posterius repete, quæ diximus Cap. 1. & 2. Ubi negavimus jus ex pacto deduci posse. Si hoc verum est, pro certò simul sequitur, quod aliquem possim injuriâ afficere, licèt nunquam pactum mihi cum ipsò intercesserit, confer enim Cap. 12.

15. Nunc itaque quæstio oritur gravissima, *an nimirum injuriis principis resisti possit?* Sed hic distinctè procedemus, vel enim injuria *levis* est, vel *atrox*. *Levis* dicitur, quando sine periculò vitæ & bonorum injuriâ affecti sumus, hòc casu sanè ea principi non condonanda solum, sed & si res aliter disponi nequit, constanti animò ferenda est. *Atro-*
cem verò appellamus, si cum periculò vitæ nostræ & bonorum nostrorum lædimur. Antequam ea fit, cogitandum prius est, quomodo vel fugâ vel emigratione, vel denique aliis viis quis sibi consulat. Sed quid, *si hoc obtineri nequit, nihilominus tamen periculum nostrum intenditur?* Sanè hîc placet, meditationem apponere aliorum, concipere
quip-

quippe non potuerunt viri summi, an possibile sit: *Principem & hostem reperiri posse in unò individuo*, quia dubitarunt, eum ita cruentum esse posse, ut Cives suos innocentes immolare vellent. Indè ego sentio ita, injustè facere Principem, si tale quid adversus me periclitatur, an verò justè faciam, si me defendo, nostrum non est definire, sed potius vindictæ DEI res est committenda. Sic maneo adhuc in assertione, suprâ Cap. IX. §. 23. positâ, ubi dixi, principi ex capite imperii ne quidem resistendum esse, jam verò istud assertum ita explico, quòd mihi talis quidem resistentia licita sit, ex quâ nec mediatè nec immediatè præsumi possit, me simul intendere voluisse internecionem ejus v. g. sic rectè gladium manu intercipio. Illa tamen defensio adhuc sit prohibita, ex quâ ad minimum colligendum, me cum ejus periculò defendere voluisse. Spectat enim huc commune dictionum: *Principes sunt sancti*, quod explicatur, quòd sint *inviolabiles*.

16. Hanc quæstionem excipit alia ejusdem farina: *Ancives simul in Republicâ rationes possunt postulare à Principe, & si illas dare nequit, an illas possint removere, vel planè è vitâ tollere*. Hic, quod primum membrum attinet, Princeps officium suum oblitus, justè admonetur, ut emendet istud, quod intermissum est. Nam amica admonitio atque correctio nullum peccatum est, sed actio laudabilis. Attamen ultima duo membra paulò præstantiora sunt, priusquam verò ad illa respondemus, aliquid adhuc præmittendum est.

17 Nimi-

17. Nimirum examinemus vulgarem distinctionem inter *Majestatem realem & personalem* ab aliis propositam, quæ omne auxilium dat dominis *Monarchomachis*. Cum enim ex Cap. præced. §. 19. orta essent principia Machiavellistica, opposuerunt sese illis viri pariter eruditi & Semi-Docti, quorum ultimi, cum bonam causam defendere voverint, in aliud extremum prolapsi sunt, quasi omni tempore princeps ad rationes civibus reddendas obligatus esset, confer enim Cap. 22. §. 26. Ad quam hypothese[m] defendendam distinxerunt *Majestatem in realem & personalem*. Et *Personalem* appellarunt, quæ sit apud Principem, *realem* verò, quæ sit apud populum. Quam divisionem alii ut absurdam & perniciosam rectè accularunt, in causam verò nos ipsi inquiremus.

18. Certe in formam absolutam Reipublicæ impossibile est, ut talis divisio procedat, quia profecto, si Sophisticè disputare volumus, pugnaret cum definitione talis Reipublicæ supra tradita. Quippè natura formæ absolutæ talem bicipitem majestatem tolerare nequit. Si itaque admitteremus hanc divisionem, tunc potius statum limitatum ita prædicare possemus. Status autem limitatus & absolutus sunt contradictoria, quæ non possunt simul esse vera. Interim de effectu hujus distinctionis in statu limitato videbimus mox.

19. Sic ergo ad membrum secundum questionis §. 16. scilicet, *an princeps deponi vel removeri possit?* commoda evadit responsio, quod grave sit probare, principem fecisse aliquid, quod sui officii non fuerit, nam

nam semper in tali formâ absolutâ adest præsumptio pro principe, quòd illud, quod gestum est, optimè gestum fuerit. Indè non potest non mihi placere sententia Grotii, qui consulit, ex indole Reipublicæ controversiam decidendam esse. Si itaque est forma *absoluta*, utpote de quâ jam loquimur, iterum cum Grotiò quærimus, annon populi unius injuriam libentius pati vellent in Republica, quàm omnium hominum extra eam. Itaque ex unò malò minus est eligendum, ita ut in formâ absolutâ illud, si res aliter disponi nequit, constanti animò à populò feratur.

20. Sed ab hâc injuriâ statim eximo eam, si Tyrannus populum suum sine occasione hostiliter undique invadit, regiones deprædatur, & oppida destruit, tunc sanè nullum aliud medium est, quàm ut, donec ita sævit, honestè custodiat vel tandem planè removeatur, si beatitudo aliter conservari nequit. Sed ejusmodi casus fortè non dabitur.

21. Idem dicendum est quoad membrum tertium; ubi quærebatur, *an interfici possit?* Quod nos ex præcedentibus negamus, qualis enim scrupulus adfuit antea, talis & adhuc major adest juxta hanc licentiam.

22. Restat adhuc una quæstio: *An mandatum superioris injustum exequi quis possit sine peccatò?* Hic concurrunt duæ obligationes, una, quæ dependet immediatè ex legibus naturæ, altera, quæ debetur superiori meo. Jàm ille contra conscientiam facit, si obediverit, contra fidem principi datam, nisi obediverit. Benè, dicis, sed obligatio erga DE-
um

um (qualis est, quæ fluit ex lege naturali) superat obligationem versus Principem. Verùm quam assertionem tu ipse cum granô salis accipe. Arbitror enim, me in verbis Hobbessii genuinam horum expositionem invenisse, qui ita differit: *Peccatum meum est, quod faciens peccatum meum esse puto, quod verò peccatum alienum esse puto, possum quandoq; sine peccatô meô facere. Nam si jubeam facere, quod peccatum jubentis est, modò qui jubet, jure Dominus (i. e. Princeps legitimus) meus fit, id, si facio, non pecco.*

23. Sequitur *Regale speciale* imminens, seu quod intuitu *Justitie* obtinet. Circa hoc Civis officium continetur duabus legibus, quarum prima: *Legibus obtempera*, fluit enim hæc ex lege supra positâ: imperanti est parendum; altera est: *Perfer pœnam meritam*. Cujus adeò sensus est, partim, ne quis resistat voluntati legislatoris, si ex lege illum obligat 1. ad reparationem, 2. vel ad assurationem vel 3. ad dolorem patiensdum, adde Cap. præced. §. 31. partim ne fugâ sibi consulat, si quid, quod pœnam meretur, commissum est. Spectat huc facilis decisio quæstionum: *An crimen negare possit reus? & quid liceat advocato pro reô?*

24. Quod alterum *Regale* concernit, lex erit: *Cives id ex suis contribuant, quod ad justam defensionem vel offen-*
sio-

sionem sufficit, nam si hoc detrectarent, facile salus Reipublicæ à vi imminente alterâ læderetur. Reliqua quæ huc spectant, præterimus, quia exiguò negotiò ex præcedentibus colligi possunt.

25. Huc pertinet quæstio, *an jussu Principis re- Et quis militet in bellò injustò?* Quam eòdem modo tollimus, ac factum est in §. 22. Ubi iterum verba Hobbesii allegare placet, qui ita l. c. pergit: *non enim, si milita vero jussu Civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justì vel injusti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans.* Si itaque hæc verba cum iis ex d. §. 22. confers, sine dubiò elegantissimum Hobbesii ingenium simul noscere necesse erit.

26. Hæc ita in genere de officiis Civium dicta sufficiant, sequitur ut speciatim duobus quasi verbis animadvertamus illas obligationes, quæ certæ parti Civium competunt, quod accidit apud illos, qui ad *functionem* aliquam regiminis publici adiscuntur, quos jam aliquoties *magistratus* appellavimus, quorum officium in genere hæc lege includitur. *Magistratus sese temperent in functionibus suis secundum id, quod ipsis demandatum est.* Indè probè videntur erit, ne peccetur partim in excessu vel defectu partim, sed quòd ita potius actiones dirigantur, ut ne aliquis, qui ipsorum auxilium justò modo implorat, damnò adficiatur.

27. Talibus verò Magistratibus in causis dicendis, imò indistinctè in omnibus exercitiis functionum suarum debita præstanda est à reliquis Civibus observantia atque obedientia, & si fortè occasio fert, ut apud illos comparere & eorum pronuntianta audire debeant, quòd iisdem sese accommodare velint, quasi ab ipsò Principe mandata fuerint.

28. Succedunt etiam *collegia* & Societates aliæ, quas omnes alii eleganter *corpora subordinata* appellant, ubi quidem nullam novam legem inculcare debemus, quàm quæ Civibus indistinctè competit, nisi quòd specialiter in controversiis in ejusmodi collegiis provenientibus sese habeant juxta statuta à Principe illis vel præscripta vel concessa.

29. Restat nunc ut paucis etiam dispiciamus, quot modis quis *desinat Civis esse*, ubi talem modum, quandò princeps moritur, antea jam improbavimus, quia in Capite de affectionibus Reipublicæ monstravimus, Rempublicam hòe modò nequam dilabi. Si itaque illa Respublica esse non desinit, neque desinunt illi Cives esse. Interim reliquos modos dispescimus in *voluntarios* & *coactos*.

30. Ad modum *voluntarium* refero *migrationem*, quæ accidit, si Respublica una spontè relinquitur, illa verò fit partim, quandò *unum* vel *certa individua* Rempublicam deserunt, partim, quandò *gregatim* egrediuntur. Quod priorem migrationem concernit, justitia ejus observatur præcipuè ex modò & legibus, quò aliquis in Civitatem est receptus. Si itaque migrare licet, antea intentio magistratui erit notificanda, quia illius interest, nosse numerum
Civi-

Civium suorum. Item, indicet migraturus id illis, qui aliquod jus perfectum ab ipsò prætere ad huc possunt, nam aliàs talis discessus fuga potius esset, quàm mali debitores utuntur. *Gregatim* verò justè egrediuntur populi è Civitate, si salvis simul prioribus rationibus partim hoc non fit in *frondem* & injuriam Principis, nam sic obligationi non satisfacerent, quàm ipsi promiserunt; partim ut demonstrari possit, in Civitate operis suis nihil sibi procurare posse, quò pactò per se æquus est, ut propter hanc mendicitatem Respublica ipsa sibi prospiciat. Hòc itaque modò cum aliis existimo sedem fortunarum à multis simul alibi quæri posse, ubi lautius æque ac commodius vivere possint.

31. At *vigenti* modò aliquis Civis esse desinit imprimis duobus modis, videlicet per *exilium* & per *deditionem*.

32. *Exilium* fit, quando Civis è Civitate ob factum aliquod lege prohibitum ejicitur, qui modus pena est, & jam supra Cap. præced. §. 31. inter dolores morales relatus. Indè ex officio §. 23. inculcatò, obligatus est, ut invitus etiam Civitatem deorsat, seque in suò exiliò ita temperet, ut ne animum habeat redeundi, nisi ad tempus saltem relegatus sit, spectat huc differentia exilii *temporarii* vel *perpetui*.

33. Circa *deditionem* iterum hic obtinet *passiva* saltem, de quâ vid. Cap. præced. §. 42. Sed occasione hujus vocis non possumus facere tum Grotiò, qui illam ex d. l. appellat *ultimam*, quò *Civitas*, sub quâ *deget is*, qui *culpam inextraneam* vitæ est, *permittit illum arbitrio lesi incompellantis*, que tamen exposi-

tio termini nobis neque evidens, neque adequat^a est, quapropter melius erit, si dicemus, esse *actum*, quò civitas jus, quod in suum Civem exercet, tradendo illum civem, etiam invitum offert alteri Civitati. Ista itaque deditio peragitur vel ex *delictò* Civis, vel ex *contractu* ejus. Ex *delictò* fit, si aliquid commisit in Rempublicam alteram, propter quod justè is per bellum peti potest; Ex *contractu*, si civis injussu Principis sui contraxit cum alterò pactum intuitu Reipublicæ, quod tamen non approbatur, tunc ad præstandum interesse, alteri dandus est, quorsum refertur communiter deditio sponforum ex Cap. 29.

§. 37.

34. Atque sic facilis erit Responsio ad quæstionem: *An Civis è Republica expelli possit?* Quam ex præcedentibus etiam affirmamus, si enim Civi relinquitur pro lubitu migrare è locò, cur hoc non simul licebit Civitati, præcipuis, si princeps justas simul rationes prætereendere poterit.

35. Hæc sufficient de officiis & juribus, quæ regulariter de Civibus præsumuntur, jam ad statum *limitatum* accedendum est, ubi non nova aliqua dicenda sunt, sed hic semper *Cives sese temperent in juribus suis, secundum leges fundamentales legitime præscriptas.* Ut verò hæc parte nulli parti fiat injuria ex § 44. Cap. præced. pacta illa fundamentalia ritè interpretanda sunt. Interim hæc ipsa nobis occasionem dant, ut *apertè* profiteamur, multa quæ doque

doque in talibus formis licita esse, ita ut etiam suos principes justò modò ad leges eas observandas obligare possint. Nam in tali formà rectè populus in consideratione Principis sui pro unâ stat personâ, imò obtinere jam poterit, cæteris paribus, distinctio inter Majestatem *realem & personalem*, de quâ suprà.

36. Obtinent adhuc insuper in Republicâ limitatâ, cui addere debes Respublicas mixtas & systemata, duo jura Civium egregia, quæ ex legibus fundamentalibus vel expressè vel per consequentiam bonæ interpretationis eticiuntur, & sunt *jus pactorum publicorum & jus belli*.

37. Quoad *pacta publica* repete, quæ diximus Cap. 15. §. 35. ubi talis regula erat proposita: *Omnes persona publica possunt condere pacta publica, non verò omnes persona privata.* Quæ adhuc subsistit, limitatur tamen in ejusmodi statibus limitatis, quibus addo simul Respublicas mixtas & systemata fœderatorum, nam potest quandoquæ accidere hœmodò præter supremum imperantem, in Republicâ adhuc alias personas publicas esse, quibus tunc semper pacta talia, etiam ad obligandum imperantes, si promissis non stant, pangere licitum est.

38. Quoad *jus belli* eadem ratio obrinet, & status hoc justè suscipiunt, si illis datur ad istud occasio, imò contra ipsum Principem, si secundùm normam præscriptam se non gerit, inchoatur, tentâti tamen primò mollibus mediis. Interim de isto bello confer Grotium in Capite de bellò subditorum in superiores.

De jure Gentium in Pace.

I.

SEquitur, ut investigemus tandem effectum illum, quem pluralitas Rerumpublicarum generavit, quemque appellavimus supra *Societatem gentium*, ubi responsio ad quaestionem, *an talis simul speranda fuisset, si una mansisset Respublica?* ex Cap. 21. §. 13. evadit facillima, si enim una mansisset Respublica, tunc de Societate gentium ne quidem disputassent populi, nam certè, illi nos derisissent, si scire potuissent, fore populos, qui de rebus nihili & solis notionibus seipos planè devoraverint.

2. Quia verò nunc harum gentium plures sunt, simul sequitur, ut *in naturam* hujus societatis inquireamus, ubi occasionem dabunt dicta in Cap. 6. §. 35-36. Quæritur itaque: *an rectè possit appellari Societas?* Nos debitò modò affirmamus, proponamus antèa definitionem Societatis, quæ ita erat, quod sit *unio duorum vel plurium hominum ad certum finem & utilitatem*. Hic verò antèa quærendi sunt illi homines, nam Respublicæ per se talem Societatem efficere nequeunt. Sed qui illi sint? reperiuntur statim in principe, qui personam Respublicæ suæ repræsentat, ideo non malè à nonnullis Respublica definitur, quod sit *persona moralis composita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem*

tem communem uti possit. Sic itaque Principes vivunt inter se tanquam Socii, finem verò habent duplicem, ab unâ videlicet parte, ut *tranquillitas communis* observetur, ab alterâ verò ut una *ab aliâ, pro re aliquâ, acciperet*, quod necessarium videtur, quos duos fines Principes & conservare & procurare poterunt.

3. Si itaque de fine constat, sequeretur etiam ut de juribus & officiis horum Sociorum dispiciamus, sed antequàm hoc facimus, pugnare debemus, ex quali fonte illæ duæ species sint desumendæ, ubi repetemus ea, quæ de jure gentium supra Cap. 7. §. 16. breviter disseruimus, jam enim tempus est, ut istum §. paulò latius explicemus.

4. Scilicet negavimus ibidem I. Jus gentium esse speciem *juris humani*, nam jura humana supponunt legislatorem hominem, legislator debet esse superior, gentes verò (sub quò vocabulò semper personam §. 2. descriptam intelligimus) sunt æquales, & nullum hominem habent superiorem, qui illis leges præscripsisset. Ita provocas ad *jus aliquod voluntarium*, quasi nimirum gentes inter se aliquod pactum condidissent. Ego verò quæro: *Ubi est istud pactum, cum gentes adhuc non de tali convenerunt?* Dicis, pactum inierunt saltem tacitum, & tanquam normam actionibus suis præscripserunt. Ego porrò. *Pactum sine lege non obligat*, nam nulla est obligatio, ubi nullus est superior. II. Negavimus esse speciem *inter jus humanum & divinum*, nam si per se non jus humanum est, poterit nec partem saltem *juris humani* habere. III. Negavi-

mus. etiam, esse peculiare *jus divinum*, quia ultra jus Naturæ & positivum species tertia non datur, vel quia inter jus Naturæ & gentium nulla est differentia. Sed dicis, hoc erit probandum.

5. Imo ego id probavi d. L. in verbis: *illud jus natura ex una lege fundamentalis non tantum privatos, sed & Principes inter se, ad justa facienda obligabit.*

6. Quando verò illis Sociis leges naturales præscribendæ sunt, quaeritur antea, quomodo hinc res commodè incipienda sit, ubi præprimis duo faciendæ sunt tempora, videlicet *tempus pacis & tempus belli*, hæc enim duo distincta genera, in quorum uno semper necessariò vivere debent gentes, ita sunt diversa, ut absque injuriâ tempus pacis *statum ordinarium*, tempus belli verò statum *extraordinarium* appellare debeamus.

7. Quod itaque tempora *pacis* concernit, obtinent adhuc in Societate gentium illæ leges, quas in officiis generalibus quorumlibet inculcavimus. Inde, quia jam res acta est, non opus habemus, ut singulas leges iterum repetamus. Sed sufficiat ista saltem:

Gentes inter se vivant ut boni socii. Qui autem boni Socii sint, jam expositum est Cap. 7. §. 22. nimirum ille sic dicitur, qui vivit secundum leges socialitatis.

8. itaque si casus aliquis obvenit inter gentes, qui ad tempora pacis applicari poterit, evolvendum erit caput illud ex præcedentibus, ad quod casus iste referendus est.

9. In universum autem *jus & obligatio* gentium vel *perfectè* vel *imperfectè* sese exerunt. *Jus gentium perfectum* est, quod unus princeps postulat perfectè ab alterò; quale v. g. est, quod oritur ex pacto, & è contra *obligatio perfecta* est, quâ princeps alteri, qui præterdit in ipsum *jus perfectum*, perfectè obligatur. *Jus imperfectum* dicitur, quod imperfectè postulat unus princeps ab alterò, & *obligatio imperfecta*, quando Princeps *jus imperfectum*, quod à Principe postulatur, recusare potest, confer Cap. seq. §. 6.

10. Hic sanè, quoad *jus & obligationem perfectam*, nullum restat dubium, quin illa gens, quæ *jus perfectum* habet, alteram ad satisfaciendum obligationi suæ cogere possit, adde iterum Cap. 38. Restat tamen adhuc disquirendum, quid obtineat, si *jus postulatur saltem imperfectum*? Acriter sanè circa casus, ex hâc quæstione fluentes decidendos, inter Jctos morales disceptatum est. Sed quantum ego scio, substituerunt illi Domini in solis conclusionibus istis, de quibus controversia erat, parum solliciti de principio & regulâ aliquâ univèrsali, circa quam omnes convenirent, & ex quâ postmodum communi ore pronuncietur, quid circa casum *justum* vel *injustum* sit. Quòd & hoc scio, cogitasse illos quandoque de tali regulâ, sed quam inverso more ab actione aliquâ *Juris Romani* mutuarunt, quamque ad casum applicarunt, cum tamén, ut jam diximus, in talibus quæstionibus centones legum humanarum & præprimis *Juris Romani* vim legum nunquam habuerint.

11. Ergo nos aliâ viâ ambulabimus, diximus, inter gentes valere saltem leges juris naturæ generales, diximus etiam ibidem jus naturæ, postulanti jus imperfectum, non relinquere regulariter potestatem cogendi alterum, si id, quod petitur, recusatur, nam alter etiam imperfectè obligatus erat ad gratificandum. Indè jam nostram assertionem huic legi includemus: *Gentes, postulantes jus imperfectum, ne cogant ad istud se invicem, si recusatur.*

12. Simul verò suprâ addidimus, quandoque jus imperfectum parere obligationem perfectam, hocque probavimus per requisita ibidem adposita. Jam eadem adhuc obtinent. Nimirum inter gentes ex jure imperfecto fit perfectum. I. quando Republica una sine eò, quod postulatur ab alterâ, interiret. II. si illa, à quâ quid postulatur, eò commodè poterit carere. III. & nisi simul tale damnum ipsa exindè sentiret. IV. quod etiam ab eâ solâ non ab aliâ istud consequatur.

13. Si hæc quatuor requisita, *qua conjuncta esse debent*, notabis, facilis iam erit responsio ad quaestiones curiosas, ab aliis adpositas, quales sunt I. *de transitu per terras alienas.* II. *De accessione ad littus.* III. *De denegato matrimonio.* IV. *An uni possit negari, quod omnibus conceditur?* & quæ sunt similes.

14. Sed hoc queritur adhuc, *An princeps unus jurisdictionem in territorio alterius acquirere possit*
per

per prescriptionem? quod nos negamus, nam illud, quod concessum est ad tempus aliquod, factum fuit saltem ex humanitate, ex quâ alter nunquam, quia requisita jam dicta deficiunt, jus aliquod extorquere poterit, neque licebit jam argumentari ex jure privato, ibi enim, quod accidit, fit saltem ad coërcendam negligentiam subditorum. Indè, si quis talem licentiam in alterius territoriis exercere cupit, pactis opus erit.

15. Restat ut dispiciamus breviter, *quibus fundamentis nitatur præcedentia inter gentes?* Ubi ad quæstionem hanc decidendam jam antea negavimus, quòd divisiones Rerumpublicarum illam non efficerent, nam fieri poterit, & fit etiam, formas nonnullas limitatas, præcedere formis absolutis. Itaque aliò modò in rem inquiramus. Scilicet per se una gens non præfertur alteri, summa enim per naturam inter ipsas est *æqualitas* tam ratione *juris*, quàm *potestatis* & *dignitatis*. Sed recepta tamen est postmodum inter gentes diversitas *præcedentia*, non ut denotaret inæqualitatem juris & imperium unius in alteram, sed saltem inæqualitatem dignitatis atque existimationis.

16. Indè fluit statim, quòd ista præcedentia immediate non metienda sit secundum dispositionem æquitatis, sed quòd ad hanc institutum potius humanum, ab ipsis gentibus placitum, concurrat.

17. Nam si naturaliter loqui amamus, ita obtineret præcedentia, ut illa anteiret alteri, quæ *potentior* habetur, potentia deindè succederet *antiquitas*, nam quicquid prius est, antecedit posterius.

Q

Rema.

Remanet ergò pro institutò humanò *pactum* tam tacitum quàm expressum. Ex quò arbitror etiam præcedentia inter gentes observatur.

18. Quandò verò accidit, ut duæ gentes æquales, atque æqualem locum prætendentes, conveniant, tunc æquissimum est, si nulla pars cedere vult, ut medium aliquod inveniatur, per quò ad minimum in præsentì actu *sine aliquo præjudicio* controversia componatur, illud autem communiter est *Sors*, vel aliud, quod gentibus placebit.

C A P. X X I I X.

De Jure Gentium in Bellò.

I.

AD probè intelligendum id, quid juris in istò *statu* *extraordinario* deprehendatur, necessarium nobis videtur, quærere antea, *quid bellum sit?* Belli autem nomen Grotius duxit à *Duello*, sed usus vocabulorum non idem est. In genere quidem sunt *certamina per vim*, ita, ut in specie *duellum* sit certamen *inter privatos*, *Bellum* certamen *inter Gentes*. Sed quia insuper in Respublicas intravit certamen subditorum cum superioribus, non adæquata manet hæc explicatio. Ideoque malo bellum appellare, *statum extraordinarium*, qui *exarsit per vim certantium*, quæ tales sunt.

2. Nec cogitare debes, bellum an *status ordinarius* sit, nescis, si affirmas, quid forma belli sit, iustra regiones istas ubi belligeratur, confer talem statum eum statu

statu pacis, profectò mihi concedes, diversam hos duos status inter se habere faciem.

3. Neque hærebis in voce *certantium*, communi nomine isti *hostes* dicuntur, hostis autem est, contra quem jam arma capta sunt, vel, ille inter gentes pro hoste habetür, cui aut bellum est indictum, aut cum quò jam certamen, licèt leve, fuit.

4. Interim de justitiâ *Duelli* multa differere non debemus, cum ex præcedentibus jam constet distinctio status *civilis & naturalis*. Quippe in statu naturali tam justa offensio quàm defensio licita est. Non verò licita est in statu Civili seu Republicæ: ibi certantes nullum habent superiorem, hïc verò superior jus dicit cuique competens.

5. Belli partitio hæc est, quod I. sit *Offensivum* vel *defensivum*, quæ distinctio duobus modis cognoscitur, partim, quatenus consideramus *jus ad bellum*, partim, quatenus *partes* consideramus *ut certantes*. Priori modò *offensivum* est, quò extorquentur debita & jura perfecta, quæ abnegantur, aut ubi injustè crepta recuperantur, cautioque in posterum quaritur. Vel *defensivum*, quò defendit se gens contra alterius offensionem, & retinere laborat, quæ de jure sua sunt, atque sic *offensor* & *defensor* similitudinem habent cum *Actore* & *reò* inter privatos. Sed posteriori modò, seu morali æstimatione res secus est, nimirum ille dicitur *offensor*, qui primus incepit bellum, licèt vulgariter dictus, *defensor* sit, & *defensor* appellatur ille, contra quem primò certamen motum est, quanquam aliàs *offensor* fuerit. Sic non inconveniens est, ut aliquis simul *defensor* & *offensor* esse possit.

6. Bellum II. est vel *justum* vel *injustum*. *Justum bellum* idque *offensivum* est, quod oritur ex præensione juris perfecti, & *defensivum*, quod oritur ex denegatione juris imperfecti. Bellum *injustum* idque *Offensivum* est, quod ex præensione juris imperfecti, & *defensivum*, quod ex negatione obligationis perfectæ exarsit, confer omninò Cap. præced. §. 9. ad 14. & hîc §. 9.

7. Sed neque prætereundus est ille justus belli prætextus, qui oritur ex *interesse* Reipublicæ. Cujus intuitu mentem meam duobus quasi verbis explico, scilicet tale *interesse justum* est, si per id non offenduntur jura naturalia, *injustum* est, quandò illa ipsa jura cum illò pugnant. Sic *interesse justum* est, quandò Princeps auxiliatur Principi, qui terras proximè illum possidet, sic enim impellitur, ne eò suppressò, alter fieret potentior, qui deindè ipsum etiã devorare posset. Sed hoc insuper notandum venit, quod *interesse* status non per se pariat jus perfectum, ita, ut unus princeps alterum ad id obtinendum cogere possit, nam multa nobis utilia sunt, ad quæ tamen alterum cogere nequimus. Indè est, quòd *interesse* ad jus perfectum Cap. præced. §. 9. referre non potuerim, nam si qua gens tale ab alterâ perfectè postulare vult, non nisi ex pactis hoc postulare debet.

8. Ab hac divisione pullulant multæ quæstiones illustres, quarum præcipuæ hæ sunt I. *An metus sit causa justa belli?* quod negamus, nam licet quis munimenta exstruat, milites colligat, & quasi ad crastinum bellum se præparet, non tamen sequitur, alte-

alteram gentem propterea bellum indicere posse; nam cuique liberè relictum est, in territoriis suis constituere, quod lubet, absque notâ aliquâ offensio- nis. Quò pactò alteri genti simul remanet, an se etiam parare & jure suo uti velit. II. Indè facile judicandum est, qualis belli causa sit *cupido regnan- di & detrahendi studium*.

9. III. Etiam quæritur: *Annon bellum ex utrâq; parte justè geratur?* Summatim res huc redit, una pars nititur prætextibus naturalibus, altera verò suis legibus fundamentalibus seu interesse suæ Reipubli- cæ, hîc, si tale interesse ex §. 7. justum est, quælibet gens justè arma capit. IV. Simul addendum est, *justam* belli causam fieri *injustam*, si *injusta* intentio subest, quod accidit quandoque in quæst. 2. §. 8.

10. Hîc insuper notanda venit distinctio Grotii in causas belli *justas & suasorias*, ubi ex solis *svaso- riis* bellum non rectè geritur, quod tamen optimè geritur, si causa simul accedit *justa*, v. g. si unus prin- cept alteri succurrit ad veram religionem conser- vandam, qui per tale auxilium etiam gloriam simul quærere poterit. Ejusdem farinae est alia Grotii di- stinctio in causas *justas & justificas* seu utiles, ubi etiam ex solâ utilitate, si *justa* causa abest, bellum non licitè geritur.

II. Bellum III. vel est *publicum* vel *privatum* (aut si mavis *Civile* vel *non Civile*) sed cave, denomi- nationem desumas à personis publicis & privatis, nam sic confunderes bellum cum duellò. E contra verò bellum *publicum* est, quod geritur inter gen- tes, *privatum*, quod geritur in Republicâ inter sub-
di-

ditos & imperantem. Atque sic non opus habemus, ut cum Grotio addamus bellum *mixtum*, quippe quod & jam ab aliis ipsi negatum est.

12. Bellum I V. dividitur in *solenne* & *minus solenne*, quæ vocabula quidem non solennia belli te-
docebunt, sed *solenne* appellant, ubi bellum geritur autore eò, qui summum habet imperium, & ubi ritè est indictum, *minus solenne* dicunt esse, quod denunciatum non est, & quod à privatis geritur. Equidem quod indictionem concernit, agemus de eà mox, hoc tamen jam dicimus, quòd ea, si abest, non novam belli divisionem constituat, nam si ex minutissimis etiam bellum sit dividendum, omnes pagellæ, huic capiti destinatae, agerent de belli partitione. Deindè, quoad alterum membrum personæ belligerantes faciunt vel bellum *publicum* vel *privatum*, ideoque non opus est, ut terminos multiplicemus.

13. V. Bellum est vel *proprium* vel *auxiliare*, ubi ex terminis constat, cujus facinæ hæc partitio fit. Cæterum à scriptoribus prolixè respondetur ad questionem: *pro quò bellum licitè suscipiatur?* Nam hoc manifestum est, non tantum pro se & suis *subditis* geri posse, sed & *pro aliis*. Ad bellum tamen pro aliis justè suscipiendum hoc ante præsupponendum est, ut ille, cui auxilia mittuntur, *justam belligerandi habeat causam*, nam si injustum quid prætendit, bellum etiam meum auxiliare erit injustum. Deindè, si hæc parte justus adest prætextus, ille, qui auxilia fert, suppetias ex justò titulo dare finitui debet, iste verò titulus consistit in *vincto idoneo*,
per

per quod in gratiam hujus alterum hostiliter tractare potest, quorsum spectant I. Socii, in quorum fœdere hoc comprehensum est. II. Post Socios veniunt amici, quibus peculiari benevolentia jungitur. III. Præcipuè verò justa auxilia feruntur illis, qui nobiscum sunt unius Religionis, propter quam ab aliis offenduntur. IV. Sed an quis arma possit capere pro *subditis alienis, ut ab injuriis imperantis liberentur*, cum aliis mihi videtur tutissimum existimare, non aliò casu alienorum subditorum defensionem licitè suscipi, quàm 1. quo ipsi immanem superiorum sevitiâ armis rectè abs sese possint amoliri, 2. si nobiscum sunt in communitate Religionis, propter quam ab imperante circumaguntur.

14. Quod originem belli attinet, omnes juris gentium doctores mecum consentiunt, non repugnare istud cum æquitate juris naturæ, nam ponamus, unam gentem ab alterâ fuisse læsam, quomodò posset reparari injuria? quæcunque modò sit, si altera sese non accommodat, nisi per vim propriam. Ubi in civitatibus non amplius eâ opus est, quia per implorationem judicis tanquam superioris nostri, faciliè adversa pars ad justitiam adigitur. Quia verò gentes naturali equalitati adhuc renunciare noluerunt, sequitur, quod nullus hîc obtinere possit alius superior, qui alteram cogeret, quàm *ferrum & gladius*. Nam pœna locum non habet inter gentes, indè vindicta seu vis coactiva restat, ubi una se vindicat, & alteram ad satisfaciendum cogit: Indè est, quòd antea ad vim coactivam simul satisfactionem requisiverimus, quia ista per vindictam comparatur.

15. Sed

15. Sed si fortè hanc rationem adhuc non adprehēdis, tecum loquar per inductionem, concedis, credo, nemini jus competere, ut te lædat (hic per læsionem intelligo, ut antea dictum, omne damnum, quod contra leges fit) concedes etiam, alterum te lædendo, injustè agere. Imò concedes, te contra alterum defendere, vel alteri quod tuum, auferre posse, si nullus superior adest. Indè pro certò etiam sequetur, quia hæc omnia inter gentes offendis, *quod bellum justum fit.*

16. Ex dictis non inconveniēns erit, si omnia una lex complectitur, quæ ita sese habet:
Bellum liceat.

17. Quia verò certum est, statum hunc extraordinarium cum suis consequentiis, si semel exarsit, magis destruere homines, quam augmentum eorum promovere, idè anteà semper gentes videant, quomodò pacificis mediis lites futuras componere possint: indè hæc lex erit prioris limitatio:
Pax preferatur bello.

18. Quomodò autem hæc parte gentes sese commodè habeant, non difficilè est quærere, quia regulariter per *conventiones* speciales hoc peragitur, quandò vel *ipse*, vel per suos *legatos* in locò certò conveniunt, ubi controversia componenda sit. Simul etiam ad hoc pacis auxilium multum contribunt illi, qui in bellò intermedii sunt, seu *arbitri*, qui consentientibus partibus, sententiã suã litem dirimunt, quorum simul officium est, ut neque uniparti aliquid detrahant, neque alteri quiddam addant, confer Cap. seq. §. 66.

19. Sed nec tertium medium, quò bellum poterit præveniri, prætereundum est, quod jus *Repressalia- rum* vocant, nam si quædam gens justè prætendit ab alterâ satisfactionem, eamque aliis mediis acquirere nequit, tunc etiam per violentam executionem in Cives vel bona Civium sibi prospicit, hæc intentione, ut id, quod detractum est, à suâ Civitate illis sit refundendum. Equidem impugnatum ivère nonnulli hanc licentiam per rationes aliquas, quas ex abusu hujus protulerunt. Si verò in æquitate subsistunt gentes, magis licitæ sunt repressaliæ, quam bellum ipsum. •

20. Antequam itaque bellum oritur, convenit, ut una pars alteri hoc institutum denunciât, non ex intentione, ut se simul ad istud parare possit, qui enim finem hujus denunciationis hunc esse credunt, nesciunt, quid sibi velit regula: *Melius est prævenire, quam præveniri*, nam ex hoc saltem fundamento ille princeps deridendus esset, qui sic contra principia bellica solenniter cum hoste suo, more pugilum, pugnam inchoare vellet.

21. Nos inde aliò modò rem definiemus. Rectè quidem *indictio* appellatur *denunciatio belli*, sed male applicatur. Vera causa ejus est, ut ille, qui *offendere vult, alterum certum faciat, quòd adversus ipsum ex hac vel illâ ratione bellum struat.*

22. Si itaque pugnabimus, an semper ex æquitate naturali necessarium sit, ut tali modò procedant gentes, tunc absque peccatò hoc negare possumus. Nam si una gens jam pro certò scit intentionem illam, quam habet altera adversus ipsam, præprimis

si etiam defensionem simul querere incipit, non opus erit, ut talis solennitas indictionis adhibeatur, quippe defensio signum certum edit, quod non nisi per bellum satisfactio sit speranda. Ejusmodi autem casu, si nulla denunciatio præcedit, tum demum bellum incipit, quando saltem minutissima injuria præcesserit.

23. De cæterò Grotius hanc Indictionem in *puram & conditionatam* dividit, ubi & nos subsistimus, quanquam terminos secundum nostrum gustum non explicet. Ideoque *pura indictio* nobis est, quando formulâ hæc utitur ille, qui bellum denunciat: *Vobis jam denunciatur bellum propter hanc injuriam, quam vindicabimus.* Post talem formulam statim bellum incipit, & illi, cui bellum denunciatur, jus competit incipere istud, antequam ille, qui denunciavit, hostilia inchoat, nam iterum obtinet regula: *Melius est prævenire, quam præveniri.*

24. *Conditionata* indictio accidit, quando istâ phrasi utitur denunciatis. *Vobis indicabitur bellum, si injuriam nobis illatam non reparabitis,* hæc bellum non incipit, sed executio protrahitur ad aliud tempus, ubi demum nova indictio pura accedere solet, sed quæ & omittenda est, quando gens altera jam scit, quid sequetur, nisi in tempore fiat satisfactio.

25. Indè necessarium erit, tertiam indictionis speciem, quam Grotius omiserat, simul addere, quam appellamus *indictionem post tempus.* Quæ ex hæc formulâ cognoscitur: *Vobis, nisi injuriam reparabitis, post annum indicabitur bellum,* post hæc contra stylum esset, si adhuc sequeretur nova indi-

indictio, quia formula est sufficiens, cognoscere intentionem alterius. Sed ille, cui bellum hęc modò denunciatur, non jus habet bello alterum prævenire, nisi tempus extiterit, quia ante tempus præfinitum adhuc secunda pax esse debet. Aliter tamen sese res habet in denunciatione conditionatà, hęc enim circumstantiæ sunt ponderandæ, an alter conditionem post brevissimum, an post aliquod tempus implere vellet, quod quàm optimè cognoscitur ex præparationibus, quæ bellum præfens præcedere solent.

26. Sed nunc *solemnia gentium*, quibus in indictmentibus ipsæ utebantur olim, præterimus, quia illæ ad naturale jus nihil faciunt, quia fluunt saltem ex institutò & impositione proprià, inde sequitur simul, quòd illa vera indictio sit, licet id simul omissum fuerit, quod ejusmodi actui addere solebat gens. Sic apud Græcos indictio procedebat per *caduceum*, apud alios populos per *sagmina*, vel *hastam sanguineam*. De *jure fecialium* confer scriptores historiæ Romanæ.

27. Ab indictmente tamen differt *belli proclamatio*, quæ fit saltem in utilitatem civium, ut isti sciant, quem hostem habeant, quomodò simul sibi prospicere debeant, imò, quòd omni ex populò relictum sit, illum simul hostiliter habere, qui hostis communis sit.

28. *Quot modis autem bellum incipiat*, non difficilis quæstio est, breviter, bellum vel incipit post *indictionem puram*, vel si *levis saltem injuria facta est*. Indè belli initium non quidem ab eò tempore numerare debemus, ubi exercitus gentium se invicem

cem jam circumagunt, aut ubi urbes & agri capiuntur.

29. Quando verò nihil aliud superest quàm bellum, tunc & necessarium erit, ut partes belligerantes ita sese habeant, ut ne videatur, ac si bestię & bruta animalia in se sœvirent, sed ut semper tale temperamentum adhibeatur, ut exindè eluceat, homines illos esse, qui belligerant. Indè sponte suâ fluit, quod *§ in mediò bellò partes ad certas leges sint adstrictæ, secundùm quas id, quod juris est, efficere debeant.*

30. Antequam autem ulterius progredior, inquirendum est antea in finem belli, quem nonnulli dixerunt esse *pacem*, quem non quidem nego, nego tamen quòd finis principalis sit, si enim ob pacem duntaxat bellum gererent gentes, tunc vera esset hypothesis Hobbessii, statuentis æqualitatem importare indolem belli, & ita bellum esset status gentium ordinarius. Ideò nos aliò modò procedamus, scilicet distingvimus bellum tam defensivum quàm offensivum in justum & injustum. Finis principalis belli *justi* in *offensivo* est prosecutio juris perfecti, in *defensivo* denegatio obligationis imperfectæ. Finis belli *injusti* *offensivi* est prætextus juris imperfecti & tandem vana gloria; & *defensivi* est denegatio obligationis perfectæ, confer dicta §. 6. ad iò. Tandem sequitur finis intermedius, qui est *pax*.

31. Si itaque de fine constat, quærendum nunc erit *de jure in bello*, ubi ante omnia præoccupare debemus, quod Jus Naturæ *bello injusto* nullum aliud ponat terminum, quàm ut ille, qui tale bellum gerit,

pur-

purget actionem suam injustè commissam per justitiam aliquam subsequenter, ut nimirum damnum alteri datum restituat, quò illum affecit. Imò alter non expectare, debet priusquam illud reparetur, sed ipse sibi sufficit, ut damnum ex æquò æstimet, & ab hoste postulet, quia hoc deducitur ex capite de damnò intermittendò. Quod si verò jam ortum sit tale bellum, tunc & ipse, qui istud gerit, ad justum temperamentum belli obstrictus est, de quò mox.

32. Remanet ergò ut bellum *justum* consideremus, ubi verò iterum distincti formandi sunt conceptus. Duplex ponamus genus belli, unum, *in quò saltem offenditur, & nulla expectanda est defensio*, alterum, *ubi simul defensio accedit*.

33. Priori modò omne jus includimus legi: *In bellò tantum liceat, quantum ad jus acquirendum sufficit*. Sic si morali æstimatione id læsa pars sumsit, quod ad illam spectaret, subsistendum erit, quia sic altera magis læderetur, quàm illa læsa est. Ad æstimationes damni etiam referendæ sunt impensæ illæ, quæ ad bellum adstruendum factæ sunt.

34. Quando verò, sicut plerumque fit, *defensio simul accedit*, tunc non, si bellum semel exarsit, quærendum est de speciali jure defensoris vel offensoris, verùm indistinctè dicenda obtinent.

35. Sed videamus antea, quid scriptores morales de licentiâ bellicâ locuti fuerint, ubi primum ponamus Grotium, qui in capite, quantum in bellô liceat, tres regulas generales proposuit, quarum prima est: *Ea, quæ ad finem ducunt in morali materia, estimationem intrinsecam accipere ab ipsô fine, quare quæ ad finem juris consequendi moraliter sunt necessaria, ad ea jus habere intelligimur.* Secunda est: *Jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed ex causis subnâscentibus.* Tertia: *Ad jus agendi multa consequi indirectè & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset.*

36. Sed hîc Grotio non negamus statim regulas ipsas, confer enim easdem cum institutô nostrô §. 39. tunc ipse fateri debes, nostras assertiones cum illis minime pugnare, negamus tamen Grotio distinctam methodum, nisi enim aliter res disponderetur, exiguum fructum ab iisdem expectare possemus.

37. Alii, qui rem obiter saltem iustrarunt, relinquunt fontes æquitatis naturalis, & subsistunt duntaxat in assertionem: *licentiam in bello multas gentes sine fine & modô exercuisse*, quod verò non in quæstione est, nam exindè ne ad minimum quidem conclusiones formaremus. Sed in dictis tamen locis, isti refugiunt ad leges illas, quæ frequenter à Ducibus militibus præscribuntur. Verùm & iterum quærimus, quid, his deficientibus, liceat.

38. Ut itaque securè procedamus, arbitramur, adhuc legem §. 33. positam valere, ita ut semper in Conclusionibus ad illam etiam recurrendum sit, cum hœc tamen additamentô, ut certissimè doceantur

tur

tur fontes, ex quibus jus belli, cui defensio accessit, demonstrari queat. Isti verò fontes ita debent esse comparati, ut necessario ex lege illâ deduci possint, ac si lex ipsa præcepisset. Nam aliàs assertiones defunctæ essent à posteriori, & sic dubium, an jus naturæ licentiam bellicam præceperit.

39. Fontes autem includo duabus regulis, quarum I, bimembris est, & ita sese habet; *Si id, quod mihi debetur, non aliter, ac per vim violentam acquirere possum, licet mihi eâ vi arcere eum, quali alter uti vult, qui jus meum denegat; & alterum membrum: Si id, quod meum est, non aliter, ac per vim violentam conservare queo, licet mihi eâ vi arcere eum, quali alter utitur, qui id, quod meum est, extorquere vult.* Quæ fuit præcipuè ex §. 14. 15. Secunda regula est: *quæ ad finem consequendum sunt necessaria, ad eam faciendam mihi jus competit.* Quæ regula simul facilem patitur expositionem, repete enim ex §. 30. finem belli, eumque

confer cum præfenti regulâ, tunc fponde fuâ fluet, aſſertionem noſtram non fuiſſe fruſtraneam.

40. Ex dictis itaque non inconueniens erit, quando pro licentiâ in bellô talem formamus legem:

Vim Vi repellere licet. Sic cum violentiâ repetit ille jus ſuum, quod ſibi denegatur ab alterô, ſic ille rem ſuam rectè defendit aduerſus alterum, qui eandem ſibi auferre ſtudet.

41. Sed quemadmodum in antecedentibus occaſione poenæ juſtam *proportionem* requiſiuiſimus, ita & jam, ubi de vi propriâ coactivâ agimus, hanc proportionem ſimul conſiderare debemus. Nam licentia ex lege appoſitâ ita temperata eſſe debet, ut ne nimius inde luceat exceſſus. Quapropter neceſſum erit, ut hoſtes ſe ita habeant, ne ſimul peccent in legem §. 33. poſitam, qualis reſtrictio licentiæ rectè à Grotio *Temperamentum* dicitur. Exinde, ſi placet, talis lex ad limitandam legem §. anteced. poſitam efficitur: *In bello vim adhibere liceat cum temperamento.*

42. Iſtud autem licentiæ bellicæ temperamentum tribus præcipuè modis ſeſe exerit, vel enim reſpicit ad *perſonas* hoſtium, vel ad *res* hoſtium, vel denique ad *fidem* hoſti debitam.

43. Antequam tamen ulterius progredimur, expendenda eſt non exigua diſtinctio Grotii, & nonnullorum ſuorum interpretum, in *licentiam internam* & *externam*. Licentiam *internam* appellant eam, quæ ſecuritatem parit in conſcientiâ, *exter-*

niam

nam verò licentiam imperfectam. Quando itaque hanc distinctionem secundum vera sua principia examinamus, videmus statim, quòd licentia externa planè è jure naturæ sit proscribenda, *non enim jam scribimus id, quod fit, sed quod fieri debet.* Interim vera causa hujus licentiæ imperfectæ debetur ipsi Grotio, postquam enim ille testimonia historicorum & aliorum scriptorum ad exornandum opus suum collegisset, non omittere voluit, quod ad materiam licentiæ imperfectæ collectum accommodari poterat, ex quò præcipuè locum unum vel alterum concinnavit.

44. Ergò, relicta licentiâ externâ, quoad internam saltem Iulstrabinus temperamentum intuitu *personarum*, ubi ex supra dictis statim distingvimus inter personas hostium, quæ *nocere* vel *non nocere* possunt. *Innocentes* maneant immunes, ita, ut ne minimâ quidem injuriâ afficiantur, quales sunt indistinctè *famina, infantes, pueri & aliæ personæ.* Item huc referuntur illi, qui *sacra* aut *litteras curant, mercatores, agricola & similes.* Sic facile est probare: *supra à militibus commissa esse contra jus naturæ*

45. *Nocentes* sunt iterum duplicis generis, vel enim *moraliter* nocent, quales sunt *cives*, qui pecunias ad bellum gerendum administrant, vel *physicè*, quales sunt *milites*, qui in ipsò negotiò ad nocendum occupati sunt. Inter hos referuntur etiam aliæ personæ, quæ non sunt milites, quando nimirum *physicè* nocere student, quales v. g. etiam esse possunt *Cives, foeminae &c.*

46. Quod itaque *militēs* concernit, possunt illi interfici, quamdiu hostes sunt, illi enim instrumenta sunt, per quæ alter offenditur, & jus suum quærere vel defendere prohibetur. Sic quando concurrunt tales, potest unus alterius internecionem sine peccatō intendere. Præcipuè verò hæc licentia valet, quando coeunt exercitus ad certamen tam in acie quàm expugnationibus, ibi enim cum tali animō pugnandum est, ac si una pars alteram prorsus interimere vellet, aliàs enim fontium ex §. 39. exiguus expectandus esset effectus.

47. Indè ad quæstionem simul facilè responderi poterit: *quali nece hostes afficiendi sint?* Ubi non opus erit, ut determinetur, an solùm gladii, bombardæ, tormenta &c. requirantur, nam & aliis viis unus alterum tollere poterit, modò adhibeatur distinctio, ne videlicet innocentes graviter exinde lædantur. Sic suò modò licitum est hostem corrumpere *venenò*, hosti adventanti fontes *venenò* inficere, modò temperamentum non excedatur.

48. Item quæritur: *An percussoribus versus hostem vis liceat?* Hic Grotius præter necessitatem distinguit inter tales homines, qui fidem datam violant vel non violant. Sed cum aliis existimo, hanc nihil obesse licentiæ. Nam licet argentum vel promissa nostra alterum reverà ad perfidiam moverint, nobis tamen perfidia velut proprium peccatum imputari non posse videtur, quia in præsens per hostilem statum commercia juris nobis cum illò, qui nunc hostis est, abrupta sunt, & ille nobis licentiam adversus se in infinitum dederit. An verò talis percussor,

for, qui fidem violat, peccet? alia quæstio est, quam nullus fortè tanquam justam pronuntiabit.

49. Quòd si verò *Cives* producimus, non meretur statim eorum læsio moralis internecionem, sed hîc æquissimum est, ut, quantum fieri poterit, prohibeatur, ne principi legitîmo onera solvantur, sed quæ potius ipse, qui invadit, postulat, sic enim mediis privatur alter ad bellum continuandum. Quando autem interdictiones & alia media nihil operantur, tunc secundùm circumstantias violentia erit adhibenda.

50. Quia plerumque meritis licèt hostibus vita rectè condonatur, videndum porrò est: *quid juris sit in hostem captivum?* ubi ante omnia iterum præmitto distinctionem inter *nocentes* & *innocentes*, quippe posteriores, si qui capti sunt, sinè omni læsione è custodiâ mittantur, nisi ex circumstantiis & intervenientibus rationibus necessitas contrarium postulet. Sed *nocentes* captivi, qui in pugnâ capti sunt, nisi illis fides ad vitam servandam data sit, (tunc enim ex captivis fiunt dediti) occidi possunt iterum, quando graves sunt victori, melius enim est, eos necare, quàm dimittere, ut rursus de novò nocent.

51. Interim, si specialiter rem contemplantur, non inconveniens erit, distinctè considerare, quid sibi velint vocabula *captivi*, *victi* atque *dediti*, nam his pressius cognitis faciliores evadent nostræ conclusiones. Et *victus* quidem dicitur, qui ab hoste suppressus est, *captivus*, qui non solum victus sed & captus est, & unò vocabulò servus belli appellatur,

latur, *deditum* nominatus, qui seipsum alteri, ut malum futurum præveniret, dedit. Sed vocabulum victi laxiorem simul producit ambitum, nam victi etiam dicuntur illi, qui per arma sub jugum acti sunt.

52. Itaque quoad *belli servos*, ut ne peccetur contra temperamentum licentiæ, probè iterum distinguenda sunt individua. Si enim servus est physice nocens seu miles, obtinet assertio supra §. 50. dicta, si verò est moraliter talis seu Civis, qui etiam servus belli, quando moraliter lædere non desinit, fieri potest, æquissimum est, ut illi id extorqueatur, per quod nocuit, vel in posterum nocere poterit, quapropter temperamentum egreditur ille, qui talem sine aliis circumstantiis concurrentibus interficit.

53. His inde circa *belli servos* observatis, facile erit, reprimere vel admittere conclusiones illas Grotii, quas de talibus servis in opere suo in duobus capitibus *de jure in captivos*, & *de temperamento circa captos* protulit. Ubi videbis simul, multa ibidem esse immixta, quæ ex nostrâ hypothese potius de victis & deditis affirmanda sunt. Et si præterea loca aliqua sunt, circa quæ cum ipso dissentimus, tunc concilianda nobiscum sicut per distinctionem vulgarem juris naturæ & juris voluntarii, quod tamen nunquam vim legum inter gentes habuit. Ita nullum peccatum est, si talis servus civiliter apud nos tractatur, præcipuè, quando dux quidam vel alius præfectus belli captus est. Et quod accedit, commodum quandoque adferunt, si servantur, quia unus captivus pro altero captivo pro moribus permutari solet. Quæ tamen & alia omnia instituta humana sunt, neque immediatè ex jure naturæ proveniunt.

54. Temperamentum circa *victos* tunc præcipuè accidit, quando una gens per vim justam subjugat provinciam vel civitatem, ubi victor in victos imperium acquirit, in quò tamen se ita temperare debet, ac si nunquam hostis fuerit. Quid hic porro juris sit, repete dicta in Cap. 24. §. 6. seqq.

55. Temperamentum circa *deditionem* inveniemus in distinctà consideratione hujus ipsius deditio-
nis. Ubi commodè hanc divido in deditioem *activam* & *passivam*. De *passivâ* jam habuimus supra, restat ut dispiciamus, quid sibi velit altera. *Activa* deditio est, quâ quis se, suâq; in alium trans-
fert. Nolo verò cum Grotio dicere, quòd per eam intelligatur actus, quòd populus vel pars populi in arbitrium potentioris se suaque transfert. Cau-
sam dissensus nostri videbis ex sequentibus.

56. Alibi idem Grotius hanc subdividit in *puram* & *conditionatam*; illam vocat, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, ac ita se subditum facit ei, cui se dedit, ac in illum summam potestatem trans-
fert, omnia dedito jure saltem externò eripiendi, etiam vitam & libertatem personalem. Hanc ap-
pellat, quæ aut singulis consulat, ut in quâ vita sal-
va, aut corporum libertas, aut & quædam bona ex-
cipiantur; aut etiam universitati, si videlicet quædam
particulæ libertatis civilis retineantur. Ut verò
hanc Grotii divisionem paulò accuratius expendam-
us, operæ præmium erit, aliam divisionem deditio-
nis activæ præmittere.

57. Scilicet antea probè considerandam est, cui fiat deditio, hòc enim modò duplex ea evadit, vel
enim

enim *hosti* fit, vel *non hosti*. Quis hostis sit, constabit ex præcedentibus, ille quippe talis est, cui vel bellum denunciatum est, vel adversus quem jam bellum exarsit, confer omnino §. 28. Interim de deditioe, quæ fit non hosti, agemus in Cap. seq.

58. Restat ergo ea, quæ *hosti* fit. Nam in hæc admittere possumus eam divisionem, quam ex Grotio §. 56. retulimus. Nescimus tamen, an ipse Grotius eas rectè descriperit. Quò pacto nos deditioem *conditionatam* appellamus, quæ hosti fit sub conditione. Qualis autem conditio semper esse debeat, non ita justè determinare possumus, sufficiat, quòd per eam prospiciatur communiter corporum libertati æque & immunitati, bonorum conservationi, &c. Et *puram* appellamus, quæ fit sine aliquâ conditione; dantur in gratiam illius, cui fit ista deditio, wenn man sich auff Gnad und Ungnad ergeben muß. Atque sic nihil nobis commune est cum Grotio, qui in applicatione quandoque deditioem puram cum conditionatâ ex suis descriptionibus miscuit.

59. Nunc verò quæritur: *An etiam deditio pura ex jure nature defendi possit?* ubi affirmativè respondemus, stipati regulis §. 39. citatis, ex quibus tu ipse responsionem dabis. Morali enim æstimatione idem est, an quis invitus captus & servus belli fiat, an verò quis ad talem deditioem adactus sit, utròque enim modò jus victori competit, quod dictò §. & deinde §. 52. exposuimus.

60. Quando autem de deditiois *conditionata* justò temperamento quæritur, tunc nihil aliud di-

cendum erit, quàm ut dedito secundùm ea, quæ acta sunt, fides habeatur, neque ut ille ullò modò lædatur, vel quasi servus belli æstimetur.

61. Accedimus ad temperamentum intuitu *rerum*. Res autem hostium appellamus omne id, quod non est persona, ubi tamen iterum licentiam externam à dicendis proscribimus, & subsistimus saltem in licentiâ internâ, cui antea certæ leges præscriptæ sunt, ex quibus jam facili labore conclusiones speciales formare possumus. Priusquam verò ad illas progredimur, non incommodè distingvimus inter res hostium *capiendas* & *captas*, nisi enim hæc distinctio, licet exigua tibi videatur, præcederet, parum felices in concludendo essemus.

62. Itaque circa res *capiendas* repete primò legem ex §. 33. & fontes nostros ex §. 39. His quippe cognitis, justa evadet nostra assertio, quam ita ponimus: *Si quis aliquid ulterius præter id, quod ad illum spectaret, eripit, judicatur ad cautionem necessario fuisse ereptum.* Item; *Si quis opum fiduciâ injuriam alii intulerit, eò victò, recte opes detrahuntur, ut in posterum sit modestior.*

63. Sic quemadmodum jus naturæ non determinat, quæ & quot res in bellò, cui defensio accessit, capi-

capiendæ sint, præsumitur ad *coercendos hostes* optimum esse, si illæ & tot res capiantur, quæ & quot capi possunt. Hòc enim modò, alter eò citius cogitur ad sententiam suam dicendum, quomodò læso ex justò pariter & æquò satisfacere velit.

64. Circa *res captas* ante omnia probè observandum est, per ejusmodi adprehensionem *acquiri* tantum jus seu dominium, quod valeat adversus quemvis tertium, non verò adversus illum, cui res illa erepta est. Sed ut capiens acquirat dominium, valiturum etiam adversus eum, cui res erepta fuit, necessum est, ut accedat hujus cum alterò *pacificatio* & *transactio*. Citra hanc enim priori domino jus remanere intelligitur, ad rem istam, quando cunque vires superfuerint, hosti iterum extorquendam.

65. Hæc intelligenda sunt tam de rebus *mobilibus* quàm *immobilibus*, nemo enim effectus dictos circa tales res nobis negabit. Sed restat tamen distinctio inter res *corporales* & *incorporales*, ubi iterum de prioribus, seu corporalibus nulla amplius controversia est, fuit tamen intuitu rerum *incorporalium*.

66. Verùm in decisione hujus quæstionis non possum non existimare cum aliis: *rem incorporalem seu jus acquiri à victore non nisi cum subjectò, cui jus istud inhaeret*. Quod subjectum iterum dicunt esse vel *persona ipsa*, quæ captæ sunt, vel *res alia captæ*. Cum *rebus* acquiruntur illa jura, quæ illi rei insunt ex pacto, ut appellant, *reali*, non verò *personali*. Res ex priori pacto manent penes rem, à quocunque possessore teneantur, quod tamen de posteriorio-

steriori secus est. Sed jura, quæ spectant ad *personas*, tum demum acquiruntur, quando cum personâ vel post eam capiuntur: sic rege captô, non statim simul captum ejus regnum est.

67. Quia verò quandoque in bellô contingit, *ut res capta servandô servari nequeat*, conveniens est, *ut illa*, ne hosti emolumentum afferat, *corrumpatur*. Dependet hæc assertio ex fontibus §. 39. positis. Ut autem temperamentum circa vastationem fervetur, non malè distingvimus res, quantum usus destinatus est *ad cultum & in honorem DEI, & quæ in hominum sunt commerciâ*. Priores intactæ manere debent, aliàs enim violaretur obligatio versus DEum, quando id, quod ipsi sacratum est, auferatur. Alias quæstiones speciales reservabimus ad tempus aliud.

68. Quoad posteriores justum temperamentum instituitur, si id corrumpitur atque destruitur, quod hosti iterum prodesse poterit. Ubi verò antè omnia, ne rebus abuterentur, cognoscendum erit, an? & quomodò? res illæ commodè servari possint, ne hosti partæ maneant. Quod temperamentum, si obtineri nequit, sinè peccatô efficit, ut valleretur atque corrumpatur id, quod prodesse poterit. Sic frumentum, imò alia esculenta & potulenta, si secum duci non tempus est, rectè vel cremantur vel aliis viis corrumpuntur. Contra verò res illæ intactæ maneant, quæ & salvæ hosti prodesse nequeunt.

69. Interim magis inutilis controversia est, quam movit Grotius, *quando res capta censeatur?* Quis enim negabit, hoc demum contingere, quan-

dò rem ille, qui cepit, ita detinet, ut recuperandi spem probabilem alter, nisi per subsequentem vim, amiserit. Deindè idem Grotius distingvit in super iuter res *mobiles* & *immobiles*, ubi in rebus mobilibus hoc ita procedere dicit, ut captæ dicantur, ubi intra fines, id est, præsidia hostium perductæ fuerint. Nobis verò æquius videtur esse, si duntaxat statuamus: *Rem mobilem fieri hostis statim, si physicè capta dicitur.* Verùm de rebus immobilibus, ubi & agri, de quibus etiam Grotius loquitur, pertinent, ità sese explicat: *Eum demum agrum captum censerì, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.*

70. Sed nobis videtur in veritatem rei ex aliò fundamentò inquirendum esse. Scilicet aliud est, *cepisse rem*, aliud verò *rem captam possidere*. Sic *capta* res etiam immobilis tum censetur, si illam hostis ingressus est, & tale spatium captum dicitur, quale ingressus est. Inde si ingressus sum saltem regionem aliquam, non statim capta intelligitur regio tota. Sed tam diu *possidetur* res, licet mobilis vel immobilis sit, quàm diu servando servari poterit, si enim prior dominus rem istam iterum eripit alteri, tunc & desinit possessio.

71. Porro quærunt alii: *Quid, si exercitus hostilis non perpetuò subsistendi, sed transeundi tantum, aut ad tempus commorandi aut nocendi Reipublicæ a fundum alterius ingressus fuerit?* Tunc quidem captus intelligitur fundus, imò & possessus: Sed donec saltem exercitus eidem insidebat. Reli-
ctò

Etò eò, desinit possessio. Atque sic facilè ad alias conclusiones, indè fluentes responderi poterit, modò non tali animo aggrediamur laborem, quasi petenda sit decisio earum, ex jure Romanò, & quasi jus gentium exindè explicetur, quod & jam fecerunt multi alii, imò & passim ipse Grotius, recurrentes præcipuè ad titulum de acquirendâ vel amitendâ possessione.

72. Quia de rebus captis locuti fuimus, restat, ut paucis simul videamus, *cuinam res illa capta adquiruntur?* Quam quæstionem Grotius operosè deduxit, imò & alii. Nos saltem subsistimus in assertione: *per se rem captam adquiri illi, cujus virtute bellum geritur.* Constat enim jus belli esse penes eum, qui summum habet imperium, imò constat, bella ab iis suscipi ad prosequendum atque extorquendum jus, quod illis competit. Itaque milites, si aliquid capiunt ex rebus, quæ hosti sunt, capiunt principi, & præter stipendium nihil debetur, nisi quod ipsis conceditur ex liberalitate principis, aut ob præstitam insignem operam, aut ad incitandam ipsorum fortitudinem.

73. Indè non licebit militibus, prædas ex hosticò agere, aut quamcunque rem sibi eripere hosti, sine permissu summi imperii, quippe cujus est, per speciales ordinationes definire, quousque isti prædandi & acquirendi licentiam debeant vel non debeant exercere, & deindè, an tota præda? & an pars saltem? & quæ præda illis sit relicta?

74. Interim alii, qui mirum in modum confundunt dispositionem juris naturæ, cum licentiâ legum specialium humanarû, per tres distinctiones omnem

controversiam componere voluerunt, distinguentes ab unâ parte, inter res, quæ capiuntur, *mobiles & immobiles*: ubi *mobiles* statim, sinè lege & præcedente mandatô principis concesserunt militibus, ita ut illi easdem in usus proprios consumere possent, sinè injuriâ principi propterea inferendâ. *Immobiles* autem adscripsere illi, cujus jussu belligeratur. Sed hîc non opus habemus, ut multis argumentis illis respondeamus, sufficiat nosse, talem distinctionem nostram adsertionem non tollere posse, sed quæ hanc potius superat, si argumenta in contrarium struere volumus.

75. Secunda distinctio sumitur à *militibus*, quos in *mercenarios & non mercenarios* dispescunt. *Mercenarii*, dicunt, contenti esse debent eò, quod illis à principe solvitur, *non mercenarii* autem, seu qui sinè stipendiô serviunt, capere possunt, quod illis obvenit, ut etiam aliquod emolumentum in illos è bellô redundet. Verùm, quis negabit, hanc distinctionem meram dispositionem humanam sapere. Equidem non pugnat cum jure naturæ, si nos militem in mercenarium & non mercenarium dividimus, sed propterea non sequitur, quod talis deinde conclusio immediatè ex istô jure fluat, qualem isti posuerunt. Imò non possumus immediatè exindè de hâc militum discrepantiâ multa differere, quia ejus fundamentum est natura alicujus Reipublicæ. Sic apud nos non sinè destructione Reipublicæ nostræ colligeret princeps solos milites non mercenarios, quales tamen optime colligi poterant in veteri Republicâ Romanorum,

76. Tertia

76. Tertia divisio debetur præcipuè Grotio, qui distinguit *actus bellicos* in *publicos*, qui occasione & mandato supremi ducis peraguntur, & *privatos*, quos injussu ejus milites suscipiunt, quæ divisio Grotii, quanquam nobis præ reliquis duabus formosior videatur, non omni caret dubiò. Rectè enim intuitu hujus alii monuerunt: *partem juris belli esse, designare, quinam hosti nocere debeant, & quando, & quousq.*

77. Hæc sufficiant de temperamento potestatis, quæ hosti competit versus personam & res hostium, quatenus hostes sunt. Sed fit quandoque in bello, ut hæc potestas simul extendenda sit ulterius ad illos, *qui quidem per se non hostes sunt, fiunt tamen quasi tales per subsequentiam.* Accidit istud, quando illi hosti vero id subministrant, quod ad bellum gerendum aliquid vel multum contribuere potest.

78. Ut verò, quale hæc parte temperamentum adhibendum sit? videatur, alii distinguunt inter ea, quæ hosti subministrantur. Dicunt enim, id, quod porrigitur hosti, ad bellum gerendum vel *idoneum* est, ut milites, arma, pecuniæ, naves &c. vel *non idoneum* est, & etiam citra bellum alteri necessarium videtur, quales sunt merces, frumentum & ejusmodi genus rerum.

79. Imò Grotius circa hanc quæstionem cautè procedere voluit, timidus enim & dubius erat, quid scribere deberet, atque sic præter necessitatem distinguit inter res, quæ 1. in bello tantum usum habent. 2. quæ in bello nullum usum habent, 3. & quæ tam in bello quàm extra bellum usum habent. Sed ex

hâc triplici rerum divisione statim tu vides, quod magis ea tendat ad confusionem hypotheseos, quàm ad determinandum id, quod in bellô juris est.

80. Nobis inutiles videntur esse hæc distinctiones, quippe notandum primò est ex antecedentibus, juxta belli leges licere non solum munitiones hostium, portus, urbes, naves, sed & viros atque mercedes, frumenta &c. præripere aut perdere. Eòdem modo, & ex iisdem fundamentis licebit genti præcavere, ne rebus quibuscunque, aliundè illatis, vires hostis ad bellum continuandum adaugeantur, vel ne ille ex his rebus ad suam sustentationem quid lucrari possit. *Licebit inde omnia ea intercipere, quæ genti indistinctè idonea videntur, quæq; altera gens hosti porrigit.*

81. Hoc verò simul dispiciendum erit, scilicet quaeritur: *An habeat gens justam belli rationem adversus eam, qua talem rem ad bellum gerendum idoneam alteri suppeditat?* quod negamus, si ea subministrat duntaxat ad lucrandum pretium, quod pro re suppeditandâ datur, hic enim sufficiat eam eripuisse, quandò sic permutata hosti adfertur. Imò negamus, si ex pactò generali ad talem rem, si postulabitur, subministrandam, altera obligata est. Facile tamen tale pactum contrarium efficiet, quandò nimirum circumstantiæ & clausulæ speciales pacto insertæ svadent, bellum contra talem suscipiendum esse. Sic & affirmamus etiam quaestionem, si non obstante admonitione, gens una permittit hosti, ut ex suis terris colligeret, quod ad bellum gerendum idoneum est.

82. Præter hanc potestatem adhuc una licentia in bellô superest, quæ tendit ad rem alterius, qui hostis meus non est. Nam quæritur, *an jus habeat gens una in bellô ad rem alterius, qui non est hostis?* Sed videamus, quid Grotius circa hanc quæstionem scribat; *rem alienam, dicit, ex quâ certum mihi periculum imminet, citra culpam alienam considerationem invadere possum, non tamen dominus fieri, id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire, donec securitati meae satis cautum sit.* Adde hîc. §. 92. 93.

83. In hâc assertionem Grotii & nos subsistimus. Eam verò probamus ex fonte, supra §. 39. positô, ubi talem regulam habuimus, *quod ad finem consequendum ea sint necessaria, ad quæ faciendâ jus mihi competat:* quam si confers cum præsentem quæstionem, facillè concedes, quod cum Grotio affirmavimus.

84. Tandem accedimus ad tertium membrum temperamenti, quod obtinet in respectu ad *fidem hosti debitam*, ubi, si repetimus antea fontes §. 39. locatos, omne quod in hâc materiâ notandum venit, includimus verbis: *Dolo & fraude adversus hostem licet uti, modò perfidia pactorumq; & data fidei violatio absit.* Nam si armis hostem superare non possumus, cur non licebit illum tollere vi vulpinâ. Necessariò tamen regulæ addidimus limitationem, contingit enim in bellô, ut hosti quan-

doque fides habenda sit; hinc sanè injustè se gereret illa gens, quæ contra fidem datam aliquid susciperet, quod nunc ex utrâque parte specialius videbimus.

85. Non verò hinc multis pugnabimus cum istis, qui inani more disceptarunt, quid sibi velit vocabulum *stratagematis*? Nos sinè omni dubiò *stratagma* appellamus *dolum*, qui *adhibetur in bellò ad hostem circumveniendum*. Quia autem *dolus* tam *verbis* quàm *factis* accedit, spontè suâ intuitu *factorum* cessant dicta in Cap. XII. de damnò intermitteudò, & Cap. seq. de promiscuis officiis humanitatis, ubi semper contrario aliquo hostis tam per vim apertam quàm dolosam affici poterit.

86. Intuitu *verborum* multa Grotius in Cap. *quantum in bellò liceat*, protulit, quia operæ pretium esse existimavit, ut totum hunc locum curatius percoleret. Nos subsistimus in conclusione nostrâ ex §. 84. ex quâ tam *mendacium* quàm *falsiloquium*, tam *simulationem* quàm *dissimulationem* versus hostem, cæteris paribus, licitam esse statuimus. Cessat quippe inter hostes omnis illa obligatio, ad quam effundendam aliàs in statu pacificò gentes inter se obstrictæ sunt.

87. Imò, si id, quod commodum aliquod per talia stratagemata adfert, producimus, non possumus non existimare: *hostem posse commodè & astute, citra notam peccati alicujus, hosti falsè & omnia genera stratagematum proferre, fictisq; rumoribus terrere, aut detrimenti quid eidem inferre, licet reverà secus sit.*

88. E contrariò, si quæritur: *Quomodò hosti fides sit habenda?* Tunc objectum probè considerandum est, illud autem erit nihil aliud, quàm *pa-*
ctum aliquod, sinè eò enim inutiliter quæritur, an
 hosti fides servanda sit? si verò jam aliquid de justò
 temperamentò intuitu hujus quæstionis dicendum
 est, obstaret quidem ab initiò defectus iste commu-
 nionis inter gentes, communisque obligationis, ad
 quam servandam aliàs in statu ordinariò obstrictæ
 erant, ita ut & hîc liceret secundùm fontes ex §. 39.
 præsentè occasione hostem aliquò afficere, quod
 contra fidem datam sit: sed nihilominus argumen-
 ta ex ipsâ ratione petitâ, & in statu Gentium extra-
 ordinariò præcipiunt legem generalem: *fides*
hosti data, est servanda confer omni-
 nò Cap. seq. §. 39. seqq. ubi paulò specialius in eam
 inquiremus.

89. Hîc, quoad *bellum solenne* ex §. 12. subsistimus,
minus solenne appellavimus ibidem analogum belli,
 & rectè quidem, quia in eò dicta non ita deprehen-
 dimus, tale est bellum *latronum & piratarum*, de
 quibus jus naturæ nihil aliud inculcat, quàm quæ di-
 ximus in §. 31. causa enim hujus belli injusta est,
 quam latrones & piratæ præ se ferunt. Interim si
 eos aggreditur cum violentiâ gens una, arbitror, de-
 mum valere ea, quæ de justò temperamentò fufius
 antea disseruimus. Cæterum inter belli analogâ
 referunt nonnulli *violentas illas coactiones princi-*
pum, quæ contra subditos suos quandoque v. g. ad
 exuendam hanc vel istam religionem suscipiuntur.

90. Ab illis, qui bellum gerunt, distinguntur illi, qui isti bello non impliciti sunt. Quia verò occasione belli multa patrantur in eos à belligerantibus, convenit, ut & duobus verbis exponam, quousque id fieri licitum sit. Illi autem, qui bello impliciti non sunt, appelluntur à Grotio *medii in bellò*, & ab aliis *neutrales*.

91. Omne autem id, quod jure neutralitatis obtinet, includimus cum Grotio verbis: *Belligerantium officium est, ut à pacatis nihil sumant, nisi in summâ necessitate, cum restitutione pretii*. De necessitate infra agemus in Capite ultimò libri hujus, ubi probabimus simul, etiam contra legem juris naturæ licere quandoque facere aliquid, quod legibus juris naturæ adversatur.

92. Eadem & jam locum habent, nam licebit in necessitate belli illud suscipere vel efficere, quod necessitatem istam tollere poterit. Neque in quò ea consistat? longè quaerendum erit, nam belli necessitas vel respicit *ad conservationem meam* vel *ad reprimendum hostem*, seu ut mihi detur occasio ad id exequendum, quod mihi concessum erat antea ex §. 39. confer omninò hîc. §. 82.

93. Sed ut videas temperamentum intuitu hujus licentiæ in eum, qui neutralis est, totum Grotii locum hîc adponam, qui ita loquitur: *Supervacaneum videri posset, agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos facta constet, nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, sunt imos praesertim, patrari solent, praetextâ necessitate, repetendum hîc breviter, quod diximus ali-*

alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere: requiri prætereà, ut ipsi domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quàm ea exigis: id est, si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei præcium, confer §. 82. 83.

94. Contra verò mediolorum seu neutralium officium est, omne id facere, quod eos mediò quasi locò conservet. Ideò, ut & hîc videamus, quid juris sit, valebunt verba: *Neutralem nihil debere facere, quò validior una pars belligerans fieret alterâ*, ita, quod uni conceditur, alteri non negandum erit, aliàs justam haberet pars læsa causam, bellum propterea inchòpandi.

95. Restat ut & ad speciem illam accedamus, ubi res vel personæ captæ in belhò iterum recuperantur, quem modum appellant *postliminium*, ubi tamen probè distingvenda sunt jura ipsa, valdè enim Grotius circa hanc materiam, imò alii Jcti, jura naturalia cum humanis, & ex his præcipuè cum jure Romano confundentes, erravère ita, ut multi juris Gentium doctores in materià postliminii hunc errorem non exuerint. Nos relictis juribus humanis ex solo jure naturæ quæstionem tollemus.

96. Scilicet postliminiò redeunt vel totus populus, seu, si ita loqui mavis, *totus aliquis status*, vel particulariter saltem *persona* una vel altera, aut *res* aliqua.

97. Circa *personas* alii maximè æquitati naturali congruere arbitrantur, *ut per bellum capti, ubi manus hostium quòcunq; modò evaserint, neq; illis fide datà sint obstricti, atq; ad suos redierint, non modò pristinum statum, sed & omnia sua bona ac jura recuperent.* Nulla enim in hóc statu extraordinariò gentium adest ratio, per quam evinci possit contrarium ejus, quod híc alii, ducti ex naturali æquitate, statuerunt.

98. Pergunt porrò: *quod res attinet, quamdiu bellum durat, si hostibus iterum sint erepta sive per nos ipsos, sive per nostros cives aut milites, eas ad antiquos dominos redire par est, non immobiles tantum, sed & mobiles, modò liquidò à nobis possint dignosci.*

99. Hic verò rationem hujus adsertionis iterum petemus ab illis, qui istam statuerunt, ita enim porrò eruditè loquuntur: *Nam cum civitati incumbat, quantum fieri potest, bona civium defendere; ejusdem quoq; erit, quantum in se est curare, ut que ipsis erepta sunt, recuperentur. Neq; obstat, quod illa à militibus sint erepta. Hi enim ministri sunt civitatis, & que adquirunt, civitati, non sibi propriè adquirunt. Cum autem iniquum sit, ut ista bona civibus erepta sibi adquirat civitas, nihil aliud supererit, quam ut ea pristinis dominis restituantur.*

100. Quoad postliminium integri populi, iterum alii ita statuunt, (cur enim non illos producemus, si egregiè loquuntur) *Integer autem populus, pergunt, si vel propriis viribus, vel Sociorum armis jugum hostile excusserit, sinè dubiò libertatem & statum anti-*
quum

quum recuperat. Quòd si autem aliqua pars bonorum, qua antea ad illum pertinuerant, adhuc sub potestate hostis remanet, ad illam recuperandam præensionem retinet, quamdiu bellum pace nondum fuit compositum, sed si tertius aliquis suo nomine hosti subactum antea populum bello eripuerit, hic dominium tantum mutabit, neque libertatem recuperabit. Idem quoque de parte alicujus populi est dicendum. Quod si pars populi vindicetur, ab illo populo, cui tantisper avulsa fuit, aut istius Sociis, antiquo iterum corpori conjungetur, & in pristinum locum ac jura redibit. Quauquam & cum Sociis ita conveniri possit, ut ipsi retineant, quod quondam nostrum hosti eripuerint. Sed & si proprio ausu præsidia hostilia dejecerit, ad antiquum corpus revertetur, nec peculiarem constituere civitatem prætendit; cum civitas ista suo juri ad istam partem non renunciauerit.

CAP. XXIX.

De Jure Gentium circa
Conventiones.

I.

IN statu tam pacis quam belli gentes non raro, sed omni die conventionibus certis sociari videmus, quâ ratione necessum erit, ut paulò altius inquiremus simul in præsentì capite, quid intuitu harum conventionum justum vel injustum sit.

2. Quid

2. *Quid sit Conventio?* habuimus antea Cap. 15. §. 2. imò exposuimus ibidem §. 31. ad 37. *quod duplex ea sit?* quæ omnes divisiones adhuc valebunt. Nam gentes vel *simultaneè* vel *conditionatè* conveniunt. Valent etiam apud illas conventiones *gratuita & onerosa*; pacta deinde *tacita* vel *expressa*: pacta porro, quæ pretia rerum *non-præsupponunt* vel *præsupponunt*, juxta Cap. 16. circa quæ otania non magna difficultas restat. Restat tamen circa conventiones *publicas* vel *privatas*.

3. Verùm nos affirmamus, pacta tam *publica* quàm *privata*, quatenus antea ex Cap. 15. §. 35. descripsimus, hîc contrahi posse. Gens enim cum Gente pacta privata init, licet non semper tendant ad implendum commodum publicum seu Reipublicæ, sed saltem ad utilitatem aliquam domesticam. De pactis publicis nemo movebit controversiam.

4. Sed Societati Gentium adhuc plures ab aliis additæ sunt divisiones Conventionum. Sic conventio vel *naturalis* est, vel *præter-naturalis*. *Naturalem* appellant, per quam nihil aliud constituitur, quàm quod jam antea juris naturalis erat, *præter-naturalem*, ubi aut officii juris naturalis aliquid superadditur, aut saltem præcepta juris naturæ, ubi indefinita videntur, ad certi quid determinandum illustrantur. Hîc cum aliis existimo, divisionem hanc ad quæstiones decidendas parum vel nihil facere posse. Quanquam olim apud Ethnicos, ut alii rectè arbitrantur, majorem usum habuerit, quia isti licitum esse putabant, latrocinia in eos exercere, qui nullò fœdere conjuncti erant.

§. De-

5. Deindè Conventiones sunt vel *æquales* vel *inæquales*. Quæ distinctio tamen duplicem patitur expositionem, ab unâ parte intuitu *partium*, quæ conveniunt, ab alterâ, intuitu *rei*, quæ promittitur.

6. Sic *paciscentes* faciunt *æqualem* conventionem, quandò neutra pars deterioris est conditionis, & *inæqualem*, si una pars deterioris conditionis habetur v. g. in deditioe quæ fit non hosti. *Res*, de quâ convenitur, *æqualem* reddit conventionem, si æqualia utrinque promittuntur, & *inæqualem*, quandò æqualis proportio non observatur.

7. Porro communiter etiam distingvitur inter Conventiones *Reales* & *personales* gentium, ubi *personales* dicunt esse, quæ cum rege intuitu ipsius personæ fuerunt initæ, & cum ipsò simul extingvuntur, *reales* verò appellant, quæ non tam ipsius regis, populivæ rectorum, quàm ipsius regni aut Reipublicæ intuitu sunt initæ, ac perdurant extinctis licet rectoribus populi, penes quos administratio Reipublicæ tempore conventionis initæ erat.

8. Hic sanè, si obtinebimus, hanc distinctionem ex æquitate juris naturæ valere posse, facile erit respondere ad quæstionem aliquam ponderosam: *An nimirum Conventio pacta exspiret mortuò principe?* Ad quàm quæstionem tollendam videbimus antea, quid sibi velit dicta distinctio.

9. Nonnulli concedunt istam, sed sub certa limitatione, nimirum distingvunt inter rempublicam limitatam & absolutam, (seu ut isti ex suâ hypothesi loqvuntur, inter monarchiam ab unâ, & aristocratiam atque democratiam ab alterâ parte) statui quip-

quippe limitato distinctionem negant, affirmant tamen in statu absoluto.

10. Verùm & iste procedendi modus non omnino caret dubio, quia exinde ad quæstionem propositam ita respondendum esset, ut conventio, principe mortuo, exspiret, quando forma esset absoluta, non verò exspiret, si eadem deprehendatur limitata. Quod tamen falsum est, quia quæstio etiam non raro in statu limitatò affirmanda, in absoluto neganda videtur. Exempla enim prompta sunt.

11. Nos considerabimus jam neque formam neque materiam alicujus Reipublicæ, sed subsistemus saltem in distinctionibus Conventionum, quas antea habuimus. Ex quibus nulla alia litem tollet, quàm quæ conventionem faciebat vel publicam vel privatam.

12. Atque ita ad quæstionem nos respondemus, exspirare conventionem, principe mortuo, si illa fuit privata, non tamen exspirare, si publica est, seu pacta in utilitatem status. Quorsum etiam spectant ea, quæ posuimus antea Cap. 24. §. 1. *Indè conventio personalis oritur ex conventionem privatâ, realis autem ex pacto publico.*

13. Sed, dicis, *grave tamen est dignoscere justè, an conventio publica, an privata à gentibus fuerit inita.* Imò ego dico, grave hoc est, verùm habemus nos medium aliquod, quod fortè omne dubium tollere poterit. Equidem, supra Cap. 15. §. 35. posuimus, quid conventio publica vel privata sit? Sed dicta non tollunt scrupulum, quæ conventio justè publica vel privata appellari debeat. Ita-
que

que aliò modò litem inchoabimus. Scilicet habetur princeps tanquam bonus paterfamilias, de quò præsumitur, ut omnia, quæ suscipit, tendant in commodum suæ familiæ. Eòdem modò hic concludendum est. Præsumitur in dubiò princeps egisse aliquid, ut caput Reipublicæ, quod tendat in utilitatem ejus, nisi expressè disposuerit contrarium. Eòdem modò in dubiò conventio habetur publica, nisi vel per talem specialem clausulam vel per alias circumstantias probetur privata.

14. Regeris porrò: *etiam multa pacta publica allegare possum, quæ expiraverint, principe mortuò.* Verùm tu meminisse debes, vel talibus conventionibus clausulam fuisse adjectam: *valere pactum dumtaxat per dies vite, vel leges fundamentales in formâ limitatâ disposuerunt, expirare pacta per mortem principis.* Sic enim institutum humanum limitavit dispositionem æquitatis.

15. Hæ dictæ divisiones omnes Conventionum non aptæ sunt, ut ad id determinandum, quod juris naturalis est, sufficerent, quâ ratione nos adhuc aliam quæremus, quam facile inveniemus, quando modò ad priora recurrere volumus. Diximus supra Cap. 27. §. 6. duplicia esse tempora, in quibus vivunt gentes, unum tempus *pacis*, alterum *belli tempus*: Exindè formamus novam divisionem conventionum, quæ vel *in statu pacis* vel *in statu belli* panguntur, quæque ad futurum ordinem nobis dat occasionem.

16. Antequam verò ulterius progredimur, expendenda est prius vulgaris Grotii divisio conven-

tionum. Ubi primò rectè easdem dispescit in *publicas & privatas*. Sed insignem tamen committit errorem in subdivisione conventionis publicæ, ita quippe loquitur: *Publicas conventiones, quas Greci συνθήκας vocant, dividere possumus in fœdera, sponsiones, pactiones alias.*

17. Hic de fœdere & sponsione dicemus mox, restat pactio, de quâ ita loquitur: *Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo, quod summi est imperii, sed de re privatâ suâ aut sibi commissâ faciunt: Sed de his agendi opportunior erit locus, ubi ad ea, quæ in bello accidunt, perventum erit.*

18. Sed quis non videt, contraria loqui Grotium, primò enim peccavit, quòd retulerit inter conventiones publicas pactiones privatas, quod innuunt verba: *sed de re privatâ &c.* Deindè commissò hòc, incidit in aliud, nimirum promittit hic, se agere velle infra de talibus pactionibus, ubi ad ea, quæ in bellò accidunt, perventum erit, & respexit sinè dubiò ad caput: *de fide minorum potestatum in bello*, cujus tamen contenta nos referimus ad sponsionem, & omnis cordatus inter conventiones publicas. Hunc tamen errorem soli oblivioni hujus summi viri adscribimus, tantùm enim §. hunc conscripserat ad adstruendam connexionem, non verò ad controversiam aliquam tollendam, quem deindè in relegendò ut parvi momenti, fortè omiserat.

19. Interim hæc Grotij meditatio ansam nobis dat, ut rei paulò accuratius insideamus. Nimirum, ut mentem nostram breviter explicemus, conventio

COR-

contrahitur vel *jussu & autoritate imperantis*, vel *sine jussu ejus & absq; autoritate publicâ*. Priori modò appellatur *fœdus & pæctio*, posteriori modò *sponsio*. Strictius inde usurpatur vox sponsionis, quam ex usu juris privati, ubi omnem promissionem, quæcunque modò sit, denotat.

20. Rêstat verò adhuc dubium circa differentiam *fœderis & pæctionis*, ubi nonnulli ad eam tollendam unum vel alterum posuerunt, quæ tamen nobis haud placere poterunt, quia his ipsis est tantum circa terminos, non ut usus aliquis practicus inde hauriendus sit. Itaque non peccabimus, quando hæc duo vocabula realiter non distincta esse statuimus, & si qua detur differentia, ex usu scriptorum venit, ut *fœdus* appellemus Conventionem, quæ contrahitur in pace, *pæctionem* verò Conventionem, quæ in bellò pangitur.

21. Quando itaque ad *pacta pacis* accedimus, tunc intuitu *fœderis* seu conventionis, autoritate summi Imperantis contractæ, non adeò nova dicenda sunt, quia iterum ea obtinent, quæ antea intuitu pactorum Cap. 15. demonstravimus; repetemus solum ex §. 30. dicti Cap. legem, quæ hæc est: *Fides in fœdere data est servanda.*

Nam aliàs turbaretur profectò finis horum sociorum, quem duplicem posuimus antea Cap. 27. §. 2.

22. Sic oriuntur illustres nonnullæ quæstiones, quarum prima est: *An princeps fidem in fœdere datam possit revocare, si istud pugnabit cum utilitate Reipublicæ suæ?* Ubi ab initio, stipatus præcipuè ex

dictâ lege, diceret, quòd hoc justè facere non possit, fides enim frangeretur. Nobis tamen, & rectè quidem, videtur contrarium statuendum esse, quia enim omne pactum fieri præsumitur, juxta antecedentia, in utilitatem Reipublicæ, ita consequenter tacita clausula tali pacto inest, ut nimirum in tantum valeat, in quantum non insigne malum accrescere poterit. Indè, quando hoc metuitur, pactum non solum evadit invalidum, sed & princeps ex officio suo, quò obstrictus est Reipublicæ suæ, obligatur, ut ab illò recedat; Limitationes in exemplis videbis.

23. Secunda est: *An illa pacta valeant, qua contraxit Princeps ille, cui regale fœderum per leges fundamentales ademptum est?* Ubi statim respondemus, quòd non, nisi enim status vel ordines consentiant, non obligati sunt ad illud exequendum vel efficiendum, quod in tali pacto cautum est. Neque altera gens propterea bellum movere poterit, quia scire debuisset, cum illò non paciscendum esse, qui ad talem actum omni potestate destituitur.

24. Tertia est: *An unius partis perfidia alteram liberet ab obligatione?* Quàm suò modò cum Grotio affirmamus, optimè enim dicit: *Nam capita fœderis singula conditionis vim habent, sed hoc ita verum est, ne aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas à fœdere discedere liceat.* Quæ tamen omnia, ut alii rectè monent, ita capienda sunt, ut altera pars non teneatur præstare, quod capiti ab unâ parte neglecto respondebat, & ne simul positiva aliqua noxa alteri inferatur, cætera quippe in pacto salva manere debent.

25. Quartò, si duobus conjuncti sumus foedere, quaeritur: *Quis Socius alteri in contradictione sit preferendus?* Hic verò distingvemus antea, vel enim uterq; *Sociorum* cum aliis bellum gerit, vel id gerunt *Socii inter se*. Priori casu utrisque Sociis istud, quod in foedere conventum fuit, servare debemus. Sed posteriori casu placet antea cum Grotio distingvere, inter bellum, quod gerit Socius unus, *justum vel injustum*, ita enim loquitur: *hic primò sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bellum nullam esse obligationem. Quare qui foederatorum justam habet belli causam, preferendus, si cum extraneos sit, etiam si cum alio foederato.* Postea & talem addit clausulam: *Sed id ita verum, nisi convenerit hoc quoq; ne adversus eum auxilia mittere liceat.* Pergit porro: *Quod si foederati inter se committantur causis utriusq; injustis, quod accidere potest, utraq; parte abstinendum erit.*

26. Sed quid si uterque justam habet belli rationem? Hic Grotius ita disserit: *Quod si foederati bellent, justà quoq; de causà, si utriusq; auxilia mitti possint, puta in milite aut pecunià, mittenda erunt.* Verùm nos Grotio hanc conclusionem statim non negamus, loquitur enim ille ex capite de pactis servandis, atq; exindè insurgit his verbis: *utriusq; auxilia mittenda esse.* Re tamen accuratius inspectà, arbitramur nos, in effectu hanc assertionem sinè maximà confusione in bellò procedere haud posse. Quomodo enim pars una belligerans finem belli consequi posset, si semper aliquis adesset, qui alteri ad ulterius defendendum se vires subministraret, imò ille,

ille, qui offensor est, haberet sic media ad offendendum, ubi ille, qui se defendit non facillè permitteret, ut hosti suo auxilia mittantur, ita oriretur certò bellum omnium contra omnes. Aliud tamen est dicendum in foederibus aliis, quæ ad bellum non respiciunt, ibi enim dicta Grotii concedere possumus.

27. Quò pacto nos melius esse existimamus, si nulli parti, licet omnes justè belligerent, auxilia mittantur. Ratio quippe hujusstatus tale assertum secum portat. Sed dicis, sic obligatio tua non impletur? Imò ego dico, non impletur quidem obligatio illa particularis, quæ orta erat inter me & Socios meos, sed impletur tamen (non faciendo id, quod promissum est,) obligatio generalis ex fundamentali lege juris naturæ pullulans. Adversatur enim eidem juri, & consequenter genio morationum hominum statuere velle, obligari ad aliquid, ex quò sequeretur malum aliquod pessimum, & quod moraliter planè impossibile est.

28. Pergit Grotius dictò locò: *at si ipse, qui promisit, presentia requiritur, quæ individua est, ratio postulat, ut præsferatur, cum qua antiquius est foedus.* Quod tamen Grotii assertum de foedere auxiliari, quorsum spectabant præcedentia, nisi multis distinctionibus obfuscatum, intelligi nequit.

29. Interim verba Grotii sequentia ad aliam meditationem nobis occasionem dare poterunt, ita enim loquitur: *Sed addenda exceptio, nisi foedus posterius ultra promissionem aliquid habeat, quod quasi dominii translationem in se contineat, puta, subjectionis aliquid.* Nam & sic in venditione dici-

mus

mus priorem præferri, nisi posterior dominium transfulerit. Ex quibus nos ita concludimus: si ex fœderatis unus est Vasallus, vel deditus, vel protectioni meæ subjectus, præferendus est ille, si justè beligerat, alteri. Nam ita ex duplici obligatione mihi subjecto atque addicto magis obstrictus sum, quàm ad auxilia mittenda ei, qui æqualis est. Neque hîc etiam aliquid ad decisionem facit distinctio, quod fœdus prius vel posterius fuerit.

30. Quintò cum Grotio quærimus: An fœdus aliquod tacitè renovatum intelligatur? Ad quam negativè respondemus. Nos cum aliis ita loquimur: Non idèò solùm negamus, quòd nemo presumatur ad novum opus temerè sese adstringere, sed etiam, quia isthoc modo de ejusdem duratione constare non possit. Unde si qui post illud finitum exercentur actus, pro benevolentia magis, quàm renovati fœderis indiciis habendi erunt. Nam simplex utiq; amicitia etiam post finitum fœdus subsistit.

31. Sequitur sponsio, quæ ex eadem lege §. 21. judicanda est, ac fecimus in fœdere, hîc enim sponsio ab eò non distinguitur. Quid autem circa sponsionem in specie justam sit, videbimus ex quæstionibus sequentibus.

32. Ante omnia itaque supponendum est, officium, quod afficit ministros illos, qui sinè mandatò principis sponsionem contrahere cupiunt, esse, ut ne præter necessitatem aliquid concedant alteri, ad quòd non ita obstricti: neq; coacti sunt, imò, ubi non præter rationes consensus summi Imperantis præsumitur. Tale enim pactum Sponsio est, quod ad

multa incommoda, præcipuis si peccatum fuit à sponforibus in justum hoc temperamentum, facile occasionem dare poterit.

33. Inde antea omnis movendus est lapis à sponfore, ut pangat saltem sponfionem *sub conditione*, valere eam, si rati habebitur à summâ potestate. Atque ita tam princeps quàm sponfor, si rati habitio non sequitur, ab omni obligatione liberi sunt.

34. Verùm gravior restat difficultas intuitu sponfionis *pure*, ea enim tunc demum licita est, si *summa ad se necesse sit*, & alter non nisi pure talem permittit, citra adjectam conditionem rati habitiois faciendâ à summâ potestate.

35. Sponfione tam pure quàm sub conditione inicitâ, *ad id obligati sunt* sponfores, ut omnem adhibeant diligentiam, ut *rati habeat* ille sponfionem, in cuius utilitatem ista videbatur fuisse contracta. Quæ, si in purâ sponfione sequitur, res acta est, si non sequitur, tunc in sequentibus controversiam tollemus.

36. Quæritur antea, si sponfor peccaverit contra temperamentum in spondendo, *ad quid obligatus sit Princeps, si istam sponfionem rati habere velit?* Sane ab inçipio dicendum est, quòd præsumatur in dubiò, per sponfionem obligari summam potestatem, & alteri etiam competere jus perfectum ad postulandum id, quod ei inest. Itaque ut ab hac præsumptione se liberet summa potestas, sufficit *sponfores dedere*.

37. Hæc *deditio passiva* est, eaque fit ex contractu, confer Cap. 26. §. 33. quasi ad præstandum inter-

teres-

teresse quod ex sponsione in ita eaque non ratihabita altera pars senserit, de qua plurima Grotius ex historia veteri precipue Romanorum, ubi haec tres, Caudina, Numantina atque Lucretiana celebres sunt, adduxit exempla. Si itaque imperans sese non solvit ab obligatione ea, qua obstrictus esse alteri videbatur, dedendus est sponsor, quippe ille transit e Civitate priori, & venit in potestatem ejus, cui deditur, qui ipse videat, quomodo capienda sit satisfactio ab eo, cujus fidem secutus inanibus pactis deceptus est.

38. Quando vero & officium summi Imperantis hac parte producimus, quaeritur porro: *annon obligatus ille sit ad sponsionem ratihabendam?* Ubi distingvimus statim inter sponsionem, in qua egressus est sponsor temperamentum vel non egressus est. Priori modo peccaret sane imperans, si in favorem alicujus privati ratihaberet factum aliquod, quod commodo Republicae suae adversatur. Sed posteriori modo, si rem ex aequo & bono aestimare volumus duabus viis obligationem implet. Vel enim ratihabere & implere debet id, quod in sponsione actum est, si vero citra notam maximi detrimenti hoc facere nequit, convenit, ut teneatur, ad rem in priorem statum, qualiter ante sponsionem erat, restituendam, ut fortuna sequens controversiam dirimat.

39. Accedamus ad *conventiones gentium in stabelli*, ubi praecipuis recurrendum erit ad ea, quae supra in Capite de jure Gentium in bello §. 88. disseruimus, exinde enim ea, quae huc spectant, decisionem recipiunt, adjunctis simul deinde eis, quae antea

Cap. 15. circa pacta obtinebant. Verùm ex suprà dictis ad sequentia decidenda reperimus solùm legem: *Fides hosti data est servanda.*

40. Interim, si Grotium sequi amamus, possumus non incommodè ad interpretanda sex illa Capita, quæ de fide bellicâ conscripsit, universum eorum sensum his distinctionibus includere. I. *Fides* in bello est vel *expressa* vel *tacita*, ubi de fide tacitâ Grotius in ejusmodi terminis loquitur: *Silentio quedam conveniri non malè à Javoleno dictum est, quod & in publicis & in privatis & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quòd consensus, qualitercunq; indicatus vel acceptatus, vim habet juris transferendi.* Ex his Grotii verbis concluso, differentiam hujus divisionis fundatam esse in consensu, qui suprà Cap. 15. §. 3. 4. 5. dividebatur in consensum expressum, tacitum atque præsumtum, ita & in præsentî materiâ fidem hosti debitam adhuc specialius dividimus in *expressam*, *tacitam* & *præsumtam*. Sic facilè est probare, quod *fides* debeatur illis in bellò, qui colloquium postulant, adest enim consensus præsumtus, ut tum collocutores nihil patiantur, debent enim inter se ab omni perfidiâ vacare.

41. II. *Fides* in bellò est vel *publica* vel *privata*. *Fides publica* est, quæ oritur ex pactò, bellum, & statum belli concernente, *fides privata* est, quæ oritur ex pactò non statum belli, sed conditionem v. g. militis concernente.

42. Quoad *fidem privatam*, non dubitare debemus, quasi non obliget ea in bello ad servandum, quod

quod actum est. Et pro sterili habetur illa objectio aliorum, qui apud Grotium arbitrati sunt, *pacta publicè cum hostibus inita fidem adstringere, at quæ à privatis fierent, non item.* Sed malle adjecissent huic adsertioni rationem aliquam, ut videatur, ex quibus principiis eandem nobis persuadere voluerint, verum quam & ipsi fortè producere prohibentur. Nos ex eòdem Grotiò adversus talia statuentes ita loquemur: *Si ita statuatur, quòd detur cadibus occasio, libertati impedimentum: Nam & illa caveri sape, & hæc obtineri à captivis, fide privatâ sublatâ, non poterit.*

43. Quando itaque de licentiâ talium pactorum constat, quæritur nunc: *quousq; sese extendat potestas privatorum circa fidem privatam?* Ubi nos ita respondemus, quòd permissum sit pangere aliquid cum hoste, de quâcunque re tale pactum sit, modò non aliquid tali pacto insit, *quod non concedendum sit hosti, sinè damno aliquo illius, cujus jussu bellum geritur.* Atque sic facillè judicandum est, quomodo ad quæstiones huc pertinentes responderi possit, quales sunt præcipuæ: *De fide datâ circa reditum in carcerem. In certum locum non redeundi. Intra certum tempus non militandi. Contra hunc vel istum non militandi.* Et quæ sunt aliæ.

44. Hic simul quæstio alia venit solvenda, quam egregiam Grotius appellat: *An privati, si in fide præstanda negligentes sint, à suis potestatibus cogendi sint eam implere?* Et cogendos verius esse respondet Grotius. Nos hoc ita procedere arbitramur, si legitime & sinè offensione summi Imperantis

tis

tis fides data fuerit, nullus enim alius est, qui ad obligationem implendam talem hominem cogere potest, quam ille, in cuius degit territoriis, qui suus legitimus princeps esse præsumitur.

65. Imò, nos ulterius progrediemur, quippe statuimus etiam: *Alteri jus competere perfectum ad cogendum eum principem, ut subditum suum ad fidem servandam adstringat.* Talis enim, de quò jam quæritur in ministeriò fuit sui principis, in quò ejusmodi conditionem passus est, ex quâ obstrictus erat, ad id pactum cum alterò ineundum. Imò præsumitur, finem hujus pacti tendere in utilitatem illius, qui morali æstimatione hujus causa fuit.

46. Fides *publica* duplicem habet respectum vel *ad personas*, quæ conveniunt, ubi aut *pactio* aut *sponsio* iterum oritur; Vel *ad materiam*, circa quam conveniunt belligerantes, ubi fides publica proficiscitur ex pacto vel *manente bello*, vel quò *bellum* finitur. Ad prius pactum retulit Grotius *Inducias, Commeatum & captivorum redemptionem.* In posteriori pacto egit de *pacis pactione, de sorte, de certamine conficto, de arbitrio, deditioe, obsidibus, pignoribus.*

47. Hic de pactione & sponsione speciatim aliquid peculiare dicere non possumus, quia omnia fluunt ex antea §. 39 positis, de fide hosti servandâ, exinde enim omnes quæstiones decidendæ sunt. Nam quæ circa sponsionem in specie obtinent, illa juxta supra dicta adhuc valebunt. Restat itaque materiale fidei publicæ in bellò, ubi nobis ea, quæ Grotius differuit, ad novas meditationes occasio-
nem

nem dederunt. Ad quas verò decidendas pro fundamentò iterum ponimus legem eam, ex d. §. 39.

48. Ante omnia autem quæritur: *An pacta, manente bellò, seu ad statum belli tollendum non spectantia sint valida?* Hic cum aliis, qui eruditè circa hanc quæstionem loquuntur, existimo, quod manifestum sit, naturæ repugnare, in tali statu, quale bellum est, admitti posse eadem: Nam implicat sanè, postulare velle, ut alter fidem sequatur & nihilominus profiteri, me velle istius hostem manere. Hostes autem sunt, ut ex capite de bellò adhuc constabit, qui quâcunque viâ nocere volunt. Inde protestatio de non usurpandâ adversus alterum hostilitatis licentiâ, factò videtur esse contraria.

49. Sed inter cultiores tamen gentes non tantum in favorem fortitudinis bellicæ, sed & ad obtinendum istud temperamentum belli, de quò antea occupavimus, receptum est, ut & in pactis talibus, bellum non tollentibus, fides servetur. Talium pactorum alii hæc recensent: *Inducias paucarum dierum aut horarum septiendis mortuis. Pactum de concedendò transitu per nostra presidia. Item, ut certis locis, certis hominibus, aut certis rebus planè parceretur. Ut certò tempore hostilitas non exerceretur. Ut certa instrumenta nocendi non adhiberentur.*

50. *Inducias* quod cernit, non incommodè appello eas, *Conventionem, per quam manente bellò ad tempus aliquod bellicis actibus, vel omnibus, vel aliquibus abstinendum est.* Sic non opus habemus, ut disputemus prolixè cum illis, qui statuerunt, si cer-

certum tempus, puta in annos 50, 40, &c. additum fuerit, quod talis conventio non induciæ, sed pax appellandæ sint. Nam facilis ad hoc erit objectio, si enim in terminis duntaxat disconvenimus, concederem omnia, secuta enim pax per tale tempus esse debet, si verò in re nobiscum discrimen erit, quod tamen non arbitror, commodè dissentientibus reponere possumus, adversari naturæ pacis, illam esse posse temporaneam, nisi enim pacem naturâ suâ æternam statueremus, statim prolaberemur in primum falsum Hobbesii, statuentis, bellum esse statum naturalem seu ordinarium inter homines.

51. Ut autem videamus, qualis sit inter *pacem & inducias* differentia, saltem sufficiat dixisse jam, inducias non componere controversiam inter belligerantes, & ita tollere jus perfectum & prætensionem unius in alterum, nam per inducias etiam jus istud, propter quod bellum motum est, adhuc firmum manet. Indè & post inducias novâ indictione non opus est. Aliud tamen est in pacto pacis, hîc enim omne jus præcedens per illud tollitur.

52. Intetim, si de *principio temporis* circa inducias quærimus, non opus habemus, ut cùm Grotiò multis philosophemur, quasi ab illò die mensura temporis non incipere dicenda sit, ubi iudiciæ factæ sunt. Magis enim naturalius est, ut scribamus, incipere easdem eodem die, quò placebant. Seductus tamen est Grotius ab exemplis, nonnunquam enim inter gentes expressè placitum fuit, ut inciperent crastinò die non hodie.

53. Quia verò quandoque induciæ non statim ubique, ubi opus est, publicari possunt, obiter addendum est, illos non peccare contra obligationem ictam, quibus non adhuc publicatio earum facta est, non enim per omnem ditionem eodem momentò palam fieri poterit. Quare si aliquid contra inducias factum fuit, non illos contra fidem datam fecisse dicendum erit.

54. Porro & conspicua quæstio est: *quid liceat tempore induciarum?* Grotius respondet, *illicitos esse omnes actus bellicos, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus Gentium.* Ubi & nos subsistimus, modò ab actibus violentis distingvamus actus non violentos. Stantibus quippe induciis, illud facere non prohibentur partes, quod ad bellum continuandum aliquid contribuere videtur, modò non sit actus violentus. Sic sese in locum tutiorem recipere, aut munitionibus circumdate, auxilia & commeatus procurare non prohibitum est, quia nulla hîc adest violentia. Aliud tamen est, si hæc expressè interdicta fuerint.

55. Verùm si nihil interdictum est, gravius adhuc est disquirere: *quid faciendum sit, si altera pars explorare vult operas, novaq; munimenta alterius, item: si auxilia adveniunt, an admittenda sint ab altero?* Ubi nos, præcipue ex §. 48. respicientes hîc, quòd inauditum sit, manente bellò, alteri illud permittere, quod ad bellum continuandum & commodum in eò captandum aliquid contribuere poterit, statuimus, non officere induciis, si & mediò

tem-

tempore ædificans prohibet, ne alter speculetur, quod exstruitur, vel si unus non admittit illud, quod in futurum adversus se prodesse poterit, qualia certè auxilia sunt.

56. Si *fides induciarum* ab alterà parte *rumpatur*, pars læsa iterum justè ad arma redire, nec finem induciarum expectare poterit. Dependet hæc assertio ex iis, quæ diximus suprà, ubi quæsimus: an perfidia unius partis liberet ab obligatione ejus alteram?

57. Ab inducijs differt *jus commœdandi*, quod est privilegium quoddam, quod mediante bellò conceditur hosti ab hoste, ad præstandum securum itum & reditum per loca hostilia. Qualia privilegia apud nos appellantur *Salvi - Conductus*.

58. Circa *captivorum redemptionem* iterum nihil aliud dicendum est, quàm ut pretium istud solvatur alteri, quod promissum fuit. Neque etiam ab alterà parte valet rescissio, si captus postea intelligitur locupletior, quàm credebatur.

59. Sequuntur *Pacta*, *pactem reducentia*, quorum præcipuè numeramus *pacta pacis*, ubi iterum recurrendum erit ad Cap. 15. exindè enim pleræque quæstiones huc spectantes deciduntur. Imò recurrendum etiam est ad caput, de juribus summorum imperantium, quia & hoc multum hic contribuere videtur. Sic enim facile est probare: *pacti factionem spectare in statu absoluto ad solum principem, & in limitato quandoq; ad solos status aut proceres Reipublica*, item: *An pacta pacis infirmantur per exceptionem metus?* item: *An cum rebellibus pax validè inœatur?*

60. Finis

60. *Finis* hujus pacti est, ut desinat bellum, & iterum fiat pax. Indè quærimus nunc: *An pacem jam factam rumpere possit gens una?* Ubi Grotius hoc tribus modis contingere dicit. Primò, quandò gens una facit id, quod omni paci inest, nimirum, si vis bellica inferatur, ubi nulla nova subest belli causa. Secundò, quod rumpatur pax faciendo vel non faciendo contra id, quod in pace dictum est, ad quod genus probè cognoscendum interpretatio pactorum adjungenda est. Tertiò, pacem solvi, faciendò vel non faciendò id, quod specialis pacis natura repudiat, puta si fit aliquid contra amicitiam.

61. Hic primum & secundum modum concedimus Grotio, negamus tamen tertium, meminisse enim debemus, quod diximus antea Cap. 27. §. 10, 11, 12, 13. ubi quæstionem decidimus, an? & quomodò jus imperfectum perfectè postulari possit? quæ dicta, si huc applicabis, facilè nobiscum negabis Grotio, quod negabat dicta quæstio.

62. Si verò, ut videtur, Grotius hanc amicitiam simul paci insertam fuisse intellexit, tunc utique omnia Grotio concedimus. Exemplum cape in quæstione: *An contra amicitiam sit, suscipere eos, qui ex alterâ ditione in alteram migrare volunt?* Ubi quidem statim oppida & magnos coetus excludimus, tales enim recipere non licet. Sed si de paucis vel aliquibus quæritur, statim respondemus, quòd non contra amicitiam sit suscipere migrantes, *non enim naturalis tantum*, dicit Grotius, *sed & favorabilis est illa libertas.* Licet in pacto cautum sit:

U

Omnes

Omnes esse debere amicitiam inter partes. Verum si specialiter hoc in pace placuit, tunc sanè ista amicitia transit in jus perfectum.

63. Sequitur *Sors, certamen conditum* &c. qui tamen modi bellum finiendi, non adè sunt frequentes, neque procedunt ita generaliter, ut pacta pacis. Ideò distinxerunt nonnulli inter ea, quæ finiunt bellum *actu suo*, qualia pacta pacis sunt, & quæ id faciunt *consensu ad aliud relatò*.

64. De Sorte ità loquitur Grotius: *Sortis alea subjici belli exitus licitè non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur, in quam plenum habemus dominium.* Nam ad *subditorum vitam, pudicitiam & similia tuenda, civitas & ad bonum civium tuendum, rex arctius obligatur, quàm ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maximè sunt naturales.* Attamen si *verè estimatione, qui injustò bellò impetitur, tanto sit inferior, ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incertum evadat.* Hoc enim est de malis minimum.

65. *Certamen conditum* est prælium, quod definitò numerò hostis condicit hosti. Ut verò sciamus, quid jam dicendum sit de eò, inquirendum est in ejus finem. Ubi tamen non statuere debemus, quasi ille justam habuerit causam belli, qui Victor fuit, quia & victus eam prætereundum poterit. Sed dixisse sufficiat, *finem solum esse, causam belli finiendi.* Propterea sequitur, quod talia certamina rara sint, quia rarò gens una omnem fortunam bellicam ad unicum tale certamen seponere solet, deinde

&c

& alii jam observarunt, difficilem habere inspectionem, uter in ejusmodi præliis victor censeatur, quia hinc non obvenire poterunt semper certa indicia ad docendam hostium fugam.

66. Sequuntur *Arbitri*, quorum duo genera facit Grotius; unum ejusmodi, ut, sive æquum sive iniquum quid pronuncient, parere debeamus. Quod genus tamen non immediate dependet ex jure naturæ, sed pactum aliquod ipsarum gentium præcedere solet, quodque dicitur *Compromissum*. Alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, confer Cap. 28. §. 18. Alii distinctionis gratiâ priores appellarunt *Arbitros* strictè sic dictos, posteriores vero *Arbitratores* seu *mediatores*.

67. Verùm, dicis, sic plena manet libertas pronunciandi apud Arbitros strictè sic dictos, quia jam dixisti, partes ab horum sententiâ recedere non debere? Imò ego tacitam ibidem subintellexi limitationem; Non tantùm enim arbitrator non-compromissarius, sed & arbiter compromissarius *secundum equitatem* pronunciare debent.

68. Ab arbitris distingvit Grotius *Arbitri summationem*, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ *deditio pura* est. Sed nos arbitramur insuper, & deditioem conditionatam hinc spectare posse. Nam non solùm per deditioem puram, sed & conditionatam bellum finitur adde Cap. præced. §. 55. seqq.

59. Restant ex §. 46. *obsides & pignora*. Quæ duo quidem non principalia illa sunt, quæ bellum finiunt, sed propterea eadem Grotius adjecit, quia

accessiones pactorum sunt, & modi cavendi securitati pacis. Sed nos dicimus simul, quòd non solum bellicis pactis, sed & illis, quæ tempore pacis panguntur, accedant. Quò pacto malle appellare accessoria conventionum, quæ contrahuntur inter gentes.

70. *Obsides* sunt certa individua, quæ firmandæ obligationis causâ dantur. Reliqua, quæ circa obsides notanda veniunt, fluunt ex lege de fide servandâ.

71. Sed quæritur tamen à Grotiò insuper: *quale jus sit in Obsides?* & ita respondet. *Interfici obsidem posse diximus per jus Gentium externum, non etiam internò jure, nisi par ipsius culpa accedat.* Hic ex suprâ dictis obligationem juris externi negamus Grotiò, verùm quoad obligationem juris interni seu legis naturalis eidem assentimur. Obses quippe datur alteri in securitatem pacti, quod si non servatur, cogendus quidem obses est, ut obligatio adimpleatur, quod variis modis secundum conditionem obsidis fieri poterit. Nam si occidatur, expiraret obligatio alterius, qui non obstrictus esset, ut sese ab eadem liberaret, priusquam ipsi obses restitueretur. Imò, si certus est ille, non adquiri posse istud, quod promissum fuit, non ad mortem obsidis properandum est, sed potius videndum, ut iste luat, vel, si hinc nihil extorqueri poterit, per bellum vel repressalias petatur, quod debetur. Omnia alia erunt dicenda, si obsides ipsi aliquid deliquerint, tunc enim concedemus alteri jus vitæ in eos, quod etiam agnovit Grotius alibi hisce verbis: *non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*

72. Porro quæritur: *An Civitas Civem in obsidem cogere possit?* Nos certè affirmamus, nam ex regali Imperantium communi adhuc notum est, posse Cives suos ad finem & interesse statûs obtinendum justè cogere, jam, quia horum implementum præsumitur, si necessitas postulabit, Civis, præcipuè si ab alterò postulabitur, cogatur, ut eat tanquam obses in custodiam. Sed tenetur tamen Princeps ad repensandum ei incommodum, quod per hoc tempus senserit. Spectat huc distinctio inter illos, qui obsides fiunt vel *suâ voluntate vel civitatis imperiò.*

73. De aliâ quæstione, videlicet: *An obses in aliam causam rectè retineatur?* ita Grotius loquitur: *Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex factò alienò venit. Ideòq; stricta interpretatio hic locum habet, quare in unam causam dati, in aliam retineri non poterant, quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in aliâ causâ fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eò gentium jure, quò subditi ex factò imperantium detineri possunt κατ' ἀναγκησίων, quod ipsum tamen, ne fiat, caveri poterit, adjectò pactò de reddendis obsidibus, ubi id, eujus nomine dati erunt, impletum erit.*

74. Omnia hîc plana sunt, modò Grotius securam præscripsisset cautionem illis, qui id metuere poterunt ab alterò. Nam clausula illa in pactò expressa de reddendis obsidibus, non tam firma est, quomodò videbatur Grotio, quippe tali pacto semper ista per se tacitè inest. Quâ ratione nos cum

aliis arbitramur, arctius obligari alterum ad reddendos eos, si pacto adjiciatur expressa cautio: *de non retinendis obsidibus in aliam causam.*

75. Interim datur quandòque obses à captivò, ut liberetur iste ad pretium colligendum, quod ad suam redemptionem conventum est; eò verò captivò mortuò, obses liberatur, nam in illò, dum moritur, jus pignoris extinctum est.

76. De pignoribus ita pergit Grotius: *Pignora quadam communia habent cum obsidibus, quadam propria. Commune, quod est ex aliò jam debitò retinentur, nisi obset data fides. Proprium, quod, qua de iis est pæctio, non tam stricte sumitur, quàm illa de obsidibus: neq; enim æquate est odium. Res enim nata sunt, ut teneantur non est homines.*

77. Hic & nos subsistimus, existimamus tamen fore melius, si primò dicamus, quid proprium sit pignoribus, & deinde addamus saltem, reliqua omnia communia esse cum obsidibus, ubi nulla subest limitatio ex proprio pignoris.

78. Hic subsistit Grotius, & cum eò plerique commentatores sui, verum video, hodiè inter gentes maximè quæri de *jure prætensionum & juribus rerum dependentium*, ideò necessum esset, ut & hinc nostram sententiam aperiamus, quæ hinc duntaxat verbis constabit, *quòd jura illa metienda sint secundum bonam interpretationem eorum pæctorum, ex quibus aliquid prætenditur.*

79. Itaque reassumenda iterum est materia interpretationis, ubi reperenda sunt antea, quæ passim, præcipuè verò in Cap. II. §. 16. ad fin. & Cap. 16. §. 17. ad fin. posuimus.

80. Nam

80. Nam si obscuritas obvenit *circa verba tantum*, tunc ad declaranda ea ibidem dicta sufficiunt. Si verò cum verbis *circa rem ipsam* dubium est, an in casu pactum vel extendendum vel restringendum sit, tunc & præter regulas interpretationis declarativæ progrediendum erit ad species reliquas bonæ interpretationis.

81. Sic in genere ad ritè & benè interpretanda pacta (imò in omni interpretatione) dicimus nihil aliud, quàm *ut interpres probè calleat naturam rei, de quâ queritur*. Sic v. g. quandò inter gentes in pactò aliquò dubium obvenit, quale genus interpretationis eligendum sit, videndum erit ante omnia, an istud pactum pertineat ad statum belli an pacis. Si ad statum belli referendum est, evolvendæ sunt illæ conclusiones, quas in dictò capite & in pactis bellicis demonstravimus.

82. Deindè ad hanc acquirendam interpretationem multum faciunt *regula ille Topica*, de quibus alii eruditè scripserunt.

83. Probè ita cognitis conclusionibus istis, bonus Interpres horum pactorum antè omnia videat, *an conjectura adsint, quæ illum vel ad interpretationem extensivam vel declarativam ducant, vel an nullarum adsint*. Posteriori modò subsistat duntaxat absurdi vitandi causa *in solâ interpretatione declarativâ*: ubi præter superiores regulas hæc simul inculcari poterit: *Verba sunt intelligenda ex proprietate*. Indè nunquam hîc à verborum propriâ significatione recedendum erit. Verùm ex Grotio iterum arbitramur, propriam vocabulorum usurpationem

tionem non ex Grammaticâ, sed ex usu populari derivandam esse, secundum consuetam illud: *quem penes arbitrium est & jus & norma loquendi.*

84. Si verò circa tale genus interpretationis verba hanc popularem proprietatem statim recipere non poterunt, tunc ista verba *obscura* sunt. Obscuritas autem verborum præcipue accidit, si ista sunt *obsoleta, noviter confecta, peregrina, ambigua.* Quomodo his præcurrendum sit, exposuimus per regulas Cap. 16. §. 21. ad fin.

85. Quòd si tamen *conjectura* svadeant aliud genus interpretationis, tunc ante omnia graviter quaeritur: *quid faciendum sit interpreti, ut justè procedat?* Sed huc neminem vidi, qui tam felix fuisset, ut aliquid nobis persuasisset, quod nullò dubiò careat.

86. Equidem Grotius & quàm plurimi Doctores regulam proposuerunt usitatissimam. *Quò quidquid plus habet favoris, eò laxius accipiendum, quò longius abit, eò strictius, vel ut vulgariter dicitur: Favorabilia sunt latius, odiosa restrictius interpretanda.* Alii tamen ostenderunt eruditè, non universalem esse regulam, ex multis enim exemplis hoc ab illis mutuabimur. Quid si in foedere pacis conventum sit, *Captivos utrinquè restitui?* Et una pars, quæ longè plures captivos detinebat, pro singulis singulos velit reddere, altera verò omnes pro omnibus: ex dicta regulâ hæc posterior pro se afferet, favorabile esse negotium, cum ad pacem ineundam sit directum, adeoque extendendam esse locutionem; prior verò urgebit, odiosum ita pactum esse, quæ par-

partem alteram plus alterâ oneret, atque aded in se non habeat utilitatem. Aliud exemplum de lege, *frumenti exportationem* prohibente, ubi quis *fari-*
nam exportaverat, tacebo.

87. Neque etiam valebit, si pacta dispescere volumus, in ea, quæ *inveniuntur tempore pacis vel belli*, ita, ut priora sint extendenda, posteriora verò restringenda. Quia aliquoties Grotius in eâ sententiâ fuisse videtur, quasi conventiones bellicæ strictè interpretandæ sint. Nam quis negabit & extensivam in bellicis, restrictivam in pacis conventionibus obtinere posse.

88. Nos, extra omnes partes constituti, existimamus, regulam Grotii de favorabilibus non ita, sine ulterioribus meditationibus in medio relinquendam esse. Quanquam eandem Grotius perquam generaliter posuerit, ita, ut in generali significatione, uti jam probatum est, vix ad omnes casus applicari possit. Nihilominus obtinebimus, quando hîc, in solis pactis, omnem auctoritatem legislatoris alicujus rejicientibus, respicimus, *primò ad materiam*, nam, *prout substrata materia postulat, sensus verborum vel est extendendus vel restringendus*.

89. Sed quia hæc regula neque omne dubium tollere poterit, ideoque *secundò* personæ ipsæ *pacificentes* producendæ sunt, ubi duæ regulæ ex regulâ generali favorabilium & odiosorum nobis surgunt, quarum prima sensum verborum extendit, scilicet: *In omni pacto interpretatio fit pro illo, cui aliquid per istud est restrictum*. Nam præsumitur in dubiò illud ejus liberæ dispositioni fuisse re-

lictum, quod non expressum est. Regula tamen adjuget limitationem: *Nisi expressa equitas & dispositio naturalis svadeant contrarium.*

90. Altera regula, quæ sensum restringit, ita sese habet: *In omni pacto interpretatio fit contra illum, in cujus utilitatem pactum ictum.* Iterum enim in dubiò præsumitur, eum non intellexisse id, de quò queritur, & simul poena hujus est, quia mentem suam debuisset clarius exprimere. Addere poteris limitationem regulæ præcedentis. Dicis, poterit accidere, ut utrique contrahentes utilitatem habeant ex pacto. Bene, inquam, & præsumitur *singularem* fore utilitatem illius, qui urget istud, ut pacto insit.

CAP. XXX.

De Jure Gentium circa Legatos.

I.

Nihil adhuc ex jure Gentium restat, quàm obligatio illa, quæ debetur Legatis, ubi nos quaerimus statim, an jus Legatorum pertineat ad jus Gentium voluntarium, quorsum hæc materia semper adhuc relata est, *an verò immediatè ex jure nature demonstrari possit?* Grotius, & quamplurimi cum illò posuerunt istud inter jus voluntarium, ita enim Grotius loquitur: *Restat veniamus ad obligationes, quas ipsum per se jura illud Gentium, quod voluntarium*

rium

rium dicimus, induxit: quò in genere præcipuum est caput de jure Legationum.

2. Quemadmodum autem jam aliquoties obligationem aliquam juris voluntarii negavimus, ita & negamus jam, imò negarunt alii. Quò pacto potius omne jus, quod circa legatos obtinet, petendum erit ex dispositione juris naturæ, reliqua, quæ tamen huic capiti simul certis de causis inseruimus, juri Gentium voluntario relinquentes. Sed à terminò incipiendum erit.

3. Legatum appellamus *Ministrum*, qui à Principe suo mittitur ad principem alium in certum finem. Alii, qui id addunt, quod apud Gentes, præprimis Europæas, circa legatos observari solet, ita terminum explicant, quod Legatus sit *Minister status*, quem Princeps unus, cui regale legationis non ademptum est, mittit ad alium principem, ut apud illum Sanctam suam personam juxta præcedens mandatum præbeat, annexò simul ad fidem & honorem habendum speciali commissionis suæ testimoniò. Atque sic constat, non omnem ministrum principis alicujus esse legatum, quia ad hoc munus splendidissimum certus isque specialis requiritur character, quique dicitur apud Politicos *Representatio*; ex hac ratione, quia per talem characteris functionem representat personam sui Principis.

4. Quòd si verò latius accipimus vocabulum *Legati*, tunc ex impositione moratorum gentium eos dispescimus in Legatos, quibus *representatio competit*, & quibus non competit. Ille autem Princeps, ad quem quis missus est, videre poterit hoc ex scriptò,

ptò, ut appellant, creditivò, quod statim post adventum suum legatus edere debet, imò quod ipse Princeps postulare poterit.

5. Hæc legatorum divisio peperit inter eos, qui repræsentativum habent, intuitu *precedentia & honoris* (non verò inviolabilitatis, ut videre poteris ex §. 91. seqq.) duplicem ordinem, ita ut nonnulli referendi sint inter Legatos *primi ordinis*, ceu ut nos appellamus, unter die *Botschaffter des ersten Rangs* / aliqui verò inter Legatos vel Ministros *secundi ordinis*, unter die *Minister des andern Rangs*.

6. Omnem utilitatem hujus distinctionis quoad *precedentiam* regulæ includo: quod *legatus primi ordinis, præferatur Legato secundi ordinis, licet posterioris Princeps præcedat Principem prioris*. Ita Rex Galliæ versus Viennam mittit duntaxat Legatos secundi ordinis, quia ibidem Legatus Regis Hispaniæ præferretur illi.

7. Utilitas quoad *honorem* respicit partem *aditum*, ad quem Legatus missus est, partim ad Legatos *inter se*. Ubi semper Legatus primi ordinis magis honorandus est, quam Legatus ordinis secundi.

8. Non peccabimus verò, quando occasione hujus præcedentiæ atque honoris, qui intuitu Legatorum adhibendus est, paulò latius ex jure voluntariò nonnulla repetimus, in eum præcipue finem, ut videas, qualia inter Gentes moratiores, & præcipue Europæas officia humanitatis solita sint. Omnes enim, qui saltem obiter lustrarunt civilitatem aulicam, unò ore professi sunt, quòd facillè sola ea constaret ex ceremoniis Legatorum.

9. Interim antea statim observandum erit, quod dicenda intuitu civilitatis hujus non ita fluant ex jure naturæ & obligatione naturali Gentium, ut, si intermittantur, jus naturæ ab ipsis violatum fuerit. Nam quis tam peregrinus erit, ut statueret, violasse principem leges naturales, si eam civilitatem à gentibus introductam denegaret legato alterius. Quamquam enim ex pactis tacitis inter Gentes aliquid fuerit constitutum, nunquam tamen id ipsum ita obligavit, ut gens una adversus alteram propterea prætereà prætereà pretendere poterit jus aliquod perfectum.

10. Quia verò inter Principes, præprimis nostros, ea Civilitas ita firmiter introducta est, ut, intermissa ea, non raro à negotiis maximi momenti recesserint, non ultimum requisitum ad conservandam amicitiam, tranquillitatem & ad obtinendam finem Societatis hujus esse videtur, quando introductæ illæ Ceremoniæ observantur. Itaque pro generali regulâ ponimus: *Quod omnia Civilitas intuitu legatorum instituenda sit secundum conditionem tam principis, à quo mittitur, quam illius, ad quem mittitur, tam secundum consuetudinem aulae receptam, quam secundum actus illos, qui celebrantur.*

11. Vides inde, quod ad acquirendam notitiam hujus civilitatis non duntaxat libri requirantur (imò ego malle eos, præter libros históricos, planè excludere) sed quod sola praxis & vita aulica istam comparare debeant. Aulae autem, quia variant, ita cum istis mirum in modum variant ipsæ Ceremoniæ. Sic non expectabis à nobis monita sine limitatione, sed talia porius, quibus tu exceptiones hujus vel alterius aulae addere poteris. 12. An-

12. Antequam verò specialiter aliquid delineamus, præmittendum adhuc est, quòd Legati intuitu harum ceremoniarum sit Officium, *ut principalis sui existimationem omnibus modis conservet.* His positis, quilibet Legatus videbit, *ut honor semel exhibitus, alio tempore illi iterum exhibeatur.* Quæ cautela fuit ex regula §. 10.

13. Ne autem Princeps ille, ad quem missus est Legatus, excedat temperamentum, ita, ut ex nimio honore dignitati suæ aliquid detrahatur, legato verò deus occasio, istud, quod actum semel fuit, trahi in consequentiam; Æquissimum est, ut *honorem temperet* tam intuitu legati primi, quam secundi ordinis; quam cautelam & Legati inter se observare solent.

14. Quia tamen plerumque accidere solet, ut nihilominus præter solitum Legatus splendidissime habeatur, distinctio placuit inter actus *privatos & publicos* Legationum, ita, ut ex eò, quod in actu *privato*, seu propter quem non missus est Legatus, factum fuit, nullum jus sequatur, & exempla promta sunt infinita, quibus veritatem hujus limitationis illustrare possem, talis quippe differentia inter actus legationis publicos & privatos est, licet aliàs actus isti privati inter publicos referendi sint.

15. Ductu hujus differentia inter actus Legationis, etiam observandum est, quòd *legati, licet ad actum privatum invitati fuerint, non semper comparere debeant*, & quæquam videatur ab initio quasi illo princeps, qui illos invitaverat, injuriæ esse affectus, placitum tamen est inter gentes, ut nonnul-

læ

de circumstantiæ ab istâ incivilitate illos eximerent, quarum præcipuæ sunt, *lis intuitu precedentie cum legato alterius principis & actus religioso*, si legatus est diversæ religionis. Non desunt tamen exempla, ubi legatus v. g. Gallus, in precibus Evangelicorum comparuit, prætendens, se æstimasse actum tanquam solennitatem politicam.

16. Alia Civilitatis genera possumus commodè in duas classes dispescere, quippe aut aliquid observandum erit *intuitu principis*, cui legatus mittitur, vel *intuitu Legatorum inter se*.

17. Priori modò iterum distinctè procedendum erit, vel enim *debetur aliquid legato*, vel *legatus debet aliquid Principi*. Istud autem, quod à principe proficisci solet, summariter in eò consistit.

18. Si *advenit* legatus, solenniter suscipitur, antequam in urbem venit, qualis honos definitò numero definitaque qualitate personarum secundum dignitatem tam legati, quàm principis, qui legatum mittit, computari solet. Modus verò introducendi dependet præprimis ex receptâ & introductâ consuetudine aularum, quæ propterea maximè variat. Sic ubi mos introducendi non viget, neque legatus cogere poterit principem, ut solenni ritu suscipiatur.

19. Ne verò altera pars de adventu legati ignorantiam prætereunda possit, si legatus cupit solenni modò accipi, optimum est, ut ille per nuncios adventum suum vel ipsi principi vel locum tenenti alicui denunciet, ita enim nulla alia subest ratio denegati honoris, quàm quòd princeps civilitatem istam intermittere voluerit.

20. Postquam itaque advenerunt legati, solent ad illos mittere principes vel statim post adventum vel demum die proximo adventus, *qui eos solemniter eorum nomine salutent*, quod dicitur apud nos, *sie lassen ihnen die Staats-Visite geben*. Interim hi modi civilitatis frequentiores sunt in aulis. Sed quò sunt frequentiores, eò parviores exhibentur. Communi quippe consensu hâc parte distincti sunt legati in *regios & non regios*, ita ut regii cum nonnullis aliis, quibus & legatos Belgicos & Venetos numero hujus honoris sint participes, exclusis reliquis.

21. Etiam observant morem nonnullæ gentes, *ut legati ex impensis earum vivant*, qui iterum non generalis est, imò si hîc vel illic observatur, tunc vel determinatè vel indeterminatè hoc faciunt gentes, præprimis tamen in eò conveniunt, quòd legatum tam diu alant, quamdiu ad solenne colloquium non admissus est.

22. Hæ & aliæ solennitates, quæ in usu sunt dictis temporibus peti possunt imprimis ab iis, qui ad eas observandas & efficiendas à principibus specialiter positi sunt, quique communiter *magistri ceremoniarum* appellantur. Ejusmodi autem homines aulae alicui ita necessarii sunt, ut ipsi consiliarii: & videtur ille princeps, qui talem ministrum non publicè alit, vel parum æstimare hasce solennitates, vel mediocriter saltem salutari seu frequentari ab Ambasciatoribus.

23. Restant quidem adhuc quàm plurimæ Cere-
monia, sed de quibus infra suo modò agemus. Hic
dunta-

duntaxat quaeritur; an & legatus illum Principem, apud quem negotiatur, precedere possit? Cujus decisionem petere iterum possumus ex speciali observantia locorum. Interim hoc ortum est, quod legatus regulariter non precedat illum principem, qui principalem suum precedit. Quando verò principalis principem eum precedit, tunc in aulis nonnullis, praecipue germaniae parùm aestimatur ista scrupulositas. Major tamen circa eam observantia est in Gallia, (intuitu principum regionum, denen Prinzen vom Seblütthe/qui precedere volunt legatos principum Germanorum) Italia & apud Duces Bavariensem, Neoburgensem, qui locum praetendunt praeter legatis etiam regis. Imò nonnunquam valet distinctio inter praecedentiam in loco tertio.

24. Officium legati generale intuitu Ceremoniarum consistit praeter omnem honorem, qui principi exhibendus est, in accommodata usurpatione *titulorum*. Nam notum est, quòd iste legatus, qui titulum debitum principi denegat, nunquam ad solenne colloquium admitti solet. Interim non solum in defectu, sed & in excessu peccare poterunt legati, ideo videant isti, ne in nimio honore ita excedant, ut postea in praerudicium sui principalis aliquid trahi possit in consequentiam.

25. In Gallia tamen, imò in Italia & Hispania exceditur rarò intuitu titulorum, non enim aliter appellare possunt v. g. Galli personam regiam, quam *Sire*, principem regium, & extra Galliam principem absolutum, *Alcesse*, alium verò principem non regium, *Seigneur*. Verùm apud nos in Germaniam

res aliam induit faciem, ibi enim ira pertinaces sumus & nobiscum etiam legati exteri, ut quam plurimos principes, computatis simul Episcopis, appellemus saltem *Eure Fürstliche* / interdum *Hochfürstliche Gnade und Bürden*: Aliquos verò appellamus saltem *Ihre Durchlauchtigkeit* / item *Durchläuchtiger Fürst* / imò tam obstinati sumus, ut à positivò valdè distingvamus comparativum *Durchlauchtigster Fürst* & ab eò iterum *Allerdurchlauchtigster Fürst*. Quæ titulorum diversitas fecit, quòd legati nonnunquam excefferint, ita ut Galli, putantes titulum *Seigneur illustrissime* exequari terminò *Durchläuchtigst* / in colloquiò unò vel alterò contradictionem excitaverint. Qualis autem scrupulositas est intuitu principum, talis & fuit principissarum occasione, usque ex vocabulò *Frau* formavimus *Fräulein* / indè pro diversitate harum foeminarum illustrium hæc prædicata earum orta sunt: Partim, *Gnädigstes Fräulein* / partim *Durchläuchtiges* vel *Durchläuchtigstes* item *Allerdurchläuchtigstes Fräulein*. Aliquis legatus, qui locutus fuit cum foeminà illustri, excedere nolens, contra stylum nostrum salutabat eam continò *Eure Durchläuchtige Gnaden*.

26. Occasione horum titulorum non præterire debemus controversiam eam illustrem, quæ intuitu ipsius legati antè nonnulla tempora orta est. Quippe prætendebant legati, & ex illis tantum illi primi ordinis, tam à principibus eorumque ministris, ad quos missi erant, quam ab aliis legatis in eadem aula degentibus titulum *Excellentia*. Quæ quidem excellen-

cellentia vix convenit cum nostrâ, quâ erudito nonnullos honorare solemus, hæ enim tam latè inter se distant, ac fermè distat cœlum à terrâ. Hæc denotat existimationem gradus, non personæ ut vulgò creditur, qui ipsis auctoritate principis impositus est, per illam verò significatur honos, qui debetur personæ legati, principem independentem præbentis, qualem loquendi modum eleganter includimus termino consveto *Souverain*.

27. Quia itaque ex impositione generali iste legatus, qui *Vestra excellentia* appellandus est, in personâ suâ præbet principem independentem, officium ejus est, ut omnibus modis eò nitatur, ut eodem titulo honoretur. Illi quippe debetur propterea, si representat talem principem. Ante tractatus Monasterienses titulus hic ad multa dissidia undique dabat occasionem, sed nunc post eos magis communis est. Sic & legati Electorum eodem titulo decorantur.

28. Illa civilitas, quam observant legati inter se, componitur partim ex *Visitatione* tam prima quam reciproca, von *Abstattung der ersten Visite und Contra-Visite*, partim ex *Præcedentiâ*, quæ tamen non multis laborat difficultatibus, ille enim legatus præcedit alterum ex eâ æstimatione, quâ principes inter se considerantur. Major tamen restat circa *Visitationem*.

29. Itaque ut totum processum brevissimis verbis delineemus, generaliter receptum est, ut legatus adveniens à legatis presentibus visiteretur. Qui ipsi legati in visitandò talem ordinem servant, ut ille visiteret primus, qui ex principis sui imitatione præ-

cedat reliquos, quem sequatur proximus, & ita porro. Noviter adhuc accessit alia solennitas, scilicet legatus adveniens mittit ad legatos præsentés Secretarium, qui illis adventum suum insinuet, quæ novitas debetur legatis Galliæ.

30. Non desunt tamen nonnullæ exceptiones à regula: quarum præcipua est, quòd ista observantia vigeat solùm inter legatos regios & regiæ dignitatis, quales certè simul legati Electorum sunt, ita, ut reliqui excludantur. Nam dicunt priores, quòd res inaudita sit, eos visitare debere legatos principis, qui longè minori caractere, quàm regius est, sint affecti.

31. Aliæ exceptiones sunt, quòd duorum principum belligerantium legati se invicem visitare non soleant. Imò præter visitationem omnem fugiunt occasionem, ne convenient in locò aliquò tertiò, quòd tamen, si forte fieret, non efficit, ut hostiliter sese habere debeant, quia vis ista bellica parum congruit cum functionibus legatorum. Item excipimus à regulâ legatos principum protestantium, qui Nuncium Apostolicum adventantem, sinè nota incivilitatis etiam non visitant, quia isti Papam non considerant tanquam caput Ecclesiæ Christianæ, sed duntaxat tanquam principem secularem, cujus Nunciis, præcipuè legati Electorum, præcedentiam concedere non solent. Quanquam exempla allegare possimus, quòd inter se in locò tertiò perquam familiariter collocuti fuerint.

32. Peractâ Visitatione, obligatus est alter ad *visitationem reciprocam*, quæ eòdem modò instituitur

ac

ac fuit visitatus. Sic qui visitavit primus, ille & præ reliquis expectet visitationem reciprocam, eum sequatur secundus, huic succedat tertius & ita porro.

33. Pene obliti fuissetis subdivisionis legatorum, quos juxta eorum divisionem ex §. 4. 5. in duo genera iterum dispecimus. Sic Legati sunt vel *ordinarii* (aliis dicuntur perpetui) vel *extraordinarii*. *Ordinarii* sunt, qui ad quamcunque rem curandam ad annum vel plures perpetuò in aulâ degunt, *extraordinarii* verò mittuntur ad functionem aliquam specialem. Priores seu ordinarii appellantur communiter *Residentes*, & quandoque etiam *Ambasciatores ordinarii*, posteriores autem dicuntur *Ambasciatores propriè dicti*, item etiam *Ambassadors extraordinarii*. Quanquam nonnullis ea divisio tanquam sublata displiceat.

34. Sic prima inter hos est differentia intuitu negotiorum, *Residentes* quippe ad omnia, *Ambassadors* verò ad aliqua negotia mittuntur. Secunda differentia est intuitu honoris, ut diximus antea. Tertia differentia consistit in diversitate sumptuum; Lautius enim alitur *Ambassador* à suò principe, quàm *Residens*.

35. Galli noviter tertium genus legatorum excogitarunt, quos appellant *Envoyés*; item *Extraordinari - Envoyés*. Tales autem dicuntur ita, qui ad negotia, ad imitationem *Ambassadorum ordinariorum* vel *extraordinariorum* ad alium principem mittuntur, qui tamen omnes aluntur duntaxat ut *Residentes*. Atque ita causa originis fuit, ut principes lucrarentur magnos sumptus, quos *Ambassadors extraordinarii* requirunt.

36. Dubii generis sunt *Agentes*, nam nonnulli representativò aliquò instructi sunt, nonnulli verò non. Priores mallem appellare Residentes, posteriores autem *Agentes* propriè sic dictos. Hi à principe aliquò, quicumque modò sit, tam independente, quàm ab aliò dependente mitti possunt ad quaecunque negotia observanda.

37. Ejusmodi farinæ est vocabulum *Plenipotentiaris*, hoc enim sumitur vel tanquam prædicatum *accessorium* vel *proprium*. Si *accessorium* est, denotat partim *Ambelladorem*, partim *Residentem* &c. & sic talibus legatis nullum novum additè characterem. Quando autem sumitur *propriè*, seu quandò legato nullus alius character datus est, eandem facit conditionem cum *Agente* propriè dictò, cum hæc tamen differentiâ, ut *Agens* curet qualibet negotia, *Plenipotentarius* verò ea duntaxat, propter quæ missus fuit.

38. Cum character *Plenipotentiaris* congruit fermè character *Commissarii*, nullam enim differentiam in effectu video inter eos. Quando *plenipotentarius* sumitur propriè, sola lis est quoad terminos. Ejusdem notæ sunt *Deputati*.

39. Accedimus ad *Consules*, quos ita commodè describimus, quòd sint mercatores vel homines alii, qui rem mercatoriam probè callent, missi tanquam *Judices* & *arbitri* ad controversias illas componendas, quæ inter mercatores suæ nationis intuitu commerciorum oriri solent.

40. Nequo præterire debemus *Secretarios legationum*, qui distinguuntur à *Secretariis* aliis, quos

&

& secumducere solent Ambassadors, verum de quibus nobis sermo non est, nisi quod referantur inter domesticos legatorum. *Secretarii legationis* verò certum simul habent characterem, & talem, qualem habere solent Agentes. Hic causa est, quòd & absentibus legatis sine speciali creditivò interesse principis sui observare possint.

41. Hæc itaque varia genera legatorum, in genere sic dictorum constituunt juxta supra dicta vel legatos *cum representativò*, quales regulariter Ambassadors, Residentes, les *Envoyés* & nonnulli Agentes sunt, vel *sine representativò*, ut regulariter Agentes, Plenipotentiarii propriè dicti, Commissarii, Deputati, Consules & Secretarii legationis.

42. Ex representantibus *primi ordinis* sunt Ambassadors extraordinarii & les *extraordinaires Envoyés*, quanquam etiam aliquando numerentur inter reliquos, *secundi ordinis* sunt Residentes, les *ordinaires Envoyés*, atque nonnulli Agentes. Ex quibus tam prioribus quàm posterioribus unus iterum præcedit alterum. Quandoque etiam legati *secundi ordinis* ita latè sumuntur, ut & reliquos absque representativò sub se comprehendant.

43. Hæc dicta ad alias meditationes nos ducere possunt, ubi statim non inutilis questio est: *an plures simul mitti possint legati?* Sed hic, si de potestate questio est, res omni caret dubiò, si verò de utilitate quaerimus, accuratiores arbitrantur, quòd melius sit, mittere unum, res enim magni momenti patiuntur partim compendiosum negotium, partim unum individuum, quia alias, si plures sunt, unus destruit, quòd alter fabricatus erat.

44. Non tamen sine omni exceptione regulam dicimus, si enim legatus jam missus videtur principi suo simplex, vel negotii incapax, item, si videtur perfidus, cautè ipsi adjungendus est alter. Item, si negotium tractatur, quod literatos requirit, legatus verò unus literis & studiis istis non incubuit, ex necessitate adjungendi illi sunt alii, qui negotium, & casum, propter quem missi sunt, probè callent.

45. Dantur tamen & nonnulli casus, ubi statim melius est, si plures horum mittantur, quales præcipui sunt. 1. Ad subscribendum id; quod in pacto pacis actum est, 2. ad confirmandos articulos pacti per juramentum. 3. Ad actus feudales, qui modus præprimis apud nos in Germaniâ frequens est, 4. ad solennia nuptialia vel sepulchralia; vulgò, *ju Einsegnungen*. 5. Et ad reliquos actus solennes, ubi splendide omnia celebrantur.

46. Quando verò plures missi sunt legati, orta est inter Statistas controversia, quomodo hæc disponenda res sit intuitu *precedentia & honoris*. Verùm nos facile istam componere possumus, modò ducamus illos, qui legatis controversiam movent, ad Creditivam, si enim omnes, quotquot sunt, unò instructi sunt creditivò ejusdemque qualitatis, non interrumpitur numerus, ita ut legatus alterius medium locum inter eos occupare non possit, licet enim plura adsint individua, nihilominus tamen moralè æstimatione virtute representativi unum faciunt corpus, quod absque læsione existimationis in partes dividi nequit. Sed præcedentia inter legatos ipsos missos observatur ita, quomodo in Creditivò scripti sunt; ut primùm locatus præcederet alterum.

47. Quòd si verò, ut quandoque fit, quilibet legatus peculiare habet Creditivum, vel, etiam quòd si in Creditivò unò unus designatur Ambassador primi, alter secundi ordinis, tunc certè ex suprà dictis legatus ordinis secundi interruptò ordine cedere debet legato tertii.

48. Alia quæstio conspicua est: *An unus legatus pro diversis principibus negotiari queat?* Sed cur non respondebimus statim per illud vulgare: *unus nequit servire duobus dominis.* Quod dictum apprimè usum suum habet apud tales dominos, quales domini legatorum sunt. Regulariter enim præsumitur interesse principum ita diversum esse, ut ex negotiò, quòd tendit in utilitatem unius, proveniret necessariò maximum detrimentum alterius, inde impossibile est, ut legatus tam pro unò quàm pro alterò commodè atque prosperè negotiari possit.

49. Sed dantur tamen casus, ubi & unus poterit servire duobus, quos si pressius paulò consideramus, duobus modis concedimus. I. Si principes ita sint distincti, ut interesse unius non officere possit interesse alterius, quale exemplum recens est, ubi Hagæ Comitum unus legatus tam regi Poloniae quàm duci Hassatiæ commoda agebat negotia. II. Secundò modò concedimus, si unus legatus missus est intuitu solius alicujus pacti vel offensivi vel defensivi ad principem, quem omnes allicere volunt confœderati, hinc enim interesse non est diversum.

50. Non omittèro debemus titulum alium legatorum, quos appellamus *honorarios*, qui omnes illi sunt, qui ad splendidum negotium reddendum,

non verò ad ipsos tractatus, quanquam iisdem simul insint, mittuntur, ita nunquam legatus honorarius solus negotiatur, sed adjunctum habet ad minimum adhuc unum, per quem omnia tractari solent.

51. Ex his responderi poterit ad quæstionem: *an mulier illustris possit esse legatus?* sed rari sunt casus ubi mulier aliqua missa fuerit sub caractere legati ad principem alium, & si quæ etiam fuerunt, adjunctus illis erat vir quidam vel legatus alter, qui nomine earum ageret, atque sic erant ambassatrices honorariae. Hodie quidem vocabulum *ambassatrici* notissimum est, sed denotat duntaxat foeminam legati, non verò personam peculiaris characteris.

52. Item huc spectant *legati obediencia*, seu ut vulgò appellantur, *les Ambassadeurs d'obedience*, quales communiter illi dicuntur, qui missi sunt ad actum aliquem peculiarem post negotium peractum, ita ut ad illum nihil contribuerint, nisi ut adsint tantum tempore ratificationis; vel ita dicuntur etiam, qui solemnitati alicui insunt, ex qua non offenditur interesse principis, quales supra §. 45. n. 4. & 5. recensuimus.

53. Restant adhuc pauca prædicata alia, secundum quæ nonnulli dubitarunt, an personæ istæ, quæ tali prædicatò ornatae sint, gaudeant etiam vocabulo legatorum, ut sunt: *Proteſtores*, *Nuncios apostolici*, *Heroldi*, *Tubicines*.

54. Non desunt, qui *Proteſtor* ætulerint ad legatos, sed mihi videtur contrarium, quod ut sub modo probem, præmittenda est explicatio vocabuli. Est autem *Proteſtor* Cardinalis, qui vocatus à rege
vel

vel principe loquitur pro ejus regnò vel regione in consistoriò papali. Atque sic ista functio maxime distat à functione legatorum, ut isti sciunt, qui statum curiæ Romanæ noscunt. Quòd si verò & hæc ratio non sufficiat, quæso! dicas mihi? an Cardinalis Protector instructus sit Representativò, quod tu negabis. Jam autem omnis ille, qui istò caret neque referendus est inter ministros primi ordinis, & si ad secundum ordinem refert, tunc dignitas ista Cardinalium illum respuit. Atque sic potius proprium genus constituere videntur.

55. Aliud dicendum est de *Nunciis*, quanquam enim illi mittuntur à Papà, nihilominus & nos (nam de Romano-Catholicis nulla controversia est) istos nuncios agnoscimus ut personas, quæ à principe independente ad principem alium missæ sunt, sic enim politicè Papam consideramus ut principem secularem.

56. De *Heraldia & Tubicinibus* multa differere non debemus, quia & vulgus scit, quòd isti locum in precedente numerò legatorum occupare haud poterint, nisi abusivè & stylò vulgari legatos eosdem appellare velis. Usus horum est duntaxat in bellò, ubi tanquam tabularii & interlocutores habentur.

57. Multa scribuntur de *personis* legatorum, sed quæ non peculiare quid in se continent, quia homo judicii fortè non dicit, quasi ad functionem hanc infans, stupidus aut rusticus adhibendus sit, ita in hac materià non quidem prolixi erimus. Hoc tamen non prætereundum est, quod dicenda apprime ad omnes

omnes illos applicari possint, qui valedictis studiis inanibus, aulae & servitiis principum se mancipare volunt.

58. Itaque à *nativitate* incipiendum est, ubi fieri debemus, quòd illi, qui naturà nobiles sunt, ad functionem hanc valdè sese accommodent, sed propterea non excludendi sunt etiam illi, quibus natura non sic favit. Temporibus sanè præsentibus, hoc munus non rarò, sed quotidie obeunt simul literati, & si dicendum, quod res est, isti in procurandò interesse principis feliciores sunt quandoque nobilibus. Item huc spectat, quòd & peregrinus, imò subjectus illius principis cui legatus mittendus est, ad hanc functionem non excludatur.

59. De *ætate* nihil definire possumus, quia quilibet princeps personam eligit, hoc caractere dignam. Nos existimamus, quòd ad gerenda illa negotia parum congruat sanguis frigidus, ita homo mediæ ætatis quotidie eligitur. Notum tamen est exemplum Julii Mazarini, qui annò vigesimò status ministrum cum laude egit.

60. Alia consilia nonnulli dant, puta, ut *studeat legatus, ut omnibus charus sit, ut in sumptibus suis sese accommodet secundum portiones illas, quæ ipsi à principe suo exhibentur. Ut in negotiis sit prudens. Ut in omnibus temperans.* Verùm quæ, & quàm plurima alia dependent magis ex arbitriò partim boni Oeconomi, partim boni Politici, imò partim boni Historici.

61. De *studiis* legatorum etiam non multa verba facere debemus, quia per se clarum est, quòd ad fun-

Functionem istam non Criticus aut Philologus, sed homo, qui talia tractavit studia, ex quibus aliquid in commodum hujus functionis lucrari possit, requiratur. Confer interim, quæ supra diximus de studiis elegantibus, Interim notus est Cardinalis Bessarion, vir suo genere perquam eruditus, qui, tamdiu professor græcæ lingvæ, & interpres Aristotelis erat, maximam sibi conciliabat laudem, quâ ductus Papa, illum sub caractere Nuncii mittebat versus Lutetias Parisiorum, qui, postquam ibidem advenisset, primò visitabat Ducem Burgundiæ, deindè Regem Galliæ, prætendens, quòd prior locò, prior tempore, fortè enim dux proximæ eum habitabat. Cum verò Rex, qui erat Ludovicus XI. & deindè Papa illum corrigerent: Eum fecisse contra morem receptum; & rex quidem, adjectis hisce verbis: *Reverende, barbara græca genus retinent, quòd habere solebant*: ineptè respondit: Consuetudinem istam pugnare cum Aristotele.

62. Quod *mercatores* concernit, non video, cur isti à comunione hâc sint excludendi, præprijis, quòd sciamus, principem tales ex illis eligere, qui præter negotia sua ad aliud quid apti sunt, quorum & apud nos non pauci reperiuntur, imò qui facile exæquabuntur eruditis, sic & hodiè in Italia pro Rege Galliæ perquam feliciter negotiatur quidam, qui ante annos mercaturæ dabat operam.

63. Jam sequitur, ut videamus etiam, *qualis Princeps Legatos mittere possit*. Ubi statim inter legatos ipsos distingvimus, nam de illis, qui nullò repræsentativò instructi sunt, nobis quæstio non est, quia eos quilibet principes, etiam alteri subjectu

mitte

mittere poterit. Remanent inderrepräsentantes, de quibus etiam prænotandum erit, quod ille, qui mittere potest Residentem, mittat etiam Ambassadorem. Ut verò quæstioni satisfaciamus, præmittendum breviter est, *notam* juris hujus esse, ut de Principe possit prædicari *Independencia*. Aliam notam adjiciunt nonnulli, scilicet quod princeps ille, qui præterdit mittere legatum repräsentantem, eam necessariò habeat potestatem, ejus personam, si injurià aliquà efficeretur, omnibus viribus defendendi, vel eum, ad quem legatus missus est, obligandi, ut injuriam ipsi in personà legati datam repararet.

64. Multæ aliæ quæstiones hic proponuntur ab aliis: puta, *an princeps ex regno depulsus, legatos possit mittere?* Secundò, *an princeps, qui regnum abdicavit?* Tertio: *an ille, qui viis & mediis injustis occupavit statum?* Quas & plures alias commodissime dicere possumus, si modò distingvimus inter dispositionem juris naturæ, & exempla juris voluntarii. Quid enim ex jure naturæ respondendum esset, illud patebit ex iis, quæ in materià Rerum-publicarum passim differuimus. Verùm ab alterà parte pleraque exempla patent, ubi apud nonnullos horum legati sine disputatione aliquà admissi sunt.

65. Neque amplius dubitare debemus, *an Vice-Reges & Vice-Principes ablegandi jus habeant?* quia iterum exempla juris voluntarii nota sunt. Hæc duntaxat intercedit differentia, quòd legati isti, qui mittuntur à Vice- Rege neque characterem habeant repräsentativi, neque locum aliquem inter legatos primi ordinis. Quod causa est, ut tales potius indistinctè Deputati vel Commissarii nominandi sint.

66. De jure legationum, quod principibus Germania competit, plenâ manu agemus alibi commodius.

67. Ex alterâ parte non difficilis quæstio est, ad quem legatus missi debeat? Nam, prout audiemus ex sequentibus, principes inter se non possunt quotidie præsentibus colloquia institere, ideò mittunt sub caractere repræsentante tales personas, ut negotia nomine eorum susciperent. Atque sic facile possumus respondere, quòd mitti soleant legati ad principes alios, non verò ad subditos principis alterius.

68. Res illa, propter quam mittitur legatus, in genere fuit ex fine illò, quem habent gentes inter se, ubi statim sese exerit officium legatorum, ut nimirum omnibus viis laborent, quomodo iste non tantum conservari sed & obtineri possit. Spectat huc distinctio inter *instructionem generalem*, quæ vult, ut omnis amicitia finisque in genere conservetur, vel *specialem* seu ad certum negotium spectantem, v. g. *mediationem*.

69. An *Instructio* in munere hòc necessaria sit, non multis disputare debemus, quia quilibet, reputans modò, quale hoc negotium sit, nobis ejus necessitatem acilè concedet. Illa quippe est *medium*, cujus virtute legatus scit, quid ipsi faciendum sit, quod intentioni principalis congruere debeat. Longè melius itaque faciunt legati, si hanc ipsam urgeant, ut exinde in negotiis suis securè procedant.

70. Post *instructionem* sequuntur *litteræ credentiales* seu *Creditivum*, in quò ipsi legato, antequam mittitur, designatur qualitas sui characteris. Litteræ

re ipsæ conscribuntur vel in *concilio cancellariæ*, & tunc subscriptæ sunt à Secretario cancellariæ & obfignatæ sigillò hujus concilii, vel in *locò principis*, imò *Fürstlichen Cabinet*, ubi subscriptio sequitur à principe ipso. Hi duo modi variant, prout conditio fert illius, cui legatus mittitur, vel prout ibidem receptum est.

71. Quamquam aliàs Creditivum sit accidens saltem legationis, ita, ut salvâ eâ abesse possit, nihilominus jam transiit istud hodiè quasi in essentiali ejus, quia nullus princeps cum legatò, qui eò non instructus est, negotia inchoare solet. Inde vulgaris consuetudo de *exhibitione Creditivi*.

72. Nunquam tamen aliquid certum circa eam exhibitionem constitutum est, quia adsunt exempla, quòd fecerint istud vel ante visitationem, vel post eam, vel ante colloquium vel post illud.

73. Succedit *Mandatum*, quod in eo ab instructione differt, quòd instructio sit quasi mandatum tacitum, quod non edere debet legatus, sed in commodum suum conservat, mandatum verò sit istud instrumentum, per quod legato in negotiis suscipiendis & concludendis fides habeatur, quod propterea, si postuletur, edere debet.

74. Ipsum mandatum vel *generale* vel *speciale* est, sed de ultimo jam observarunt alii, quod multis limitationibus & exceptionibus non debeat esse accumulatum, quia, vix pars altera hòc modò ad negotia progredi solet & quod protrahantur ea, imò legatus quotidie novis mandatis egeat.

75. Quan-

75. Quando hæc omnia gesta sunt, progrediendum est ad *Tractatus*, ubi eò laborare debet legatus, ut, quantum fieri possit, immediatè cum ipsò principe, vel saltem in præsentia ejus cum aliis negotia habeat, sed quia principes non rarò per certas rationes ipsis sese subducunt, contenti esse debent, quando vel cum illis, qui propterea à principe missi sunt, vel cum eò, qui directorium aulae habet, coeant. Ut in Gallià adhuc & præcipuè temporibus horum Cardinalium de Richelieu & Mazarini: Vel apud Turcas in Divanò coram supremo Vicierò.

76. Modus autem tractandi duplex est, vel enim *oretenus* omnia peraguntur, vel *in scriptis*. Si *in scriptis*, tunc iterum duo modi secundum conditionem negotii observantur, vel enim in *ipsis Tractatibus* occupati sunt, vel agitur aliquid *extra eosdem*. Si *oretenus*, tunc res peragitur vel per aliquam *Conferentiam* cum ministris, vel per *Audientiam* coram principe. De quibus omnibus procedendi modis nunc specialiter agendum erit.

77. Quod *Tractatus* concernit, numerantur horum tria membra; sic enim seorsim spectanda sunt *Preliminaria* tractatum, *Tractatus* propriè sic dicti, & denique *Ratificatio*, postquam tractatus propriè sic dicti sunt finiti.

78. *Preliminaria* consistunt in solis complimentis, ceremoniis, competentis &c. de quibus propterea nihil aliud dicendum est, quàm quod æquius sit, si ista, quantum fieri possit, abbrevientur. Aliàs enim tempus nobile labitur, atque sic non rarò maximum alicui Republicæ accedere poterit detrimentum.

Y

79. His

79. His ritè compositis, legati progrediuntur ad *Tractatus* ipsos, ubi modus procedendi fermè convenit cum nostrà litigandi consuetudine circa causas forenses. Primò enim præcedit *Propositio*, hanc sequitur *Exceptio*, istam *Replicatio*, denique *Duplicatio*, illam *Triplicatio* & sic porrò. Quanquam non semper ista scrupulositas attendatur.

80. Hic venit notanda admonitio illa, quæ dicitur communiter legatis, quòd sese ita in tractatibus habere debeant, quasi boni & astuti advocati, qui sese ad tempus accommodare student. Sic & legatus hinc in occasionibus vigilans esse debet, ut conjuncturas tam temporis in genere, quàm in specie, quibus status principis sui afficitur, callidè & sapienter ponderet.

81. Tractatibus absolutis, sequitur tandem, si necessitas negotii requirit, *Ratificatio*, ubi ea, quæ gesta & placita sunt, solenni modò subscribi & quandoque juramentò confirmari solent. Ubi in subscribendò observatur ordo præcedentiæ & dignitatis principalium, non legatorum, an primi vel secundi ordinis sint.

82. Alter modus procedendi in scriptis extra tractatus fit per *litteras memoriales* durch *Übergebung der Memorialien* / quæ negotiandi ratio usitatissima est, neque etiam promptitudinem magnam requirit, quia omnia facile domi præmeditatè concipi possunt. Responsio ad tales litteras dicitur *Resolutio*.

83. De *Conferentiis* nihil novi dicendum est, quia omnia cum dictis intuitu Tractatum conveniunt, quò pactò non rarò termini synonymicè usur-

usurpantur, sola differentia est, quòd hîc ore, ibi calamò tractatio fieri solet.

84. Succedunt *Audientia* seu colloquia legatorum cum principe. Distingvimus autem easdem in *solennes* seu *publicas* & in *minus solennes* seu *privatas*. Publicæ audientiæ secundum peculiare aularum consuetudines variè solent institui, secundum solennia, quæ à gentibus observantur. Sic peculiaris est modus *introducendi* ad colloquium, peculiaris *in actu ipsò*, imò peculiaris, *eò peractò*.

85. In introducendò solent adesse secundum dignitatem principis, cujus legatus est, principes, vel primi ministri status, qui eum solenniter introducant. In actu colloquii partim ambo, tam princeps quàm legatus caput pileò tegunt, vel princeps tantùm, vel nemo horum. Differentia cognoscitur ex estimatione ipsorum principum, an nimirum *æquales* an *inaequales* sint.

86. Cave tamen intelligas, ac si omnes indistinctè legati huc applicari possint, obrinet enim jam distinctio inter legatos primi & secundi ordinis. Priores duntaxat dignatur princeps colloquiò publicò, posteriores verò nunquam vel rarò istò honore affecti sunt, pro illis enim remanserunt usque adhuc colloquia privata.

87. Restat ut proponamus simul illustrem eam quæstionem: *quâ linguâ uti solèant legati in negotiis suis?* Ubi, præcipuè hodiè inter gentes Europæas extra Germaniam, legati principum Germaniæ, imo aliorum principum, lingua utuntur partim gallicâ, partim latinâ, adjectò tamen exemplari

linguæ vernaculæ. Non tamen video, cur perire deberet negotium, si legatus suâ duntaxat linguâ utens istud inchoaret. Nam apud multos populos receptum est, quòd non soleant tractare cum legatis, nisi in linguâ propriâ, quales præcipuè Turcæ sunt.

88. Sequitur, ut tandem ad controversiam intuitu legatorum utilissimam, quæque è solò jure Naturæ pendet, accedamus, scilicet disputarunt usque adhuc viri eruditi maximè de *inviolabilitate* legatorum, quam ut breviter & perspicuè decidamus, præmittenda sunt antea duæ necessariæ quæstiones de *origine & necessitate* legatorum.

89. Equidem *originem* non longè derivare debemus, quia dixisse sufficiat, quòd functio legatorum ortum suum traxerit cum origine Societatis Gentium. Quia enim Socii isti ad obtinendum suum finem non rarò, ut in capite præcedente audivimus, convenire soleant, quibus conventionibus cum non semper præsentés esse possunt, ideo per tales ministros personas suas repræsentant, ut illis fides habeatur.

90. Neque *necessitatem* longè repetere debemus, quia tu ipse scis, quale incommodum oriretur, si principes (ex quibus quandoque unus ab alterò, cum quò pacisci cupit, longè distat, imò ex quibus unus eòdem tempore cum pluribus rem habet, quibus omnibus præsens esse nequit) ipsi semper convenire deberent, sic ad sustinendam amicitiam & ad finem Societatis gentium obtinendum, maximè requiruntur ejusmodi personæ, quæ hæc omnia pro principibus agere solent.

91. Si itaque de legatorum *inviolabilitate* aliquid dicendum est, non possum non inter ipsos legatos antea distingvere, vel enim sermo est duntaxat de *legatis representantibus*, vel non *representantibus*, de quibus prioribus hinc non quidem requirere volumus, ut ex dispositione nostrarum gentium solennibus literis credentialibus sint instructi, modo simul aliunde constet, quod princeps in persona ablegati suam sanctam personam præbere voluerit. Neque interest, an sint primi vel secundi ordinis.

92. Loquemur inde prius de istis legatis, qui per fictionem principem representant, qui hujus virtute omnia illa jura consequuntur, quæ spectarent ad principem ipsum, aliàs enim nullus esset usus istius fictionis, quæ ipsis à principe est imposita. Atque sic lex juris naturæ oritur: *legati sint inviolabiles*, cujus legis ratio dependet partim ex §. hoc, partim ex §. 89. & 90.

93. His præmissis, nova oritur distinctio legatorum in *nocentes & innocentes*. *Nocentes* appellamus, qui tempore legationis committunt aliquid, per quod vel ex quò detrimentum & incommodum adfertur alteri. *Innocentes* sunt, qui per tempus suæ functionis, non committunt aliquid, quod causa sit, ut jura inviolabilitatis rumpantur.

94. Spectat huc alia divisio legatorum inter *Togatos & Sagatos*, ubi priores illi sunt, qui mittuntur tempore pacis, posteriores autem, qui adveniunt tempore belli, atque sic horum fundamentum est duplex ille status gentium, in quò vivere solent scæ.

95. Jam incipiemus de legatò *innocente Togatò* cujus inviolabilitas à nemine negabitur. Si enim ex officiis quorumlibet erga quoslibet loquimur, dependet assertiōnis veritas ex lege, *neminem esse lædendum*, quia omnes homines ad eam servandam indistinctè obligati sunt; Si ex officiis gentium loquimur, eadem valebit, quia, prout diximus, in jure gentium intuitu pacis, isti Socii officia ea generalia sequuntur.

96. Hic incidit quæstio: *quid faciendum sit, si talis legatus innocens à plebe fuerit insigniter injuria affectus?* Hic nihil aliud dicendum erit, quàm ut isti offeratur debita satisfactio, quæ secundum circumstantias variò modò accidere poterit; prout injuria facta est. Sic notum est illustre exemplum hodierni Regis Gallix, qui, postquam in personâ legati sui ducis Crequii in aula Romana à Corsis graviter fuisset læsus, obligabat Papam, ut ad injuriam eam refundendam ipsi Romæ Columna cum insigni inscriptione in sempiternam gloriam hujus Regis, erigeretur. Spectat huc quæstio: *quod princeps unus contra alterum bellum inchoare quandoq; possit propter injuriam contra legatum suum commissam.*

97. Circa legatos *innocentes Sagatos* statim præmittendum est, quòd sentiant alii, qui distinguunt inter tempus *ante & post admissionem*; ita ante admissionem concedunt planè jus vitæ & necis, ex eâ ratione, quòd hostis hostem lædere possit, inde si interficiatur talis legatus, violarentur solùm officia humanitatis, non verò præceptum de non lædendis aliis. Post admissionem tandem docent securitatem ipsis manere firmam.

98. Ve-

98. Verùm nos ex aliò fundamentò negamus illis hunc procedendi modum, & tollimus planè effectum hujus distinctionis istò in casu. Certè enim valet & hìc distinctio nostra, suprà posita, de personis in bellò nocentibus & innocentibus, cur enim & ante admissionem ille legatus innocens, de quò quaestio erat, interficiendus est, cum tamen ut legatus neque physicè neque moraliter nocuerit.

99. Restant legati *nocentes*, quorum noxa duplici modò considerari poterit, partim quatenus *nocent principi & Reipublica*, in quâ degunt, partim prout committunt aliquid in *privatos*. Prior nocendi modus triplici modò sese exerit. 1. quando legatus delinquit aliquid injussu principis sui, 2. quando quid committit ex mandatò principis sui. 3. Quando princeps aliquid suscipit contra principem alium, apud quem suus legatus residet.

100. Circa primum modum, seu quando citra jussum principalis aliquid committit, probè consideranda erit qualitas delicti, an, ut alii optimè loquuntur, videlicet sit *manifestum* vel *atrox*, an *non manifestum* vel *leve*. Ubi circa *non manifestum* pronunciant, quòd propterea legatus lædi non debeat, quia, ut dicunt, contra ipsum nulla inquisitio possit institui, & circa *leve* statuunt, quòd hoc condonandum potius sit & dissimulandum, addimus tamen, modò tale delictum sit, quod princeps dissimulaverit, si ab ipsò principali fuisset admissum. Idem est dicendum de crimine *manifestò*, quod tamen fuerit *leve*.

101. Vides inde, quòd omnis controversia resideat nunc in genuinâ explicatione & distinctione horum duorum terminorum. Inde necessariò terminorum vis evolvenda prius est. Sed à crimine *atroci* incipiemus, illud appello, quòd tendit partim ad interitum vel mutationem Reipublicæ, vel ad personam principis ipsius, vel ad corrumpendos subditos. Reliqua crimina, quæ hujus farinae non sunt, spectare poterunt ad delicta *levia*.

102. Si itaque crimen fuerit *atrox*, statuimus, ejusmodi legatum transcendere sphæram suæ functionis sui que officii, quia propterea à principali suò non missus est, ut noceat. Quò pacto amittit characterem sui principis, & certè meretur, ut habeatur, tanquam rebellis, qui solâ internectione dignus est. Neque malè dictum est, pati posse eum, si evasisset, ut dedatur, vel ut ab alterò puniatur.

103. Circa legatum, qui *atrociter nocuit ex jussu principalis sui*, sentio cum aliis, qui securè consulunt, ut tandiu legatus vinculis vel custodiâ, prout delictum *atrox* fuit, constringatur, donec ipsius legati principalis satisfaciatur.

104. Tertius modus, *si princeps aliquid commiserit, insciò legatò*, non poterit imputari ipsi, quia præter id, propter quod missus erat legatus, nullum jus in personam suam poterit prætere, & sufficiat, ut honestè dimittatur. Remanet tamen parti læsæ jus ad postulandam satisfactionem à principe ipsò, qui læserat.

105. Quòd si legatus *nocuerit privato alicui*, tunc crimen leve, iterum quantum fieri poterit, dissimulan-

landum erit, si istud verò atrox seu grave est, non judicandus est ut hostis, sed potius lentis mediis ab ipsò petatur satisfactio, quæ, si non sequitur, res veniat ad principalem, qui illum vel puniat, vel dedat, vel pro illò satisfaciat. Dependet inde quæstio: *An legatus in causis talibus privatis jurisdictioni territoriali sit subjectus.* Quam facile ex præcedentibus negabis. Dantur tamen exempla affirmantia, ubi legati seipsos eidem subjecerunt.

106. Restant legati *non representantes*, qui, si *innocentes* sunt, eòdem gaudent jure ac antecedentes, si verò *nocent*, quod fieri poterit juxta modos §. 99. citatos, in arbitriò læsi est, quid cum illis facere velit, quia, licet occidantur, non violabitur jus gentium.

107. Cæterum *domus & familia* cum personâ legati etiam adhuc inviolabiles sunt, uti dicitur, *accessoriè*, quanquam jus istud magis inclinet ad jus voluntarium, quàm naturale. Gentes tamen isti consuetudini ita firmiter inhærent, ut quandoque, maximæ controversiæ propterea ortæ fuerint. Spectant huc quæstiones duæ. *De libertate exercitii Religionis, quâ gaudent legati in domo suâ.* item: *an Jus asyli sit in domum legati.*

108. *An autem legatus aliquis sit inviolabilis intuitu tertii?* difficilis quæstio est. Nos ad eam respondemus distingvendò inter tempus admissionis, sic si jam admissus est in aulâ, vel in regione aliquâ pro legatò agnitus, pro inviolabili habetur, si nocuerit.

109. Dux restarent materiæ, puta de *admissione legatorum, & Salvo conductò*, sed quæ sunt, facti-

puè ex jure voluntariò. Nos saltem, si æquitatem respicimus, dicimus, quod legatis nunquam sine justâ causâ denegandi sint. Et si denegantur, peccat alter saltem contra officia humanitatis.

110. Ultimò legatus quis esse definit præter modum naturalem, si moritur, duplici modò, partim intuitu *functionis* seu *negotii*, partim intuitu *relationis* de *negotio*. Prior modus fit, si id actum est, propter quod missus fuit, vel si revocatur à principe, posterior modus accidit, si negotii sui reddit rationes coram principe, ubi & desinit character ejus.

CAP. XXXI.

De Officiis viventium erga mortuos.

1.

PEnè obliti fuissetis capitis, quod Grotius juri gentium inseruit, *de jure* scilicet *sepultura*. Verùm jus istud cum jure nostrò gentium communionem aliquam habere nequit, quia deficiunt illa, quæ suprâ jus gentium faciebant. Neque ipse Grotius, & cum eò multi doctores hâc parte contra nos pugnarunt, quia existimarunt solummodò, jus sepulturæ dependere præcipuè ex jure gentium voluntariò. Sed quia nos tale jus non agnovimus suprâ, ita nec jam agnoscimus aliquam ejus obligationem exindè venientem.

2. Sed videamus tamen corollarii quasi locò, *quid de officio viventium erga mortuos in jure natu-*

ra statuendum sit? Ubi alii ex Platone referunt, statuisse eum *tria genera justitia*. Unum *circa Deos*, secundum *circa homines*, & tertium *circa defunctos*. Quanquam itaque hic philosophus, ut isti & multi alii arbitrantur, officium erga mortuos deduxerit duntaxat ex illà opinione, quasi *anima hominum essent partes divina essentia*, quæ, licet separatæ per mortem essent à corpore, nihilominus eorum adhuc habeant rerum humanarum, imò quasi viro- rum honoratiorum animæ dæmones fierent, quorum in universum sepulchra sunt colenda & adoranda.

3. Existimamus tamen, missâ verò animâ Platonica, triplicem istam justiciam non omni carere fundamentò. Quod enim priora duo genera concernit, non opus est, ut plura addamus nunc, quia demonstravimus, fluere & convenire ea cum lege nostrâ fundamentali juris naturæ. An autem officium erga mortuos inde fluat? videbimus.

4. Quærimus antea: *Quid faciendum cum hominibus, si mortui sint?* Hic sanè omnes omninò respondebunt quod spectatoribus non exponi debeant, vel custodiri, ut aliquid rarum vel charum. Nam nisi cadavera condideris, foetor & alia incommoda te cogent, ut ista relinquantur. Ideò cum cadaveribus nihil aliud erit disponendum, quàm *ut in locum aliquem conferantur, ubi istud à vivis superstitibus non metuendum sit.*

5. Positis his, facile nunc est, nos probasse, *officium viventium erga mortuos consistere in eo, ut mortuorum cadavera in locum certum reponantur, ex quo*

quo nullum incommodum viventes sentire poterunt. Atque sic non difficulter reprimendi sunt isti, qui statuerunt, officium istud respicere immediatè ad mortuos. Si enim spectabis *cadaver*, ipsi concedere debent, hoc nullius juris & obligationis esse capax, si *animam separatam*, ratio tibi relicta eam ignorat, imò ignorat, qualis obligatio animæ debeat. Iraque melius est, ut subsistamus in assertionem, respicere obligationem solùm *partim ad me ipsum*, partim *ad alios homines viventes*, non verò ad mortuos, quia ipsis homines naturaliter non sunt obligati.

6. Quomodò autem hac repositio fieri debeat, jus naturæ nihil determinavit, inde licebit ex istò jure mortuos *cremare, terra mandare, in aquam projicere, bestiis objicere &c.* quia omnibus hisce modis obligationi fit satisfactio. Imò anthropophagi olim & hodiè ipsos devorant.

7. Non desunt tamen, qui *pro solò jure sepulture* pugnaverint, confundentes sic rationem cum arbitriò hominum. Volunt, ut cadaver humanum in locis terrestribus asservetur semper, proferentes duplicem præcipuè rationem, quarum prima est: *obspem futuræ resurrectionis*, altera verò petitur à *dignitate hominis*.

8. Sed quoad priorem respondemus illis, ita non resurrecturos esse eos, qui in aquam immerfi, & qui devorati fuerunt, quoad posteriorem verò arbitrater sanè, dignitati hominis magis congruere, quandò mortui omnes devorarentur, quia non dignius sepulchrum noverim.

9. Interim tamen certum manet, morem Christianorum, quod solenni ritu mortuos suos terræ mandant, juri naturæ non repugnare, sequentem ductum naturæ, quod hominis corpus, ex terrâ ortum, terræ iterum debeatur. Et quia ad principem spectat, quousque hîc aliquid determinare vel mutare velit, facilis erit decisio nonnullarum quæstionum, quas per distinctionem inter dispositionem juris naturæ & principis tollere poteris, quales sunt, *An & ubi illi, qui se interfecerunt sepeliendi sint? An & ubi insigniter facinorosi? An & ubi hostes?*

10. Interim non possum non locum præterire viri alicujus summi, qui dicta nostra, & præcipuè §. 4. 5. maximè illustrabit, ita eam loquitur: *Simplicius est, sepulchra primum inventa esse ad removendum fætorem, ex cadaveribus provenientiem, non principaliter defunctorum causâ, quod eis alias facilis sit jactura sepulchri. Et hac scilicet pertinent interdita & prohibitiones, ne in civitate sepulchrum fiat. Quemadmodum igitur brutorum cadavera ideò terrâ obruimus, ne ex fætore aër inficiatur: ita non alia videtur esse origo humana sepultura, nisi quod benignius de eâ, & ut Christianos decet, sentiamus atq; loquamur.*

CAP. XXXII.

*De Applicatione legum
naturalium.*

I.

ATque sic feliciter demonstravimus ex fonte suo leges naturales, restat pars altera juris hujus, quæ leges demonstratas debitò modò applicare docet, quæque nobis æque necessaria est, ac erat pars prior. Non enim sufficit, nosse, quid voluntas DEI sit? & quid sint leges naturales? nisi & illa & istæ debitò modò ad praxin referantur. Imò studium Jurisprudentiæ, quod practicum est, requirit, ut cognitis legibus semper ad exercitium progrediamur.

2. Nos itaque nominamus *Applicationem* legum naturalium: *Operationem hominis, per quam actionibus hominum moralibus judicium fere, an sint justa appellanda, an injusta?*

3. Notanter autem dixi *hominis* non *Jureconsulti*, quia sic controversiam tandem componere volui, quam statim sub initium hujus tractatus proposui: *An nimirum disciplina juris nature spectet ad Jureconsultos, an non?* Jam enim commodè distinguo inter juris hujus partem illam, quam appellavi *Demonstrationem & Applicationem*. *Demonstratio* certè legum naturalium n̄ spectat ad solos Jureconsultos, hocque, ut opinor, suo modò deduxi in Capite primò & secundò. Verùm *applicatio* relinqu-

tur

tur adhuc aliis, non quidem, ut cuilibet relictum sit, publicè pronuntiandi ex eò, hoc enim iterum pertinet ad JCtòs, qui propterea à Principe vocati sunt, sed ut saltem *privatim* absque autoritate publicà ratiocinari possint, an actiones tam *proprie* quàm *alienae* cum æquitate illà, quæ ipsis in cor impressa est, conveniant an non.

4. Sed redeo iterum ad applicationem nostram, quam duplici modò considerabimus, partim quatenus ea sumitur pro Operatione *Intellectus*, partim verò *Voluntatis*. Prior operatio applicat actiones *quasvis jam commissas* ad leges, ut videamus, an justæ an injustæ fuerint. Posterior, supposità operatione intellectus, applicat leges naturales ad actiones *proprias committendas*, ut videamus, an evadant justæ an injustæ.

5. Quod itaque operationem *Intellectus* concernit, non possumus præterire monitum, quod ad facilem reddendam eam multum contribuere videtur, quodque est. *Ut is, qui applicare vult leges eas, ante omnia se in iisdem exerceat.* Illud autem fit, quandò autores juris naturæ diligenter legit, & contenta sibi imprimat.

6. Ut verò in acquirendà notitià legum naturalium feliciter progrediaris, non abs institutò erit, quandò unum vel alterum requisitum hîc simul adponimus, ex quibus facile *primum est, ut omnes præconceptæ opiniones, quacundq; ea sint, removeantur, & ita studium inchoetur, quasi ab iisdem liber sis.* Secundum est, *ut in ipso cursu studii recurras semper ad fundamentum illud, quod in jure naturæ dome-*

domesticum est, ut ex eo, non ex autoritate virorum summorum conclusiones tuas demonstrates. Nam hoc certe firmum manet: *Non illud semper verum esse debere, quod hic vel ille vir, quem magni aestimas, aliquando dixerit.* Reliqua requisita ejusdem farinae, quae huc spectare poterunt, praetereo, quia illa potius inculcantur in libellis, ubi recta via utendi ratione demonstratur.

7. Exsecundò fluit *tertium, quod ad probandas conclusiones istas non producenda sint testimonia Historicorum, Poëtarum gentilium &c.* quia jus naturæ ea diuntaxat, si cum eò conveniunt, admittit, ut argumenta illustrantia, non verò ut probantia. Si autem à dispositione ejus discrepant, tunc eadem, tanquam à rectâ viâ aberrantia reprimuntur rationibus domesticis contrariis. Sic non curandus est Grotius, qui non rarò errorem intuitu hujus moniti commisit.

8. Ipsa operatio intellectus consistit præcipuè in aptâ relatione facti ad *circumstantias morales*, inter quas tamen ad dicendum id, quod justum vel injustum est, magna intercedit differentia. Vel enim *ex jus variant vel non variant.* Priori modò certè omnes ponderandæ sunt, quia *minima circumstantia variat jus.* Verùm posteriori modò, non opus est, ut ad eas attendamus, quia quasi sunt accidentia facti, & in jure dicendò parvum usum habent, exemplum cape ex Cap. 17. §. 24.

9. Neque omittenda sunt etiam *antecedentia & consequentia* facti, quandò circumstantiæ ipsæ non sufficiunt, ut plerumque fit, ad justum pronuncian-

10. Hic

10. Hic non prætere debentur optimam quorundam consilium qui tradunt, applicationem hanc probè ab *Advocatis & Judicibus* esse exercendam, utpote qui tam in judicandò quam in defendendò partes, huc respicere debent. Atque sic sub modò conspicuam partem applicationis facit *modus litigandi*, quem nos dispescimus, quatenus fuit *ante constitutum Respublicis* in Communitate, & quatenus *hijce exortis* obtinet.

11. De *modo litigandi* in aequalitate naturali *ante Respublicas* jam non nova dicenda sunt; quia in capite de causà impulsivà *Republicæ abitorum* mentionem fecimus; per quos, quia ibidem nullus superior *Judex* adesse poterat, controversia omnis componenda erat. Ut vero totum hunc processum repetamus, ponamus aliquem casum: Debebat unus alteri ex conventionè rem aliquam, hic debitor ex lege de pactis servandis, imò ex multis aliis obligatus erat, ad ultro id juxta contenta præcedentis contractus implendum, quod placitum fuerat, quod tamen non obstantè lege, ipsum obligante, alteri denegabat, sed *Creditor* ex dispositione *juris naturalis* præ se allegabat jus perfectum, cujus virtute alterum perfectè ad implendam suam obligationem cogere poterat.

12. Ex concessione hujus *juris perfecti* compete-
bat quidem postulanti *jus belli*, ut videlicet cum
violentià *jus suum* repeteret. Imò & alter non raro
certas & aptas rationes denegati adimplenti alle-
gare poterat. Itaque, ne statim ad bellum (quod
medium & tum erat extraordinarium) properetur,

placbat inter partes primo *amicabile colloquium*, ubi vel forte, vel aliis viis omnis controversia componenda erit.

13. Quod si verò per colloquia nihil effici poterat, eligebantur *arbitri & mediatores*, de quorum officii passim supra egimus, hic addimus saltem, quod in arbitrio vel mediatione id simul observare debuerint, quod hodie requiritur à bonis & astutis iudicibus. Spectat huc, quod mediante processu, quandoque *editionem instrumentorum* vel *productionem testium* ad controversiam iustè & aptè componendam postulare potuerint.

14. Quando *Sententia* ex æquò & bonò erat proposita, tunc pars illa, contra quam lata fuerat, vel sese accommodabat ad eandem, vel non. Priori modo lis omnis cessabat, quia tam ab arbitro quam à partibus iugis iustitia erat impleta. Posteriori autem modo, si pars una sese accommodare nolebat, sequebatur *executio rei iudicatae*, ubi contra eam omnium viribus & armis ea procedebat, in qua tamen iustum temperamentum, executores observare debebant, ut nimirum ultra id, quod ad victorem spectaret, nihil caperetur.

15. *Transiit verò Respublica* res aliam induit faciem, hic iudicem habemus superiorem, qui certum tam iudicibus suis inferioribus, quam advocatis prescripsit litigandi modum, secundum quem jamjam omnia diriguntur, quem & partes, quia legislatori est parendum, sequuntur.

16. Restat applicatio pro *operatione Voluntatis*, ubi certè nihil aliud dicendum est, quam *ut quilibet homo*

homo, cujuscumq; etiam status sit, actiones suas ita temperet, ut convenient cum lege tanquam normâ illâ, que actionibus suis sit, prescripta. Hæc Voluntatis operatio dicitur officium, item etiam cognitio sui officii.

17. Manifestum autem est, hominem ex tripliçi fonte cognitionem sui officii haurire 1. ex lumine rationis seu jure naturæ, 2. ex divini nummis revelatione seu jure divino positivo & 3. ex principis voluntate his duobus fontibus adjectâ, seu jure humano.

18. Priores duæ species omni homini sunt necessariae, & unum habent autorem, scilicet DEUM, qui voluit, ut simul omnes, quotcunque homines sunt, obligarent, prout adhuc constabit ex illis, quæ diximus ab initio. Atque sic ex voluntate DEI obligat jus divinum positivum. Gentiles etiam, quorum actiones, si ab eodem discrepant, contra voluntatem ejus institutas fuisse prædicamus.

19. Atque sic nulla fingenda est repugnantia inter jus naturæ & revelationem, quasi summum numen in jure naturæ tanquam voluntate tacitâ aliud quid statuerit, & quasi denique voluntas DEI tacita & expressa implicent. Hoc sanè non injuriam duntaxat, sed & ineptum esset statuere, quia DEUS nunquam sibi fuit contrarius.

20. Bene, dicitis, cur tu in demonstrandis tuis legibus naturæ hoc monitum non observasti, video enim, te statuere aliquam repugnantiam, & probò hanc meam objectionem præcipue per polygamiam, quam tu antea probasti?

21. Benè, inquam, sed aliud tamen est, ut supra Cap. 4. monuimus, *vivere secundum voluntatem DEI*, aliud, *docere voluntatem DEI*. De ultimâ differentiâ egimus supra dicto Capite §. 19. seq. restat itaque prior. Illa autem docet, ut quilibet homo in actionibus suis sese temperet secundum voluntatem DEI revelatam. Sic quandò de Polygamia disputamus, non concedimus eandem gentilibus, nam ita expressam profiteremur repugnantiam, sed dicimus solum, quòd juri naturali, quatenus istud abstractivè ex suo domesticò principiò cognoscendi consideravimus, non repugnet.

22. Tertius fons dicitur *jus humanum*, quod particulare est, & tot ferme modis variat, quot Republicæ sunt. Autor hujus est Princeps, qui leges naturales in scripturam & certitudinem aliquam redegit, ut ex eo fortius cives sui obligentur. Spectat huc differentia inter *officium Civis* ad quod obligatur ex jure humano, & *officium hominis*, quod ex obligatione juris divini provenit.

23. Postquam itaque homo cognitionem sui officii sibi impressit, tenetur ex §. 16. ad implendum illud. Sunt tamen duo præcipuè casus, quibus ab obligatione legum naturalium solvimur: Prior est *Necessitas*, alter verò *concursum duarum diversarum obligationum*.

24. Triplici autem modò consideratur *necessitas* partim quatenus tendit ad *bonestatem*, ad *incolumitatem* & ad *commoditatem*. *Necessitas ad bonestatem* est, quandò me obligat lex ad faciendum quid vel intermittendum: *necessitas ad commoditatem* est,

est, quando ego quidem sum in vitæ periculò, sed adhuc non præsentè, vel res mea est in tali periculò: *Necessitas ad incolumitatem* est, quando quid contra voluntatem legis ad me conservandum, vel res meas conservandas, si nulla alia via, quàm ultima superest, suscipio.

25. Sed examinemus vulgarem regulam, quæ in omnium ore habetur: *Necessitas non habet legem*, quid de eâ sentiendum sit. Hic sanè quilibet nobis concedet, quòd *necessitas ad honestatem*, huc applicari haut possit, quia lex ipsa vult, ut illa ducatur in actum. Neque etiam huc referenda est *necessitas ad commoditatem*, quia periculum adhuc non præsens, & ita incertum est. Restat ergò *necessitas ad incolumitatem*, de quâ certè regulam intelligimus.

26. Sic itaque quæstio oritur: *an aliquis possit aliquid contra expressam voluntatem legum naturalium* (nam de solis his nobis sermo est) *in casu necessitatis facere*. Vel, prout alii quærent: *An necessitas in legibus exceptionem tacitam faciat, ut legislator*, (qui jam DEUS est) *non presumatur subiectum adigere voluisse, ut legem observet, si observatio cum periculò ejusdem vitæ sit conjuncta?* quæ quæstio certè est difficilis & per certas demonstrationes deduci nequit, sufficiat itaque, si solis pugnabimus probationibus.

27. Istas verò cum aliis sumemus à communi legum distinctione in *affirmativas & negativas*. De *affirmativis* ita loquuntur alii: *ut heic & vunc ad exercitium actus quis obligetur, presupponi 1. occasionem 2. materiam. 3. & facultatem agendi,*

que regulariter deesse intelligitur, ubi quid fieri non potest, nisi ipse peream.

28. Verùm in *negativis* iterum alii varias distinctiones adhibent, quarunt quippe, an necessitas *originem* habeat à DEO, an à *malitiâ* hominum, & an medium evadendi suppeditetur ab *instinctu naturali*, an iterum à *malitiâ hominum*.

29. Si necessitas originem habet à DEO, & medium evadendi datur mihi à *natura*, tunc certe absque peccatò hoc facere possùm. Quanquam enim periculum mihi advenerit à DEO, habeo tamen medium, quod mihi suppeditavit natura, quod idem est, ac dixeris, quod suppeditavit DEUS. Quando verò medium mihi dicitur à *malitiâ* hominum, tunc injustè eòutor, quia ad violationem legis divinæ tendis.

30. Si autem necessitas oritur à *malitiâ* hominum sed medium evadendi à *naturâ*, licebit mediò uti, quanquam abs DEO fuerit interdictum. Non enim præsumitur DEUS in favorem alicujus nebulonis tam rigorosè mecum agere velle. Si verò medium oritur etiàm à *malitiâ* hominum, tunc illud usurpare non licet, quia, ut alii dicunt, ego tacitè abnegavi numen divinum.

31. Hæ distinctiones facilè omnes quæstiones, quas alii proponere solent, tollere poterunt, quales præcipuæ sunt: *De nutrimento ex carne humanorum cadaverum. Ut plures serventur unius aut quorundam interitu. Ut quis se ipsum conservet alterius interitu. De eò, qui à tyrannò, nisi propriam vitam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem. De jure ad auferendas res alie-*

alienas in necessitate. De necessitate, qua jus concedit ad res alienas non pretiores nostris perdendis, Antecessitas circa res nostras perdendas versans, simile jus in res alienas perdendas concedat. De destructione aditus tempore incendii, & quæ sunt alia.

32. Sequitur *concurſus duarum diverſarum obligationum*, illæ enim quandoque faciunt, ut leges ex unâ parte impleamus, ex alterâ verò earum obligationem planè intermittamus. Quia enim multæ leges naturales reperuntur, quæ quidem invicem non pugnant, imò diverso tempore non tantum commodè servari sed & impleri possunt, quibus tamen satisfieri nequit, si eandem impletio in idem temporis momentum incidit. Itaque per certas regulas docendum est, quænam lex cedat alteri, si duarum implementum fieri nequit. Istas autem regulas non ipsi fingemus, sed quas mutuabimur partim à Grotio, partim ab aliis: hoc addimus, quòd illæ nonnunquam cum granò salis accipiendæ sint, quia secundum circumstantias nonnullæ aliquas pati poterunt limitationes.

33. I. Regula esto: *Ea lex, quæ arctius ligat hominem, præferatur ipsi legi, quæ eidem vinculum laxius imponit, quæ lex generalis esse poterit, quia sequentes reliquæ ferè omnes ex eâ rationes suas accipiunt.* II. *Illud, quod tantum permittitur, cedit ei, quod jubetur.* III. *Lex affirmativa cedit negativa, ratio hujus regulæ fuit ex natura harum legum, exemplum cape de eò, qui fidem fallit, ut dare possit beneficia.* IV. *Obligatio imperfecta*

cedit obligationi perfectæ. V. Obligatio nova cedit obligationi antiquiori. VI. Obligatio simplex vincitur ab obligatione duplici; licet simplex sit antiquior. VII. Quod faciendum est certo tempore, preferitur ei, quod quibuscumque tempore fieri potest. VIII. Quod permittitur, cedit ei, quod jubetur vel vetatur. IX. Quod jubetur, cedit ei, quod vetatur. X. Lex injungens beneficentiam cedit legi injungenti gratitudinem. XI. Voluntas inferioris potestatis cedit voluntati superioris. XII. Quod auctiori vinculo nos alicui jungitur, cedit auctiori obligatione ipsi summi addicti. XIII. Lex generalis cedit legi particulari, ceteris paribus. XIV. Pro ut cuiusque legis materia aliam legem nobilitate, utilitate aut necessitate superat, ita regulariter una alteri preponderat. &c.

34. Accidit quandoque, ut homines mali ex cavillatoria explicatione legis prætendant, non peccasse in casu contra eam, ita & jam, ubi de applicatione legum pro operatione voluntatis loquimur, reprimendæ sunt istæ cavillationes tanquam media, quibus *in fraudem* legis aliquid excogitatur.

35. Aliud tamen est facere aliquid *in fraudem legis*, aliud committere aliquid *contra legem*, quam differentiam optimè explicat jus Romanum hisce verbis. *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem verò, qui salvis verbis legis sententiam ejus circumvovit. Fraus enim legi fit, ubi, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit.* Interim hujus fraudis Doctores quatuor species recensent: quod fiat commutatione 1. rerum. 2. personarum, 3. contractuum. 4. modi contrahendi.

36. Ultimò non præterire debemus aliquod monitum, quòd apprime sese accommodat non tantum ad acquirendas leges naturales, sed & ad applicationem earum honestò modò suscipiendam. Scilicet ut quis ipse, antequam vocetur, exempla sibi fingat, vel ex historiis nonnulla sibi colligat, quibus ad applicandum uti possit. Hâc quippe viâ non duntaxat evadit exercitatus, sed & janua aperitur ad limitationes inveniendas, quæ in demonstrandis legibus adhuc incognitæ sunt. Sic & nos censurae tuae propediem commitemus, quid in tali exercitio præstiterimus in Commentariò ad Corinthios.

SUMMARIA TOTIUS OPERIS.

CAP. I.

De Jurisprudentiâ in genere.

*Qus Naturæ est potes Jurisprudentia. §. 1. Quid
Prudentia? §. 2. Quid sit actio moralis? ubi de
definitione hominis, & rationis, item de potestate
animæ rationalis: Intellectus & Voluntate. §. 3. 4.
5. 6. 7. Actio moralis est 1. vel iusta vel iniusta 2.
vel honesta vel inhonesta. §. 8. 9. 10.*

*Expenditur Grocii distinctio inter jus pro lege
& attributõ persona. §. 11. 12. Juris Synonymum
est lex. §. 13. Quid Jurisprudentia? §. 14. Quid
lex? §. 15. 16. Pona quæ modo statuitur. §. 17. 18.
Quid obligatio? §. 19. 20. Quid significent dare
& facere. §. 21. Primum principium Jurispruden-
tia. §. 22.*

*Legis subjectus solus est homo. §. 23. 24. 25.
Quid Officium? §. 26. Quid iustitia? §. 27. 28. 29.
Legis divisio. §. 30.*

CAP. II.

De Jurisprudentiâ Divinâ.

*Quid sit Jurisprudentia Divina. §. 1. 2. Theo-
logia quatuorplex. §. 3. Jus divinum dicitur
universale. §. 4. Primum principium hujus juris.
§. 5. Leges divinae sunt vel naturales vel positive.
§. 6. Divisio aliarum. §. 7. 8.*

CAP.

CAP. III.

De Jure Naturæ in genere.

Quid Natura quid? §. 1. Autor hujus juris. §. 2. §. 3. 4. Leges naturales dicuntur & divins, universales, immutabiles. §. 5. 6. Bruta à jure natura excluduntur. §. 7. Homo sine jure natura vivere nequit, ubi, quid libertas? §. 8. 9. 10. 11. 12. Quomodo intellectus hominis concurrat ad jus natura; ubi quid Conscientia? §. 13. Quodplex conscientia. §. 14. 15. 16. 17. Quomodo concurrat Voluntas. §. 18.

Actio in jure natura est vel justa vel injusta. §. 19. Actio justa est vel necessaria vel licita, ubi quid actio indifferens? §. 20.

Leges naturales sunt vel præceptivæ vel permissivæ. §. 21. Utilitas hujus divisionis. §. 22. Obligatio legum naturalium. §. 23. Mala conscientia est pœna legum naturalium. §. 24. Formantur regulæ aliquot ex præcedentibus. §. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

CAP. IV.

De Fundamentali lege Juris Naturæ.

Quid per eam legem intelligamus? §. 1. Requisitæ ejus. §. 2. 3. 4. 5. 6. Unde lex fundamentalis querenda? §. 7. Admirum in actionibus hominis. §. 8. Solvitur objectio: an actio hominis possit simul esse norma & normatum? §. 9. 10. 11. Actio consideranda est secundum qualitatem subje-

*subiecti sex hominis: §. 12. Hominis status integer
 & corruptus. §. 13. Disputatur: an status integer
 hic spectet. §. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. Diversitas
 hominis secundum hos status. §. 22. 23. 24. Qua-
 estio: quomodo praecepta juris naturalis in statu
 praesenti pugnent vel conveniant cum illis in statu in-
 tegrò? §. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. Homo propo-
 nendus est secundum statum corruptum. §. 33. 34.
 Condicio hominis miserrimam in praesenti statu. §. 35.
 36. 37. 38. Homini Societas à naturâ est necessaria.
 §. 39. 40. Hominis inclinationes tam inuitu sui,
 quam in relatione ad alios. §. 41. ad 47.*

*Lex fundamentalis juris Naturae. §. 48.
 Quae examinatur secundum nostra requisita. §. 49.
 Lex fundamentalis Hobbesii. §. 50. ad 55. Grotii.
 §. 56. Scholasticorum. §. 57. 58. Juris Romani.
 §. 59.*

C A P. V.

De Modò deducendi leges naturales ex lege fundamentali.

Connexio. §. 1. Quomodo juri divino competat
 Interpretatio & Applicatio. §. 2. 3. 4. 5. & in spe-
 cie juri positivo. §. 6. 8. (Interpretatio legum quid?
 §. 7.) & juri naturae 9. De demonstratione. §. 10.
 11. 12. Leges naturales ex lege fundamentali de-
 monstranda sunt. §. 13. 14. 15. 16. Leges naturales
 sunt vel affirmativa vel negativa. §. 17.

CAP. VI.

De Societate & ejus effectu.

Quid Socialitas & Societas? §. 1. Societas est
 vel recta vel corrupta. §. 2. Convenientia &
 disconvenientia Socialitatis cum Societate. §. 3. 4. 5.
 Duo requisita ad aptè dividendam Societatem. §. 6.
 7. 8. 9. Societas conjugalis. §. 10. 11. Societas pa-
 rentum & liberorum. §. 12. Societas dominorum
 & Servorum. §. 13. De familiâ. §. 14. De Com-
 munitate. §. 15. De Vico & Civitate. §. 16. 17. 18.
 19. 20. De Republicâ. §. 21. 22. 23. De Societate
 simplici & compositâ. §. 24. 25. Respublica cum
 Communitate sunt effectus Societatum naturalium.
 §. 26. 27. 28. De distinctione inter Societates natu-
 rales & arbitrarias. §. 29. Examinatur distinctio
 inter Societates aequales & inaequales, ubi de Con-
 versatione. §. 30. 31. 32. Societas gentium. §. 33.
 34. 35. 36. Questio una, an detur Societas hominis
 cum DEO? §. 37. 38. 39. 40.

CAP. VII.

De modô deducendi obligationes seu
 officia hominum.

Quid obligatio erga Socium? §. 1. 2. Obligatio
 ista est vel perfecta vel imperfecta, ejusq; triplex
 acceptio. §. 3. 4. 5. 6. Coactus ad obligandum, quo-
 modo justè instituat. §. 7. 8. 9. Status hominum
 naturalis vel civilis. §. 10. 11. Status naturalis quo-
 triplex. §. 12. Sciagraphia totius juris natura.
 §. 13. ad fin.

CAP.

CAP. IIX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
DEI, seu de Religione naturali.

DEUM esse probatur ex ratione. §. 1. 2. 3. 4. 5.
 quomodo ex ratione inquirenda DEI essentia,
 ubi, quomodo DEUS dici possit iustus. §. 6. 7. Ori-
 go obligationis erga DEUM. §. 8. Religio quid?
 §. 9. Religio interna & externa. §. 10. Jus Na-
 tura requirit religionem internam. §. 11. 12. Reli-
 gio est vel generalis per partem totius, que ultima sta-
 tum vel vera vel falsa. §. 13. 14. Religio generalis
 est religio naturalis. §. 15. Religio specialis est reli-
 gio revelata. §. 16.

Leges, que veniunt ex obligatione religionis na-
 turalis. §. 17. ad 26. Quis vir bonus? quis Atta-
 us? §. 27. Atheismus differt à Gentilismo. §. 28.
 Athei sunt vel theoretici vel practici & priores vel
 crassi vel subtiles. §. 29. 30. 31.

CAP. IX.

De officiis hominis erga seipsum intuitu
Sociorum.

HOMO debet esse Socialitati aptus & idoneus §. 1.
 Injungitur homini notitia sui. §. 2. 3. Offici-
 um hominis generale intuitu animi & corporis. §. 4.
 Speciale intuitu animi. §. 5. 6. 7. De bonis animi
 moralibus & naturalibus. §. 8. 9. 10. De bonis cor-
 poris & fortuna. §. 11. Officium hominis intuitu
 corporis. §. 12.

Qua-

Quaestio. I. An homo sit obligatus ad vitam suam servandam? §. 13. 14. II. An sibi ipse quis possit vitam eripere? §. 15. III. An vita pro patria, principe, patre, benefactore sit exponenda? §. 16. IV. An licitum sit, nos contra alterum defendere? §. 17. Ubi distinguitur inter Retorsionem. §. 18. 19. Et defensionem, circa quam dispendendum, an aggressor habeat animum interficiendi vel non. §. 20. Ubi quid posteriori casu licitum. §. 21. 22. Et quid priori casu; ubi persona, qua me aggreditur, consideranda est, qua vel est princeps. §. 23. Vel minister principis aut alius vir necessarius. §. 24. Vel pater. §. 25. Vel dominus, benefactor, amicus &c. §. 26. De moderamine inculpatae tutelae. §. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. De defensione rerum mearum. §. 34. 35.

CAP. X.

De Officiis hominis erga alios intuitu custodiendae aequalitatis.

Fontes ad demonstrandas leges quorumlibet erga quoslibet. §. 1. 2. 3. 4. De aequalitate hominum naturali. §. 5. De aequalitate juris, ubi de lege inveniēte. §. 6. Aequalitas Hobbesii. §. 7. Leges alia. §. 8. 9. Disputatur circa ordinem sequendum. §. 10. ad finem.

De Officiis hominis erga alios intuitu Sermonis.

Sermo differt à signis, & lex inde fluens. §. 1.
 Signa quotuplicia. §. 2. Signa Sermonis sunt
 voces vel vocabula. §. 3. Vis vocabulorum oritur
 ab impositione. §. 4. 5. 6. Ex multis vocabulis fit
 Sermo integer. §. 7. Lex circa Sermonem. §. 8. 9.
 Quid veritas & quotuplex? §. 10. De mendacio
 & falsiloquio. §. 11. De simulatione & dissimula-
 tione. §. 12. 13. 14. Quando tacere vel loqui debea-
 mus. §. 15.

Interpretatio quotuplex §. 16. Interpreta-
 tio legum. §. 17. Patiorum & Scriptorum. §. 18.
 Interpretatio Sermonis. §. 19.

CAP. XII.

De Officiis hominis erga alios intuitu damni intermittendi.

Dammum quotuplex. §. 1. Lex intuitu damni.
 §. 2. Damnum fit I. Persona 1. per superbi-
 am. 2. Per contumeliam. §. 3. ad 10. 3. Per inju-
 riam, ubi exponitur, quid illa sit. §. 11. 12. Offen-
 dimus aliquem vel physicè, si interficimus. 13. 14.
 Vel moraliter. §. 15.

II. Damnum fit rei 1. Per furtum. 2. Si
 eam corrumpimus. §. 16. De Criminibus. §. 17.

Si damnum datum est, tunc reparandum est.
 §. 18. 19. 20. 21. Quomodo reparetur contumelia?
 §. 22.

- §. 22. Quomodo cades? §. 23. Quomodo vul-
mus? §. 24. Quomodo damnum moraliter datum?
§. 25. Quomodo damnum rei datum. §. 26.

*Damno opponitur id, quod est utile & com-
modum. §. 27. Utilitas præsens dicitur Donatio.
§. 28. Donatio differt à Beneficio. §. 29. Lex in-
tuitu Donationis. §. 30. Ad donationem vel perfe-
ctè vel imperfectè obligati sumus. §. 31. 32. De re-
bus innoxie utilitatis. §. 33.*

Beneficium & donationem sequitur Gratitude.

§. 34.

CAP. XIII.

De Officiis hominis erga alios intuitu
promiscuorum officiorum
humanitatis.

Quid per hæc officia intelligatur. §. 1. Hæc of-
ficia regulariter sunt imperfecta. §. 2. Per
humanitatem intelligimus Beneficium. §. 3. Bene-
fictum alteri fit I. si illum corrigimus. §. 4. II. si
defendimus. §. 5. Obligatio ad defendendum alte-
rum partim est perfecta partim imperfecta. §. 6. 7.
8. III. si omni utilitati alterius succurrimus. §. 9.

*Gratitude fit vel animo vel re. §. 10. 11. 12. In-
gratus quis? §. 13. 14. 15. Dono & beneficio oppo-
nitur Exprobratio. §. 16.*

De Officiis hominis erga alios intuitu
appetitus Domini

Connexio. §. 1. Rerum creatarum autor est DE-
us. §. 2. Qui eas creavit propter necessitatem
hominis. §. 3. Inde homini argumentum & lex fit.
§. 4. Potestas utendi rebus in Communione pri-
mæva omnium fuit in omnia. §. 5. Divisio rerum
supponit hominum conventionem propriam, non spe-
cialem divisionem DEI. §. 6. 7.

Dominium quid? & quotuplex. §. 8. Ad-
dominio communi distinguitur Communio vel negati-
va vel positiva. §. 9.

Res sunt vel in dominio vel in communiione vel
nullius. §. 10. Domini requisiti. §. 11. Queritur:
an res inexhausta utilitatis sint in dominio & que-
stio illustris de dominio maris. §. 12. ad 19. Subje-
ctum domini. §. 20. Ad dominium requiritur pos-
sessio. §. 21.

Modi possessionem acquirendi sunt vel prin-
cipales vel accessorii. §. 22. Principales vel origi-
narii vel derivativi. §. 23. Occupatio est modus
originarius. §. 24. Occupatio rerum immobilium.
§. 25. 26. Et mobilium. §. 27. 28. 29. Res mobiles
sunt vel ipsa se moventes vel qua moventur ab aliis.
§. 30. Priores capiuntur per Venationem, Aucu-
ptum & Piscatum. §. 31. 32. Posteriores confide-
rantur vel quatenus sunt thesauris. §. 33. Vel res
pro derelictis habitæ. §. 34.

Modi

Modi derivativi fiunt per Alienationem. §. 35. Transfertur aliquid 1. expressè per Traditionem, Donationem, Testamenta, Contractus. 2. tacitè per usucapionem & successionem ab intestato. §. 36. 37. 38. De testamentis in specie. §. 39. 40. De successione ab intestato. §. 41. 42. 43. 44. 45. De Usucapione. §. 46. 47. 48. 49. 50.

Modi dominium adquirendi accessorii. §. 51. Accessoria principali accedunt vel intrinsecè in fructu, fœru, alluvione: Vel extrinsecè, in edificio, chartâ, tabulâ, specificatione. 52. Rei aliena fit accessio vel per nostram industriam vel rei nostra. §. 53. Quid hæc justum sit? exponitur per distinctiones. §. 54. 55. 56. 57. 58.

Res que sunt in Communione. §. 59.

Lex intuitu communionis negativa. §. 60. Intuitu communionis positiva. §. 61. Intuitu dominii communis & simplicis. §. 62. Officia bona & mala fidei possessoris. §. 63. 64. 65. 66.

CAP. XV.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pactorum.

Connexio. §. 1. Conventio quid? §. 2. Consensus quid? & quotuplex §. 3. 4. 5. Qui consentire non possint. §. 6. 7. De efficaciam erroris in conventionibus. §. 8. De dolo. §. 9. De metu. §. 10. 11. 12. De Violentiâ. §. 13.

De numero contrahentium. §. 14. An etiam per alios contrahere possimus? §. 15. An id, quod in mandato est, possimus revocare. §. 16.

De materiâ conventionum. §. 17. Circa quam rem convenire possimus? ubi de re possibili & impossibili. §. 18. Sententia Hobbesii. §. 19. De impossibilitate morali. §. 20. Quomodo res alterius promitti possit? §. 21. 22.

Modus promittendi duplex simultaneous & successivus. §. 23. Uterq; sit vel purè vel sub conditione. §. 24. Declaratur differentia inter conventionem successivam & conditionatam. §. 25. 26. Conditionibus adnumeratur adjectio loci. §. 27.

Leges nonnulla circa conventiones. §. 28. 29. 30.

Conventio est I. vel simultanea vel conditionata vel successiva. §. 31. Quae omnes vel gratuita vel onerosa. §. 32. II. vel tacita vel expressa. §. 33. Jus natura ignorat differentiam pacti & contractus. §. 34. III. conventio est vel publica vel privata. §. 35. IV. Conventiones vel pretia rerum presupponunt vel non. §. 36. De conventionibus, quae ineuntur super servitutibus. §. 37.

CAP. XVI.

De Officiis hominis erga alios intuitu Pretii & de Interpretatione Pactorum.

*Causa pretii est rerum dominium. §. 1. Pretii origo, ubi de ejus divisione in vulgare & eminentis. §. 2. De necessitate & antiquitate unius speciei
pra*

pra altera. §. 3. Pretium est vel commune vel affectionis vel determinatum. §. 4. De pretio communi in specie. §. 5. Quid sit rei nobilitas, utilitas & raritas. §. 6. Quae affectiones inter se computantur. §. 7. Pretium affectionis. §. 8. Pretium determinatum. §. 9.

Lex intuitu pretii cujuscunq;. §. 10. De lesione ultra dimidium. §. 11. 12. An in termino solutionis pecunia in eo valore sit solvenda, quo nunc est, an quo tempore promissionis erat? §. 13. Quid si tempore famis frumentum emitur & solutio differtur ad tempus ubi magna frumenti copia? §. 14. Quid, si rei vendenda vitia non indicentur? §. 15. Divisio conventionum pretia supponentium. §. 16.

De interpretatione pactorum & praecipue de interpretatione declarativa. §. 17. ad fin.

CAP. XVII.

De Officiis hominis erga alios intuitu Juramentorum.

Juramenta sunt accessoria obligationum praecedentium. §. 1. Juramentum quid? §. 3. Juramentorum ordo. §. 4. Jurandum est per DEUM. §. 5. An licitum sit jurare per Creaturas? §. 6. An pro principem, patrem, benefactorem jurare possit? §. 7. Juramenta quae fiunt per dextram. §. 8. Per quem DEUM jurandum sit? §. 9. Non jurandum temere. §. 10. Modus jurandi est vel essentialis vel accidentalis. §. 11. An permittendum sit juramentum, de quo pejeraturum esse

constat? §. 12. An Athei ad juramenta sine adstringendi? §. 13.

Ab eo, qui jurat, animus deliberatus requiritur. §. 14. Lex intuitu illius, cui juratur. §. 15. de juramento dolo, metu & violentiâ extorto. §. 16. Juramenta circa rem impossibilem non valent. §. 17. De Juramentis, quæ sunt in alterius animam. §. 18. De dispensatione juramentorum. §. 19.

Juramento opponitur Perjurium & huic juramentum nullum. §. 20. An ille sit perjurus habendus, qui contra istud, quod in juramento promissit, efficit aliquid? §. 21. An vis & obligatio juramentorum transeat ad heredes? §. 22.

De Interpretatione juramentorum. §. 23. De cavillationibus & reservationibus mentalibus. §. 24. Cum Juramentis affinitatem habent obtestatio & contestatio. §. 25. Divisio juramentorum. §. 26.

CAP. XLIX.

De Officiis inter Conjuges.

Connexio. §. 1. 2. 3. Quid sit matrimonium, conjugium, nuptiæ? §. 4. Necessitas conjugii. §. 5. 6. 7. Lex inde veniens. §. 8. 9. 10. Finis Societatis conjugalis. §. 11. Qui duplex est, ut primarius vel secundarius. §. 12. Qualis finis sit præcreatio liberorum? §. 13. Et qualis expletio libidinis, & fines reliqui? §. 14. Lex, ex fine principali oritur. §. 15. Ejus limitationes. §. 16. Quas invenimus

I. intuitu sexus, ut persona sint diversi sexus. §. 17.

U. l. m.

II. Intuitu capacitatis quoad aetatem. §. 18. De conjugii, qua contrahuntur in ultimo vite articulo. §. 19. De impotentiâ. §. 20. 21.

III. Intuitu consensus, ubi, an consensus, an concubitus faciat nuptias? §. 22. Consentire nequeunt, quibus Intellectus & Voluntas deficit. §. 23. De errore. §. 24. 25. De Dolo. §. 26. De Metu & Violentiâ. §. 27.

IV. Intuitu numeri contrahentium, ubi de polygamiâ muliebri, & matrimonio cum jam nuptâ. §. 28. De polygamiâ virili. §. 29. 30. De monogamiâ, & polygamiâ successivâ. §. 31

V. Intuitu conjunctionis, an omnibus licitum sit contrahere inter se matrimonium? ubi de religione & consanguinitate. §. 32. Causa prohibitionis in linea recta. §. 33. 34. 35. Fundamentum pudoris est incertum. §. 36. Nostra causa prohibitionis proponitur. §. 37. De prohibitione in lineâ obliquâ. §. 38. Et in affinitate. §. 39. Utilitas ex nuptiis propinquorum. §. 40.

Forma conjugii, ubi, an Societas conjugalis duret per dies vite? §. 41. An & invitâ alterâ, postquam fini satisfactum est, una pars receder possit? §. 42. 44. De cohabitatione momentaneâ. §. 43. An & contra pactum Societas hac solvi possit? §. 45. De solutione per Divortium. §. 46, 47.

De nuptiis minus solemnibus seu Concubinatu. §. 48. 49. 50. 51.

Obligatio in hac Societate est vel generalis vel specialis. §. 52. Officium generale. §. 53. Offici-

um speciale mariti. §. 54. 55. Officium speciale mulieris, ubi de adulterio. §. 56. 57.

Contraria matrimonii sunt congressus, ubi finis aliquis secundarius intenditur, & sunt Incestus, Adulterium, Scortatio, stuprum, fornicatio & Sodomia. §. 58. An ad conjugium non sufficiat finis secundarius sine principali postposito vel intermisso. §. 59. 60.

CAP. XIX.

De Officiis Parentum & Liberorum.

O*Rigo hujus Societatis. §. 1. 2. 3. 4. Finis hujus Societatis & officium intuitu parentum. §. 5. Educatio liberorum quomodo sese exerat? §. 6. 7. In quo consistat patria potestas? §. 8. An parentes habeant jus in vitam liberorum. §. 9. Et in bona liberorum §. 10. Cui individuo ex parentibus competat potestas? §. 11.*

Adhuc aliqua de fine hujus Societatis. §. 12. officium liberorum erga parentes. §. 13. 14. De adoptione liberorum. §. 15. De exheredatione liberorum. §. 16. 17. An liberi necessario consensum parentum habere debeant ad nuptias. §. 18.

CAP. XX.

De Officiis Dominorum & Servorum.

G*eneralia de hac Societate. §. 1. Finis hujus Societatis. §. 2. Officium Domini. §. 3. Potestas in Servos. §. 4. Officium Servi. §. 5. A u den.*

deur Servi naturâ? §. 6. *Quid dominus adqui-*
rat per Servos? §. 7. *An Servus extra rem fami-*
liarem obligatus sit domino? §. 8. *An Servi ad*
servitiam dominorum tolerandam obligati sint? §. 9.
An dominus defendere debeat Servos, & egrotos su-
stentare? §. 10. *An dominus mercedem pro da-*
mino dato retinere possit? & an mandata illicita do-
minorum servi exequi teneantur? §. 11. *Quam-*
diu servitus duret? §. 12.

CAP. XXI.

De eò, quod juris est in Familiâ.

Connexio. §. 1. *Quis sit caput familia.* §. 2.
Qualis vis coactiva sit in familiâ? §. 3. *Quo-*
modo res fuisset disposita, si una mansisset familia?
 §. 4. *Qualis obtinuerit vis coactiva in familiâ se-*
grege. §. 5. *An mulier etiam possit appellari caput*
familia. §. 6. *Quis obligaverit patrem, matrem,*
dominum vel dominam, si & ipsi obligationi non
satisfecerunt? §. 7. *De vi coactiva orta Commu-*
nitate. §. 8. 9. *De vi coactiva orta Republica.* §. 10.

CAP. XXII.

De causâ impulsivâ constituendæ Rei-
 publicæ & inæqualitate inde
 proveniente.

Connexio. §. 1. 2. *Origo Reipublica repetitur ab*
origine familia. §. 3. *Et communitatis, qua erat*
vel Vicus vel Civitas, earumq; differentia. §. 4. *Es-*

nis Communitatis. §. 5. Constituta communitate intravit in eam malitia hominum. §. 6. Inde ad obtinendam beatitudinem de nonnullis medijs solliciti erant. §. 7. Inter quæ sola obtinuit inæqualitas. §. 8. Si malitia non accessisset, neq; Respublica exorta essent. §. 9. An homo rapiatur à natura ad Rempublicam? §. 10. Origo Reipublicæ est necessitas. §. 11. An melius fecissent gentes, si unicam placuissent Rempublicam. §. 12. 13. Finis Reipublicæ in eum collatus est, qui eidem præest. §. 14. Finis seu beatitudo Reipublicæ in quo consistat? ubi simul de nova differentia Civitatis & Vici. §. 15. Solvitur objectio. §. 16. An literati, an mercatores ad Rempublicam requirantur. §. 27.

Cui jus competat potestatem aliquam Reipublicæ præficiendi? §. 18. 19. Meditatio, aliorum de constituenda Republica per duo pacta & decretum unum. §. 20. Questio: Unde primò Majestas fuerit? §. 21. 22. 23. 24. 25. 26. An illa sit Respublica appellanda, in qua Princeps non præsens est? §. 27.

De constituta inæqualitate cum origine Reipublicæ. §. 28. 29.

CAP. XXIII.

De qualitate & quantitate Reipublicæ.

Qualitas consistit in formâ Reipublicæ, & unde hæc petenda? §. 1. Quid Respublica absoluta? ubi de Tyrannide & regnis despoticis. §. 2. 3. Respublica limitata quid? §. 4. De Republica regulari & ir-

Et irregulari. §. 5. Quid sit Respublica mixta? §. 6. 7. Et quid systema fœderatorum? §. 8. De duabus divisionibus Respublicæ. 1. simplicis Et compositæ. 2. Et simplicis atq; mixtæ. §. 9. Quæstio: quæ ex his formis alteri sit præferenda? §. 10.

Qualitas Rerumpublicarum in quo consistat?

§. 11. Et quæ alteri sit præferenda? §. 12. Ad Rempublicam constituendam Vicus etiam sufficit. §. 13. De Republicâ dividuâ Et individuâ. §. 14. Monitum aliquod intuitu quantitatis ex numero imperantium. §. 15. De Monarchiâ Et Polyarchiâ, hisq; oppositâ Anarchiâ. §. 16. De Monarchiâ historicâ. §. 17. De Monocratiâ, Polycratiâ, Aristocratiâ, Democratiâ, Oligarchiâ Et Ochlocratiâ. §. 18. 19. Quæ ex quatuor prioribus alteri præferenda sit? §. 20.

Utilitas nostræ divisionis in formale Et materiale Rerumpublicarum. §. 21. Sententia nostræ de Republica universali, de politia Et de Republica libera. §. 22.

C A P. XXIV.

De Affectionibus Respublicæ,

Affectiones Rerumpublicarum unde sumenda?

§. 1. De origine earum, Et an de qualitate, an de quantitate primò convenerint populi? §. 2. De Republicâ electivâ Et successivâ. §. 3. Et de patrimoniali Et usufructuariâ. §. 4. De modo eligendi, unde electio vel libera vel restricta. §. 5. De Interregno. §. 6. Si de successione lis oriatur, cui potestas decidendi eam competat? §. 7. De

De mutatione, & in quo ea consistat. §. 8. 9. Questio: an illud, quod gestum est, per mutationem tollatur? §. 10. De mutatione, qua fit per vim. §. 11. 12. A patra invasoris, depulso eo, adhuc obligent? §. 13.

De modo regiminis, ubi de Republica recta & corrupta. §. 14. Quomodo Reipublica corrupta succurrendum? §. 15. De Rebus publicis sanis & morbidis. §. 16. Duae quaestiones. I. Quomodo morbo praecurrendum? seu, quomodo prudenter regimen instituendum? II. Quomodo morbus, qui jam intravit, iterum prudenter corrigendus? §. 17. 18.

De interitu Rerum publicarum, & quomodo ille accidat. §. 19. 20.

C A P. XXV.

De Juribus & Officiis summorum Imperantium.

Ultra Imperantium, quae sint? §. 1. Regalia sunt naturalia majestatis. §. 2. 3. Regalium divisiones aliorum. §. 4. 5. Et divisio nostra. §. 6. 7. Proverbium: quod vult Princeps, illud vult Civitas, quomodo intelligendum? §. 8. 9. 10. De imperio in personas & res subditorum seu regali communi. §. 11. Et officio principis inde pullulante. §. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. De principiis Machiavellistarum & Monarchomachorum. §. 19.

Ad regalia specialia refertur primò quod venit ex sine Republica uno scilicet justitià quod est Jus legislatorium, §. 20. Principis,

officium circa id §. 21. 22. *Lex an ferenda sit circa Locomotivam?* §. 23. *Lex fertur ad restringendos actus morales, & qui hic iterum excludantur.* §. 24. 25. 26. 27. *Essentiale legis pœna est.* §. 28. *Questio: an par à pari pœnam sumere possit?* §. 29. *Pœnae expositio materialis, quæ vel vulgaris vel propria.* §. 30. *Finis pœnae proprie dictæ.* §. 31. *Quomodo pœna determinanda.* §. 32. 33. 34. *Potestas absolvendi à pœna.* §. 35. *Ex hoc regali venit potestas constituendi magistratus.* §. 36. *Due quaestiones: An detur pœna injusta? & an quis seipsum vindicare possit?* §. 37. *Laudatur argumentum ab officio boni medici ad officium boni legislatoris.* §. 38.

Alterum regale speciale veniens ex fine Reipublicæ altero est intuitu defensionis & offensionis, principisq; officium circa istud. §. 39. 40. 41. 42. *Ubi quaestio: an princeps Civem dedere possit.* §. 42. *De jure Conventionum & legatorum.* §. 43.

Regalia restringuntur principibus in forma limitata per leges fundamentales, ubi de earum interpretatione. §. 44. *Officium principis in statu limitato.* §. 45. *Quod adducitur ulterius.* §. 46. 47. 48.

De jure principis circa sacra. §. 49. 50. 51.

CAP. XXVI.

De Officiis & Juribus Parentium.

O*Rdo.* §. 1. *Parentes, subditi & Cives quomodo convenient & distinguantur?* §. 2. 3. *Ufus distin-*

inctionis. §. 4. Quomodo quis Civis fiat. §. 5. Questio: an quis possit fieri subditus vel Civis reservata libertate, se non obtemperare velle legibus Reipublica. §. 6. De homagio. §. 7.

De officiis Civium intuitu regalis communis. §. 8. 9. Ubi simul: quæ sit voluntas principis iusta, quæ iniusta? §. 10. 11. 12. Quomodo iniusta voluntas cognoscatur? §. 13. 14. Questio: an injuriis principis resisti possit? §. 15. Questio alia: an cives rationes possint postulare à principe? §. 16. De majestate reali & personali. §. 17. 18. An princeps deponi possit? §. 19. 20. An princeps interfici possit? §. 21. Alia questio: An mandatum superioris injustum exequi quis possit sine peccato? §. 22.

Officium Civium intuitu Justitiæ. §. 23. Intuitu defensionis & offensionis. §. 24. Questio: an jussu principis rectè quis militet in bello injusto? §. 25. De officiis magistratuum. §. 26. 27. De corporibus subordinatis. §. 28. Quomodo quis desinat civis esse? §. 29. Quod sit vel voluntariè. §. 30. vel coactè per exiliùm. §. 31. 32. Et per deditiõnem. §. 33. Questio: an Civis è Republica expelli possit? §. 34.

De officiis & juribus Civium in statu limitato. §. 35. 36. 37. 38.

CAP. XXVII.

De jure Gentium in Pace.

Questio: an speranda fuisset Societas gentium, si una mansisset Respublica? §. 1. Item: an Societas gentium rectè appelletur Societas? ubi de
fine

fincejus. §. 2. Jus gentium ad quam partem Juris prudentie sit referendum? §. 3. 4. 5. Quomodo leges gentium sint demonstranda, quod explicatur per distinctionem inter tempus belli & pacis. §. 6. Leges gentium tempore pacis. §. 7. 8. Jus & obligatio gentium vel perfectè vel imperfectè sese exerunt. §. 9. Quid, si jus postuletur imperfectum? §. 10. 11. 12. 13. An princeps unus jurisdictionem in territorio alterius acquirere possit per præscriptionem? §. 14. De præcedentia inter gentes. §. 15. 16. 17. 18.

CAP. XXIIIX.

De jure Gentium in Bellô.

Quid bellum? & unde? §. 1. Bellum est status extraordinarius. §. 2. Quis hostis? §. 3. Justitia duelli. §. 4.

Partitio belli. I. in offensivum vel defensivum. §. 5. II. in justum vel injustum. §. 6. An interesse sit justa causa belli? §. 7. An metus, & cupiditas regnandi? §. 8. An bellum ex utraq; parte justè generatur? §. 9. De causis belli justis, suavoriis & justificis. §. 10. III. Bellum est vel publicum vel privatum. §. 11. IV. Bellum est vel solenne vel minus solenne. §. 12. V. Bellum est vel proprium vel auxiliare, ubi questio: pro quo bellum licitè suscipiatur. §. 13.

De origine belli. §. 14. 15. Bellum licet §. 16. Sed pax præfertur bello. §. 17. Quod sit per conventiones, & arbitros. §. 18. Per jus repressaliarum. §. 19.

De

De indictionis fine. §. 20. 21. 22. *Indictio pura.* §. 23. *Et conditionata.* §. 24. *Indictio post tempus.* §. 25. *De solennibus indictionis* §. 26. *Ab indictione differt belli proclamatio.* §. 27.

Quot modis bellum incipiat? §. 28. *Belligerantes ad certas leges sunt adstricti.* §. 29. *De fine belli.* §. 30.

De jure in bello injusto. §. 31. *De jure in bello justo sine defensione.* §. 32. 33. *Cum defensione.* §. 34. *Regula Grotii circa jus in bello.* 35. 36. *Et aliorum.* §. 37. *Regula nostra.* §. 38. 39. *Vim vi repellere licet.* §. 40. *Addendum tamen cum temperamento.* §. 41. *Quot modis se exerat temperamentum?* §. 42. *De licentia interna & externa, seu jure interno & externo.* §. 43.

Persona innocentes in bello maneant immunes. §. 44. *Nocentes nocent vel moraliter vel physice.* §. 45. *De jure in milites.* §. 46. *Quaestio: quali nece hostes afficiendi sint?* §. 47. *Item: an percussoribus versus hostem uti liceat?* §. 48. *De jure in Civem.* §. 49. *Quid juris in hostem captivum?* §. 50. *De victo, captivo & dedito.* §. 51. *Captivus fit belli servus.* §. 52. 53. *De temperamento circa victos.* §. 54. *De temperamento circa deditos.* §. 55. *Deditio pura & conditionata.* §. 56. *Deditio fit vel hosti vel non hosti.* §. 57. 58. *An deditio pura ex jure natura defendi possit?* §. 59. *Temperamentum deditiois conditionatae.* §. 60.

Temperamentum circa res, ubi distinguitur Inter res captas & capiendas §. 61. *Circa res capiendas.* §. 62. 63. *Circa res captas.* §. 64. *Circa res*

SUMMARIUM.

385

res incorporales seu jura. §. 65. 66. De rebus, quae servando servari nequeunt §. 67. 68. *Questio una: quomodo res capta censeatur? ad quam respondetur pro distinctionem inter rem capere & possidere. §. 69. 70. Questio alia: An capta censeatur regio, si exercitus non eo animo eam fuerit ingressus? §. 71. Item: Cumam res capta acquirantur. §. 72. 73. 74. 75. 76.*

De Temperamento belli adversus illum, qui hostis non est, fieri tamen poterit per subsequentiam. §. 77. 78. 79. 80. An habeat gens justam belli rationem adversus eam, quae rem ad bellum gerendum idoneam alteri suppeditat? §. 81. An jus habeat gens una in belli ad rem alterius, qui non est hostis? §. 82. 83. c.

De Temperamento circa fidem in bello. §. 84. De stratagematibus, ubi de mendacio & falsiloquio in bello. §. 85. 86. 87. Questio: quomodo hosti fides sit habenda. §. 88.

De analogo belli seu bello minus solenni. §. 89.

De illis, qui sunt mediis in bello, seu neutralibus. §. 90. temperamentum belligerantium versus eos. §. 91. 92. 93. officium neutralium. §. 94.

De postliminio. §. 95. 96. personarum §. 97 rerum. §. 98. 99. integri populi. §. 100.

Bb

CAP.

CAP. XXIX.

De Jure gentium circa Conventiones.

Ordo. §. 1. quid conventio inter gentes? & quomplex? §. 2. de conventionione publicâ & privatâ. §. 3. De naturali & prater-naturali. §. 4. de aequali & inaequali. §. 5. 6. de reali & personali, ubi quaestio fuerit, an conventio pacta exspiret mortuo principe? §. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 14. Ex quo dignoscendum, an conventio publica an privata a gentibus fuerit imita? §. 13.

Nova conventionum divisio inter gentes, in conventionibus temporis pacis & temporis belli. §. 15. expenditur. Gratia divisio conventionum §. 16. 17. 18. Conventio fit vel auctoritate & jussu imperantis, vel sine eo. §. 19. De Differentia federis & pactis. §. 20.

In conventionibus pacis primo obtinet fedus. §. 21. Nonnulla quaestiones, quarum I. An princeps fidem in federe datam possit revocare, si istud pugnet cum utilitate reipublica sua? §. 22. II. An illa pacta valeant, qua contraxit princeps, cui regale faderum ademptum est? §. 23. III. An unius partis perfidia liberet alteram ab obligatione? §. 24. IV. Quis socius alteri in contradictione sit praefereendus? §. 25. 26. 27. 28. 29. V. An fedus aliquod tacite revocatum intelligatur? §. 30.

*In conventionibus pacis secundo obtinet spon-
sio §. 31. Officium sponsorum ante sponsonem, ubi*

de sponſione purâ & conditionatâ. §. 32. 33. 34. poſt ſponſionem. §. 35. *Quæſtio: Adquid obligatus ſit princeps, ſi ſponſionem ratihabere nolit?* §. 36. De deditiõne paſſivâ §. 37. *Quomodò obligatus ſit princeps ad ſponſionem ratihabendam?* §. 38.

De conventionibus in bello §. 39. *Fides in bello eſt I. vel expreſſa vel tacita vel præſumpta* §. 40. II. *Vel publica vel privata* §. 41. *An fides privata in bello obliget?* §. 42. *Quousq; ſeſe extendat poteſtas privatorum circa fidem privatam?* §. 43. *An privati, ſi in fide præſtanda negligentes ſint, à ſuis poteſtatibus cogendi ſint eam implere?* §. 44. *an alter principem propterea adſtringere poſſit?* §. 45.

Ordo ſequentium intuitu fidei publica §. 46. 47. *An pacta, manente bello, ſint valida?* §. 48. 49. I. *De Induciis* §. 50. *Differentia inter pacem & inducias* §. 51. *Quando incipiant inducia* §. 52. *De eo, quod commiſſum eſt ob ignorantiam induciarum* §. 53. *Quid liceat tempore induciarum.* §. 54. 55. *Si rumpantur inducia* §. 56. II. *De jure commẽandi* §. 57. III. *De captivorum redemptione* §. 58.

De pactis pacem reducentibus, ubi I. *de pacis pactione.* §. 59. *An pacem jam factam rumpere poſſit gens una.* §. 60. 61. 62. *An contra amicitiam ſit, ſuſcipere eos, qui ex alterâ ditione in alteram migrare volunt.* §. 62. II. *De Sorte* §. 63. 64. III. *De certamine condicito* §. 65. IV. *De arbitris* §. 66. 67. V. *De deditiõne pura ſeu arbitri ſumtionẽ* §. 68. VI. *De Obſidibus.* §. 69. 70. *Quale jus ſit in obſides*

obsides. §. 71. *An Civitas civem in obsidem cogere possit?* §. 72. *An obses in aliam causam rectè retineatur?* §. 73. 74. *De obside dato à captivo* §. 75. VII. *De pignoribus* §. 76. 77. IIX. *De jurepræsentationum & rerum dependentium* §. 78.

De interpretatione conventionum publicarum.
§. 79. 80. 81. 82. 83.

CAP. XXX.

De jure Gentium circa Legatos.

Quis legatorum an spectet ad jus naturæ? an ad jus voluntarium? §. 1. 2. *Legatus quis?* §. 3. *qui duplex est, vel habens repræsentativum vel non.* §. 4. *Utilitas hujus divisionis intuitu præcedentia & honoris.* §. 5. 6. 7. *Civilitas inter legatos solita, est juris voluntarii.* §. 8. 9.

Regula generalis ad deducendam Civilitatem intuitu Legatorum §. 10. 11. *cautela inde fluxens pro legato* §. 12. *pro principe ad quem missus est.* §. 13. *limitatio aliqua ubi de actibus legationis publicis & privatis* §. 14. *legati, licet invitati fuerint ad actum privatum non semper comparere solent* §. 15.

Observationes speciales intuitu principis, cui missus est. §. 16. 17. *intuitu legati advenientis.* §. 18. 19. *intuitu visitationis* §. 20. *intuitu alimentorum* §. 21. *De ministrò ceremoniarum* §. 22. *An legatus illum*

illum principem, apud quem negotiatur, precedere possit? §. 23.

De Civilitate legatorum versus principes §. 24.

De titulis illis non denegandis §. 25.

Controversia illustris intuitu tituli excellentia. §. 26. 27.

De Ceremoniis legatorum inter se intuitu precedentia. §. 28. Et Visitationis. §. 29. 30. 31. De visitatione reciproca, §. 32.

De subdivisione legatorum, ubi de Ambassadoribus Et Residentibus eorumque differentiâ. §. 33. 34. de illis, qui dicuntur Envoyés. §. 35. De Agentibus. §. 36. De Plenipotentariis §. 37. De Commissariis. §. 38. De Consulibus. §. 39. De Secretariis legationum. §. 40. qui ex his habeant representativum quoniam? §. 41. Qui ex representantibus sint primi vel secundi ordinis. §. 42.

An plures mitti possint legati. §. 43. 44. 45. 46. 47. An unus legatus pro diversis principibus negociari possit? §. 48. 49. De legato honorario §. 50. An femina illustris possit esse legatus? ubi de ambassadrice, §. 51. De legato obedientia. §. 52.

De Protectoribus. §. 53. 54. De Nunciis. §. 55. De Heraldis Et Tubicinibus. §. 56.

De personâ legati. §. 57. Et ejus nativitate. §. 58. etate. §. 59. virtutibus. §. 60. studiis. §. 61. 62. Quatis princeps legatos mittere possit. §. 63. 64. 65. 66. Ad quem legatus mittendus sit. §. 67.

De re, propter quam mittuntur. §. 68. de instructione. §. 69. De licentia Credentia libus seu creditivo. §. 70. 71. 72. De Mandato §. 73. 74.

cum quo negotia suscipere debeat. §. 75. *De Tractatibus.* §. 76. 77. 78. 79. 80. 81. *De literis memorialibus.* §. 82. *De Conferentiis.* §. 83. *de audientiâ.* §. 84. 85. 86. *quâ linguâ legati in negotiis utantur.* §. 87.

De origine legatorum. §. 88. 89. *de necessitate legatorum.* §. 90.

De inviolabilitate legatorum representantium. §. 91. 92. *de legatis nocentibus & innocentibus.* §. 93. *de legatis rogatis & sagatis.* §. 94. *de inviolabilitate legati innocentis rogati.* §. 95. *legato violato offerenda est satisfactio.* §. 96. *de inviolabilitate legatorum innocentium sagatorum.* §. 97. 98. *Quot modis legati noceant?* §. 99. *De legato, qui nocuit injussu principis, ubi de differentiâ criminis levis & atrocis.* §. 100. 101. 102. *de legato, qui nocuit ex jussu principis.* §. 103. *si princeps aliquid commiserit infcio legato.* §. 104. *De legato, qui nocuit privato alicui.* §. 105. *De inviolabilitate legatorum non representantium.* §. 106. *Nomen & familia legati sunt inviolabiles.* §. 107. *De inviolabilitate legatorum intuitu tertii.* §. 108.

De admissione legatorum & salvo conducto. §. 109. *Quando desinat munus legationis.* §. 110.

CAP. XXXI.

De Officiis viventium erga mortuos.

Uls sepultura ex hypothesi Grotii. §. 1. *Platonis justitia triplex.* §. 2. *ejus usus.* §. 3. *Quid faciendum cum hominibus, si mortui sunt.* §. 4. *In quo consistat officium viventium erga mortuos.* §. 5. *Quomodo cadaver sit reponendum.* §. 6. *de jure sepul-*

sepultura, & an demonstrari possit ex jure natura. §. 7. 8. 9. confirmatio sententia nostra per sententiam alterius. §. 10.

CAP. XXXII.

De Applicatione legum naturalium.

Applicationis necessitas & utilitas. §. 1. Applicatio quid? §. 2. Deciditur controversia, quomodo jus nature spectet ad ICtos. §. 3. Applicatio sumitur vel pro operatione Intellectus vel Voluntatis. §. 4. Ad felicem operationem intellectus requiritur notitia legum naturalium. §. 5. duo requisita ad acquirendam istam notitiam. §. 6. 7. De Circumstantiis moralibus §. 8. De antecedentibus & consequentibus. §. 9.

De Applicatione advocatorum & judicum. §. 10. De modo litigandi in statu naturali. §. 11. 12. 13. 14. in statu Republica. §. 15.

Applicatio pro operatione voluntatis. §. 16. homo cognitionem officii sui haurit ex triplici fonte. §. 17. Convenientia juris natura cum jure positivo. §. 18. Nulla statuenda est repugnantia inter hac duo jura. §. 19. 20. 21. De jure humano. §. 22.

Duo sunt modi, quibus ab obligatione juris natura quandoque solvitur. §. 23. Necessitas triplex. §. 24. Necessitas non habet legem. §. 25. Quomodo hac regula applicanda. §. 26. 27. 28. 29. 30. 31. Questio que lex in concursu duarum obligationum sit implenda, & qua non. §. 32. 33. Quomodo fraus fiat legi? §. 34. 35. Admonitio ad praxin juris natura. §. 36.

SOLI DEO GLORIA.

ERRATA.

Pag. 17. §. 36. lege. infantia. pag. 18. §. 46.
 quot. p. 27. §. 12. educationem. p. 28. §. 22.
 degunt. p. 45. §. 9. ciebunt. p. 49. §. 21. semel. p.
 57. §. 2. omnino. pag. 59. lin. 2. dispositio. & §. 12
quaestiones dele. pag. 61. §. 17. humanarum. p. 64.
 §. 12. defensionem. p. 70. lin. 1. Societate. p. 75. §. 8
 proprietatem. p. 78. lin. 2. damnum & §. 17. po-
 testatis. pag. 81. §. 30. ipse se. p. 86. lin. 18. posses-
 soris & §. 51. adeptus sum. p. 96 §. 18. praesum-
 sit. p. 99. lin. ult. expedit. p. 106. §. 9. ea minatur
 p. 118. §. 17. tam physicam quam moralem. p. 123.
 §. 3. vendicat. p. 122. §. 24. retrahere. p. 143. §. 49.
 dele non. p. 147. lin. 5. partim. p. 155. lin. 4. a len-
 dis. p. 159. lin. 14. que. p. 162. lin. 26. aequalitate.
 p. 168. lin. 9. proveniente. p. 169. lin. ult. fuit. p.
 176. §. 15. mansisset. p. 185. §. 4. adempta. p. 198. §.
 6. concilium. p. 219. lin. 1. nimirum. p. 231. §. 7.
 sit. p. 232. §. 9. conferant. p. 238. §. 23. immansens
 pag. 249. §. 15. formas absolutas p. 271. §. 62. fon-
 tes. pag. 272. §. 66. dicuntur. p. 316. lin. penult.
 tota ea. p. 321. lin. 4. certum est. p. 331. §. 56. pos-
 sint. p. 333. lin. 7. quamdiu & lin. ult. princeps.
 p. 337. §. 78. praeterea. p. 340. lin. 1. perire.

Sic & Benevolus Lector pro dexteritate sua §.
 17. Cap. XVI. in Praefatione emendatum corrigeat.

